

Land van de Woestijne

Tijdschrift van de
Heemkundige kring „Arthur Verhoustraete” Aalter

35e jaargang - nr. 1 - 2012

Driemaandelijks (januari, februari, maart 2012)
Afdruktentoon: 9380 Aalter
P209393

Wat is er met het weer?

Deel 2 en einde

HISTORISCHE FEITEN VAN DE TIENDE TOT DE EENENTWINTIGSTE EEUW

Refererend naar Jan Buisman kan men het Middeleeuws klimaatoptimum en de daarop volgende Kleine IJstijd aan de hand van feitenmateriaal uit historische bronnen beschrijven. Feiten die door Wolfgang Behringer bevestigd worden.⁽¹⁾ Op te merken valt dat hier hoofdzakelijk feitenmateriaal uit de Lage Landen en hun omgeving (Groot-Brittannië, Noord-Frankrijk, Rijngebied, Westfalen, Noordwest-Duitsland), soms ook Centraal- en Zuid-Europa werd gebruikt.

Het feitenmateriaal dat we hier ter illustratie vermelden is slechts een greep uit de massa gegevens die Buisman verzameld en verwerkt heeft. Het complete werk dat tot nog toe de periode 800 tot 1750 behandelt, omvat vijf lijvige boekdelen. Voor meer informatie verwijzen we naar het werk van Jan Buisman zelf.

Kenmerkend voor de tiende eeuw waren de vermeldingen van droogte die in de historische bronnen naar voren komt. Bij gebrek aan voldoende gegevens is het echter onmogelijk zelfs maar een schatting te maken van de gemiddelde jaartemperatuur. Van de bekende winters (8) waren er zeven (zeer) streng en was er één min of meer normaal, van de bekende zomers (8) waren alle warm.

974-975: De winter was streng, met veel sneeuw en hield aan van 1 november tot 21 maart. In mei 975 sneeuwde het nog op 13 mei.

987-988: De winter en het voorjaar waren nat met overstromingen in de Zuidelijke Lage Landen. De zomer van 988 was erg warm en droog, waardoor de ophrengsten van de oogst minder waren dan normaal. In sommige streken leidde dat tot hongersnood.

De eerste aanwijzingen voor een Middeleeuws klimaatoptimum situeren zich in de tweede helft van de elfde eeuw. De winters

waren dan overwegend zacht, maar er kwamen ook strenge winters voor (bijv. deze van 1076-1077).

1079-1080: In Gent viel er op 22 februari zoveel sneeuw dat ze hoger lag dan de deuren van de woningen.

Daar stonden evenwel (nog) geen warmere zomers tegenover, waardoor de jaartemperatuur onder het duizendjarige gemiddelde lag. De *maritimiteitsindex* lag in de tweede helft van de elfde eeuw wel hoog.

De maritimiteitsindex zegt in thermische zin iets over het maritieme karakter van de luchtstromingen. Bij een hoge index is de invloed van de zee sterk (zachte winters, koele zomers), bij een lage index is de invloed van de zee gering (strenge winters, warme zomers; meer continentale invloed).

In de twaalfde eeuw waren de winters aanvankelijk vrij koud, maar in het slotkwartaal duidelijk warmer dan normaal, bij de zomers zien we een wisselend beeld en een stijgende tendens. De gemiddelde jaartemperatuur vertoont eveneens een stijgende tendens.

Omstreeks het midden van deze eeuw kwam de gemiddelde jaartemperatuur boven het duizendjarig gemiddelde.

1118-1119: Op 21 december 1118 werden Engeland, Nood-Frankrijk en de Lage Landen getroffen door een zware storm. Er werden bomen ontworteld en kerktorens vernield. De hele winter was nat en in het stroomgebied van de Seine waren er overstromingen.

1123-1126: De winter van 1123-1124 was streng. De Rijn bij Keulen was toegevroren. In Namen kwamen mensen om van de koude. In veel visvijvers kwamen de vissen die onder het ijs waren ingesloten om. In 1124 volgde een slechte zomer met veel regen en onweer. In Vlaanderen en Brabant mislukte de oogst en er ontstond hongersnood. De winter van 1124-1125 was opnieuw veel te koud. In Gent winterde het van 1 december tot 4 februari. De hongersnood hield aan en graaf Karel de Goede diende maatregelen te nemen om de ergste nood te lenigen. Hij moedigde het verbouwen van bonen en erwten aan omdat die snel een grote opbrengst leverden. Hij verbood het brouwen van bier zodat met de gerst brood gebakken kon worden. De zomer van 1125 was al bijna even rampzalig als deze van het jaar voordien. De winter van 1125-1126 was andermaal koud en ook de lente was slecht. De graanoogsten waren slecht...

1169-1170: Van mei 1169 tot januari 1170 was het overwegend nat. In februari begon een mooie en zachte lente. Ze werd gevolgd door de mooiste zomer sinds 1137, met zeer warm en droog weer. De opbrengsten van graan, wijn, honing en andere landbouwproducten waren overvloedig. Het zomerweer hield aan tot oktober.

De impact van ongunstige klimaatomstandigheden op mens en maatschappij.

Naargelang van tijdstip, duur, omvang en intensiteit kunnen ongunstige klimaatomstandigheden in meerdere of mindere mate dramatische consequenties hebben.

Verminderde voedselopbrengsten leiden tot hongersnood die op hun beurt zorgen voor gezondheidsproblemen die in een aantal gevallen fataal kunnen aflopen. Daarnaast geeft een verzwakt organisme vrij spel aan allerlei ziekten die doorgaans even desastreuze gevolgen kunnen hebben. Men vermoedt dat de preciaire toestanden waarmee een bepaalde generatie geconfronteerd wordt, ook gevolgen heeft voor de gezondheid van de mensen in de volgende generatie(s).

Recent onderzoek van genetici lijkt aan te tonen dat onze genen misschien niet zo onveranderlijk zijn als tot nog toe werd aangenomen en dat omgevingsfactoren zoals langdurige voedselschaarste invloed kunnen hebben op onze genenstructuur. Nederlands onderzoek in verband met de gevolgen van de voedselschaarste die daar vooral tijdens de laatste maanden van de Tweede Wereldoorlog heerste⁽²⁾, lijken daarop te wijzen. Zo bleek uit het onderzoek dat kinderen die de hongerwinter gedurende het derde trimester van de zwangerschap in de buik van hun moeder hadden meegemaakt, kleiner waren en een lager geboortegewicht dan normaal hadden. Eigenaardig genoeg bleken de kinderen die tijdens het eerste trimester van de zwangerschap aan de voedselschaarste waren blootgesteld, groter waren dan gemiddeld. Het leek er dus op dat één of ander mechanisme het voedseltekort in de eerste fase van de zwangerschap gecompenseerd had. Achteraf werd nog vastgesteld dat veel van die kinderen ondanks een normale voedings-toestand na hun geboorte, op latere leeftijd te kampen hadden met overgewicht en andere gezondheidsproblemen (diabetes, ziekten van de kransslagaderen). Bovendien bleek dat het soort

problemen dat die mensen hadden, afhankelijk was van het tijdstip tijdens de zwangerschap dat ze aan voedselgebrek waren blootgesteld. Toen men de biologische mechanismen ging bekijken, vond men bij kinderen die de hongerwinter hadden meegemaakt, verschillende epi genetisch veranderde genen. Of hoe tijdelijke omgevingsinvloeden langetermijneffecten kunnen hebben op een menselijke populatie en dat mogelijk verschillende generaties ver...⁽³⁾

Afname van de bevolking door abnormale sterfte ontwricht, door het wegvallen van één of meer gezinsleden, veel gezinnen en stelt ze bloot aan nog moeilijker levensomstandigheden. Tegelijk zorgt het op korte tijd verdwijnen van veel mensen voor problemen bij de lopende arbeidsprocessen en een vermindering van de productie van goederen. Wanneer het grootste deel van de bevolking actief is in de landbouw, zoals dat destijds het geval was, kan dat bijkomende problemen scheppen voor de voedselvoorziening.

Calamiteiten als stormen en overstromingen kunnen veel schade aanrichten aan woningen en bedrijfsgebouwen, nutsvoorzieningen (destijds bijvoorbeeld molens) en infrastructuurwerken (wegen, bruggen). Door zware sneeuwval op de wegen of ijsgang op de wateren kan het handelsverkeer bemoeilijkt, zo niet onmogelijk gemaakt worden. Een diversiteit aan factoren kan schade aanrichten aan het economisch leven van een land of een regio en zo het hele maatschappelijke leven ontwrichten.

In een aantal gevallen leidt dat tot volksoptstanden. De preciaire levensomstandigheden troffen immers in eerste instantie het minst begoede deel van de bevolking. Ofschoon die de overgrote meerderheid uitmaakten, slaagden zij er maar zelden in om sociale en politieke veranderingen af te dwingen. Ondanks hun aantal vermochten zij niet veel tegen de gevestigde elites (adel, burgerij en geestelijkheid) die de macht uitoefenden.

In de dertiende eeuw bereikte het Middeleeuws klimaatoptimum een climax, met name in de eerste helft. De gemiddelde jaartemperatuur bereikte dan waarden die vóór de tweede helft van de twintigste eeuw niet meer gehaald werden. Afgezien van het eerste kwart van de eeuw waren de winters vrij zacht en de zomers warm. De maritimiteitsin-

dex lag wat boven het gemiddelde, dit is overigens doorgaans het geval in de tweede helft van de eeuw.

1205-1206: De lente was zomers en de zomer zeer gunstig. In augustus was het zo warm dat er bij het oogsten van het graan mensen omkwamen van de hitte.

1241: In de zomer was het zeven maanden droog en warm. Op sommige plaatsen leidde dat tot verminderde opbrengsten van graan.

1248-1249: De winter was extreem zacht met overwegend westenwinden. November, december en februari kenden drie stormvloeden. Holland, Zeeland en Vlaanderen werden erg getroffen.

1296-1297: De herfst en de winter waren zacht en nat. De zomer van 1297 was subliem. Op 15 juni trokken Franse troepen over de grens van Vlaanderen en veroverden in de daarop volgende maanden het hele graafschap.

Als rond 1300 het conflict tussen Vlaanderen en Frankrijk aanzwol, waren de gemiddelde jaartemperaturen al aan het dalen. Vooral de winters werden kouder. In de zomer was de daling minder opmerkelijk. Na een korte inzinking van de temperaturen in de eerste helft van de veertiende eeuw, klommen die in de tweede helft weer hoger, maar bereikten niet meer de waarden van de eerste helft van de dertiende eeuw.

De rampjaren 1314-1316: De zomer en de winter van 1314 waren nat. In het najaar kon zelfs niet gezaaid worden. De daarop volgende winter bleek ook nat, maar het ergste moest nog komen. Afgezien van enkele drogere perioden gutste de regen naar beneden van april tot het najaar van 1315. Op diverse plaatsen in Europa werd melding gemaakt van overstromingen. De Franse koning die in september Vlaanderen was binnengevallen, moest, gehinderd door het slechte weer, de terugtocht aanvatten. Op veel plaatsen was de oogst mislukt en dat leidde onvermijdelijk tot hongersnood. Door de nattigheid kon er ook in de herfst van 1315 niet gezaaid worden. Ook in 1316 hield het regenweer aan. Overal in Europa heerste honger en stierven mensen van ontbering en ziekte. In het najaar van 1316 werd het droger, maar voor de oogst kwam die weersverbetering te laat. De ontbering zou nog voortduren tot de zomer van 1317...

Op het eind van de dertiende eeuw was in Europa een einde gekomen aan de economische groei en de relatieve welvaart van een sterk toegenomen bevolking. In veel streken waren de grenzen van de draagkracht bereikt en er was niet veel nodig om de balans uit evenwicht te halen. Verslechterende weersomstandigheden, die in de periode

1314-1317 duidelijk nefaste gevolgen hadden voor de voedselvoorziening, leidden zowat overal tot sociale onlusten en een verdere economische teruggang. Het militair conflict dat in de jaren 1340 tussen Frankrijk en Engeland ontstond, was het begin van een langdurige crisisperiode.

In de jaren 1330 verspreidde de pest zich van Mongolië, waar ze endemisch voorkwam, naar China. Daar werd de pest een epidemie die zich in korte tijd via de zijderoute naar het oostelijk deel van het Middellands-Zeegebied uitbreidde. Handelsschepen brachten in 1347 de ziekte naar Italië en Zuid-Frankrijk. De verspreiding van de ziekte in West-Europa verergerde nog de crisis.

In 1347 was de zomer in West- en Midden-Europa wisselvallig geweest met slechte graanoogsten tot gevolg. Eind september begon het in sommige streken van Duitsland al te sneeuwen. De daarop volgende winter viel nogal mee, maar op veel plaatsen traden rivieren buiten hun oevers.

In 1349 verbreidde de pest zich over Frankrijk en eind juni bereikte ze ook Doornik en de Lage Landen. In de herfst nam de ziekte er schrikbarend toe en bronnen hadden het over 25 000 doden tegen Kerstmis. In de winter luwde de ziekte, maar vanaf februari 1350 zette ze haar dodelijke tocht verder door de Lage Landen. Als de ziekte begin van de jaren 1350 uitgewoed leek, was in Europa zo'n 30% van de bevolking omgekomen. De sociale en economische gevolgen waren catastrofaal. In de Lage Landen was de situatie blijkbaar minder dramatisch dan in andere streken, maar toch duurde het ook hier tientallen jaren voor men de crisis enigszins te boven kwam...

Vanaf 1383 volgden tot 1386 een reeks mooie en warme zomers. Ook de winters waren vrij mild. Dat was zowat het einde van het Middeleeuws klimaatoptimum. Daarna liepen de gemiddelde temperaturen geleidelijk terug. In de vijftiende eeuw was er een daling van de wintertemperaturen met een dieptepunt tussen 1425 en 1450.

De winter van 1446/47 was koud met sneeuw en vorst van november tot maart. In Arnhem werd al sneeuw vermeld eind november. De dooi in het begin van maart was aanleiding voor overstromingen op diverse plaatsen in Europa.

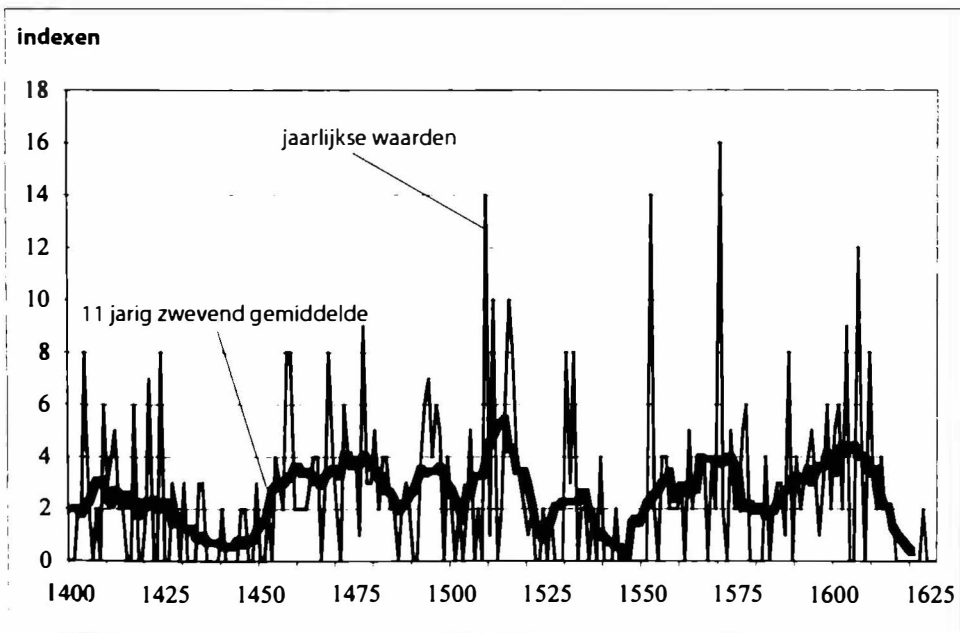
In de Middeleeuwen worden ook talrijke stormen en stormvloedden vermeld. Vooral aan de Vlaamse kust, in de Scheldedelta en

Hollandse kust zorgde dat doorgaans voor dijkbreuken zodat ganse gebieden overstromden, dorpen verzwolgen werden, mensen en vee omkwam. Ook in het binnenland werd vaak veel schade aangericht doordat bomen ontworteld werden, gebouwen omver geblazen werden en ook daar vielen er slachtoffers.

1421: Rond 18. 19 november stak een noordwesterstorm op boven Engeland. Deze veroorzaakte een stormvloed (St.-Elisabethvloed) die in de nacht van 19 op 20 november een ravage aanrichtte in Engeland, Vlaanderen, Zeeland en Holland. De wind die met orkaankracht raasde, zorgde voor schade tot ver landinwaarts. De stormvloed joeg het water tegen de kust met ongezien hoge waterstanden. Dijken werden overspoeld of braken door en hele gebieden landbouwland kwamen onder water te staan. Veel mensen die zich niet in veiligheid hadden kunnen brengen, verdronken.

Stormen en stormvloeden komen in historische bronnen wel vaker voor. Adriaan de Kraker besteedde er in zijn studies heel wat aandacht aan. Zo leidde hij onder meer de evolutie van stormen en stormvloeden in de periode 1400-1625 af uit historische documenten.

Van een correlatie tussen de frequentie van stormen en de evolutie van de temperaturen in die periode in de Nederlanden, valt volgens

Jaarlijks aantal springtijden, stormen en stormvloeden aan de Belgische kust en de Scheldemonding voor de periode 1400-1625.

Naar Adriaan de Kraker.

de Kraker niet veel te merken, zeker niet als men de wintertemperaturen beschouwd.⁽⁴⁾

De zomers waren in de eerste helft van de vijftiende eeuw nog vrij warm, maar werden naar het einde van de eeuw steeds koeler.

In 1491 was de lente nat en de meimaand winters. Op 10 en 11 mei werd Luik getroffen door hevige hagelbuien. Op Hemelvaartsdag vroom het nog. In verschillende streken was er gebrek aan graan voor het bakken van brood zodat de bakkers kleinere broden gingen bakken met een mengsel van gerst, bonen en erwten... In Brugge was het aantal bedelende vrouwen niet te tellen. De zomer was koel en nat met bijna elke dag regen. Op verschillende plaatsen in West-Europa waren er overstromingen. Als het iets warmer werd, waren het onweders die onheil veroorzaakten. Ook de herfst was nat en enkele stormen richtten schade aan in Nederland en Vlaanderen. In Brugge was de ellende zo groot dat veel mensen uitweken naar Frankrijk in de hoop daar een beter bestaan te vinden...

Dat het klimaat in de veertiende en vijftiende eeuw steeds kouder werd, wordt ook bevestigd door het feit dat het drijfijs rond Groenland zich al rond 1350 tijdelijk naar het zuiden had uitgebreid. Toen het op het einde van de veertiende eeuw nog kouder werd, raakte de scheepvaart er nog moeilijker. Voor de kolonisten werd het steeds problematischer om te overleven en uiteindelijk dienden diegenen die nog overgebleven waren, Groenland te verlaten.

Opvallend is het blijkbaar golfsgewijze verloop van de daling van de temperatuur tijdens de zogenaamde Kleine IJstijd. Zo lijkt er een korte periode van opwarming geweest te zijn op het einde van de vijftiende eeuw en het begin van de zestiende eeuw, met een maximum tussen 1500 en 1525.

Dat belette niet dat de winter van 1510-1511 bijzonder streng was in heel Europa. In Gent vroom het 14 weken aan een stuk van 14 november tot 19 februari. De Schelde lag toegevroren en met goederen geladen wagens reden over het ijs van Antwerpen naar Goes.

In Brussel lag er na nieuwjaar zoveel sneeuw dat men in de loop van de maand januari 1511 zowat overal in de stad sneeuwpoppen bouwde die bijbelse, mythologische en volksfiguren uitbeeldden... Dit sneeuwpoppenfeest dat een paar weken duurde, kende een ruime belangstelling in Brussel en omstreken. Stadsrederijker, Jan Smeken, maakte er zelfs een uitvoerige beschrijving van in een vierhonderd verzen tellend dichtstuk, dat nadien door Thomas van der Noot werd gedrukt in een boekje. Dergelijke sneeuwpoppenfestivals waren vanaf de late Middeleeuwen geen uitzondering. Een

eerste bericht daarover komt uit Doornik in 1422, waar volgens de kroniekschrijver verschillende sneeuwpoppen werden gemaakt. Een uitvoeriger bericht gaat over een sneeuwpoppenfestival in Artois in 1434. Tot in de achttiende eeuw verschijnen er trouwens verslagen van sneeuwfeesten in onze gewesten.⁽⁵⁾

De dooi die in februari intrad, zorgde zowat overal voor overstromingen. Die hadden soms nog desastreuzere gevolgen dan de strenge winter zelf.

Door de teruggang van de zomers na 1525 koelde het klimaat verder af. In november 1530 en november 1532 werden Vlaanderen, Zeeland en Holland getroffen door hevige stromen. Dijken begaven en heel wat mensen verdronken. Hele gebieden kwamen onder water. Met de strenge winter van 1533-1534 zette de verdere afkoeling in. Daar veranderde het maandenlang aanhoudende mooie en warme weer van 'het grote zonnejaar' 1540 niets aan.

De tweede helft van de zestiende eeuw werd het aanzienlijk kouder en de gemiddelde jaartemperatuur was nooit zo laag geweest sedert minstens het jaar 1000. Het waren vooral de koude winters die de temperaturen drukten. Het tijdvak van 1550 tot 1650 vormde de koudste periode van de Kleine IJstijd. Als in het laatste kwart van de zestiende eeuw ook de zomers koeler werden, bereikte de koude pe-

riode kort vóór 1600 haar dieptepunt.

Detail uit een winterlandschap van Pieter Bruegel geschilderd in 1565. Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België, Brussel.

Het was de tijd waarin Pieter Bruegel de oude (1525-1569) zijn winterlandschappen schilderde. De tijd ook van de godsdiensttroebelen en de opstand van de Nederlanden tegen Spanje. De aanslepende oorlog maakte de ellende die het koudere weer met zich bracht alleen nog groter. Historicus Geoffrey Parker meent zelfs dat het koude weer in die tijd mede verantwoordelijk was voor de Spaanse nederlaag in de Nederlanden.⁽⁶⁾ De on-

gunstige weersomstandigheden bemoeilijkten niet alleen de militaire operaties, maar ook de bevoorrading, zowel tijdens de campagnes, als tijdens de periodes die de troepen in winterkwartier doorbrachten.

Oorlog en erbarmelijke weersomstandigheden leidden tot de ontvolking van het platteland in onze gewesten. Dorpen, zoals Aalter, waren rond 1600 zo goed als ontvolkt omdat de mensen gevlucht waren naar veiliger oorden...

In de jaren 1620 werden de winters tijdelijk milder, de zomers warmer en in de jaren daarna waren de jaargemiddelden dan ook tijdelijk hoger. Vanaf de jaren 1640 verslechterde het klimaat opnieuw.

Brugge 1646: *Ten desen jaere was er alom veel water op het Landt, voortkomende uyt dies dat dagelycks sedert den laetsen Oogst tot den 26 December geregent hadde.*

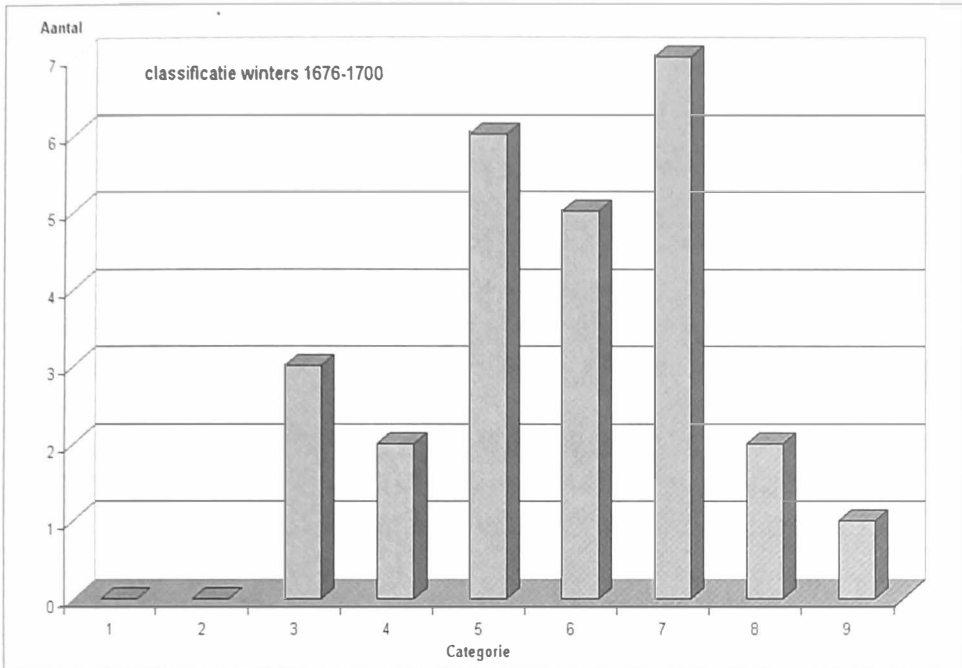
Na een vrij zachte december en januari was februari winters. Op een droge lente volgde een wisselvallige zomer. Een vrij normale winter 1647-1648 volgde een maand maart met vorst en sneeuw. De zomer van het vredesjaar 1648 was er één met veel regen. Al in de tweede helft van november begon het te winteren en dat weer hield aan tot begin april 1649.

Na iets milder weer in de periode 1650-1675 bereikten de temperaturen in het laatste kwart van de zeventiende eeuw een nieuw dieptepunt. Van de 25 winters waren er 5 zachter dan normaal, 6 normaal en 14 kouder dan normaal. Eén winter was zelfs extreem koud.

De winter 1683-1684: Eind november 1683 werd het koud en mistig. In december wisselden vriesweer, sneeuw en dooi elkaar af. Op tweede kerstdag begon het echt te winteren met strenge vorst en sneeuw. Dat duurde weken. De gevolgen bleven niet uit. In Antwerpen hield men markt op de toegevroren Schelde. In Londen was de Theems dichtgevroren. Er reden koetsen van de ene naar de andere kant. In Veurne meldde een inwoner: *'vele coeyen ende calvers zijn in de stallen doodt gevrosen...'* In tuinen en parken was de vorstschade niet te overzien.

In tegenstelling tot de winters, waren de zomers doorgaans normaal. Twee zomers waren erg warm (1676 en 1684). De lentes waren net als de winters koud, maar de herfstten waren zoals de zomers normaal.

In 1661 verscheen een heel ander fenomeen in de bronnen, namelijk dat van de luchtvervuiling. Het hing deels samen met de weersom-

Een grafische voorstelling van de indeling naar classificatie, toont nog duidelijker aan dat er tussen 1675 en 1700 meer abnormaal koude winters waren. De winters werden daarbij ingedeeld naar de classificatie van IJnsen: 1 = extreem zacht. 2 = zeer zacht. 3 = zacht. 4 = vrij zacht. 5 = normaal. 6 = koud. 7 = streng. 8 = zeer streng. 9 = extreem streng. Naar cijfers van Jan Buisman.⁽⁷⁾ Grafische verwerking: Jan Camerlinckx.

standigheden, maar had vooral te maken met de menselijke activiteit in dicht bevolkte gebieden. Dat jaar publiceerde de Engelsman John Evelyn zijn pamflet *Fumifugium: or The Inconveniencie of the Aer and smoak of london dissipated*. Daarin beschreef hij hoe Londen regelmatig gehuld was in rook en stank. Hij had het over gezondheidsproblemen voor de mensen, het teloor gaan van bloemen en insecten en de vervuiling van de gevels van kerken en paleizen...⁽⁸⁾

De vrij abnormale klimaatomstandigheden in de zeventiende eeuw, een dieptepunt in wat tussen de vijftiende en negentiende eeuw, de Kleine IJstijd wordt genoemd, vallen nagenoeg samen met wat sommige historici de Algemene Crisis (the General Crisis) noemen. Een periode tussen de Renaissance en de Verlichting, die over de hele wereld gekenmerkt werd door een nooit gezien aantal conflicten (oorlogen, onlusten, opstanden) en calamiteiten (hongersnood, epidemieën, sterfte). De

FUMIFUGIUM:
OR
The Inconveniencie of the AER
AND
SMOAK of LONDON
DISSIPATED.

TOGETHER
With some REMEDIES humbly
PROPOSED
By J. E. Esq;

To His Sacred MAJESTIE,
AND
To the PARLIAMENT now Assembled.

Published by His Majesties Command.

Lucret. l. 5.

*Carbonumque gravis vis, atque odor insinuasur
Quam facile in cerebrum? —*

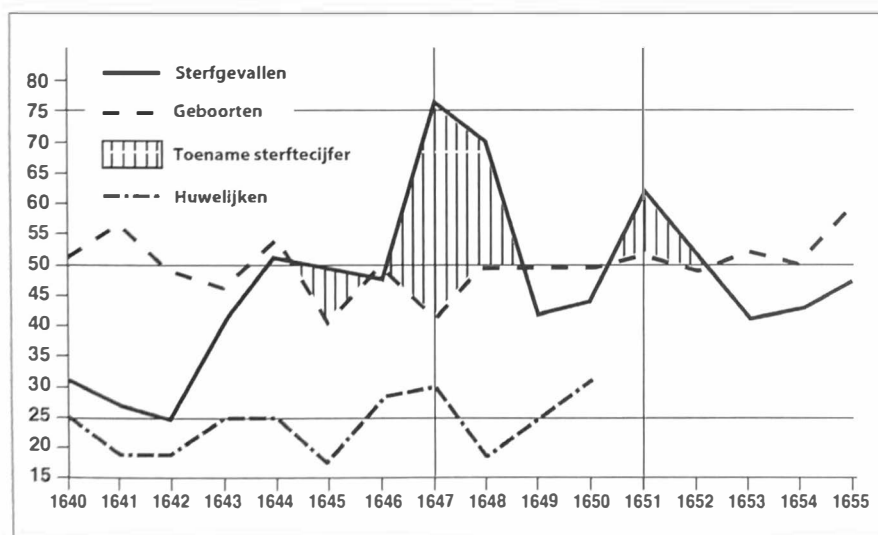
LONDON,
Printed by W. Godbid for Gabriel Bedel, and Thomas Collins,
and are to be sold at their Shop at the: Middle Temple Gate
near Temple-Bar. M. D C. L X I.

Titelbladzijde van het boek 'Fumifugium: or The Inconveniencie of the Aer and smoak of london dissipated' van John Evelyn.

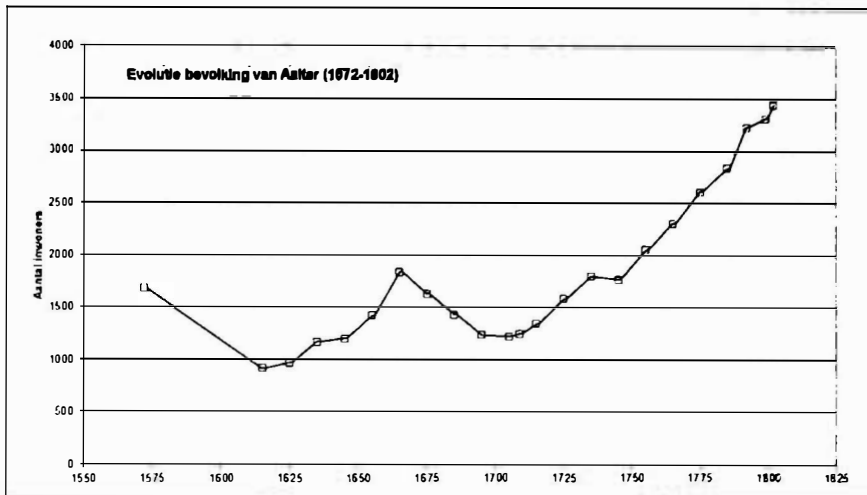
ineenstorting van de Ming-dynastie in China, de Dertigjarige Oorlog in Centraal Europa, de Fronde in Frankrijk, de oorlogen in de Nederlanden en de burgeroorlog in Engeland, zijn slechts enkele feiten uit een hele reeks. Minder gekend voor veel regio's is een terugval van de bevolking met soms tot 30%...

Veel tijdgenoten zochten een oorzaak voor al die ellende in bovennatuurlijke krachten en het lag daarbij voor de hand dat in eerste instantie de zondigheid van de mens als een straf van God werd beschouwd. Anderen zagen buitenaardse fenomenen als oorzaak en verwezen naar kometen en aardbevingen. Slechts enkelen, zoals de Britse staatsman en filosoof Francis Bacon, zagen een verband met de slechte weersomstandigheden en stelden voor te bidden voor beter weer...

Meende de Franse onderzoeker Emmanuel Le Roy Ladurie in 1967 nog dat de gebeurtenissen in de zeventiende eeuw een andere oorzaak hadden dan een klimaatverandering⁽⁹⁾, dan hebben nieuw bekend geworden historische feiten, zowel als ruimere kennis inzake weer en klimaat in het verleden, de zaken vandaag in een heel ander perspectief geplaatst.

De crisis manifesteerde zich ook in Madrid. De parochieregisters tonen daar een abnormale sterfte in het midden van de zeventiende eeuw. Naar Geoffrey Parker.

Evolutie van de bevolking in Aalter tussen 1550 en 1800. Naar Cijfers van Luc Stockman. Grafische verwerking: Jan Camerlinckx.

Kunnen lang niet alle conflicten in de zeventiende eeuw toegeschreven worden aan de verslechterde klimaatomstandigheden, dan lijken toch heel wat onlusten en opstanden het resultaat te zijn van een samenloop van ongunstige levensomstandigheden (hongersnood, epidemieën, belemmeringen van transport en handel...) ten gevolge van met de regelmaat van een klok terugkerende ongunstige weersomstandigheden. Soms liggen die kleinere conflictsituaties zelfs aan de basis van echte oorlogen. Feit is dat die vele conflicten hebben bijgedragen tot het verergeren van de al preciaire toestanden die door het verslechterde klimaat waren gecreëerd.⁽¹⁰⁾

Na de vrij zachte winter van 1699 volgde een warme en droge zomer zoals er in geen jaren meer voorgekomen was. Daarmee zette een periode in met relatief zachter weer dat de hele eerste helft van de achttiende eeuw zou voortduren.

Op 7 en 8 december 1703 werden de gebieden rond het Kanaal en de Noordzee getroffen door een hevige storm.

In Elverdinge bij Ieper werd gewag gemaakt van *een afgrijselijken wind zo dat er menige meulens omgewaaid zijn* in de omgeving. In Kortrijk werden mensen omver geblazen, huizen, kerken en kloosters liepen zware schade op en de molen aan de St.-Janspoort werd omver geworpen. Het *schrickelick ende schier noijt gehoort tempeest*, richtte te Brugge en om-

geving aanzienlijke schade aan. Daken en gebouwen werden beschadigd. In Zomergem werd de toren van de kerk beschadigd en waren twee molens omgevallen. In Gent en omgeving had de *zware storm* een *onbeschrijflijke schade* veroorzaakt.

Van Vlaanderen trok de storm naar de Noordelijke Nederlanden, waar ook heel wat schade werd aangericht. Vermoedelijk is de storm van 1703 vergelijkbaar met de kerststormen Lothar en Martin van 1999.⁽¹¹⁾

Toch gingen in die periode enkele winters de geschiedenis in als erg koud. Na tien winters zonder extreme vorst werd gans Europa in 1708/09 verrast door een strenge winter. In Centraal-Europa was het al koud in de herfst van 1708. In de Lage Landen beperkte alles zich dan nog tot enkele winterse speldenprikken. In januari 1709 kreeg gans West-Europa te maken met extreem koud weer en veel sneeuw. In onze gewesten situeerde de koudegolf zich vooral tussen 6 en 25 januari.

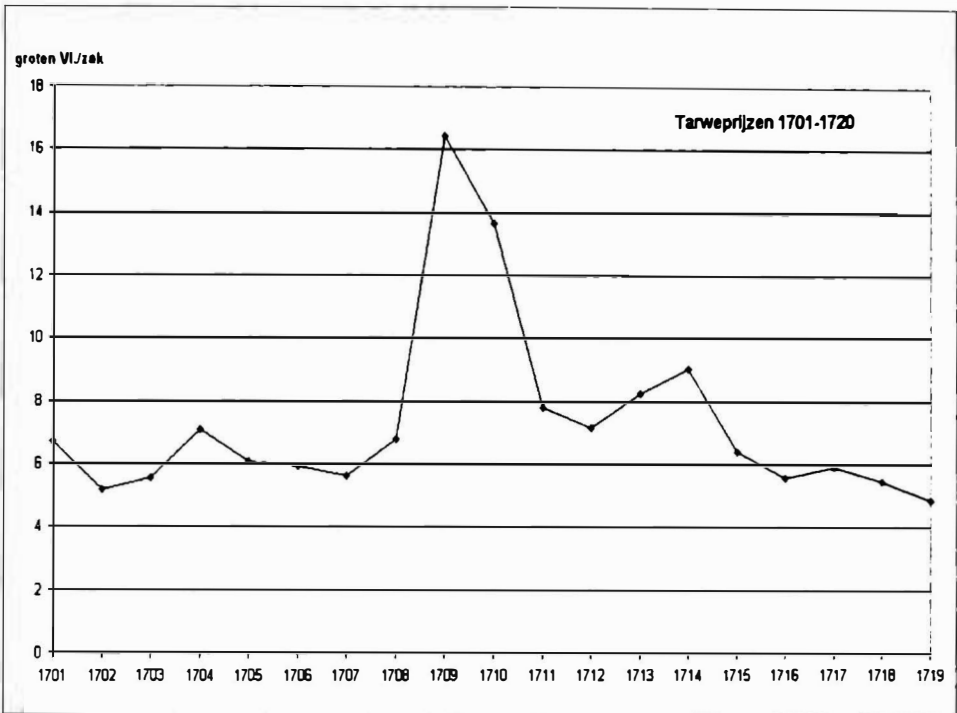
In Nederland werden minimum temperaturen van $-18\text{ }^{\circ}\text{C}$ genoteerd. In de Dendermonde was de Schelde *op dry dagen tijds toegevrozen* en het vroom zelfs binnenshuis: *voor het vier zittende, vriest den inkt in de penne...*⁽¹²⁾ In Frankrijk vroom het vanaf 10 januari, elf opeenvolgende dagen tot $-15\text{ }^{\circ}\text{C}$. Aan het Franse hof in Versailles bevroor de wijn in de flessen. In verschillende streken van Frankrijk werden de wijnranken zwaar beschadigd, soms zelfs helemaal vernield door de vorst. In Berlijn daalde de temperatuur op 22 januari tot $-27,4\text{ }^{\circ}\text{C}$. In Zwitserland vroom het Meer van Zurich toe op 21 januari en dat bleef zo tot ver in maart.

Na een kort intermezzo (eind januari, begin februari) van zachter weer en dooi, werd het rond half februari weer zeer koud.

De schepen voeren al enige tijd weer op de Schelde als op 16 februari de koude weer toesloeg. De twintigste lag de rivier weer toegevroren en op 1 maart reed men er nog met paard en kar over.

In enkele streken leidde het extreme winterweer tot schaarste, duurte en hongersnood. Op veel plaatsen kwamen mensen om van koude en ontbering. De strenge winter eiste waarschijnlijk duizenden slachtoffers in heel West-Europa...

Eerst begin maart zette de dooi in en in Dendermonde was de Schelde op 8 maart weer ijsvrij. Langs de rivieren leidde het dooiweer tot overstromingen.

*Het strenge winterweer van 1708/09 had gevolgen voor de tarweprijzen. Evolutie van de jaarlijkse gemiddelde tarweprijzen in Vlaanderen van 1701 tot 1720. Naar cijfers van C. Verlinden.⁽¹³⁾
Grafische verwerking: Jan Camerlinckx.*

Met het einde van de winter was de ellende nog niet ten einde. Op de velden waren de wintergranen door de extreme koude vernield. Niet alleen fruitbomen maar ook bomen en struiken in bossen en parken waren beschadigd of ten gronde gegaan. In Italië en Zuid-Frankrijk waren veel olijfbomen verloren gegaan.

Jarenlang bleef de winter van 1708/09 in het geheugen van de mensen hangen.

Dertig jaar later volgde opnieuw een koude winter. In 1739 begon het koude weer in oktober en hield aan in november. December bleef echter vrij zacht en zonder vorst. Na kerstdag veranderde het weer en in januari werd het extreem koud. De winter zou aanhouden tot begin maart 1740.

Te Temse en Rupelmonde lag er op 12 maart nog zoveel ijs dat men er nog de Schelde kon oversteken.

Op de Noordzeestranden lag het ijs dan opeengepakt tot 10 voet hoog.

Bij het intreden van de dooi volgden ernstige overstromingen langs de rivieren. De lente en de zomer die volgden, waren ook al veel koeler dan normaal.

Te Venlo en te Keulen viel op 3 mei nog bijna één voet sneeuw...

In Brussel braken begin mei rellen uit en plunderden hongerige mensen op de markt de kramen waar boter, kaas, eieren, enzovoort verkocht werden. Te Gent werden op 12 mei huizen van bakkers en graanhandelaars geplunderd.

De strenge winter van 1740 en de gevolgen ervan waren duidelijk merkbaar in het maatschappelijk leven. Niet alleen het dagelijks leven werd verstoord, maar de koude en ontberingen leidden tot het opflakkeren van allerlei ziekten en uitzonderlijk hoge sterftecijfers. Men schat dat er in Parijs en onmiddellijke omgeving, van begin van het jaar tot de maand mei, 40 000 mensen stierven. Toch slaagde men er op veel plaatsen in, om de catastrofale consequenties die dergelijk crisisperioden in vroegere tijden hadden veroorzaakt, te beperken door een betere maatschappelijke organisatie en het inzetten van een rationelere crisisbeheersing door allerlei overheidsmaatregelen. Blijkbaar verdrong de Verlichtingsgedachte die meer geloof had in het menselijk kunnen, het vroegere fatalisme dat crisissen altijd als onontkoombare straffen van God voor de zondigheid van de mensen had beschouwd...

In het eerste kwart van de achttiende eeuw waren de zomers vrij normaal, met slechts twee zomers (1718 en 1719) die als zeer warm gecatalogeerd werden. In het volgende kwarteeuw lagen de zomerse temperaturen iets hoger dan normaal, maar eigenlijk was dat niet veel verschillend met de zomers van de periode daarvoor.

De gemiddelde jaartemperatuur lag aanvankelijk nog boven het duizendjarig gemiddelde, maar na 1740 was er een duidelijke neerwaartse trend.

Begin van de achttiende eeuw werd op verschillende plaatsen in Europa begonnen met vrij systematische instrumentele meteorologische waarnemingen. In Nederland gebeurde dat vanaf 1706 op verschillende plaatsen: Delft, Rijnsburg, Zwanenburg, Haarlem, Utrecht en De Bilt. Het was A. Labriijn die in 1945 de verschillende reeksen publiceerde en poogde om ze te bewerken tot een homogene reeks op het niveau van De Bilt.⁽¹⁴⁾ Met bijvoeging van de recente meetwaarden van De Bilt loopt de reeks in feite van 1706 tot heden.

Deze lange instrumentele klimaatreeks blijkt na recent onderzoek op een aantal punten nog niet helemaal homogeen te zijn en derhalve problemen op te leveren voor een accurate studie naar klimaatverandering/variabiliteit.

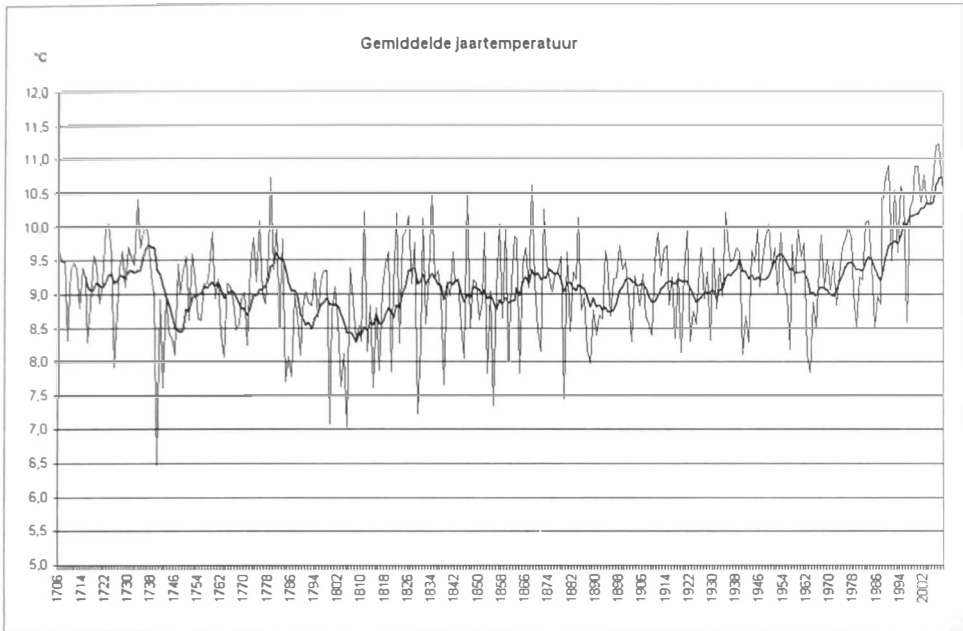
Voor periode 1706 tot 1734 zijn er weinig waarnemingen beschikbaar en ook de politiek onrustige periode van 1786 tot 1815 lijkt invloed gehad op de kwaliteit van de waarnemingen. De derde periode omvat het laatste gedeelte van de Zwanenburg reeks van ca. 1851–1861. Een zwakke plek is ook de overgang van Utrecht naar De Bilt in 1897, vanwege de geringe overlapping van de reeksen. Tenslotte blijken er rond 1950-1960 enkele anomalieën opgedoken te zijn die vermoedelijk te maken hebben met een horizontale verplaatsing van de meetinstrumenten in 1950 in het weerstation van De Bilt en een landelijk doorgevoerde verlaging van de thermometerhutten in 1960.⁽¹⁵⁾

Ondanks alles geeft de Labriijn-reeks ons toch een vrij goed beeld van de evolutie van het klimaat in onze gewesten over de voorbije 300 jaar.

Tussen ca. 1775 en 1825 laten de grafieken een verkoeling van het klimaat zien. Het is de periode die samenvalt met de tijd van de Franse Revolutie. Voor het uitbreken van de revolutie in 1789 zijn uiteraard diverse oorzaken aan te wijzen (politieke, economische en sociale), maar vermoedelijk hebben ook de slechte weersomstandigheden in de jaren 1780 een indirecte rol gespeeld.

Op het einde van de achttiende eeuw kende Frankrijk een bevolkingsaan groei van zowat 10%. De agrarische bedrijvigheid was echter verwaarloosd en verouderd en de voedselproductie had zich niet in dezelfde mate ontwikkeld als de bevolking. Bovendien had de liberale politiek de aanleg van graanvoorraden beperkt (1785) en de graanexport vrij gemaakt (1787). De stagnerende economie had tot werkloosheid en daling van de koopkracht geleid. Het lag voor de hand dat enkele misoogsten ten gevolge van slechte weersomstandigheden het land voor problemen zouden stellen.

Op 8 juni 1783 zorgde een vulkanische uitbarsting van de Lakigigar op IJsland niet alleen voor problemen op het eiland zelf, maar de maandenlange uitstoot van as en allerlei gassen had gevolgen tot in Europa. Al vanaf 17 juni beschreef de Belgische agronoom en meteoroloog baron Eugène de Poederlé (1742-1813) in Saintes (nabij Halle) de abnormale verschijnselen die hij waarnam: “*De 17de juni,*

Evolutie van de gemiddelde jaarlijks temperatuur der laatste 300 jaar op basis van de gecorrigeerde Labrijn-reeks die teruggaat tot 1706. De waarnemingen werden eerst gedaan in Zwanenburg, later in Utrecht en vanaf 1900 in De Bilt. De waarden zijn allemaal herleid naar de Bilt. Ofschoon rekening gehouden moet worden met bepaalde onnauwkeurigheden, vooral wat betreft de periode voor 1900, geeft de grafiek wel een idee van de veranderende temperatuur. De vette lijn geeft het zwevend gemiddelde weer met periode van 10 jaar. Grafische bewerking: Jan Camerlinckx.

vóór 6 uur 's morgens, een lichte nevel en de zon was rood. De 19de en 20ste juni, kalme dag, nevelachtig, vochtig warm en zwaar. De 23ste, een zeer grote nevel om 6 uur 's morgens die nadien optrok. De 24ste, een warme dag, de nevel, ongezond, stinkend en gelijk een lichte rook, zelfs door zijn kleur, heeft de hele dag geduurd met een geur van zwavel (verbrand poeder; zegden de plattelandsbewoners). De 26ste, 27ste, 28ste en 29ste: dezelfde nevel, de zon bleek of rood. De 30ste, de nevel beduidend vermindert en omstreeks 7 uur 's avonds klare, mooie hemel.

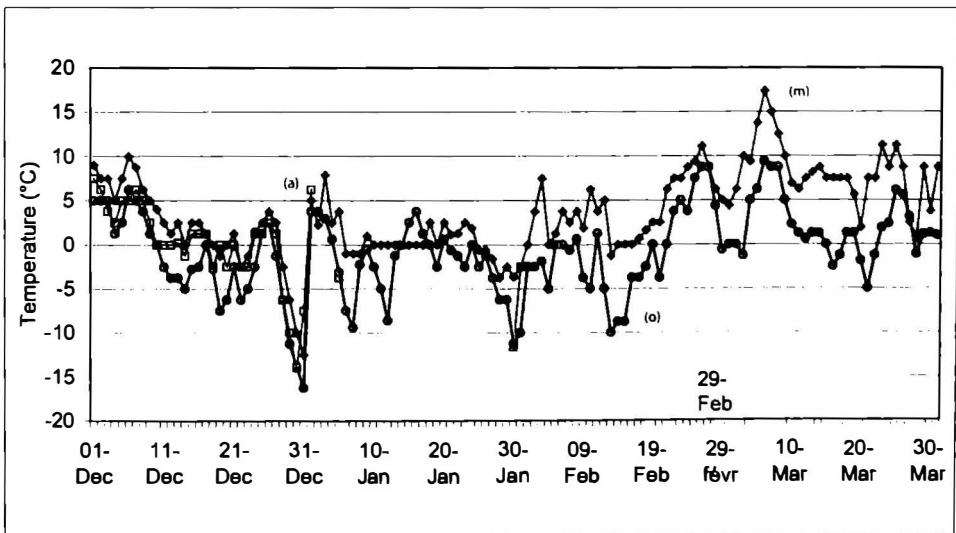
Alle dagen van de maand juli zijn min of meer mooi geweest, op de nevel na waarvan de aard droog en elektrisch was en volkomen verschillend van de gewone mist. De zon heeft zich verschillend getoond, zonder te schitteren en de ogen te schaden wanneer men haar fixeerde. Haar licht was meer roodachtig dan wit. De 1ste augustus, mist zoals naar gewoonte. De 2de augustus is de hitte de warmste, de meest verzengende en de drukkendste geweest..."

In september noteerde de Poederlé de laatste verschijnselen van de grote nevel.

De door de Poederlé beschreven fenomenen werden in diezelfde periode op verschillende plaatsen in Europa beschreven, zelfs tot in Roemenië, Turkije en Libanon. Een groot deel van Noord-Amerika kreeg eveneens met de nevel te maken.⁽¹⁶⁾

De rook en nevel verduisterden niet alleen de hemel, maar de schadelijke gassen die erin aanwezig waren, onder andere zwaveldioxide, zorgden voor lopende ogen, ademproblemen en hoofdpijn. In de daarop volgende maanden werd op verschillende plaatsen in Europa een verhoogde sterfte onder de mensen genoteerd. In Scandinavië en zelfs tot in de Lage Landen berokkenden de zure dampen schade aan bomen en gewassen. De as en de gassen die tot hoog in de atmosfeer geslingerd waren, beïnvloedden vermoedelijk ook het weer dat in augustus gekenmerkt werd door hevige onweersbuien met veel wind en hagelbuien. In de winter van 1783/84 viel abnormaal veel sneeuw en het was erg koud.

In die tijd werden in Brussel weerkundige waarnemingen gedaan door de Keizerlijke en Koninklijke Academie voor Wetenschappen. Drie keer per dag werden de temperaturen genoteerd. De resultaten voor de periode december 1783 tot maart 1784 zijn hierna weergegeven.⁽¹⁷⁾

*Te Brussel genoteerde temperaturen voor de winter 1783-1784:
(o) = ochtend, (m) = middag, (a) = avond.*

Joseph van Walleghem (1757–1801) beschreef wat er in Brugge gebeurde die winter:

“Op 1 januari 1784 bleek het voor iedereen wel een andere wereld te zijn en dat omwille van het weer in de voorbije drie dagen. Deze morgen leek het of alle huizen van de stad in het wit geschilderd waren en dan vooral die huizen in blauwe arduinsteen, want die zagen er uit als witte marmar. Dat was niet zo verwonderlijk, omdat het gedurende drie dagen zo hard gevroren had en zo koud was, dat zelfs oudere mensen meenden dat het nog meer gevroren had dan in de winters van de jaren 1740 of 1763.

Op 2 januari hing er zo'n dikke mist dat men nauwelijks zag waar men liep. Het begon opnieuw te vriezen op Driekoningen en koude en veel sneeuwval hielden met enkele korte dooiperiodes aan tot 21 februari.

Op 8 februari probeerde men om de toegevroren waterweg van de Coupurebrug naar de haven in de Handelskom vrij te maken, maar dat was verloren moeite. De ijsbreker raakte vast in het ijs en kon niet meer vrij gemaakt worden.

Op zaterdag 21 februari na een nacht waar 1 voet sneeuw gevallen was, ging de vorst eindelijk over in dooi. Op veel plaatsen lag er toen tot 2 voet vervroren sneeuw. De 25ste februari, op Aswoensdag, slaagde men erin om de ijsbreker met zes paarden tot in de Handelskom te slepen.” ⁽¹⁸⁾

De strenge winter had nogal wat gevolgen voor de mensen zoals blijkt uit een beschrijving van de toestand in Parijs in de ‘Gazette van Leiden’ van 6 februari 1784:

“Parijs 30 januari 1784.

Sinds een maand is het erg koud in de hoofdstad en de omgeving ervan. Er is geen dag zonder sneeuwval en de vorst laat niet toe dat de straten geruimd worden. In Parijs ligt er één voet sneeuw en in de omgeving ligt er waarschijnlijk drie voet. De wegen zijn overal geblokkeerd.

De prijs van hooi en stro zijn omhoog gegaan. Groenten en andere voedingswaren worden aan verschrikkelijk hoge prijzen verkocht. De welgestelde en rijke mensen hebben niet te lijden van de schaarste. Ze beredderen zich met wat meer te betalen. De arme mensen, zoals de werkmensen die door de weersomstandigheden werkloos zijn, ontbreekt het aan brood, verwarming en andere levensnoodzakelijke dingen, zodat ze dringend hulp behoeven.” ⁽¹⁹⁾

De dooi in het voorjaar leidde tot talrijke overstromingen. In de Oostenrijkse Nederlanden traden op veel plaatsen de Schelde, de

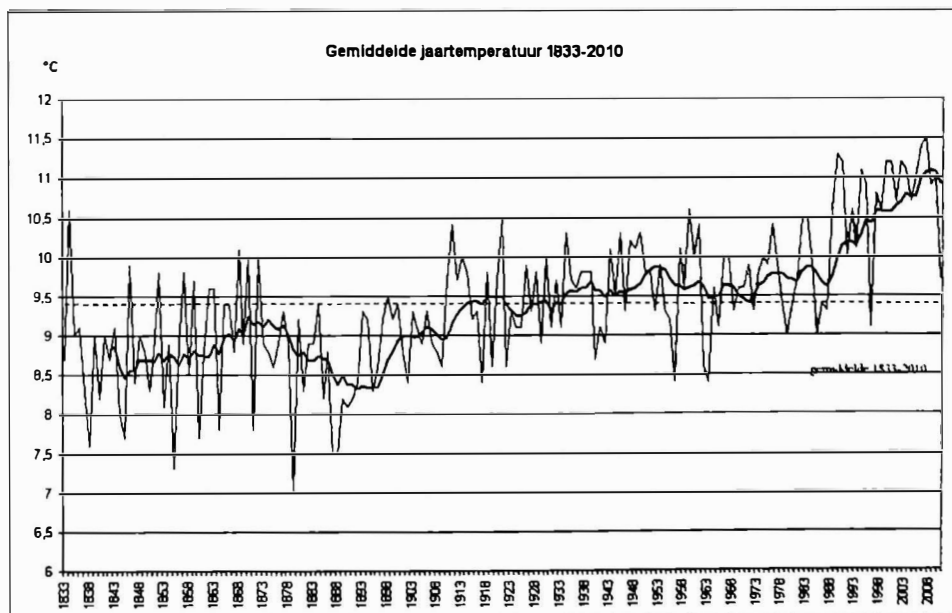
Maas en hun bijrivieren buiten hun oevers en dat veroorzaakte her en der ellende die duurde tot begin maart.

De winter van 1784/85 was weer uitzonderlijk koud. De ongunstige weersomstandigheden, eerst koude en dan droogte zorgden ook in de daarop volgende jaren voor lagere graanopbrengsten en stijgende voedselprijzen.

1788 was niet alleen droog, maar in juli bracht een onweer met zware hagelbuien veel schade toe aan de gewassen. De graanoogst lag 20% lager dan het gemiddelde der vorige tien jaar. De winter van 1788/89 was bijzonder koud en de dooi in het voorjaar zorgde voor overstromingen. In verschillende gewesten braken hongeropstanden uit. Dat 1789 eveneens te droog was, verergerde de zaak alleen maar.

Uitgerekend op de dag dat de Bastille werd ingenomen, bereikten de graanprijzen hun hoogste niveau te Parijs...

De periode van kouder weer, met jaargemiddelden tussen 8,5 °C en 9°C, hield nog aan tot rond 1825. Daarna kabbelde het klimaat tot het

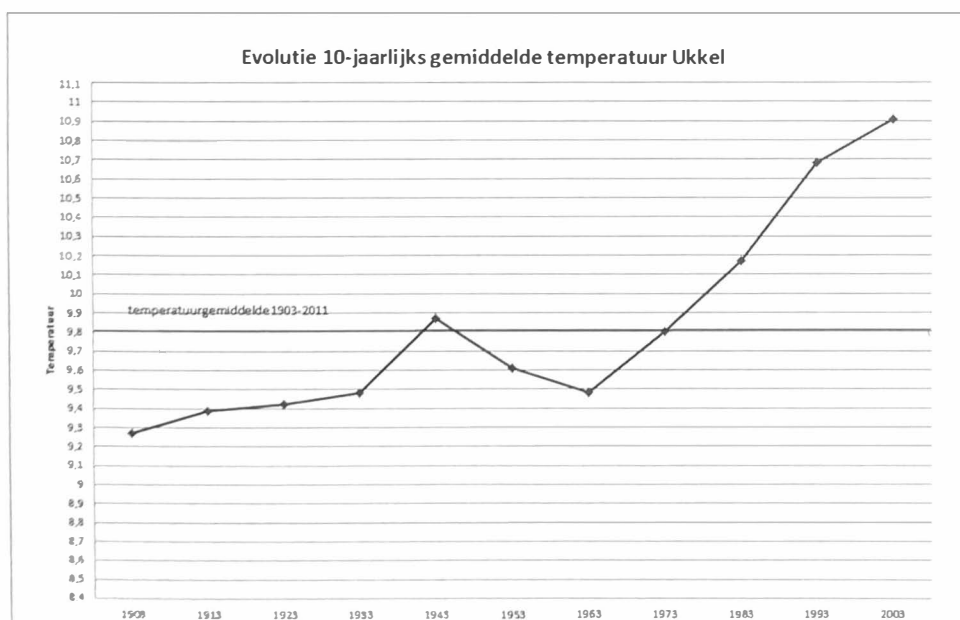
Grafische voorstelling van het verloop van de gemiddelde jaartemperaturen in Ukkel van 1833 tot 2010. De vette lijn geeft het zwevend gemiddelde weer met periode van 10 jaar. Bron cijfermateriaal: KMI. Grafische verwerking: Jan Camerlinckx.

begin van de twintigste eeuw verder met lichte golvingen rond een jaargemiddelde van 9°C (Labrijnreeks voor Nederland).

Inmiddels was men op initiatief van Adolphe Quetelet in 1827 begonnen met de bouw van een sterrenwacht in Ukkel. Traditioneel behoorden daar toen ook meteorologische waarnemingen (temperatuur, neerslag, luchtdruk) bij. Die werden in 1833 officieel gestart.

In Ukkel schommelde de jaarlijkse temperatuur tot de Eerste Wereldoorlog onder het gemiddelde van 9,41 °C voor de periode 1833-2010. Na een koelere periode op het einde van de negentiende eeuw, klom de temperatuur geleidelijk tot het 178-jarig gemiddelde in 1918, bleef voor enige jaren op dat gemiddelde niveau, kroop dan vanaf 1933 iets boven het gemiddelde om tot het midden van de jaren 1980 met fluctuaties van hooguit 0,5 °C juist boven dat gemiddelde te blijven. Daarna ging de temperatuur stijgen tot de vrij hoge waarde van 11,5 °C in 2007. 2010 was het eerste jaar waarin voor het eerst een significante daling tot 9,7 °C werd genoteerd.

Als we zowel het Belgisch als Nederlands cijfermateriaal bekijken, blijkt alvast dat de evolutie van de temperatuur sinds 1830 niet zo

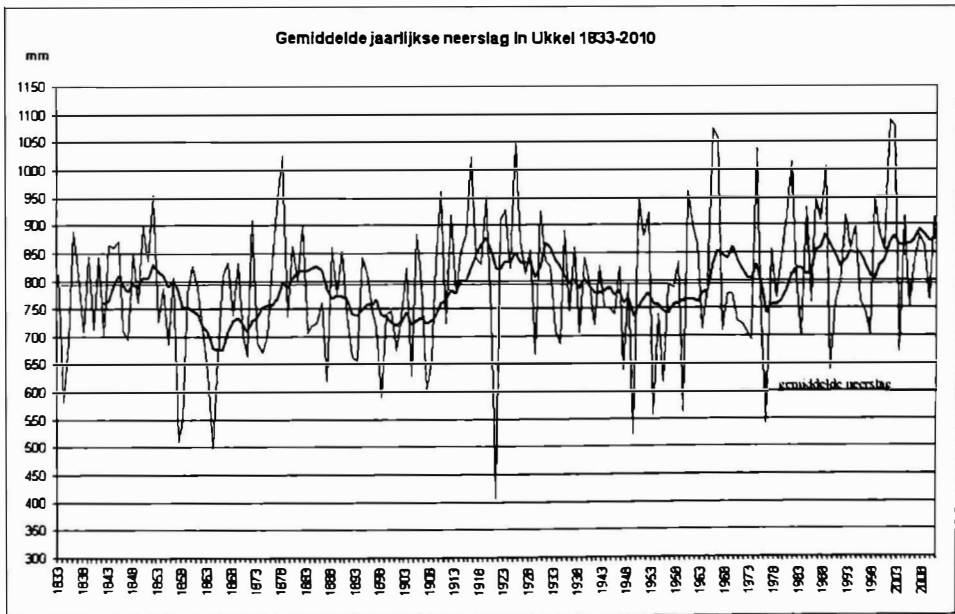

Evolutie van de gemiddelde jaarlijkse temperatuur van 1903 tot 2011. Het gemiddelde voor de periode was 9,81 en is als een horizontale lijn weergegeven. Bron cijfermateriaal: KMI. Grafische verwerking: Jan Camerlinckx.

spectaculair was. Er was wel een lichte stijging vanaf de Eerste Wereldoorlog, maar daarna bleef de jaarlijkse temperatuur vrij stabiel. Een echte opwarming is echter pas vanaf 1983, zeggen en schrijven sinds 30 jaar, merkbaar...

De evolutie van de neerslag over de periode 1833-2010, geeft ons een beeld waarbij de jaarlijkse hoeveelheid neerslag rond het 178-jarig gemiddelde van 792 mm schommelde. Samenvallend met de koudere periode tot ongeveer 1918 was het eerder droog. Daarna was het, samenvallend met de warmere periode, overwegend natter.

Heel extreme klimaatomstandigheden die voor de mensen catastrofale gevolgen hadden zijn er in de loop van de negentiende eeuw minder voorgekomen. De crisis van de jaren 1840 die gepaard ging met een sinds lang niet meer geziene hongersnood werd slechts ten dele beïnvloed door ongunstige weersomstandigheden. De winter 1844-1845 was vrij streng geweest en nogal wat graanvelden waren verwoest door de vorst. Op die velden werden, zoals men gewoonlijk pleegde te doen, in het voorjaar nog extra aardappelen aan-

Grafische voorstelling van het verloop van de gemiddelde jaarlijkse hoeveelheid neerslag in Ukkel van 1833 tot 2010. De vette lijn geeft het zwevend gemiddelde weer met periode van 10 jaar. Bron cijfermateriaal: KMI. Grafische verwerking: Jan Camerlinckx.

geplant. De laatste week van juni dook plots een nieuwe ziekte op, eerst in het Kortrijkse, weldra in heel het land. Het loof verkleurde en verwelkte, de knollen in de grond rotten. Tegen half oktober had de ziekte zich over bijna heel West-Europa verspreid. De ziekte was eigenlijk niet nieuw en sluimerde als sinds 1841 op de aardappelvelden. Op verschillende plaatsen had men in die jaren al melding gemaakt van problemen met de aardappelopbrengsten. In werkelijkheid was het een schimmel, de *phytophthora infestans*, die de verwekker van de aardappelziekte was. Het warme en vochtige weer in de zomer had waarschijnlijk alleen maar de ontwikkeling van de ziekte bevorderd. Om het onheil af te wenden, werden zowat overal te lande bedevaarten georganiseerd, maar die brachten blijkbaar geen heil. De aardappelopbrengst in 1845 bedroeg nog geen 10% van de normale opbrengst. De opbrengst van rogge, het andere hoofdvoedsel van de gewone man, bleef ook onder de verwachtingen. Het jaar daarop bleef de aardappelaanval aanhouden, maar de opbrengst beliep toch 40 tot 50% van de normale opbrengst. Dat jaar mislukte echter de roggeoogst. De problemen werden nog vergroot door de crisis in de linnennijverheid, waardoor een derde van de bevolking werkloos was. De prijzen van voedsel rezen de pan uit: in het arrondissement Tielt-Roeselare steeg de prijs van een roggebrood van 14 ct. in 1844 tot 21 ct. in 1846 en zelfs 34 ct. in 1847. Aardappelen gingen per honderd kilogram van 3,65 frank in 1844 tot 9,13 frank in 1846 en 12,5 frank in 1847.

De crisis bereikte een hoogtepunt in 1847. Dat jaar moest het armbestuur van Aalter ook nog eens 6679 fr. uitgeven om bonen aan te kopen voor de behoeftige bevolking. Eén en ander belette echter niet dat de ondervoede bevolking ook nog getroffen werd door een uitbraak van tyfus. Daardoor stierven er in Aalter in 1847 zo'n 361 mensen, dubbel zoveel als in het jaar daarvoor of daarna.

In die jaren trof de aardappelziekte heel Europa. De crisis trof vooral de armere regio's waar de werkloosheid ten gevolge van de linnencrisis, ongekende proporties aannam. Het duurde uiteindelijk tot 1850 alvorens opnieuw redelijke opbrengsten voor aardappelen genoteerd werden en de voedselprijzen weer normale waarden bereikten.⁽²⁰⁾

De gebeurtenissen van die jaren tonen duidelijk aan hoe niet eens zo'n spectaculair ongunstige weersomstandigheden aanleiding konden geven tot misoogsten en voedselproblemen. Dat verbeterde slechts in de daarop volgende decennia door de introductie van nieuwe landbouwtechnieken en door de intussen mogelijk geworden import van belangrijke voedselvoorraden uit den vreemde, met name uit de Verenigde Staten.

Hongersnood ten gevolge van ongunstige klimaatomstandigheden blijven echter in Azië en Afrika tot op heden voor problemen zorgen. Al moeten hier uiteraard ook politieke, economische en sociale oorzaken ingeroepen worden.

Toen men in de jaren 1980 broeikasgassen zoals CO_2 aanwees als mogelijks belangrijke regulatoren van het klimaat, was dat eigenlijk niets nieuws. Al in de negentiende eeuw hadden onderzoekers zich afgevraagd welke factoren de temperatuur op aarde bepaalden.

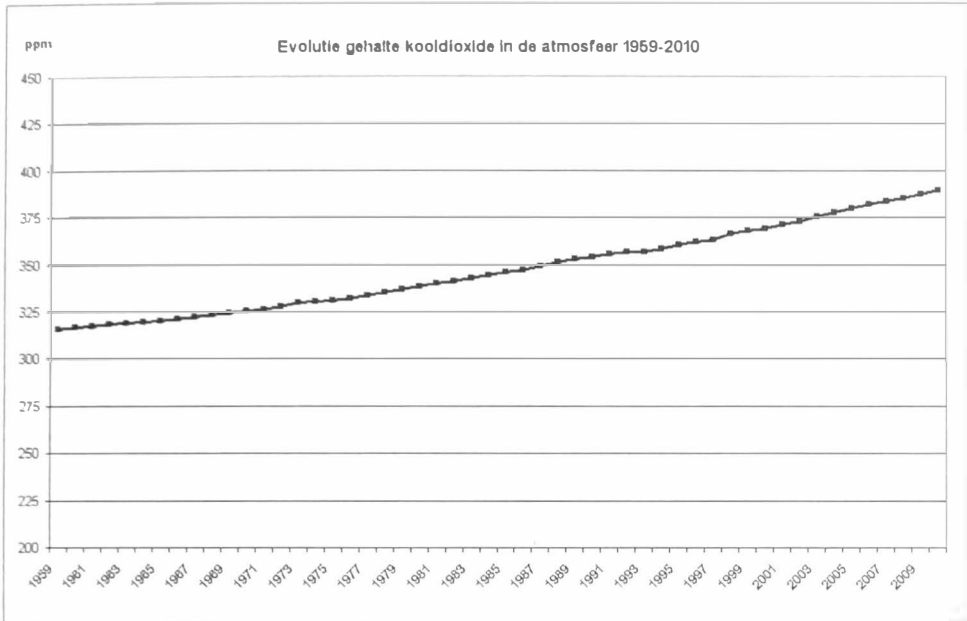
Eén van de eersten die daarover publiceerden was Jean Baptiste Fourier (1768-1830), een Frans wiskundige en fysicus. Fourier berekende dat een object ter grootte van de aarde dat zover van de zon lag, merklijk kouder moest zijn dan wat in werkelijkheid werd vastgesteld.

Refererend naar eerder gedane experimenten van de Zwitser Horace de Saussure concludeerde hij dat de gassen in de atmosfeer juist lijk glasramen de warmte van de ontvangen zonnestraling konden vasthouden en zo de temperatuur op aarde verwarmen.⁽²¹⁾

De Ierse fysicus John Tyndall (1820-1893) ontdekte in 1859 dat van de gassen die in de atmosfeer voorkwamen (o.a. zuurstof, stikstof, koolstofdioxide en waterdamp) alleen koolstofdioxide (CO_2) en vooral waterdamp de warmtestralen van de zon absorbeerden en derhalve regulators konden zijn voor de temperaturen op aarde.⁽²²⁾ Hij beschreef het 'greenhouse effect' in een lezing gehouden in 1863 die als thema had: *On Radiation Through The Earth's Atmosphere*. In 1896 probeerde de Zweedse scheikundige Svante August Arrhenius (1859-1927) de ijstijden te verklaren en was daarbij de eerste die veronderstelde dat de hoeveelheid CO_2 in de atmosfeer een regulator kon zijn voor de temperatuur op aarde. Hij formuleerde ook de 'greenhouse-wet': *wanneer de hoeveelheid koolstofdioxide toeneemt, zal de temperatuur navenant ook toenemen*.⁽²³⁾ Ofschoon de industrie toen al hopen CO_2 uitstootte, werd de theorie niet bevestigd door de toenmalige temperatuurmetingen.

In de jaren 1950 werden die theorieën weer opgerakeld en er werden systematisch metingen gedaan. In 1958 richtte Charles Keelings een meetstation op dat gevestigd was op de flanken van de Mauna Loa vulkaan op Hawaï. Jarenlange meetgegevens bevestigden een toename van het CO_2 -gehalte in de atmosfeer.

Volgens de theorie en de eerste meetgegevens hadden de temperaturen moeten stijgen, maar in de jaren 1950 en 1960 stelde men echter een daling vast tegenover de periode 1930-1950. De winter van

De Mauna Loa curve opgesteld op basis van meetgegevens van Charles Keeling. Grafische verwerking: Jan Camerlinckx.

1962/63 was overigens één van de koudste sinds het begin van de metingen in Ukkel.

In België was de winter van 1962/63, samen met die van 1947, de koudste sinds 1833, het begin van de waarnemingen in Ukkel. Al op 22 november 1962 begon het met vorst en sneeuw. De sneeuw zou trouwens tot begin maart blijven liggen. December was zonnig en koud met minima die op het einde van de maand van de Kust tot de Ardennen van -7 tot -17 °C schommelden. Op oudejaarsavond sneeuwde het zo hevig dat de wegen op nieuwjaar zo goed als onberijdbaar waren. Op sommige plaatsen was de sneeuw tot 1 meter hoog bijeen gewaaid. Sneeuw ruimen en zout strooien stond toen nog in de kinderschoenen. Het verkeer was toen ook nog niet wat we nu kennen. Voor de vele fietsers was het een hele kunst om zich recht te houden op besneeuwde of beijzelde wegen. In januari werd het nog een stuk kouder met temperaturen die in Laag-België tot -17 en meer daalden. Eind januari werd de verdeling van kolen problematisch. Ofschoon de spoorwegen met heel wat moeilijkheden te kampen hadden, slaagden ze erin het reizigersverkeer mits enige vertraging op gang te houden en extra goederentreinen konden de bevoorrading van kolen en andere goederen verzekeren. Transport over water was gestremd door de ijsgang op rivieren en kanalen. Bouwwerven lagen weken stil. De prijzen van groenten, voor zover die al in de winkel geraakten, haalden recordprijzen. Op talrijke plaatsen zorgden bevroren waterleidingen voor bijkomende winterellende. De vorst was tot

70-100 cm diep in de grond gedrongen. Eind februari lagen op strand nog bermen ijs van zo'n meter hoog...

De winter van 1962/63 (dec. - feb.) haalde een gemiddelde temperatuur van $-1,7\text{ }^{\circ}\text{C}$ (normaal $+3\text{ }^{\circ}\text{C}$), telde 33 sneeuwdagen, 77 vorstdagen, waarvan 23 met zeer strenge vorst en 38 ijsdagen.^{(24) (25)}

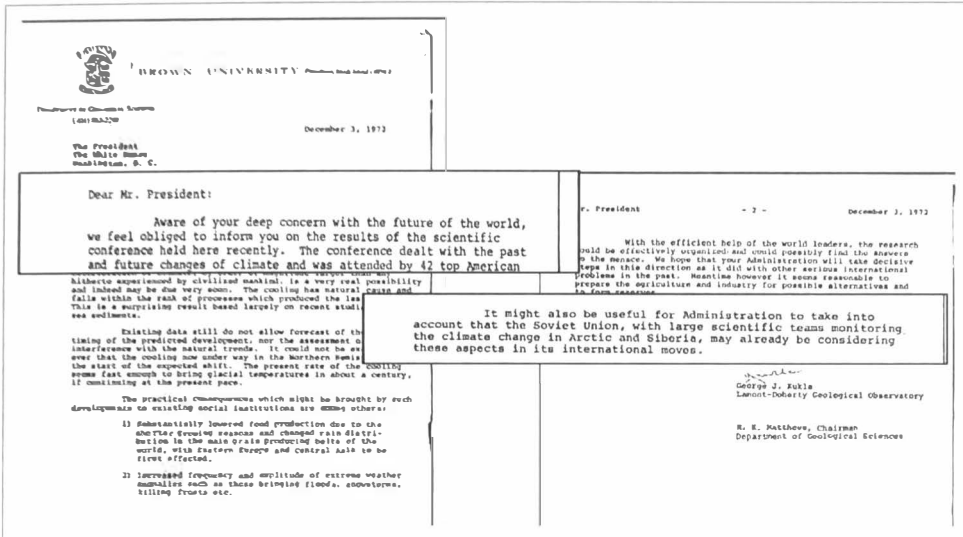
Enkele klimatologische anomalieën begin van de jaren 1970 zorgden voor een toenemende belangstelling voor het klimaat. Dit hing samen met een aantal wetenschappelijke en technische nieuwigheden en vooral ook met de mogelijkheden die weersatellieten en performante computers voor het opslaan en verwerken van gegevens, boden om meer kennis te verwerven over de diverse factoren die de weersomstandigheden bepaalden.

Een conferentie, in 1972 gehouden aan de universiteit van Brown (Verenigde Staten), kwam tot het alarmerende besluit dat een nieuwe ijstijd imminent was. Zij stoelden hun conclusies op studies van de toen beschikbare kennis over de vroegere ijstijden en de vaststelling van dalende temperaturen sinds 1945. De theorie van een afkoeling van het klimaat werd gretig door de media overgenomen. Aansluitend met hun artikel in het wetenschappelijk tijdschrift *Science* schreven de organisatoren van de conferentie, George Kukla and Robert Matthews, op 3 december 1972 een brief naar president Nixon en riepen deze op om meer geld te investeren in klimaatonderzoek. In de brief klonk het: “ ... een globale verslechtering van het klimaat met een omvang die de geciviliseerde mensheid tot dusver niet heeft meegemaakt, behoort tot de reële mogelijkheden en mag vrij snel verwacht worden. De afkoeling heeft natuurlijke oorzaken en valt te vergelijken met de processen die de laatste ijstijd veroorzaakten. Dit is het resultaat van uitgebreide en recente studies van sedimenten van de zeebodem.”

En verder: “Voor de administratie is het ook nuttig om te weten dat de Sovjet-Unie belangrijke wetenschappelijke teams inzet voor het opvolgen van de klimaatverandering op de Noordpool en in Siberië en zal die aspecten zeker gebruiken op het internationale politieke toneel.”

Door de continue stijgende hoeveelheid CO_2 in de atmosfeer en de stijgende temperaturen vanaf de jaren 1980, kreeg de theorie van de ‘globale opwarming’ weer zin en verdrong de enkele jaren eerder voorop gestelde theorie van de ‘globale afkoeling’.

In Engeland was het John Houghton, hoofd van de Britse Meteorologische Dienst die trachtte te bewijzen dat de door de mens

Brief aan Nixon anno 1972.

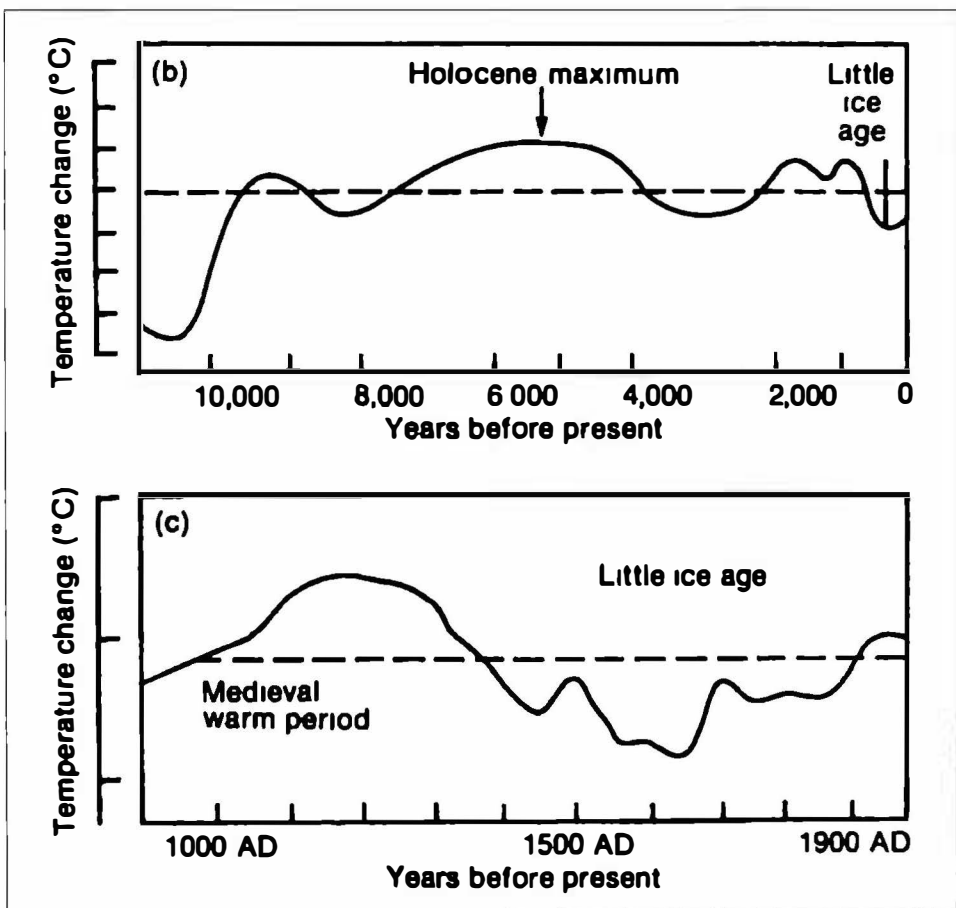
versterkte broeikasewfect bezig was het klimaat te veranderen. Na de warme zomer van 1988 in de Verenigde Staten verklaarde James Hansen van het NASA Goddard-instituut voor de senaatscommissie voor energie en natuurlijke bronnen: *“De aarde is in 1988 warmer dan ooit te voren in de geschiedenis van de instrumentele metingen. De mondiale opwarming is nu groot genoeg om met een grote mate van zekerheid oorzaak en gevolg toe te schrijven aan het broeikasewfect. Volgens onze computersimulaties is het broeikasewfect nu al groot genoeg om de waarschijnlijkheid van het optreden van extreme toestanden voorop te stellen.”* (26)

Het idee van de ‘globale opwarming’ werd toen ook onderschreven door een in die tijd politiek mondig geworden ‘groene beweging’. De media van hun kant zorgden voor de nodige ruchtbaarheid. Meteen werd de opwarming van het klimaat exclusief toegeschreven aan menselijke activiteiten, met name de massale verbranding van fossiele brandstoffen...

Intussen zijn sommigen gaan beseffen dat er naast de verbranding van fossiele brandstoffen nog andere bronnen van CO₂-emissies zijn. Zo concludeerde de Nederlander Guido van der Werf in zijn doctoraatsthesis⁽²⁷⁾ dat de hoeveelheid geconsumeerde koolstof door vegetatiebranden (natuurlijke en vooral door de mens veroorzaakte) weliswaar van jaar tot jaar verschilt, maar globaal gezien toch belangrijk genoeg is om bij te dragen aan de stijging van het CO₂-gehalte in de atmosfeer. Over de periode 1997 – 2001 zouden vegetatiebranden

verantwoordelijk geweest zijn voor een mondiale uitstoot van CO₂ die, afhankelijk van het jaar, varieert tussen 2 en 3 × 10¹⁵ gram koolstof per jaar. De verbranding van fossiele brandstoffen wordt momenteel geschat op ongeveer 7 × 10¹⁵ gram koolstof per jaar. Concreet betekent zulks dat vegetatiebranden zouden zorgen voor 29 tot 43% van de totale CO₂ uitstoot...

Tegelijk zorgt de massale ontbossing die al jaren aan de gang is voor het verlies van een gigantische opslagcapaciteit van koolstof en mogelijk ook voor veranderingen in de warmte- en waterhuishouding van de aarde.

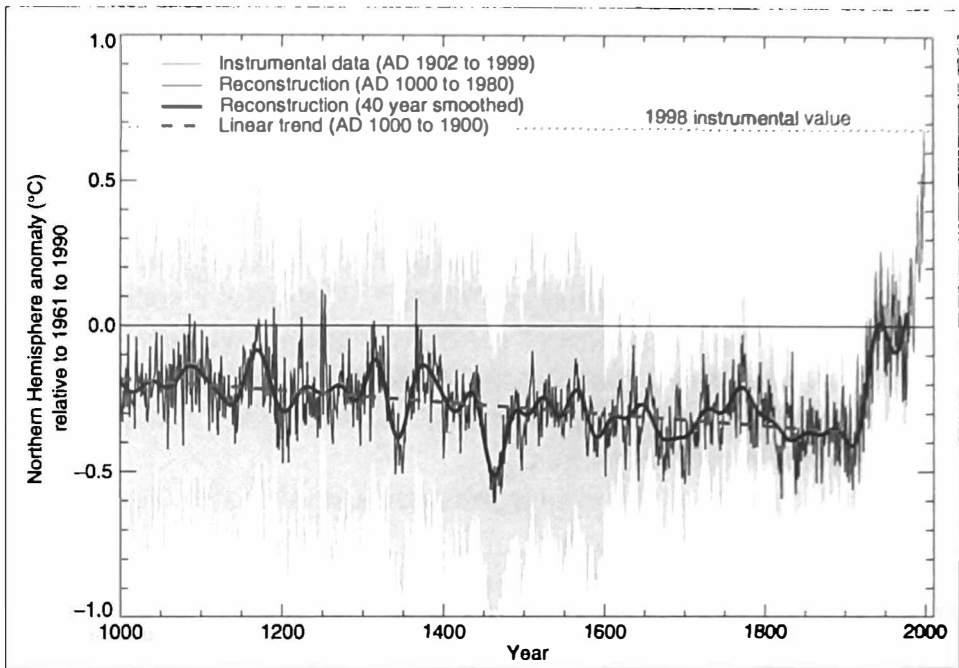
Grafische weergave van de klimaatschommelingen tijdens het Holoceen in het IPCC-rapport van 1990.⁽²⁹⁾ In de bovenste grafiek komt het Holoceenmaximum tijdens het Atlanticum duidelijk naar voren. In de onderste grafiek, die de periode van de laatste 1000 jaar beslaat, zijn zowel het Middeleeuws-optimum als de Kleine IJstijd afgebeeld.

In 1988 werd door de 'United Nations Environment Program' (UNEP) en de 'World Meteorological Organization' (WMO), het 'Intergovernmental Panel on Climate Change' (IPCC) opgericht. Het was een initiatief van de Verenigde Naties om de regeringen in de hele wereld een duidelijk en wetenschappelijk beeld te geven over de evolutie van het klimaat op aarde. De taak van het IPCC werd vastgelegd door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties in Resolutie 43/53 van 6 december 1988 en behelsde het voorbereiden van een overzicht en aanbevelingen betreffende de wetenschappelijk kennis in verband met een klimaatverandering; de sociale en economische gevolgen ervan; het uitwerken van strategieën om de impact van de opwarming te beperken. Daarmee belandde de klimaatproblematiek op de tafels van politici en lobbyisten allerhande...

In 1990 publiceerde het IPCC zijn eerste rapporten. In het wetenschappelijk verslag van werkgroep 1 werd ondermeer een hoofdstuk gewijd aan de *Observed Climate Variations and Change*, met andere woorden de evolutie van het klimaat in het verleden. In de tekst werd onder meer gewag gemaakt van zowel het Holoceen-maximum tijdens het Atlanticum, als het Middeleeuws-optimum en de Kleine IJstijd.⁽²⁸⁾

In 1999 publiceerden de Amerikaanse onderzoekers Michael Mann, Raymond Bradley en Malcom Hughes een document betreffende het klimaat van het voorbije millennium. Hun berekeningen waren gebaseerd op verschillende proxydata, die echter vooral afkomstig waren van onderzoek van boomringen. Op basis van zogenaamde 'nieuwe gegevens' concludeerden zij dat het klimaat over de laatste 900 jaar vrijwel stabiel gebleven was en zelfs een neerwaartse trend vertoonde tot het einde van de negentiende eeuw. Alleen in de twintigste eeuw was de temperatuur plots sterk gaan stijgen onder invloed van de grote hoeveelheden CO₂ die de mens in de atmosfeer had gebracht door het verbranden van fossiele brandstoffen. Omdat de curve die ze opstelden de vorm had van een hockeystick, ging hun document de geschiedenis in als de 'hockeystick theorie'.^{(30) (31)}

In 2001 dook de hockeystickcurve op in het IPCC-rapport. Daar moest ze dienen ter ondersteuning van de vraag: *Was there a 'Little Ice Age' and a 'Medieval Warm Period'?* (Was er een 'Kleine IJstijd'

De hockeystickcurve. Het 'Middelieeuws klimaatoptimum' en de 'Kleine IJstijd' zijn zo goed als verdwenen uit de curve. Weergave uit het IPCC-rapport van 2001.

en 'Middelieeuwse warme periode'?) Een vraag die bij het bekijken van de grafiek maar weinig uitleg meer behoeft.

Het verdwijnen van zowel het 'Holoceen-maximum' tijdens het Atlanticum, als het 'Middelieeuws-optimum' en de 'Kleine IJstijd' uit de grafieken, is merkwaardig omdat het negeren van die toch niet onbelangrijke klimaatschommelingen in schril contrast staat met het historisch feitenmateriaal.

Zo wordt het 'Holoceen-maximum' tijdens het Atlanticum niet alleen bevestigd door palynologisch onderzoek, maar ook door geologisch en archeologisch onderzoek. Zo blijkt dat de gletsjers in de Alpen zich in die periode nog verder teruggetrokken hadden dan hendaags.⁽³²⁾ Voor het 'Middelieeuws-optimum' en de 'Kleine IJstijd' hebben we in de voorgaande bladzijden al talrijke historische feiten vermeld.

Het wegmoffelen van die toch belangrijke klimaatveranderingen impliceerde dat men er heel bewust wilde van uitgaan dat er sinds de laatste ijstijd die twaalfduizend jaar geleden eindigde, geen klimaatschommelingen van enige betekenis plaats hadden en dat er derhalve

nooit koude of warme periodes geweest waren, laat staan warmere periodes waarbij het even warm of warmer geweest was dan heden-daags. In combinatie met de momenteel stijgende CO₂-cijfers, moest één en ander bewijzen dat de huidige klimaatopwarming enkel en alleen aan de toename van de CO₂-uitstoot te wijten was en derhalve geen andere dan antropogene oorzaken had... Sowieso zette dat de 'opwarming' van de laatste decennia nog wat dikker in de verf en maakte er een haast schrikbarende anomalie van...

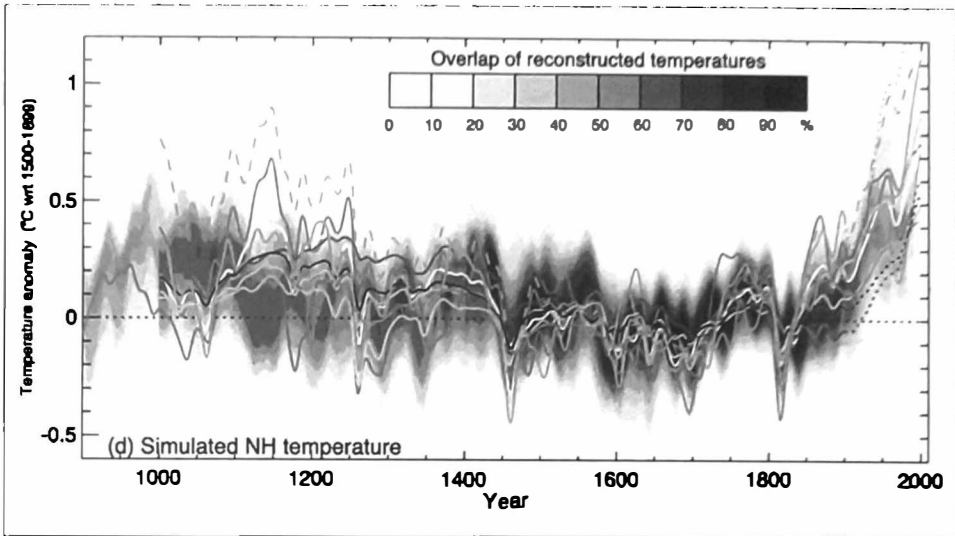
Wat we dan moeten met het historisch feitenmateriaal dat in talrijke bronnen voorkomt en duidelijk verwijst naar klimaatschommelingen van enige betekenis in historische tijden en de gevolgen ervan voor de mensen? Het antwoord daarop van het IPCC:

“Historische documenten zijn waardevolle bronnen van informatie voor het klimaat in het verleden (Brown and Issar, 1998; Bradley, 1999). Nochtans vereist hun gebruik grote zorg, omdat zulke documenten teveel gericht zijn op de beschrijving van extreme evenementen en in bepaalde gevallen tegenstrijdigheid tussen de verschillende auteurs en perioden te zien geven en zelfs tot foute dateringen. Zoals voor alle proxy-data, vereisen historische documenten zorgvuldige kalibratie en controle tegenover hedendaagse instrumentele gegevens.”

En verder: *“Het voorliggende materiaal toont geen globale periodes van abnormale koude of warme over de beschouwde tijdspanne. Bovendien lijken de conventionele termen van ‘Kleine IJstijd’ of ‘Middelleeuws klimaatoptimum’ slechts een gering nut te hebben voor de beschrijving van trends in de globale temperatuurveranderingen in de voorbije eeuwen. Met de meer algemene proxy-data en de combinaties ervan kunnen deze veronderstelde klimaatperiodes beter herwaardeerd worden.”* ⁽³³⁾

Met andere woorden het ‘Middelleeuws-optimum’ en de ‘Kleine IJstijd’ werden afgedaan als een ‘lokaal verschijnsel’ en globaal gezien als te verwaarlozen. De vele mensen die tijdens de koudste jaren van de ‘Kleine IJstijd’, ontberingen hadden moeten doorstaan en familieleden hadden zien sterven van koude, honger of ziekte, waren blijkbaar slechts ‘de collaterale slachtoffers van een randverschijnsel’...

Inmiddels lijkt de ‘hockeystick theorie’ al heel wat aan belang verloren te hebben. Twee Canadese onderzoekers, Steve McIntyre en Ross McKittrick, vonden dat Mann en zijn collega’s nogal selectief te werk waren gegaan bij de keuze van de boomsoorten die ze hadden

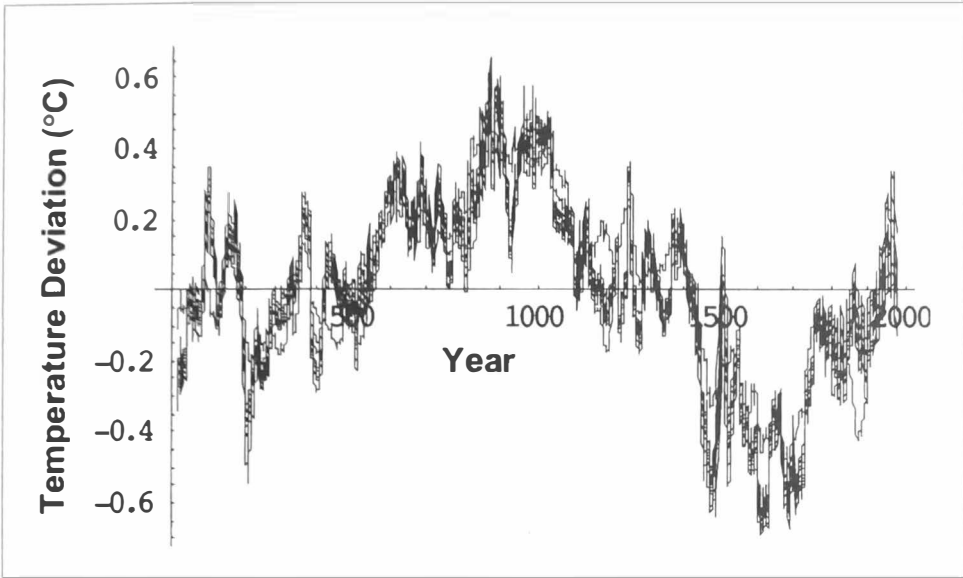
De in het Vierde IPCC Assesment gepubliceerde curve betreffende het klimaat van de voorbije 1000 jaar. Hier is de afwijking weergegeven tegenover het gemiddelde van de periode 1500-1899.

uitgekozen en statistische analyses hadden gebruikt die door echte vaklui als bedenkelijk werden beschouwd. De opmerkingen van de Canadezen werden later grotendeels bevestigd door twee Commissies van de Amerikaanse Academie van Wetenschappen die de zaak onderzochten.

Het IPCC, dat in zijn Derde Assesment de grafiek prominent had gebruikt, negeerde de hele discussie, maar publiceerde in de Vierde Assesment (2007) als alternatief een soort spaghettigrafiek van andere onderzoekers die moest aantonen dat ‘Mann’ misschien niet meer à jour was, maar dat andere onderzoekers tot nagenoeg dezelfde conclusies waren gekomen. De nieuwe grafieken lieten echter wel opnieuw de ‘Middeleeuwse Warme Periode’ en de ‘Kleine IJstijd’ zien. De rigide ‘hockeystick’ begon al aardig te kronkelen.

Intussen heeft de Amerikaan Craig Loehle een nieuwe temperatuurreconstructie gemaakt op basis van 18 verschillende proxydata. Ze loopt over een periode van 2000 jaar en er zijn geen dendrochronologische gegevens in verwerkt. Het ‘Middeleeuws-optimum’ en de ‘Kleine IJstijd’ zijn terug van weggeweest...

Daarmee is allicht het laatste woord over de reconstructie van het historische klimaat sinds het einde van de laatste ijstijd of zelfs dichter bij, sinds het begin van onze jaartelling, nog lang niet gezegd.

Curve opgesteld door Craig Loehle.⁽³⁴⁾

EPILOOG

Niet alleen de ‘hockeystick theorie’, maar de gehele klimaatproblematiek waren en zijn voorwerp van controverse en geanimeerde discussies tussen ‘wetenschappers’ en zich als dusdanig uitgevende ‘specialisten’ allerhande. Men stelt zich wel vragen wanneer sommige wetenschappers hun partijdigheid openlijk belijden en we verwijzen daarvoor naar een interview voor het wetenschappelijk tijdschrift *Discover*, waarin Stephen H. Schneider (University of California, Stanford), aanvankelijk propagandist van de ‘globale afkoeling’, later van de ‘globale opwarming’ en coauteur van de IPCC-rapporten in 2001, verklaarde: *“Aan de ene kant zijn we als wetenschappers ethisch gebonden aan de wetenschappelijke methode, daarbij belovend om de waarheid, de hele waarheid en niets dan de waarheid te vertellen, wat betekent dat we er ook al de twijfels, alle voorbehoud en alle open vragen moeten bij vertellen. Aan de andere kant zijn we niet alleen maar wetenschappers, maar ook menselijke wezens. Zoals de meeste mensen willen wij de wereld een beter lot toewensen, wat in de context van ons werk betekent het risico trachten te verminderen van een mogelijke catastrofale klimaatverandering. Om dat te doen hebben we een ruime medewerking nodig om de verbeelding van het publiek te sensibiliseren. Uiteraard impliceert dat medewerking van de media. Zo moeten we schrikbaar scenario’s aan-*

bieden, simpele en dramatische verklaringen geven en weinig blijik geven van de twijfels die we mochten hebben. Deze 'dubbele ethische binding' waarmee we geconfronteerd worden, kan door geen enkele formule opgelost worden. Elk van ons moet beslissen wat de juiste balans is tussen effectief zijn en eerlijk zijn. Ik hoop dat het beduidt beide tegelijk te zijn.” ⁽³⁵⁾

Men ontkomt hier niet aan de indruk dat we al een heel eind zijn afgedreven van het beeld dat velen nog hebben van 'de wetenschap' en dat in de negentiende eeuw zo karakteristiek werd omschreven door de Engelse bioloog Thomas Huxley, de grootvader van Aldous Huxley; schrijver van de bekende dystopie 'Brave New World' in 1932: *“Iemand die onze natuurlijke kennis wil verbeteren, weigert elke autoriteit als dusdanig te erkennen. Voor hem is scepticisme (twijfel) de hoogste plicht; blind geloof een onvergeeflijke zonde. Het kan niet anders, elke grote vooruitgang van de kennis van de natuur impliceerde de gehele verwerping van elke autoriteit, het koesteren van de nodige scepsis, het uitschakelen van de geest van blind geloof; en de meest vurige aanhanger van de wetenschap houdt vastberaden vast aan zijn overtuigingen, niet omdat diegenen die hij het meest waardeert er zich aan houden; niet omdat hun waarheid wordt bevestigd door voortekens en wonderen; maar omdat zijn ervaring hem leert dat telkens wanneer hij kiest om deze overtuigingen te confronteren met hun oorspronkelijke bron, de natuur - wanneer hij denkt om ze te testen met behulp van experimenten en observatie - de natuur zal ze bevestigen. De wetenschapper heeft geleerd om te geloven in verantwoording, niet door geloof, maar door verificatie.”* ⁽³⁶⁾

Trouwens, schreef René Descartes in de zeventiende eeuw al niet: *“Twijfel is het begin van wijsheid”* en Albert Einstein in de twintigste eeuw: *“Hoe meer ik leer, hoe meer ik weet, dat ik eigenlijk niks weet”*.

Dachten filosofen in de achttiende en negentiende eeuw nog dat de wetenschap de mens zou bevrijden van de mythen en dogma's die religies al eeuwenlang voorhielden, dan lijkt het er steeds meer op dat diezelfde wetenschap in de loop van de tweede helft van de twintigste eeuw, zelf een soort religie geworden is, die meent de absolute waarheid te kennen en zich op grond daarvan te moeten bekommeren om het lot van de mensheid. Nieuwe kennis wordt al snel van hypothese tot vaststaande zekerheid, waaraan niet meer te twijfelen valt, waaraan niet meer getwijfeld mag worden, wil men niet de kans lopen

als ketter of negationist afgeschilderd te worden. Vandaag is nieuwe kennis vooral gericht op de ontwikkeling van op de praktijk gerichte, liefst winstgevende toepassingen, enerzijds, of het vastleggen van allerlei nieuwe leefregels (aanbevelingen, reglementen, geboden en verboden) voor de samenleving en/of het individu, anderzijds...

Of zoals de Franse socioloog en historicus Pierre André Taguief het formuleerde:

“Le culte de l’avenir et la foi dans le Progrès (imaginé comme la somme de tous les progrès) représentent les deux piliers sur lesquels repose la religion civile des Modernes.” ⁽³⁷⁾

Dat het klimaat op aarde in een ver verleden belangrijke veranderingen heeft gekend die zowel de geomorfologie van het aardoppervlak als de ontwikkeling van het leven hebben bepaald en dat er in recentere tijden, in een zogenaamd stabielere periode, ook nog kleine schommelingen plaats hadden en nog plaats hebben, lijkt niet te loochenen als men het feitenmateriaal overschouwt. Dat de mens die eerst vrij laat op het aards toneel verscheen en amper sinds een goeie 10 000 jaar door zijn groeiende aanwezigheid en toenemende activiteiten, steeds meer invloed uitoefende en uitoefent op het aards milieu, is een ander vaststaand gegeven.

Het is echter zeer de vraag of de huidige klimaatverandering die eerst sinds enige decennia merkbaar geworden is en in de belangstelling gekomen is, het enige en belangrijkste probleem is waarmee we vandaag te maken hebben. Het volstaat om de krant open te slaan, de radio of tv aan te zetten of gewoon rondom zich te kijken, om vast te stellen dat een klimaatverwarming die zich mogelijk over een langere termijn zou kunnen manifesteren, maar één van een resem problemen is die op onze ‘virtuele feesttafel’ gezet werden. Problemen die diverse aspecten van onze samenleving (politiek, economie, sociologie, milieu, gezondheid, enz.) betreffen en die uiteindelijk allemaal met elkaar te maken hebben, niet los van elkaar op te lossen zijn en niet zomaar onder de mat geveegd kunnen worden of naar sint-juttemis verwezen.

Als de CO₂-uitstoot de belangrijkste en enige oorzaak is voor de aan de gang zijn klimaatverwarming dan is het zeer de vraag of de ‘CO₂-emissiekoehandel’ en de hele propaganda- en reglementenwinkel die het politieke establishment op poten heeft gezet om de CO₂-uitstoot terug te dringen, iets zullen uithalen en enige verandering aan de huidige toestand zullen brengen... Overigens, wat baat het om de verwarming thuis enkele graden lager te zetten, wat lichten te doven,

wat minder met de wagen te rijden, als men in naam van de commercie, nutteloze en energie verspillende gadgets blijft produceren en tegelijk ook nog eens de levensduur van al ons nodig of overbodig 'speelgoed' beperkt, zodat we vlugger wat nieuws kopen.

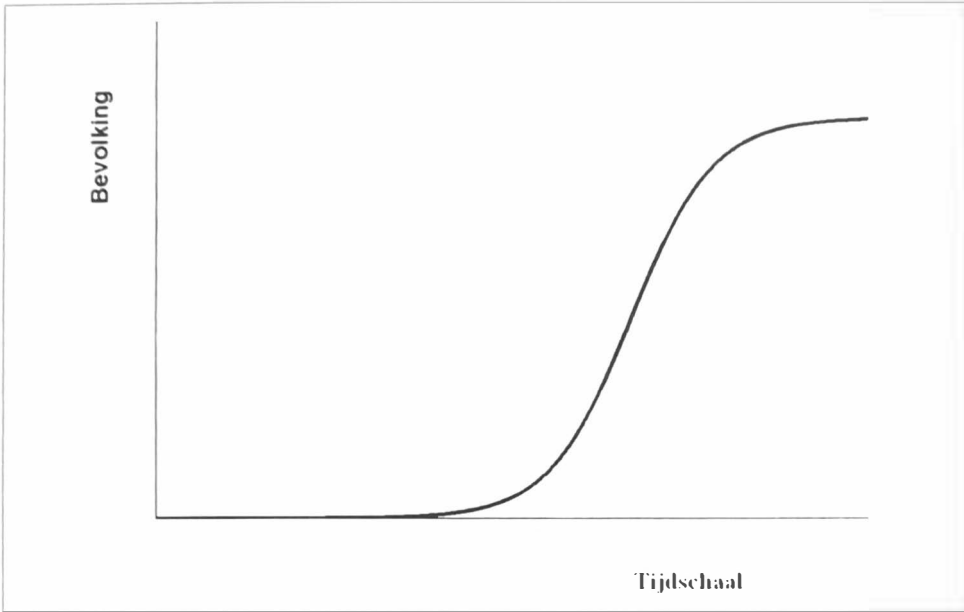
Overigens, behalve de eventuele opwarming van het klimaat, zijn er andere redenen genoeg om te denken aan alternatieven voor onze energievoorziening en voor een efficiënter gebruik van de beschikbare energie door aanpassing van onze verouderde economische en sociale modellen...

Fossiele brandstoffen worden schaars en zullen over afzienbare tijd gewoon opgebruikt zijn. Dat zou ons sowieso al moeten aanzetten tot het zoeken naar reële oplossingen.

Op de wereld lopen momenteel zo'n zeven miljard exemplaren van onze soort rond. Dat is meer dan een verviervoudiging sinds 1900 en de exponentiële groeicurve toont nog altijd weinig teken van verandering. Het 'succes' of moeten we eerder spreken van het 'ongeluk' van onze soort, lijkt ergens in onze genen te zitten en het gevolg te zijn van natuurlijke selectie en evolutie. We zijn er blijkbaar in geslaagd om in steeds sneller tempo een goed deel van de biosfeer te domesticeren en er alles uit te wringen wat we nodig hadden om te overleven, om ons zelfs een leven als God in Frankrijk te creëren.

Dat er mogelijk een einde aan het 'succesverhaal' zou kunnen komen, lijkt blijkbaar niemand zorgen te baren. Al in 1798 publiceerde de Britse econoom Thomas Malthus (1766-1834) *An Essay on the Principle of Population as It Affects the Future Improvements of Society*, waarin hij op basis van een eenvoudig wiskundig model voorspelde dat de bevolkingsgroei de economische groei vóór zou blijven en dat dit op termijn tot hongersnood op grote schaal zou leiden. Vijftig jaar later stelde de Belgische wiskundige Pierre-François Verhulst (1804-1849) dat de werkelijkheid toch iets ingewikkelder in elkaar zat. De schaarste in bestaansmiddelen legde immers beperkingen op aan de groei, die niet alleen werd beperkt door de schaarste aan bestaansmiddelen, maar ook afhing van de bevolkingsgrootte. Die theorie beschreef hij met de zogenaamde 'logistische curve'. Die curve vertoont na een exponentiële groei, een vertraging van die groei, om uiteindelijk een bovenste asymptoot, de zogenaamde 'draagkracht van het milieu', te bereiken.⁽³⁸⁾

Het probleem van de bevolkingsgroei werd in 1972 naar voor gebracht in een rapport van de Club van Rome: *'De Grenzen aan de*

Grafische voorstelling van de logistische curve.

groei'.⁽³⁹⁾ In deze studie werd uitgegaan van de toenmalige groeitrend van de wereldbevolking, de industrialisatie, de vervuiling, de voedselproductie en de uitputting van natuurlijke hulpbronnen. Van deze variabelen werd de ontwikkeling van 1900 tot 1970 vastgesteld. Vervolgens werden de trends voortgezet, ervan uitgaande dat geen belangrijke veranderingen zouden plaats vinden in de fysische, economische en sociale relaties. De uitkomst van deze extrapolatie was voor die tijd nogal ontvullerend: de natuurlijke hulpbronnen zouden uitgeput raken, de industriële groei zou afgeremd worden, de bevolkingsomvang zou ten gevolge van de verslechtering van de voedselvoorziening en de gezondheidszorg stagneren en zelfs een teruggang kennen. Die sombere vooruitzichten zorgden er wel voor dat 'de milieuproblematiek' wereldwijd op de politieke agenda kwam te staan, maar het rapport raakte in de vergeethoek. Critici spraken van een doemscenario, waarin onvoldoende aandacht was besteed aan de mogelijkheden om met behulp van nieuwe technologische ontwikkelingen, de grenzen van de draagkracht verder te verleggen. In de loop van de menselijke geschiedenis had men die bovenste grens van de curve al herhaaldelijk naar hoger drempels verlegd. Kortom, een vrij optimistisch idee waarin velen tot op onze dagen lijken te geloven.

In de jaren 1980/90 bleek overigens dat er veel bereikt kon worden met technologische ingrepen om vervuiling tegen de gaan. Het water

werd schoner door betere afvalwaterbehandeling en ook de lucht kon worden gezuiverd van bijvoorbeeld zwavelverbindingen waardoor de gevreesde zure regen verminderde. De olieprijsen daalden, de consumptie en productie kenden een nooit geziene groei, de winsten en de beurzen klommen tot ongeziene hoogten, dus was er niets aan de hand, zo dacht men. Het doemdenken van de jaren 1970 was onrecht geweest zo meende men...

Ondanks het optimisme van sommigen ontkomt men toch moeilijk aan de indruk van een algemene malaise die onze hedendaagse mensenwereld lijkt te overwoekeren en van alle kanten wordt ons 'modern maatschappijmodel' in vraag gesteld.

Opvallend ook zijn de talrijke geschriften der voorbije decennia waarin 'de mens' als zondebok wordt bestempeld voor alles wat er op aarde verkeerd gaat, ook voor het veranderend klimaat. Zo schreef de geoloog Richard B. Alley: *Ofschoon klimaatexperten nog maar beginnen te begrijpen wat klimaatveranderingen veroorzaakt, toch is vrijwel zeker dat milieuzonden als de massieve uitstoot van broeikasgassen het risico van een plotse en langdurige klimaatverandering verhogen...*⁽⁴⁰⁾

Een zeker parallelisme met de vroegere religieuze opvattingen van de *zondige mens* en *God die de mensen straft met natuurrampen*, is hier niet te ontkennen. Het eeuwenoude thema van de erfzonde is blijkbaar tot op onze dagen blijven voortleven.

Terecht schreef de Nobelprijswinnaar voor geneeskunde Christian de Duve: *De schuldige voor die erfzonde is echter niet Eva, maar de natuurlijke selectie en de evolutie. Om ons te redden is er allicht een 'verlosser' nodig, maar die zal niet uit de hemel komen. De verlossing kan alleen uit de mensheid zelf komen...*⁽⁴¹⁾

Zoals blijkt uit de geschiedenisboeken, is ons zogenaamde 'succesverhaal', een aaneenschakeling van oorlogen, veroveringen, koloniaties, onderdrukking, uitbuiting, egoïsme, armoede, honger, ziekte... Zelfs het cultureel erfgoed waarop wij ons 'superieur-zijn', zo gaarne baseren, - van de piramiden in Egypte tot de Griekse en Romeinse bouw- en kunstwerken en de kathedralen en paleizen hier bij ons - is in feite het resultaat van bloed, zweet en tranen van veel mensen...

Of wij de genen die ons aanvankelijk hielpen om te overleven, onder controle zullen krijgen van ons zo alom geroemd 'verstand', zal nog moeten blijken. In de context van ons eerder beschamend verleden en de inefficiëntie en het failliet van een resem ideologieën, die re-

ligies en wereldverbeteraars allerhande, al hebben bedacht en uitgeprobeerd, lijken grote twijfels hier niet ongegrond...

“Eén ding dat ik heb geleerd in mijn lang leven: dat al onze wetenschap, vergeleken met de realiteit, primitief en kinderachtig is – en toch is het, het meest precieuzе ding dat we hebben...” (Albert Einstein)

Jan CAMERLINCKX

Bronnen:

- ¹ BUISMAN J., *Duizend jaar weer, wind en water in de Lage Landen*, 5 delen, Franeker, 1995-2006; Behringer Wolfgang, *Kulturgeschichte des Klimas. Von der Eiszeit bis zur globalen Erwärmung*, München, 2009.
- ² De voedselschaarste was het gevolg van het embargo dat de Duitsers hadden ingesteld omwille van de talrijke Nederlandse verzetsacties. De toestand werd nog verergerd door de strenge winter 1944-1945 die het transport van goederen bemoeilijkte en door de oorlogsomstandigheden die schade toegebracht hadden aan de weginfrastructuur.
- ³ SPORK P., *De verborgen code. Hoe wij ons DNA sturen*, Diemen, 2011.
FRANCIS RICHARD C., *Erfelijkheid 2.0. Hoe levensstijl en omgeving je genetische code beïnvloeden*, Tiel, 2011.
- ⁴ DE KRAKER A., *Reconstruction of storm frequency in the North Sea area of the pre-industrial period, 1400-1625 and the connections with reconstructed time series of temperature*, in *History of Meteorology* 2, 2005, p. 51-69.
- ⁵ Zie uitgebreid relaas in Pleij Herman, *De sneeuwpoppen van 1511. Stadscultuur in de late Middeleeuwen*, Amsterdam, 1988.
- ⁶ PARKER G., *The crisis of the 1590s reconsidered. Philip II, his enemies, and climate change*, lezing gehouden te Leiden op 24 juni 2011.
- ⁷ BUISMAN J., *Duizend jaar weer, wind en water in de Lage Landen*, Franeker, 1998, deel 1, p. 144 en deel 5, p. 937.
- ⁸ EVELYN J., *Fumifugium: or The Inconveniencie of the Aer and smook of london dissipated*, Londen, 1661.
- ⁹ LE ROY LADURIE E., *Histoire du climat depuis l'an mil*, Paris, 1967.
- ¹⁰ PARKER G., *Crisis and Catastrophe: The Global Crisis of the Seventeenth Century Reconsidered*, in *American Historical Review*, oktober 2008, p. 1053-1079.
- ¹¹ DEMARÉE G. EN MUIR-WOOD R., *De 'Grote Storm van december 1703' in de Lage Landen – een stormachtige periode in de Spaanse Successieoorlog*, in *Jaarboek voor Ecologische Geschiedenis*, Gent, 2008, p. 33-54.
- ¹² BUISMAN J., *Duizend jaar weer, wind en water in de Lage Landen*, Franeker, 1998, deel 5, p. 341. Met verwijzing naar verschillende bronnen onder andere van Willem Scheire, Daniel van Wichelen bijeengebracht door A. Blomme.
- ¹³ VERLINDEN C., *Dokumenten voor de Geschiedenis van prijzen en lonen in Vlaanderen en Brabant*, deel 2, 1965, p. 473-477.

- ¹⁴ LABRIJN, A., *Het klimaat van Nederland gedurende de laatste twee en een halve eeuw*, in Mededelingen en verhandelingen 49, KNMI, De Bilt, 1945.
- ¹⁵ GEURTS, H.A.M. en A.F.V. VAN ENGELEN, *Historische weerkundige waarnemingen*, Deel V: Beschrijving antieke meetreeksen, KNMI, De Bilt, 1992.
- ¹⁶ DEMARÉE G., *Annus mirabilis A.D. 1783: een kroniek van "merckenweerdigste voorvallen" langs de Schreve*, in Liber Amicorum Roger-A. Blondeau. Poperinge, 1999, p. 79-94.
- ¹⁷ DEMARÉE G. en OGILVIE A., *Bons baisers d'Islande: climatic, environmental and human dimensions impacts of the Lakiggar eruption (1783-1784) in Iceland*, in History and Climate: Memories of the Future (ed. by P. D. Jones, A. E. J. Ogilvie, T. D. Davies & K. R. Briffa), New York, 2001, p. 219-246; Demarée Gaston, *The catastrophic floods of February 1784 in and around Belgium - a Little Ice Age event of frost, snow, river ice... and floods*, in Hydrological Sciences-Journal, 51(5), oktober 2006, p. 878-898.
- ¹⁸ Stadsarchief Brugge, manuscript Van Wallegheem Joseph, *Merckenweerdigste voorvallen en Daegelijcksche gevallen*, Brugge, 1787/1796.
- ¹⁹ DEMARÉE G., *The catastrophic floods of February 1784 in and around Belgium - a Little Ice Age event of frost, snow, river ice... and floods*, in Hydrological Sciences-Journal, 51(5), oktober 2006, p. 893.
- ²⁰ CAMERLINCKX J., *Het eten is gereed - Geef ons heden onze dagelijkse aardappelen*, in Land van de Woestijne, 2007 nr. 2, p. 3-19.
- ²¹ FOURIER J.B., *Mémoire Sur Les Températures Du Globe Terrestre Et Des Espaces Planétaires*, in Mémoires de l'académie Royale des Sciences, 1827, nr.7, p. 569-604.
- ²² TYNDALL J., *Contributions to Molecular Physics in the Domain of Radiant Heat*, 1859.
- ²³ ARRHENIUS SVANTE A., *On the Influence of Carbonic Acid in the Air Upon the Temperature of the Ground*, 1896.
- ²⁴ CAMERLINCKX J., eigen herinneringen aan de winter 1962/63.
- ²⁵ Winkler Prins Encyclopedieën, *Boek van het jaar: Uitgave 1963*, Brussel, 1963, p. 366-369.
- ²⁶ HANSEN J., *The greenhouse effect: impacts on current global temperature and regional heat waves*, Statement presented to the United States Senate Committee on energy and natural resources, 1988.
- ²⁷ VAN DER WERF G., *Quantifying global biomass burning emissions using satellite data and biogeochemical modeling*, Amsterdam. 2006.
- ²⁸ HOUGHTON J.T., JENKINS G.J. and EPHRAUMS J.J., *Climate Change. The IPCC Scientific Assessment*, Report prepared for Intergovernmental Panel on Climate Change by Working Group I, Cambridge, 1990, p. 194-238.
- ²⁹ HOUGHTON J.T., JENKINS G.J. and EPHRAUMS J.J., *a.w.*, p. 201-202.
- ³⁰ MANN MICHAEL E., BRADLEY RAYMOND S., HUGHES MALCOLM K., *Northern hemisphere temperatures during the past millennium: Interferences, uncertainties and limitations*, in Geophysical Research Letters 26 (6). 1999, p. 759-762.
- ³¹ OUDE LOHUIS J., *De rol van wetenschappelijke gegevens in het klimaatdebat, de discussie over de 'hockey-stick' als grafische weergave van een historische reconstructie van het klimaat*, in Jaarboek voor Ecologische Geschiedenis, Gent, 2008, p. 55-81.

- ³² GOEHRING e.a., The Rhone Glacier was smaller than today for most of the Holocene, in *Geology* 39, 2011, p. 679-682.
- ³³ IPCC, *Climate Change 2001: Working Group I: The Scientific Basis*, Cambridge, 2001, p. 133-136.
 Originele tekst: *"Historical documentary data are valuable sources of information about past climate (e.g., Brown and Issar, 1998; Bradley, 1999). However, their use requires great care, as such documents may be biased towards describing only the more extreme events, and are, in certain cases, prone to the use of inconsistent language between different writers and different epochs, and to errors in dating. As for all proxy information, historical documents require careful calibration and verification against modern instrumental data... Thus current evidence does not support globally synchronous periods of anomalous cold or warmth over this timeframe, and the conventional terms of "Little Ice Age" and "Medieval Warm Period" appear to have limited utility in describing trends in hemispheric or global mean temperature changes in past centuries. With the more widespread proxy data and multi-proxy reconstructions of temperature change now available, the spatial and temporal character of these putative climate epochs can be reassessed."*
- ³⁴ CRAIG L., A 2000-year global temperature reconstruction based on non-treering proxies, in *Energy and Environment*, vol. 18, No. 7+8, 2007, p.1049-1058.
- ³⁵ SCHELL J., Interview Stephen H. Schneider, in *Discover*, oktober 1989, p. 45-48.
 Originele tekst: *"On the one hand, as scientists we are ethically bound to the scientific method, in effect promising to tell the truth, the whole truth, and nothing but — which means that we must include all the doubts, the caveats, the ifs, ands, and buts. On the other hand, we are not just scientists but human beings as well. And like most people we'd like to see the world a better place, which in this context translates into our working to reduce the risk of potentially disastrous climatic change. To do that we need to get some broadbased support, to capture the public's imagination. That, of course, entails getting loads of media coverage. So we have to offer up scary scenarios, make simplified, dramatic statements, and make little mention of any doubts we might have. This 'double ethical bind' we frequently find ourselves in cannot be solved by any formula. Each of us has to decide what the right balance is between being effective and being honest. I hope that means being both."*
- ³⁶ HUXLEY T. H., *On the advisableness of improving natural knowledge*, 1866.
 Originele tekst: *"The improver of natural knowledge absolutely refuses to acknowledge authority, as such. For him, scepticism is the highest of duties; blind faith the one unpardonable sin. And it cannot be otherwise, for every great advance in natural knowledge has involved the absolute rejection of authority, the cherishing of the keenest scepticism, the annihilation of the spirit of blind faith; and the most ardent votary of science holds his firmest convictions, not because the men he most venerates hold them; not because their verity is testified by portents and wonders; but because his experience teaches him that whenever he chooses to bring these convictions into contact with their primary source, Nature — whenever he thinks fit to test them by appealing to experiment and to observation — Nature will confirm them. The man of science has learned to believe in justification, not by faith, but by verification."*
- ³⁷ TAGUIEF P. A., *Du progrès*, Paris, 2001, p. 5.

³⁸ HUTCHINSON G. E., *An introduction to population ecology*, London, 1978.

³⁹ De Club van Rome was een particuliere stichting die eind van de jaren 1960 werd opgericht door Europese wetenschappers. Doelstellingen waren:

- onderzoek van de kwantitatieve en kwalitatieve samenhang van de wereldproblemen (bevolkingsgroei, voedselproductie, industrialisatie, uitputting natuurlijke hulpbronnen, vervuiling; uitgewerkt in een zgn. wereldmodel)
- de wereld wijzen op de ernst van de problemen
- regeringen en politici stimuleren tot gecoördineerde maatregelen ter verbetering van de situatie.

⁴⁰ ALLEY R., *Temperatursprünge. Das instabile Klima*, in *Spektrum der Wissenschaft*, Dossier 2, 2005, p. 6-13.

⁴¹ DE DUVE C., *Génétique du péché originel. Le pois du passé sur l'avenir de la vie*, Paris, 2010, p. 13.

Meer over de geschiedenis van Aalter:
<http://geschiedenisvanaalter.blogspot.com>

DE FAMILIE RYM HEREN VAN EKENBEKE (AALTER) EN BELLEM-SCHUURVELDE

De familie Rym stamt uit een machtig en bekend Gents patriciërsge-slacht dat zijn genealogie terugvoerde tot de tijd van Karel de Grote. Volgens de legende zou de familie uit Saksen stammen, waar zij nabij de Elbe een kasteel Bysterveld bewoonde. De voorvaderen zouden afstammen van de graven van Katzenellenbogen. Boudewijn Rym was de eerste die naar Vlaanderen kwam nadat Karel de Grote de Saksen verslagen had.

Deze familie heeft in Gent en omstreken vanaf de late middeleeuwen een belangrijke rol gespeeld tot op het einde van het Ancien Régime, toen zij in mannelijke lijn uitstierf. Geerard Rym en zijn zonen, Karel en Frans, spelen een belangrijke rol in het politieke, sociale en culturele gebeuren tijdens de ambtsperiode van Keizer Karel en koning Filips II van Spanje.

Deze familie leefde in een moeilijke periode, namelijk, de opstand tegen de koning van Spanje, de Beeldenstorm en de Bloedraad. De Spaanse koning Filips II koos de zijde van de paus en Rome tegen het opkomende calvinisme.

Geerard Rym, maar vooral zijn zoon Karel waren in de 16de eeuw van groot belang voor Aalter, Bellem, Gent en de Nederlanden. Een tekst uit het boek "Geschiedenis van Bellem" kan dit bevestigen⁽²⁾:

"Boven alle de voorghenoemde gheleerde deuchdelijcke ende vrome mannen, heeft Gent nu tegenwoordichlijck Geeraerdt Rym, heer van Eeckenbeke, raedtsheere des konincks in zijnen raedt van Vlaenderen, een seer ghel-eert ende deuchdelijck edelman; den welcken onder andere vrome sonen naevolght Karel, heer van Bellem ende van Schuervelde, een wel gheleerd edelman ende rid-

Het wapenschild van de familie Rym, dat kan bewonderd worden als onderdeel van het fraaie grafmonument van de familie de Preudhomme d'Hailly in de kerk van Poeke.⁽¹⁾

der, soo gheschickt in alle handelen ende verscheyde talen, ende soo vervaren in saecken aengaende den staten ende andere dat keyser Maximiliaen hem ontboden heeft uyt deze landen ende ghesonden als ambassadeur van zjinentweghen aen den Grooten Turck, daer hij zeer loffelijck vijf jaren lanck is gebleven, onder andere treffelijcke handelinghen besluytende tussen dese twee keyzers bestant van acht jaren, dies hem beyde partyen grootelyck hebben bedanct ghelijck dat wel blijkt bij besondere instrumenten ende gheschriften die ick selve in handen heb ghehadt ; welck bestant nu noch teghenwoordichlijck blijft duerende onder de naekomelingen der voorseyder keyseren tot groote welvaert ende ruste der Christenheyt. De voorghenoemde heer Karel is nu tegenwoordichlijck niet alleen raedtsheere in des keyzers hof, maar ook raedtsheere des catholijcken konincx in zijnen secreten raet, groot ende weerd gheacht”.

GEERARD RYM ⁽³⁾

Hij werd te Gent geboren in 1503 en is er overleden op 3 december 1570. Hij was de zoon van Filips Rym (1480 - 1540) en Johanna van Eechoute (+ 1535). Hij was jurist, ambtenaar en humanist. Hij trouwde in 1531 met Barbara Claisone van Wallebeke, vrouwe van Hundelgem. Zij hadden acht kinderen Zijn vrouw en haar zuster waren de erfgenamen van een groot fortuin. Geerard kocht in 1557 de heerlijkheid Ekenbeke te Aalter. Na zijn dood kocht zijn weduwe de heerlijkheid Hundelgem die ze aan haar zoon Frans Rym afstond.

Op 12 augustus 1520 liet Geerard zich aan de Leuvense universiteit immatriculeren. Na zijn opleiding in de *artes* ging hij rechten gaan studeren. Hij volgde ook de Colleges aan het *Collegium Trilingue*, waar men klassieke talen doceerde. Na zijn studies vestigde hij zich te Gent, waar hij een loopbaan als jurist opbouwde. Hij staat als meester vermeld bij een bezoek dat hij samen met meester Jacob de Blasere junior bracht aan Brugge op 22 juli 1532. Hij treedt op voor een partij in 1532: *Escriptures pour Georges du Bois, écuier, demandeur*. In augustus 1533 vinden we hem terug als een van de *mannen ende hofsterckers van leene vande (voorseyde) heerlichede van Sinte Pieters*.

Begin 1538 werd Geerard tweede stadsadvocaat van Gent na het overlijden van Mr. Boele. Met zijn collega's wordt hij verplicht Gent juridisch bij te staan in de eindfase van de opstand tegen Karel V. Na het overlijden van Mr. De Corte werd hij ook te Brugge stadsadvo-

caat bij de Raad van Vlaanderen. Te Oudenaarde werd hij stadsadvocaat na de promotie van Mr. Cornelis de Muenic tot raadsheer in de Grote Raad.

Na de dood van Frans de Brune werd hij benoemd tot advocaat-fiscaal in de Raad van Vlaanderen: de eedaflegging vond plaats op 24 maart 1547. In 1556 werd hij door Ferdinand de la Barre, souverain baljuw van Vlaanderen, tot zijn stedehouder benoemd. Hij bekleedde verder de functie van advocaat-fiscaal, tot hij op 19 mei 1557 de eed van gewoon raadsheer bij de Raad van Vlaanderen aflegde in de handen van vice-president Mr. Jacob de Blasere junior. Hij zal dit ambt nog 13 jaar lang uitoefenen. Sinds mei 1561 hebben twee leden van de Raad van Vlaanderen zich samen met de procureur-generaal bestendig bezig gehouden met het opsporen van ketters. Vanaf maart 1562 tot begin 1563 waren dat Denis Baelde en Geerard Rym. Op 28 augustus 1562 was Geerard met de voorzitter van de Raad van Vlaanderen aanwezig op de inzegening van C. Jansenius tot eerste bisschop van Gent.

Samen met zijn collega Denis Baelde werd hij op 6 april 1569 naar Sint-Niklaas gedeputeerd om het geschil tussen de Hoge Schepenbank van het Land van Waas en de Kleine Wetten bij te leggen. Op 30 mei 1569 was hij aanwezig bij de ambtsaanvaarding van de nieuwe abt van de St.-Pietersabdij te Gent.

Geerard Rym onderhield vriendschappelijke relaties met de beroemde staatsman Viglius, die hem zeer genegen was. Hij had hem eens een kostbare munt geschonken. Maar in een brief van 1556 wees Viglius dat geschenk op een delicate manier van de hand, zeggende dat Ryms vriendschap te diep was om op een dergelijke manier onderhouden te worden. Viglius had invloed op de loopbaan van Geerards zoon Karel. De kinderen van Geerard Rym werden streng katholiek opgevoed. Dat blijkt uit de opdracht in het gebedenboekje "*Hortulus Precationum* – Leuven 1569" van de dominicaan Pieter de Backer aan de vrouw van Geerard, die hij looft om haar godsdienstijver, waarin ze volgens de Backer door haar man werd voorgedaan. De predikheer was naar eigen zeggen nauw verbonden met de familie Rym. In 1560 werd hij geloofsquisiteur. De Backer staat bekend om zijn anti-protestantse preken.

G. Rym was ook werkzaam als humanist. Hij onderhield contacten met verschillende geleerden. Te Gent maakte hij deel uit van de groep vrienden van de humanist en taalkundige Arnold van Bergeyck

(Orytius), die secretaris was van de abt van Blandenbergh, Geeraerd Culsbroeck. G. Rym staat vermeld in de opdracht van Bergeycks "*Summa Linguae Graecae*" (1531) als kenner van Latijn, Grieks en Hebreeuws.

G. Rym onderhield vriendschappelijke relaties met de Gentse humanist Karel Uutenhove, vriend van Erasmus. Uutenhove was wegens zijn relaties met protestantse kringen in de herfst van 1556 bij de gevangenneming van de Gentse leraar Stefaan Mierbeke met zijn kinderen naar Frankrijk gevlucht. Nadat Mierbeke vrijgesproken was, keerde Uutenhove terug. Hij werd op 10 februari 1537 verwelkomd door G. Rym. In 1574 huwde Jacob Uutenhove, zoon van Karel met een dochter van Geerard Rym.

Hij kende nog andere humanisten uit de vriendenkring van Erasmus, zoals de Gentse kartuizer Lieven van der Maude (Laevinus Ammonius). Deze liefhebber van de oude talen, die zich te Gent in een uitgelezen kring van geleerden bewoog, diende omstreeks 1540 evenwel de stad te verlaten. Van de correspondentie die Geerard Rym met Martin Lips voerde, zijn er 14 brieven bewaard gebleven. In zijn studententijd nog bezorgde Geerard aan zijn correspondent een kopie van een boek van Erasmus dat zijn enggeestige medebroeders zich niet wilden aanschaffen. In ruil wenste hij dat Lips tussenkwam om van de rector de toelating te bekomen om Melachtons verboden "*Loci communes theologicorum*" te kopen en te houden. Martin van Dorpe antwoordde dat hij zich niet wilde bemoeien met een zaak die de censors aanging. Dit bewijst dat de brieven in verband met dat verzoek geschreven zijn gedurende de maanden maart tot augustus 1523, toen M. van Dorpe rector was. Hier blijkt voor het eerst Geerards belangstelling voor theologische aangelegenheden, een belangstelling die nooit zou verzwakken zoals blijkt uit de getuigenissen van de dominicaan Pieter de Backer en de kroniekschrijver van Campene. Dat maakt het waarschijnlijk dat hij de Geerard is die vermeld staat in een brief van 15 april 1525, waarin Lips aan Sebastiaan Neuzen afraadt zijn voorliefde voor Luther en zijn afkeer voor Erasmus uit te drukken. Toen Neuzen moeilijkheden kreeg te Gent, waar hij les gaf, trachtte Geerard zijn vriend Lips ertoe over te halen Neuzen te helpen, nadat hij daar zelf niet in geslaagd was. In twee lange gedichten bedankte Geerard Martin Lips, omdat hij een kopie van Aristoteles had mogen lenen uit de bibliotheek van de priorij waaraan de humanist verbonden was. Hij schreef ook twee grafschriften voor een familielid van Martin, Judocus Lips een advocaat uit Brussel die

jong gestorven was. Op verzoek maakte hij een Griekse vertaling van het "*Ave Regina Coelorum* en het "*Alma Redemptoris Mater*". Volgens Sanderus is Geerard de auteur van een gedicht met als titel "*De Laudabilibus quibusdam avorum factis poema*" waarin hij de beroemde mannen uit zijn familie verheerlijkte.

Het is duidelijk dat G. Rym niet alleen een geleerd man was, maar ook een vrije geest, die er niet voor terugschrok om verboden boeken te lezen en zich te wijden aan de studie van de meest controversiële onderwerpen van zijn tijd. Toch hield hij zich tenminste naar de vorm aan de wetten van de Staat en de Kerk, om moeilijkheden te vermijden. Wanneer hij meehielp aan het neerslaan van de opstand, had hij daarbij zeker sociale bedenkingen. De heersende klasse was er namelijk op uit haar bevoorrechte positie te verdedigen.

Geerard Rym stierf plotseling te Gent op 3 december 1570.⁽³⁾

Den 3 stierf Mr Geeraert Rym, een zeer geleerd en ervaren man, wiens zoon gezant was van den keizer bij den grooten Turk; de uitvaert geschiede op den 9 daer na".⁽⁴⁾

Geerard Rym was aanwezig bij de inhuldiging van de eerste bisschop van Gent.⁽⁵⁾

Den Paus *Paulus den IV* op het verzoek van den Koning *Philippus den II* een nieuw bisdom van Gend in 't Jaer 1559, opgericht hebbende, hadde zijne Naerzaet *Pius den IV* twee Jaeren daer naer dat groot Werk voltrokken, door zijne Bulle van den 7 Augusty. Door de zelfve hadde hij de Paelen van het nieuw Bisdom aangewezen, de Prosdye van S. Baefs te niet gedaen, en met alle haere Inkomsten en Rechten vereenigt met het Bisdom, de Collegiale Kerk van S. Baefs verheven tot eene Kathedrale, in dezelve dry nieuwe Weirdigheden van Aerds-Diaken, Aerds-Priester, en Penitencier aangesteld, enz. Maer die Bullen om de Beroerten, en waeren niet in 't werk gesteld geweest tot nu toe, als wanneer den Koning over eenige Maenden benoemd hadde tot eersten Bischoep van Gend *Cornelius Jansenius*, den welke bevestigt zijnde den 6 July van den Paus *Pius den V* van zijn Bisdom bezit dede nemen. Dit gebeurde den 29 ofte (28) Augusty 's morgens omtrent ten elf uren in het bijzijn van M'her Jacques Martins, President, en M'her Gerard Rym, Heere van Eeckenbeke, Raads-Heer van den Raed van Vlaenderen, beyde de Magistraeten van de stad, het Magistraet van d'Heerlykheid van S. Baefs, en d'Heeren Pastors van de Prochie-Kerken, door den Heer Adriaen de Meyere, Kanonik, en namaels Tresorier van S. Baefs, Gevolmagtigghen van den Bischoep,

onder 't geluyd van de Klokken, waer naer zeer Solemnelyk wierd gezongen den *Te Deum*.

P.S.: deze Cornelius Jansenius werd in Hulst (Nederland) geboren in 1509.

GRAFSCHRIFT VAN GERARD RYM ⁽⁶⁾

Gerard Rym was Raeds-Heer en Heere van Eeckenbeke, stierf den 3 December 1570 en wierd begraeven in S. Michiels. In zijn Graf-Schrift wordt gezegd, dat hij het eenigste wettig Mans-hoofd was van den Naem en Geslacht van de Rym.

KAREL RYM

Karel was het oudste kind van Gerard Rym en Barbara Claisone van Wallebeke en werd te Gent geboren op 11 september 1533 en is er overleden op 13 april 1584. Hij huwde een eerste maal in 1563 met Katharina de Bruxelles. Uit dit huwelijk werd een dochter Johanna en een zoon Filibert geboren. Omstreeks 1580 hertrouwde Karel met Elisabeth de Locquenhien. Uit dit huwelijk werd een dochter Anna geboren.

Hij volgde in 1563 zijn vader op als heer van de heerlijkheid Ekenbeke (Aalter) en kocht in 1577 van koning Filips II de heerlijkheden Bellem en Schuurvelde.

Karel Rym begon zijn opleiding te Gent, waarschijnlijk in een Latijnse school op de Zandberg. In 1549 werd hij ingeschreven in de matrikel van de Leuvense universiteit onder de hoofding van de *Liciens divites*. Parallel met de opleiding van de zeven vrije kunsten volgde hij de lessen aan het Collegium Trilingue, waar men Latijn, Grieks en Hebreeuws doceerde. Bij zijn promotie tot meester in de *artes* behaalde hij op 15 maart 1551 de tweede plaats in het vergelijkend examen. Daarna trok de veelbelovende jongeman naar Italië waar hij aan de universiteit van Bologna civiel en canoniek recht studeerde. Na het voltooien van zijn studies verbleef Karel in 1556 een tijdlang in Rome. Waarschijnlijk maakte hij toen een reis door het ganse schiereiland. Te Rome knoopte hij relaties aan met beroemde humanisten en landgenoten als Laevinus Torrentius, A. Masius. S. Pighius, e.a. Terug in Vlaanderen werd Karel in 1557 als advocaat in de Raad van Vlaanderen opgenomen.

In 1563 kreeg hij ter gelegenheid van zijn huwelijk de heerlijkheid Ekenbeke van zijn vader. Tegelijk bekwam hij een bruidschat van

zeker 4000 guldens. Filibert de Bruxelles, raadsheer in de Geheime Raad en de Raad van State, schoonvader van Karel, oefende ongetwijfeld invloed uit op zijn loopbaan.

Nog in 1567 promoveerde hij tot gewoon raadsheer in de Raad van Luxemburg. Gedurende datzelfde jaar werd hij tevens benoemd tot commissaris van de Raad van Beroerten. Hij kreeg bevel van de landvoogd Alva om alle inlichtingen te verzamelen over de troebelen in Luxemburg en Chiny en over de mensen die aan de opstand deelnamen. Ook moest hij goederen van rebellen aanslaan en de magistraat controleren. Hij kwam persoonlijk voor de Bloedraad verslag uitbrengen.

In 1569, nadat Karel Alva trouw had gediend, besloot keizer Maximiliaan II hem te benoemen tot ambassadeur in Istanbul. Blijkbaar genoot hij toen reeds een internationale reputatie. Alva was het met deze benoeming eens: Maximiliaan II behoorde immers tot dezelfde dynastie waartoe ook Filips II behoorde. Wel moest de opdracht van Karel de ganse christenheid ten goede komen en wilden de Spanjaarden hem ook voor hun eigen doeleinden gebruiken. Bijna al zijn voorgangers waren Nederlanders.

Op 16 december 1569 vertrok Karel als diplomaat naar het hof van de keizer te Praag, waar hij op 4 januari 1570 aankwam. Uit een brief van 10 februari 1570 blijkt dat hij door de keizer tot ridder geslagen was. Pas op 13 maart trok hij naar Wenen, beladen met kostbare eergeschenken voor de Turkse hoogwaardigheidsbekleders. Na een verblijf van enige weken in de Oostenrijkse hoofdstad trok het gezelschap deels over land, deels de Donau afvarend naar Istanbul. Op 31 mei 1570 kwam Karel na een avontuurlijke en boeiende reis in de "Porte" aan. De ambassadeur zou vier jaar geïsoleerd leven, ver van de christelijke wereld, van zijn familie, zijn vrienden en zijn bezittingen. Zelfs nadat hij van oktober 1571 tot oktober 1572 dodelijk ziek geweest was, kreeg hij geen toelating om naar huis terug te keren. Wel was de door ziekte en heimwee uitgeputte man vergund om twee zomers uit te rusten op een paradijselijk eiland in de Zee van Marmara.

In 1573 werd dan toch een opvolger benoemd. Het betrof de protestant S. Ungnad, die van toen af bij Karel werkzaam was. Karel werd immers nog tot eind 1574 in Istanbul gehouden. Ongetwijfeld gebeurde dit omwille van zijn bekwaamheid en ervaring in de vredesonderhandelingen, die naar hun einde toe liepen. Karel maakte zich zeer verdienstelijk door de vrede tussen Oostenrijk en de "Porte" voor acht jaar te hernieuwen. Ook poogde hij de vrede met Spanje tot stand te brengen. Naar men ziet, wilde Filips II vrede met de Turken

om de handen vrij te hebben met de Nederlanden. Pas enige jaren nadat Karel uit Istanbul vertrokken was, kwam de vrede tot stand. Karen Rym was ook als humanist in Turkije bedrijvig. Vanuit Istanbul zond hij botanisch materiaal naar de keizerlijke tuinen van Wenen en Praag. De studie van de plantkunde viel als het ware samen met de studie van het Turkse Rijk, omdat vele botanische ontdekkingen uit dat land stamden. Later liet hij bloembollen en zelfs kleine boompjes vanuit Turkije naar de Nederlanden overkomen, waar hij blijkbaar zelf een botanische tuin had. Net als zijn voorganger Busbeek moet Karel in Turkije vele kostbare handschriften verzameld en nadien meegenomen hebben. De meeste hiervan schijnen nu onvindbaar te zijn. Wel is een uitgave bewaard van het handschrift *De Tintinnabulis van de Italiaan H. Maggi*, die Karel tevergeefs uit de handen van de Turken had willen redden. Karel was ook zeer geïnteresseerd in allerlei overblijfselen uit de klassieke oudheid. Hij schreef een *Hodoeporicon* of *Commentarii rerum in singulos dies tot Legationis tempore ab ipso factarum*, waarin hij zijn daden aan de “Porte” verhaalde en waarin hij de plaatsen beschreef die hij bezocht.

In augustus 1575, na een afwezigheid van meer dan vijf jaar, kwam Karel Rym eindelijk in zijn vaderland terug. Ondertussen hadden de geuzen onder leiding van de Prins van Oranje zich in Holland en Zeeland genesteld. Het Spaanse schrikbewind was zeer gehaat. Toch bleef Karel de Spaanse zaak trouw. Enige weken na zijn thuiskomst schreef landvoogd Requesens een brief naar koning Filips II waarbij hij voorstelde om Karel in de Geheime Raad op te nemen. Men wilde hem vooral voor Duitse aangelegenheden inzetten. De koning was het in principe met de benoeming eens, maar de landvoogd was de Geheime Raad gaan wantrouwen. Blijkbaar genoot Karen niet het volle vertrouwen, want enkel Jan Richardot en Jan van Boisschot werden voorlopig in de raad opgenomen.

Tijdens de zomer van 1567 verbleef Karel op zijn landgoed in de omgeving van Gent “*De Bogaertwallen*” te Wachtebeke. Het was de gewoonte dat rijke stedelingen het warme jaargetijde op het platteland doorbrachten. Maar in augustus 1576 werd het platteland bedreigd door muitende Spaanse soldaten die van Zierikzee kwamen afgezakt. Daarom besloot de magistraat de heren, waaronder Karel, naar de stad terug te roepen. Gent werd in staat van verdediging gebracht. Waarschijnlijk bleef Karel in de stad gedurende het beleg van het Spaanse kasteel en de ondertekening van de Pacificatie van Gent.

Het was in het jaar 1577 dat Karel Rym de belangrijke heerlijkheden Bellem en Schuurvelt verwierf voor een bedrag van 1833 Vlaamse ponden. Die gronden waren echter nog grotendeels onontgonnen en

konden wegens de troebelen niet uitgebaat worden.

Op 25 mei 1577 werd hij toch door de nieuwe landvoogd, Don Juan, benoemd tot raadsheer in de Geheime Raad en o.a. belast met een diplomatieke zending naar de aartsbisschop van Keulen. Na de coup van Don Juan te Namen in juni 1577 kwam Karel in de Geheime Raad van de opstandelingen terecht. Het is moeilijk na te gaan of Karel zich uit eigen wil aan de zijde van de opstandige Staten schaarde, dan wel of hij onder dwang stond of op zijn post bleef om de kat uit de boom te kijken. De oude Geheime Raad werd gewoon door de opstandelingen overgenomen. Karel ging zich in Antwerpen vestigen, maar speelde daar een onaanzienlijke rol. Hij behoorde toen immers tot de zwakste partij in de regering, die trouw bleef aan de koning en die tegen Oranje gekeerd was. Wel ondernam hij enkele minder belangrijke diplomatieke acties in Duitsland. Op 2 september 1581 namen voorzitter Sasbout en de raadsheren N. Micault en Karel Rym ontslag uit de Geheime Raad. Ze waren misnoegd, omdat ze bijna niets anders meer te doen hadden dan de taak van de Grote Raad van Mechelen waar te nemen, nadat die naar de Spaanse kant was overgegaan. Waarschijnlijk namen de drie raadsleden het niet dat de nieuwe regering de trouw aan de koning nu met de "*Akte van Verlatinghe*" helemaal opzegde.

In de loop van het jaar 1582 keerde Karel naar zijn geboortestad terug. Gent leefde toen onder het calvinistische bewind van Ryhove. De troepen van Parma bedreigden de stad reeds en de toplaag, die trouw bleef aan de oude religie en de koning, wilde Gent aan de Spanjaarden overleveren. Karel Rym behoorde ongetwijfeld tot die groep. Nadat hij eerst uit de stad gewezen was maar geweigerd had te vertrekken, mocht hij toch blijven. In oktober 1583 kwam Hembyze naar Gent terug, nadat Ryhove in ongenade gevallen was. De nieuwe voorman liet ongeveer twintig belangrijke Spaansgezinde Gentenaars gevangen zetten, waaronder Karel Rym. Maar Hembyze deed dat enkel om zijn verraad te camoufleren. Uit wrok tegen Oranje en Anjou ging hij met de Spanjaarden onderhandelen. De gevangen Spaansgezinde vooraanstaanden werden dan ook vlug vrijgelaten. Karel kwam vrij op 8 december 1583, maar bleef onder huisarrest. Er is geen enkele aanwijzing dat Karel aan de onderhandelingen met Parma deelnam. Karel Rym overleefde de belegering van het hongerende Gent niet en overleed op 13 april 1584.

De zeventiende-eeuwse biografen Sweertius en Sanderus beschrijven Karel Rym als een man met een efficiënte welbespraaktheid, een fijnzinnig dichter, een doordringend filosoof, een kenner van geschiedenis en oudheid en een expert in Romeins recht. Volgens Sanderus be-

heerste Karel Rym verschillende talen, waarvan zes perfect. Beslist merkwaardig voor de zestiende eeuw is het feit dat we konden vaststellen dat Karel Rym een ongelovige was, tenminste gedurende de periode dat hij in Turkije verbleef. Karel Rym heeft een uitgebreide correspondentie gevoerd met vele beroemde en geleerde mannen van zijn tijd. Die brieven zijn meestal verloren of liggen verspreid in archieven. Hetzelfde geldt voor zijn manuscriptenverzameling, zijn boeken en schilderijen. Slechts een klein deel ervan kon worden teruggevonden.⁽⁷⁾

Walter VERVALLE

Bronnen:

- ¹ BASTIAEN F., DE REUCK D., HOSTE I. en STOCKMAN L., *Geschiedenis van Bellem*, 1994, p. 136.
- ² BASTIAEN F., DE REUCK D., HOSTE I. en STOCKMAN L., *Geschiedenis van Bellem*, 1994, p.136 en 137.
- ³ CHRISTIAENS J., *Het Nationaal Biografisch Woordenboek*, deel 10, jg. 1983.
- ⁴ VAN CAMPENE, *Vlaamsche kronyck of dagregister van Gent van 1566 tot 1585*.
- ⁵ DE JONGHE B., *Gendsche geschiedenissen van beroerten en ketterye*, vol.1, art. 128.
- ⁶ DE JONGHE B., *Gendsche geschiedenissen van beroerten en ketterye*, vol.1, art. 133.
- ⁷ CHRISTIAENS J., *Het Nationaal Biografisch Woordenboek*, deel 10, jg. 1983.

“WIJ WORDEN UITGESCHOLDEN VOOR EEN KLEURSYNDICAAT...”

De propagandaclub van de Aalterse Werkliedenbond (jaren 1930)

In het overzicht van de geschiedenis van de christelijke arbeidersbeweging in Aalter maakten wij reeds kort melding van de aanwezigheid van een zogenaamde ‘propagandaclub’.⁽¹⁾ In meer hedendaagse termen zou men dit omschrijven als een ‘stuurgroep’ of een ‘denktank’. In deze bijdrage bekijken we iets meer uitgebreid dan in de in 1996 verschenen publicatie met welke onderwerpen deze groep zich bezighield en welke ideologische stellingen werden verdedigd. Zo krijgen wij een inzicht in welke ideeën er toen leefden binnen de Aalterse christelijke arbeidersbeweging.

Bij de gemeenteraadsverkiezingen van 1926 komt er een katholieke standenlijst op (burgers, boeren en arbeiders). De christelijke arbeiders krijgen voor het eerst twee verkozen vertegenwoordigers (Raymond Claeys en Jules Maenaut).⁽²⁾ Bij de voorbereiding van de verkiezingen en ook in de nasleep ervan wordt echter duidelijk dat men zich binnen de toenmalige Christen Werkliedenbond beter dient te organiseren. Eind 1928 ziet daarom deze ‘propagandaclub’ het licht.

Tot het eerste bestuur behoren Emiel De Meyer (voorzitter), Aloïs De Sutter (schrijver), Marcel Botterman en Cyriel Goethals. Bij de werkende leden zien wij o.a. in de beginperiode de namen van Jules Maenaut, Frans Verbauwen, Remi Callant, Henri Hutsebaut, Josué Tailleman, Theophiel De Meyer, Maurice Thys, Pol Verplaetse, Raymond De Muer, Marcel De Walle en Raymond Claeys.⁽³⁾

De bezieler van dit orgaan is onderpastoor Maurits Van Caeneghem. Hij heeft begin de jaren 1920 de christelijke arbeidersbeweging op sleeptouw genomen, in de hoop hen te behoeden voor het socialisme. Met een stevige hand en met een duidelijke visie stampt hij in de gemeente een aantal zaken uit de grond die de arbeiders verder kunnen helpen. Tot aan zijn vertrek uit Aalter (1935) zal hij de bijeenkomsten van deze ‘propagandaclub’ bijwonen en er zelf ook een aantal voordrachten geven. De onderwerpen die hij behandelt, getuigen zowel van brede maatschappelijke interesse als van rechtlijnige katholieke overtuiging.⁽⁴⁾

Dat laatste komt bijvoorbeeld tot uiting in een spreekbeurt waarin hij handelt over demografie. De onderpastoor stelt een achteruitgang vast in het geboortecijfer. In tegenstelling tot vroeger zijn er gemiddeld slechts 2 tot 4 kinderen per gezin. Op termijn zal dit dramatisch worden. Indien het zo verder gaat, zo denkt hij, dan kan het niet anders *“of de bevolking die over de wereld verspreid is, sterft uit”*. Het lijkt misschien een wat naïeve redenering, maar de stelling weerspiegelt vooral de (katholieke) mentaliteit die rond het thema heerst. De boodschap is immers dat zij *“die er toe geroepen zijn”* een groot gezin moeten uitbouwen.

De onderpastoor heeft op die vergaderingen ook wel een en ander te vertellen over meer praktische zaken zoals over het eigendomsrecht. Volgens hem keurt de kerk dit recht op eigendom goed vanuit de overtuiging dat ieder voor zijn gezin moet kunnen zorgen. Eigenaars moeten eerlijk en menselijk blijven tegenover huurders. De staat moet de kleine spaarders aanmoedigen en de huurders beschermen. Maurits Van Caeneghem lag zelf aan de grondslag van een maatschappij voor goedkope woningen (*Eigen Woon*) en weet dus waarover hij spreekt.⁽⁵⁾ Ook over de pensioenwet, een ander teer punt voor de arbeidersbeweging, vertelt hij een en ander. Hij omschrijft het als *“de schoonste wet ten voordele van de bevolking”*. In zijn toespraak wijst hij er op dat het toch wel bijzonder is dat men zijn hele leven betaalt om vanaf 65 jaar een pensioen te krijgen.⁽⁶⁾

Ook politieke onderwerpen liggen Van Caeneghem. In de ‘propagandaclub’ geeft hij in 1933 wat meer uitleg bij de opkomst van het Vlaams-nationalisme en probeert hij te duiden hoe de syndicale beweging daar kan mee omgaan: *“Wij worden uitgescholden voor een kleursyndicaat, omdat we de richtlijnen van Rome volgen, en als christelijk mens de stoffelijke maar ook de zedelijke zaken verzorgen.”* Eerder reeds heeft de onderpastoor op een van de vergaderingen erop gewezen dat de christelijke arbeidersbeweging zich ‘Vlaams’ genoeg dient op te stellen om de jongeren niet aan het Vlaams-nationalisme te verliezen. Meteen is ook duidelijk dat hij niet enkel het socialisme maar ook het Vlaams-nationalisme de pas wil afsnijden in Aalter. De kerk primeert en een sterke katholieke partij met inbreng van alle standen is belangrijk.

De propagandaclub gaat de moeilijke thema’s niet uit de weg en is na verloop van tijd een plaats waar grondig wordt nagedacht over thema’s die de christelijke arbeidersbeweging aanbelangen.

De mensen die deel uitmaken van dit orgaan binnen de Aalterse tak van de beweging ondergaan er een verrijking van hun denken. Van Caeneghem werkt aan de vorming van een plaatselijk kader dat het christelijke syndicalisme verder op het juiste spoor kan zetten. Vergeten wij overigens niet dat een groot deel van deze mensen zeer weinig onderwijs hebben genoten (al moet dit ook niet overdreven worden). Dankzij deze 'kweekvijver' leren zij omgaan met moeilijke thema's.

De jaren 1930 (periode waarin deze 'propagandaclub' actief is) is geen eenvoudige periode. Het zijn crisisjaren en men beleeft moeilijke tijden. Op economisch vlak gaat het een aantal jaar bijzonder slecht (pas na 1935-1936 gaat het terug beter). Dit manifesteert zich ook op sociaal vlak (o.a. met stijgende werkloosheid). Mede als gevolg hiervan rolt de politiek zowel nationaal als internationaal van het ene moeilijke moment in het andere. Nieuwe staatsmodellen dringen zich op (dictatuur). Ook het geloofsleven ligt onder vuur en de Kerk onderneemt flinke inspanningen om iedereen aan boord te houden. We zien deze tijdgeest weerspiegeld in de thema's die op de vergaderingen van deze 'club' aan bod komen.

Zo staat bijvoorbeeld de internationale economische crisis op de agenda: *"Men vraagt zich af hoe het mogelijk is steeds een tekort op de begroting te hebben. Reden: velen kunnen aan het belastingsstelsel niet voldoen, en de meerdere uitgaven der regering van de crisisondersteuning van pensioenen, werkloosheid en zoo meer. (...) Velen stelden zich de vraag kan de crisis opgelost worden, men denkt van niet, mogelijks verzacht worden. Enkele voorstellen om aan de crisis te verhelpen: invoering en verplichting van de 8-urendag, alle gehuwde vrouwen uit de fabriek, alle mannen boven de 65 jaar uit de werkhuizen, verlenging van de schoolplicht, afschaffing van alle zondagwerk, de zaterdag eveneens, nemen voor rustdag en zondag alleen voor het dienen van den heer Christus."* De voorgestelde maatregelen focussen hier duidelijk op het creëren van meer banen, maar er zitten toch wel een aantal scherpe kantjes aan.⁽⁷⁾

Een andere oplossing voor de crisis wordt in die jaren geboden door de socialistische denker Hendrik De Man. Hij ontwikkelt een zogenaamd 'Plan van de Arbeid' (in de volksmond al vlug 'Plan De Man' genoemd) dat de crisis zal moeten helpen oplossen. Aangezien dit voorstel van de 'rechtstreekse concurrentie' (sociaal-democratische

Keynesianisme in Aalter in de jaren 1930. Het gemeentebestuur schakelt werkloze arbeiders in bij openbare werken (aanleg Boomgaardstraat).

partij) komt, is dit plan uiteraard ook binnen de propagandaclub reeds in 1934 het gespreksonderwerp op een bijeenkomst.⁽⁸⁾ Het plan wordt in een notendop samengevat: de werkloosheid zal verdwijnen, de loonpolitiek zal wijzigen, openbare werken moeten worden gestimuleerd, de uitvoer moet beperkt worden en er zijn meer geldbeleggingen nodig. De aanwezigen zijn het er al vlug over eens dat dit concept botst met de principes waar zij voor staan. Volgens hen mag niet aan de lonen worden geraakt, is het onduidelijk waar het geld voor de openbare werken zal vandaan komen, zijn invoer en uitvoer onlosmakelijk met elkaar verbonden en dreigt er kapitaalsvlucht. “*Geen vertrouwen in Plan De Man,*” is de conclusie.

Een ander actueel punt is intussen de opkomst van de dictaturen geworden. Duitsland en Italië kennen na de invoering van de dictatuur blijkbaar voorspoed. De vraag stelt zich of dit ook een oplossing kan zijn voor de crisis die België teistert. Dan (1934) vindt men dat het niet de juiste weg is. In Italië is er misschien nog een zekere vrijheid, maar in Duitsland telt alleen het Germaanse ras, zo klinkt het. Vanuit de christelijke overtuiging is het voor de leden van de propagandaclub duidelijk dat mensen als broeders en zusters elkaar moeten helpen en elkaar beminnen. De verzuchting volgt dat men hoopt dat “*alles bij ons blijft zoals het nu is*”.⁽⁹⁾

Vanaf april 1934 woont E.H. De Letter als nieuwe proost de vergaderingen bij. Anders dan zijn voorganger Van Caeneghem – die zoals we hoger zagen ook wel een en ander wist over sociale wetgeving en andere praktische zaken – houdt hij zich liever bij de strikt christelijke thema's. Onderpastoor De Letter verduidelijkt bijvoorbeeld de inhoud van de voor de arbeidersbeweging belangrijke pauselijke encyclieken *Rerum Novarum* en *Quadragesimo Anno*. Hij probeert de leden van de 'propagandaclub' ook wegwijs te maken in een aantal punten die belangrijk zijn voor de katholieke kerk. De Letter houdt een voordracht over 'slechte lezing' en 'slechte pers' (katholieke censuur) en over het huwelijksleven ("onverbreekbaar, wederzijdse trouw en kinderen verwekken om op te voeden tot Gods eer en glorie"). In andere voordrachten vraagt hij dan weer om eerbied voor het kerkelijk gezag en wijst op het belang van de zondagsviering. De onderpastoor stelt een daling van het kerkbezoek vast en wijt dit o.a. aan 'het lezen van slechte bladen' en het lidmaatschap van niet-katholieke verenigingen. Hij trekt daarbij ook fel van leer tegen 'lichamelijk vermaak, cinema's en sport'. Vooral het feit dat sport gaat primeren op zondagsdienst doet pijn: "[sport] wordt nu ook op zondagvoormiddag gedaan tijdens de kerkelijke diensten. Het is treurig dat mensen een sportgebeurtenis bijwonen en niet de H. Mis.". De zondagsrust is bijgevolg zeer belangrijk, niet enkel uit praktisch maar ook uit religieus standpunt: dit moet mensen in staat stellen om de eredienst bij te wonen.

Naast de meer fundamentele onderwerpen uit het geloofsleven waagt E.H. De Letter zich enkele keren aan uiteenzettingen over onderwerpen die iets dieper graven. Kort voor de oorlog uitbreekt, heeft hij het bijvoorbeeld over de vraag of katholicisme en socialisme samen gaan. Het is een niet onbelangrijk thema voor de kaderleden van de plaatselijke arbeidersbeweging. Het socialisme is niet meer per definitie tegen de godsdienst, zo meent de onderpastoor. Hier en daar zijn er daarom mensen die denken dat er eendrachtig moet worden samengewerkt, tegen het kapitalisme. De onderpastoor wijst er evenwel op dat zowel paus Leo XIII als Pius XI het 'godsdienstige socialisme' hebben afgewezen: "Volgens de christelijke leer leeft de mens in gemeenschap onder Gods gesteld gezag, hij moet zijn tijdelijk en eeuwig geluk verwerven. Het socialisme bekommert zich niet om dat verheven werk, wil de menselijke gemeenschap enkel stoffelijk bevorderen... slechts het aardse telt."

Onderpastoor De Letter is ook niet blind voor wat zich in de wereld afspeelt. Een voordracht over racisme (januari 1939, met vooral

aandacht voor de situatie in Duitsland) en eerder over de oorlogsdreiging (oktober 1938, na een eerste mobilisatie) bewijzen dat hij de leden moreel wil wapenen. De bespiegelingen die hij aanbrengt rond de dreigende oorlog zijn bijzonder interessant. De Kerk is tegen oorlog, maar zijn er eventueel gewettigde oorlogen, zoals de kruistochten? En mag een volk zich tot het uiterste verdedigen in de strijd tegen de communistische staat, *“wanneer niet enkel het stoffelijke maar vooral het zedelijke in gedrang komt. Godsdienst en familielevens, daarvoor strijden ook al kost het mensenlevens en stoffelijke vernieling. De verdedigingsoorlog wanneer men aangevallen wordt, ook wanneer anderen aangevallen worden is het een plicht de onrechtvaardig aangevallenen te helpen.”*. De spreker roept wel meteen '14-'18 in herinnering. Alles moet in het werk gesteld worden om de vrede te bewaren en ontwapening is nodig, luidt de conclusie.

Ook voorzitter (en onderwijzer) Frans Verbauwen houdt voordrachten en laat dan zijn licht schijnen op de actuele situatie. In september 1938 plaatst hij kanttekeningen bij de toekomst van de parlementaire democratie. Verandering is een noodzaak: het bestuur van de staat is complex geworden. In landen als Duitsland, Italië, Portugal en Rusland heeft men het gehad met complexe besluitvorming en kiest men voor de dictatuur *‘een leider, geen partijen, geen parlement’*. Dit mag niet het standpunt zijn van de christelijke werklieden. Verbauwen pleit voor een democratische hervorming van het parlement. Een andere spreker is Aloïs De Sutter. Als man van de dagelijkse werking brengt hij een meer praktisch punt aan. In die jaren 1930 wordt immers flink gesleuteld aan de sociale voorzieningen. Betaald verlof (1936) is er een van.⁽¹⁰⁾ Aloïs De Sutter geeft in september 1937 een woordje uitleg over de praktische uitwerking. Hij beklemtoont ook dat er een aantal minpunten zijn, maar ziet al bij al toch wel dat *“het een schone zaak voor de werklieden is”* en dat *“met een beetje goede wil alles op langere termijn goed zal komen”*.

Uit bovenstaande blijkt duidelijk dat de *‘propagandaclub’* zich vooral over ideologische vraagstukken buigt. In het verslagboek zijn slechts twee meer praktische verwezenlijkingen terug te vinden. In de crisisjaren (meer bepaald voorjaar 1933) lanceert Remi Callant het idee om een cursus boekbinden te organiseren, specifiek gericht op werklozen. Op die manier kunnen mensen het nuttige aan het aangename koppelen. Over het succes van deze cursus is verder niet veel meer geweten. Een tweede praktische realisatie is de systematische opde-

ling van de gemeente Aalter in 'wijken' met een verantwoordelijke 'wijkmeester'.⁽¹¹⁾ Op die manier wenst men de vinger aan de pols te houden en een nauw contact met de leden te houden.

De propagandaclub overleefde de Tweede Wereldoorlog niet. Er kwamen na de oorlog nieuwe structuren, die een deel van de activiteiten overnamen. Uit de korte bespreking van de activiteiten mag duidelijk zijn dat deze groep wel heel erg diep nadacht over aspecten die de werking en de groei van de plaatselijke christelijke arbeidersvereniging konden stimuleren. Het overzicht onderstreept ook de ernst waarmee de militanten zich van hun taak kwijtten.

Peter LAROY

BIJLAGE: OVERZICHT SPREKERS EN ONDERWERPEN

6 juni 1931	M. Botterman over de methode van werken in de KAJ.
5 september 1931	E.H. Van Caeneghem over de achteruitgang van het geboortecijfer
2 april 1932	E.H. Van Caeneghem over eigendomsrecht
30 april 1932	Spreker onbekend over werklozenvergoeding
4 juni 1932	Afscheid notaris Maenaut
7 maart 1933	E.H. Van Caeneghem over Vlaams-nationalisme
6 december 1933	E. H. Van Caeneghem over pensioenwet
20 februari 1934	Plan De Man
6 maart 1934	Dictatuur
6 juni 1934	Corporatie
3 juli 1934	Christelijke ingesteldheid van de leden
7 augustus 1934	Christelijke ingesteldheid van de leden
13 april 1934	M. Botterman over socialisme en communisme
8 juni 1935	Bespreking nieuwe regering
6 juli 1935	M. Cocquyt over bedrijfsorganisaties
3 augustus 1935	E.H. De Letter over Rerum Novarum en Quadragesimo Anno
5 oktober 1935	F. Verbauwen over de Vlaamse kwestie
9 november 1935	E. Thienpont over zijn belevenissen in Congo
14 december 1935	E.H. De Letter over slechte lectuur en de pers
4 januari 1936	F. Verbauwen over de schoolkwestie

1 februari 1936	C. Goethals over de Katholieke Actie
4 maart 1937	K. De Reuck over de provinciale studiedag
7 juni 1937	Verdeling der wijken
10 augustus 1937	F. Verbauwen over verplichte verzekering
4 september 1937	A. De Sutter over betaald verlof
13 december 1937	E.H. De Letter over huwelijksleven
4 juli 1938	E.H. De Letter over Eerbied voor het kerkelijk gezag
2 september 1938	F. Verbauwen over de staats hervorming
8 oktober 1938	E.H. De Letter over de H. Kerk en de oorlog
14 januari 1939	E.H. De Letter over racisme
14 februari 1939	E.H. De Letter over zondagsvieringen
13 mei 1939	K. De Reuck over werkhuisafgevaardigden
15 juli 1939	E.H. De Letter over: Kan een katholiek een waar socialist zijn?

Bronnen:

- ¹ P. LAROY (ed.), F. BASTIAEN, A. DE KE, *100 jaar in beweging. Geschiedenis van de christelijke arbeidersbeweging in Groot-Aalter*, Aalter, 1996, p. 77. Voor deze bijdrage doen wij dankbaar beroep op het materiaal dat de werkgroep destijds verzamelde voor dit boek. Tenzij anders aangegeven zijn de citaten afkomstig uit het werkdocument dat werd opgemaakt voor het historisch overzicht.
- ² P. LAROY, *E.H. Maurits Van Caeneghem. Petit vicair te Aalter*, Aalter, 1992, p. 63 e.v. Jaren later lijkt dit evident maar dit was het in de jaren 1920 zeker niet. Zie E. WITTE, J. CRAEYBECKX & A. MEYNEN, *Politieke geschiedenis van België. Van 1830 tot heden*, Brussel, 1990, (vijfde uitgave), p. 179: "De Kerk en vooral de katholieke burgerij hebben zich maar schoorvoetend en vaak helemaal niet aangepast aan de na de Eerste Wereldoorlog gegroeide aspiraties van de christelijke arbeiders. Zij waren niet ingenomen met een politieke standenvertegenwoordiging, ook al was deze berekend op een verzoening van tegengestelde klassenbelangen."
- ³ Wij beschikken niet over het originele verslagboek en zeker voor wat de bestuursleden betreft lijkt ons dat een handicap. Er werd zeker nog wat gewisseld (Emiel Thienpont kwam erbij, Frans Verbauwen werd voorzitter) maar op basis van de bestaande gegevens is een volledige reconstructie onmogelijk.
- ⁴ Zie voor meer gegevens over deze figuur P. LAROY, *E.H. Maurits Van Caeneghem...*; P. LAROY, Broederstrijd en priestertwist te Aalter in *Land van de Woestijne*, 2002, 2, p. 79-86.
- ⁵ Zie hierover P. LAROY, *E.H. Maurits Van Caeneghem...* en de bijdragen op mijn blog: <http://geschiedenisvanaalter.blogspot.com>: *Een huis voor 18.000 frank* (geplaatst 27 februari 2011) en *Eigen Woon: bouwen aan een eigen huis* (geplaatst 27 februari 2011).
- ⁶ Het pensioen voor arbeiders was een sociale maatregel van na de Eerste Wereldoorlog (wet 10 december 1924).

- ⁷ Het buitenhuis werken van gehuwde vrouwen werd door de christelijke arbeidersbeweging vooral om morele principes afgekeurd. Zie ook E. WITTE, e.a., *op.cit.*, p.180.
- ⁸ Het Plan van de Arbeid stond voor een geleide staatseconomie met zowel het invoeren van openbare werken om de werkloosheid te bestrijden (keynesianisme) als het nationaliseren van het bank- en financiewezen. De christelijke arbeidersbeweging kon zich in een aantal zaken vinden maar kon de band met de Kerk niet loslaten. Het is op zich al opmerkelijk dat de inhoud van het socialistische plan uitvoerig werd besproken binnen de katholieke middens.
- ⁹ De pauselijke encycliek *Quadragesimo Anno* (1931) bepleitte het corporatisme. Zie bijv. A. GRAUWELS, D. LUYTEN, F. CAESTECKER, P. SCHOLLIERS & E. VANHAUTE, *Hedendaagse economische geschiedenis van België, een inleiding*. Gent, 2011, p. 159-160.
- ¹⁰ Stakingen in 1936 leidden tot een aantal nieuwe sociale maatregelen. Er werden o.a. zes verplichte en betaalde vakantiedagen afgedwongen.
- ¹¹ Remi Callant (Bellemstraat, Oostergem, Kestelstraat), Cyriel Goethals (Statiestraat, Statiewijk, Molenstraat, Kouter en Markt), Aloïs De Sutter (Lostraat, Kattewegel en Biesem), Frans Verbauwen en Aimé Van Heulenbergh (Brug-Noord, Weststraat, Dries, Buntelare, Patersveld), Kamiel De Reuck (Brugstraat, Brug-Zuid), René Smessaert en Marcel Taeldeman (Oostmolen, Oostmolenstraat, Houtem), Theofiel De Meyer (Nieuwendam), René en Jules Schellebroodt (Sterrestraat, Hageland), Marcel Botterman (Brouwerijstraat). “*Ieder wordt gevraagd zijn taak goed te vervullen en alle fichen goed in te vullen bij te houden*”.

DE ACHTERUITKIJKSPIEGEL

MARKTEN

Woensdag was en is marktdag. Ik heb het nooit anders gekend. Na de zondag, de mooiste dag van de week. Er is wel een groot verschil tussen de markt in 1947 en nu. Vroeger bouwde de marktkramer zijn kraam op en stalde zijn waar uit, nu zijn de kramen meestal moderne wagens waarvan een luik wordt opengelegd.

Lang geleden verscheen de meest eigenaardige marktkramer die ik ooit zag. Het was een bejaarde man, hij duwde zijn fiets de markt op. Naast de kiosk was nog een plaatsje vrij. Op het bagagerek, voor- en achteraan, lag een dik pak, vastgebonden met een koord. Hij legde zijn fiets op de kasseistenen en wierp er een gestreepte doek overeen. Dan knoopte hij de twee pakken los. Zakdoeken, niets dan zakdoeken, die hij netjes over zijn “fietskraam” verdeelde. Hij had één grote boodschap, riep met overtuiging: iedereen moet zakdoeken kopen want straks wordt het winter en krijgen we de griep. Het bleek om een “eendagsmarktkramer” te gaan. Na die eerste keer, heb ik hem nooit meer teruggezien.

Eigenlijk waren er vroeger drie markten: de gewone, de botermarkt en de biggenmarkt.

De botermarkt begon om 9 uur. De wissen manden met de klomp boter stonden op twee rijen vlak voor café “Christen Volkshuis”, nu “Brouwershuis”. De boer of boerin stonden rustig achter hun mand, keken vol verwachting uit naar de kooplui. Vooraf was elke klomp boter officieel gewogen onder de kiosk. Daar was de grote weegschaal, daar werd het gewicht van elke klomp genoteerd. De kooplui hadden een heel ritueel. Eerst werd aan de boter geroken, daarna werd met een vinger of een potlood een klein stukje boter genomen, aandachtig geproefd en dan uitgespuwd. De prijs die de koper wilde betalen werd in het oor gefluisterd van de verkoper die al dan niet akkoord was. De boer, groot voorbeeld voor al de andere, was Alberic Staelens, vader van wijlen schepen Gerard Staelens. Hij was altijd de eerste die verkocht tegen de hoogste prijs. De kopers deden twee, soms drie keer hun ronde tussen de manden, roken, proefden, spuwden en boden een nieuwe prijs. Sommigen noteerden die prijs op een blaadje uit een klein notitieboekje. Wie verkocht had, ging uit de rij weg, wachtte op het einde van de markt, volgde dan de koper.

Bijna elke week stond dezelfde boerin als allerlaatste op de markt. De geboden prijs was nooit hoog genoeg. Uiteindelijk deed een koper, de laatste op de markt, een ultiem bod. Wat moet de koppige boerin doen? Ze probeerde nog een frank per kilogram meer te bedingen, maar gaf dan zuchtend en met tegenzin toe. Botermarkt voorbij!

Op een woensdag was er plots controle. Boer of boerin moesten met hun boter naar het zaaltje van het Christen Volkshuis. Merkwaardig, één mand bleef op de markt staan. Van wie was ze? Onderaan de klomp bleek de boter vermengd met margarine. Of de eigenaar van de frauduleuze boter gevonden werd, weet ik niet.

Op de Boomgaard was de wekelijkse biggenmarkt, de plezierigste van de drie markten. De biggenverkopers waren echt typische figuren met een eigen taalgebruik. De jonge dieren lagen op stro in grote, platte gevlochten manden. Soms greep een verkoper de beide achterpoten van een biggetje vast en hief het diertje even op en prees de kwaliteit aan. De verkoper zei met luide stem: “Zie eens, zo’n mooi achterste. Om elke vrouw jaloers te maken!” Zo deftig zei hij het natuurlijk niet. De oudere lezer zal zich nog herinneren hoe het echt klonk.

Was er iemand geïnteresseerd om één of meer biggen te kopen, dan vroeg hij de prijs, schudde het hoofd, bood een lagere prijs. Tussen koper en verkoper volgde dan een luidruchtige discussie. Ze klaptten mekaar in de handen. Kwamen ze overeen en was het biggetje verkocht, dan haalde de verkoper een gekleurd krijt uit zijn jaszak en kleurde een rode of blauwe vlek of streep op de rug van het dier. Zo zag je op het einde van de markt in eenzelfde mand biggen met een verschillend teken op de rug naargelang de koper. Een voorvalletje is me bijgebleven. Een bejaarde man had een biggetje gekocht, vroeg wanneer de verkoper het zou thuis brengen. “Eind van de week, eerder kan ik niet, geen tijd.” De koper keek sip. Zolang nog! Vreesde de bejaarde koper dat de verkoper een ander biggetje zou brengen? Hoe dan ook, de bejaarde man dacht even na, nam een kordaat besluit. “Ik woon niet zo ver. Ik neem het biggetje mee.” Hij nam het diertje, dat luid protesteerde, uit de mand, hield het stevig vast met beide handen en armen en stapte naar huis. De ‘biggendrager’ had veel bekijks, er was gelach en ook schalkse opmerkingen. Hij stapte de Boomgaardstraat in, toen nog een niet verharde speelstraat, en zo verder naar huis.

Momenteel is er geen boter- noch biggenmarkt meer. De wekelijkse gewone markt is er nog wel. Ik heb de indruk dat er meer volk op afkomt dan enkele jaren geleden.

André DE KÉ

OVER KNESSELARE GESPROKEN

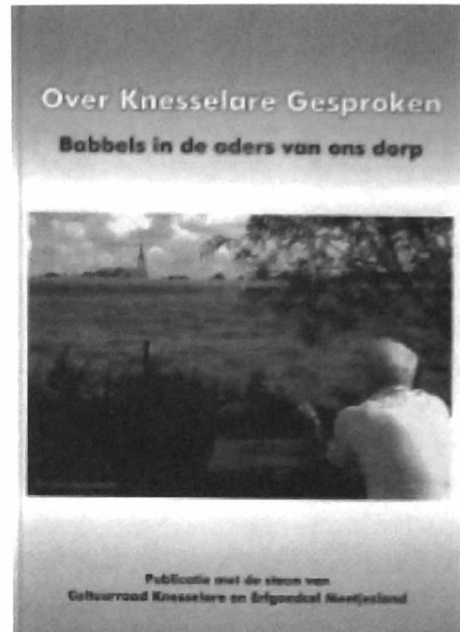
BABELS IN DE ADERS VAN
ONS DORP
Knesselare, 2011, 208 p.

J. Van de Castele

Sinds Alfons Ryserhoves boek *Het Knesselare en Ursel van toen*, intussen toch reeds bijna 30 jaar oud, verschenen er nog maar weinig overzichtswerken over Knesselare. Daarom is het eind 2011 verschenen boek *Over Knesselare Gesproken. Babbels in de aders van ons dorp* van Jan Van de Castele meer dan welkom. Het boek is opgebouwd rond iets minder dan 40 gesprekken die de auteur afnam met mensen die anno 2011 iets betekenen of betekend hebben voor de gemeente Knesselare (oude omschrijving, zonder fusiegemeente Ursel).

Het boek bevat heel wat passages die de lezer met interesse in de Knesselaarse geschiedenis zeker zullen bevallen. We vernemen bijvoorbeeld meer over een figuur als de journalist August-Victor Bultynck. Maar ook over wie er in het verleden burgemeester of dokter was, leert men wel wat bij. Historische fragmenten uit het verenigingsleven (wieler- en voetbalsport, rederijdersvereniging, leerschool plattelandsvrouwen, caféleven,...) en een handig overzicht van de gemeentepolitiek (met raaklijnen met bijvoorbeeld syndicalisme) vormen zeker een meerwaarde. Een zogenaamd 'oorlogstelegram' en een zeer indringende en exemplarische getuigenis over onderduikers, zal de geïnteresseerden van de Tweede Wereldoorlog zeker welgevallen. Voor de lokale geschiedenis zijn ook de gesprekken met archeoloog Wim De Clercq, heemkundige Willy Stevens en auteur Katrien Ryserhove een meerwaarde.

Want het zijn toch vooral de interviews die centraal staan in het boek. In eerste instantie komen vooral de ondernemers uit Knesselare aan bod. Knesselare zit geprangd tussen twee gemeenten met grote nij-

verheden (Maldegem en Aalter). Een aantal familiale ondernemingen hebben zich evenwel opgewerkt tot belangrijke spelers in hun eigen specifieke markt (transport, houtverwerking, sanitair en dakwerken, decoratiebedrijven en zelfs duivensport). Succes komt er niet zomaar, zo klinkt het. Hard werken, soms generaties lang, is de sleutel die kan leiden tot een bloeiende onderneming. Het verenigingsleven is een tweede belangrijke kapstok om mensen uit het dorp aan het woord te laten. Van middenstandsvrouwen tot Chiro, van fanfare tot wielertoeristen: de ziel van het dorp komt bloot te liggen. Het is een caleidoscoop van hedendaagse bedenkingen en nostalgie van de informanten naar een nog niet zo ver verleden. Derde aanknopingspunt zijn de notabelen van het dorp: de burgemeester, de dokter, de pastoor. Nuchtere analyses van een paar decennia en bedenkingen voor de toekomst. Vooral het gesprek met de pastoor beklijft door de nuchterheid. Tot slot wordt ook even naar de toekomst gekeken met vraaggesprekken die duidelijk gekoppeld zijn aan de lokale verkiezingen die er in 2012 aankomen.

Een aantal figuren die wij in het boek hadden verwacht, staan er niet in – en omgekeerd. Maar de keuze is toch overdacht, en ook aan de vrouwelijke toets werd gedacht. *Over Knesselare gesproken* brengt een interessante spiegel van een dorp, met aandacht voor heden en verleden. Het is een onmisbare publicatie voor iedereen die een hart voor Knesselare heeft.

Peter LAROY

AANVULLINGEN

Naar aanleiding van het artikel *Amerikaanse vliegeniers sneuvelen te Aalter – 1918* (Rik De Baets in Land van de Woestijne, 2011, 3, p. 53-56) ontvingen wij een aanvulling van Leendert Holleman uit Assebroek. Hij publiceerde in 2011 over de geschiedenis van de luchtmacht van de Amerikaanse Marines in Vlaanderen.¹⁾ Het verhaal van de in Aalter neergestorte Amerikaanse piloten C.W. Taylor en H.C. Norman komt in die bijdrage uitgebreid aan bod. Holleman had contact met de archiefdiensten van de Marines en verkreeg een aantal interessante documenten. Een van die stukken over C.W. Taylor meldt: *“While attached to Ninth Squadron day wing, Northern Bombing Group, an on raid, plane was brought down twenty-three kilometres from Bruges on Bruges Ghent Canal, October 22, 1918, Lieutenant Taylor being killed. Remains interred in cemetery at Aeltre, Belgium. In battle with twelve enemy planes when brought down. Buried at 12:00 noon October 22, 1918 by Belgian Soldiers at the Altre Cemetery near Mark Twenty-three Bruges-Ghent Canal, Belgium. Grave marked Lieut. Caleb W. Taylor, U.S. Marine Aviation.”*

Leendert Holleman geeft ook twee belangrijke rechtzettingen bij de eerder genoemde bijdrage:

- de Marines vlogen niet met H.D. 4 vliegtuigen maar wel met D.H. 4 (of D.H. 9) machines. Dit waren vliegtuigen van de constructeur De Haviland (D.H.) en niet van Hanriot-Dupont (H.D.). (Een type H.D. 4 bestond wel, maar er zou slechts een van gemaakt zijn.)
- de Marines zouden volgens het artikel een korte tijd in Kleit hebben verbleven. Volgens Holleman gaat dit echter om ‘de Kleiten’. Knesselare en is het overigens ook niet helemaal duidelijk of de Amerikanen daar ooit zijn geweest. Op het einde van de oorlog waren er hier en daar wel landingsstroken maar of dit meteen basissen mogen worden genoemd, is maar de vraag.

Met dank voor deze aanvullende informatie.
De redactie.

Bron:

¹ L. HOLLEMAN, Semper Fi boven Vlaanderen. Vuurdoop voor de US Marine Corps Aviation, 1918 in *Contact*, maart-april-mei 2011, p. 8-15.

INHOUDSTAFEL

Jan CAMERLINCKX	Wat is er met het weer? Deel 2 – einde	3
Walter VERVALLE	De familie Rym Heren van Ekenbeke (Aalter) en Bellem-Schuurvelde.	47
Peter LAROY	“Wij worden uitgescholden voor een kleursyndicaat...” <i>De propagandaclub van de Aalterse Werkliedenbond (jaren 1930).</i>	57
André DE KÉ	Achteruitkijkspiegel: Markten.	66
Peter LAROY	Boekbespreking: <i>Over Knesselare gesproken. Babbels in de aders van ons dorp.</i> J. Van De Castele	68
De redactie	Aanvullingen.	70

LAND VAN DE WOESTIJNE

Tijdschrift van de Heemkundige Kring Aalter, gesticht in 1977.
Verschijnt in maart, juni, september en december.

Verantwoordelijke uitgever: Jan Defruyt, Kestelstraat 67, 9880 Aalter

Bankrekening: nr. 02 4426 5943 6140 - Heemkundige Kring Aalter.

Lidmaatschapsbijdrage: gewone leden: € 12,50
steunende leden: € 25,00 of meer

Overname uit het tijdschrift is toegelaten mits schriftelijke toelating van de redactie. Iedere auteur is verantwoordelijk voor de inhoud van zijn tekst.

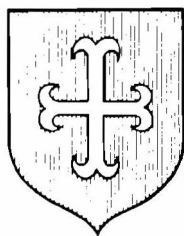
BESTUUR

- Voorzitter: Willy STEVENS, Groenevijvers 8, 9910 Knesselare
09 374 44 58 - *willystevens1@skynet.be*
- Ondervoorzitter: Peter LAROY, Brouwerijstraat 84, 9880 Aalter
09 375 14 86 - *peter.laroy@pandora.be*
- Secretaris: Jan CAMERLINCKX, Schuurlo 12. 9880 Aalter
09 374 79 82
- Ledenbeheer: Eliane DE POORTER, Leurebroekdreef 1, 9880 Aalter
051 68 89 91 - *arnelidepoorter@pandora.be*
- Penningmeester: Dries ALYN, Bellemstraat 49, 9880 Aalter
09 374 23 60 - *ives.penninck@telenet.be*
- Redactie en layout: Jan DEFruYT, Kestelstraat 67, 9880 Aalter
09 374 65 81 - *jan_defruyt@scarlet.be*

LEDEN: Robert VERHELST, Stationsstraat 74, 9880 Aalter
09 374 41 36 - *robert.verhelst_aalter@skynet.be*
Roger BAECKELANDT, Ekenakker 2, 9880 Aalter
09 375 13 77 - *roger.baeckelandt@telenet.be*
Walter VERVALLE, Langendamdreef 62, 9880 Aalter
09 374 54 63 - *walter39be@yahoo.com*

MEDEWERKERS: Erik WILLE, St.-Pietersveld, 8750 Wingene
051 65 50 29 - *erik.wille@skynet.be*
Etienne VAN EEGHEM, Ter Weibroek 53, 9880 Aalter
09 374 76 81 - *etienne.vaneeghem@skynet.be*
Mike EKELSCHOT, Molendreef 28, 9880 Aalter
0498 60 47 40 - *mdekelschot_molenaar@hotmail.com*

Land van de Woestijne

Tijdschrift van de
Heemkundige kring „Arthur Verhoustraete” Aalter

35e jaargang - nr. 2 - 2012

NIEUWS OVER DE GEDEPORTEERDEN VAN AALTER VAN EIND MAART TOT MIDDEN SEPTEMBER 1943

Uit de bewaarde brieven van weggevoerden uit de Tweede Wereldoorlog kunnen we wat extra informatie bekomen in verband met hun verblijf in Duitsland en ook wat nieuws over sommige gebeurtenissen te Aalter achterhalen. Al kort na het vertrek van een ganse groep met de spoorweg naar het buitenland werden er adressen uitgewisseld tussen de gedeporteerden, zowel via de families als via de weggevoerden onder elkaar. Alleen al de reisroute die ze volgden om op hun bestemming te geraken, is uitzonderlijk.

Een groep van Aalterse weggevoerden voor verplichte arbeid in Duitsland noteerde hun reisweg naar het oosten in een agenda. We geven hier een zeer verkorte versie weer van de route die hen na drie dagen op hun bestemming bracht. Een grote groep, waaronder verschillende Aalternaars, vertrok op vrijdag 23 maart 1943 rond halftien met pak en zak uit Gent. 7 Aalternaars, allen K.A.J-leden, deelden met al hun bagage en valiezen de laatste wagon. Dit waren de broers Robert en August Van Landeghem, Marcel Neiryneck, Henri Van Durme en zijn broer Michel, Charles Remy en Antoine Claeys. Met de Belgische vlag op de kop van de trein ging het via allerlei spoorwegverbindingen over Dendermonde, Mechelen (11.00 uur) - Leuven (11.20 uur) - Tienen over Landen naar Waremmes (13.15 uur) waar ze hun dorst konden lessen. Verder via Ans-Luik (14.00 uur) over Esnival (controle) naar Verviers (15.00 uur) - Herbestal naar Aken (16.45 uur). Te Aken werd een eerste rustperiode in de gangen en de kelders van het station ingelast: een half uur met pak en zak te voet naar het Arbeitsamt voor een eerste maaltijd en 's avonds van 21.15 uur tot 22.30 rust in de gangen en de kelders van het station. Om 01.00 uur gingen ze terug naar de trein, maar wegens bombardementen keerden ze terug naar de kelders.

Zaterdag over Oelde-Rheda-Gutersloh-Minden naar Hannover (08.30 uur), verder via Peine-Braunschweig (10.00 uur) naar Maagdenburg (12.00 uur) en over Dessau-Rosslau naar Leipzig (14.45 uur). Hier werd een tweede halte gehouden en een verdeling gemaakt van de verschillende bestemmingen voor iedereen. Er werd eveneens een tweede maaltijd ontvangen.

De verschillende kameraden werden aan de hand van gekleurde stickers (gele, groene, paarse, witte en andere) op hun kledij verdeeld over verschillende bestemmingen. Sommigen belandden te Dresden, Leipzig, anderen te Elsterberg en op nog andere plaatsen zoals Schwarzenberg, Eibenstock, Radeberg, Jöhstadt en op nog vele andere plaatsen. De eersten die ons verlieten, waren Antoine Claeys, Charles Remy, Herman De Smet, Marcel Schepens en de broers Michel en Marcel De Zutter. Op zondag vertrokken de overblijvendenden te Leipzig om 04.00 uur, verder naar het zuidoosten. Via Werdau (06.30 uur), waar ze moesten veranderen van trein, ging het naar Aue (08.15 uur). Met drie man uit Aalter ging de groep verder met een vrachtwagen naar Eibenstock. Hier werd een nieuw Lager opgebouwd waar al Russische gevangenen, Polen en Oekraïners verbleven. Ze waren er de eerste Vlamingen. Enkele vrijwillige Belgische arbeiders, zowel mannen als vrouwen, waren er ook al aanwezig.

Niet minder dan 40 brieven werden vanaf einde maart tot begin mei heen en weer gestuurd naar huis, naar en van vele familieleden, vrienden en kennissen te Aalter. Daarbij zijn ook inbegrepen de brieven aan en van de verschillende gedeporteerden in hun omgeving.

De eerste brieven werden al op 26 en 28 maart naar Aalter verstuurd, maar werden er slechts ontvangen op 7 april 1943, na de klassieke censuur door de Wehrmachtinstanties. Uit ontvangen brieven vernemen we dat er ook 3 mannen van Boekhoute, 2 van Kaprijke, 2 van Wachtebeke, 1 van Assenede en 1 van Gent op die trein zaten.

De eerste dagen werd er wat gerust en werd er vooral op verkenning gegaan. Het eigenlijke Lager lag immers op 3 km van het dorp Eibenstock zelf. Het lag in een vallei omgeven met heuvels en bossen. Volgens de weggevoerden een mooie natuurstreek om te wandelen. Het Lager diende bijna nog volledig opgebouwd te worden. Naast de gegevens over de familie, de gezondheid, de algemene toestand

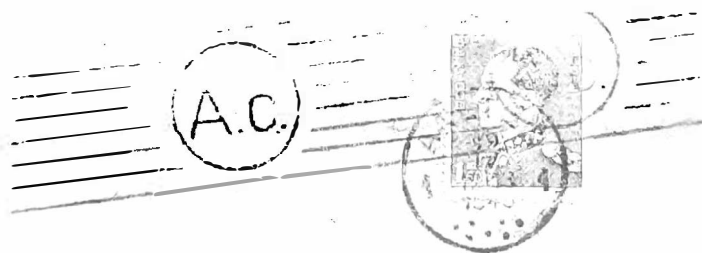

Voorbeeld van het openmaken van de brieven voor controle.

van de huisdieren, de tuin enz... is er ook interessante informatie te vinden over de algemene toestand te Aalter.

De brieven van de broers Robert en August Van Landeghem vertellen ons dat er ook getrouwde Belgen zelfs met vrouw en kind in het Lager verblijven. Ze slapen op de hoeken van de barak en genieten van een zekere privacy. Sommigen ervan werken in de keuken. August zal er als kok tewerkgesteld worden. De fabriek zelf is voorzien om hulzen te produceren. Robert zal waarschijnlijk bij de schilders mogen werken. Hun briefwisselingsadres is het volgende: Robert (300) en August Van Landeghem (301) AWS (August Wellner/Söhne) Lager Barache I Eibenstock (Erzgebirge) Unterer Bahnhof - Duitsland (Sachsen). Het stadje Eibenstock telt ongeveer 8000 inwoners. Er is zeker een kerk (waarschijnlijk een protestantse).

Uit brieven van Antoine Claeys gericht aan de familie Maurits Van Landeghem te Aalter leren we dan dat hij en Charles Remy en nog andere Aaltermaren te Elsterberg zijn beland op een kleine 50 km van Eibenstock. Plannen worden al gemaakt om de vrienden te Eibenstock te bezoeken en ze ook te ontvangen.

MR AUGUST EN ROBERT VAN LANDEGHEM.
N° 300 - N° 301

A.W.S. LAGER. BARACHE I

EIBENSTOCK ERZGEB.(SA.)
UNTERER BANNHOF.

DUITSCHLAND.

Voorbeeld van een briefomslag voor de broers Van Landeghem.

Antoine Claeys uit de Brouwerijstraat wordt tewerkgesteld bij de firma Oscar Otto te Elsterberg. Het eten is er treffelijk en het is er proper. Ze zitten eveneens rondom in de heuvels en de natuur en werken 10 uur per dag van halfzeven 's morgens tot vijf uur 's avonds. Spijtig dat ze gescheiden werden van de beste vrienden en bureu uit Aalter. Naast de ouders schrijven in de maand april nog volgende vrienden en familieleden aan de broers: onderpastoor De Letter - proost van de KAJ, Georges Dombrecht, Georges Ornelis, Ernest Mestdagh, Gerard Verbeke, Marcel Vrient, Madeleine Van Driessche, Elvire Claeys, de zuster van Antoine, Octaaf De Spiegelaere, René Moelaert en C. Van Den Broecke. We geven hier de voornaamste inhoud van hun schrijven weer.

Onderpastoor De Letter uit Brouwerijstraat 5 deelt nog andere adressen van gedeporteerden uit Aalter mee in een brief aan de broers Van Landeghem.

Marcel De Reuck zit te Northeim (bij Göttingen) in een Güterabfertigung; Marcel Neiryneck verblijft in Radeberg in een Arbeitslager: Gläser Karosserie Sachsen en Maurice De Baets verblijft in de Chausseestrasse 35 Lager Festhalle Ketschendorf (Spree).

De gedeporteerden vernemen ook in deze brief dat Antwerpen (Mortsel - Minerva fabrieken) gebombardeerd werd door de geallieerden en dat er tal van slachtoffers (men spreekt van 2000) zijn gevallen. Hij vermeldt ook dat men nog mannen ophaalt die nog niet zijn vertrokken. Leon De Waepenaere en de broers Reyniers, Antoine (°31.07.1923), Romain (°02.09.1924) en Armand (°26.08.1922), zonen van smid Victor Reyniers, (°Ursel 1891), vertrekken nog diezelfde week naar Duitsland. Julien Boute (°1923) verblijft te Hamburg bij een bloemist en heeft er zijn broer Noël teruggevonden. De Letter maakt ook de groeten over van de KAJ en ook aan al de vrienden in de omgeving.

De broers Reyniers uit de Brugstraat hadden zich bang gemaakt van hun buur Albert Verbauwen. Deze was gemeenteoverste te Aalter die ook instond voor de Boerenwacht. Hij was ook hoofdonderwijzer te Aalterbrug. Na de oorlog zou hij veroordeeld worden tot 12 maanden gevangenis voor collaboratie.

Uit de drukke briefwisseling met thuis en onder elkaar blijkt dat de brieven regelmatig worden gecontroleerd en geopend. Omer Beirnaert is niet vertrokken en werkt bij de bevoorrading. Verder vernemen de broers ook dat Marcel Van Nieuwenburg (van het sluikblad

GEMEENTE AALTER
BOERENWACHT

Aalter, den 27/7/42

Mijnheer. *Van Landeghem August*
Brouwersstraat straat, n°

~~Getijve U~~ ~~Woensdag~~ dag, den ~~13~~ om ~~11~~
's avonds aan te bieden bij *Maurit Wilbert Breyt* straat n° 47

ten einde deel te nemen aan de "Boerenwacht,,

De Gemeenteoverste,
ALBERT VERBAUWEN

Drakkers Vasmotiv. Aalter 2515

Oproepingsvoorbeeld van de Boerenwacht.

Klaroen) werd opgepakt evenals Omer De Bruyne en Theofiel De Vos. Adhémar De Poorter zit dan al vast sinds einde 1942.

Henri Van Durme, broer van Michel, verblijft ook te Radeberg, Hüttemuhle Arbeitslager. Hij werkt aan een lintzaag in een carrosserie. Georges Ornelis heeft uitstel gekregen tot 14 mei wegens het werk bij de firma De Rycke, bij de voedselvoorziening van het land. Henri Tanghe, Emiel De Waepenaere, Albert van De Walle en Aloïs De Zutter werden ook opgepakt. Bij een andere razzia werden nog 6 personen opgepikt: Jan Schauwbroeck, Valère Blomme, Maurits Huyvaert en nog andere. Velen zijn nu ook op de vlucht geslagen en leven ondergedoken (= werkweigeraars).

We vernemen ook dat de keuken, waar August werkt, zich op 20 minuten wandelen bevindt van het Lager. Robert is werkzaam als schilder samen met 5 Russen, 1 Fransman en 2 Duitsers. De mannen uit Aalter logeren aanvankelijk in een barak met 92 man (Belgen en Fransen). De Russen die werken aan de opbouw van het fabriekscomplex klagen van de honger. Ze zijn al 19 maanden gevangen. Een Rus die bij Robert werkt is 28 jaar, zijn vrouw 24 jaar en heeft een kind van 5 jaar. De Aalternaren slapen alle drie in dezelfde hoek van de barak.

Te Aalter vraagt men naar de naam van de jongens uit Wachtebeke. De buren van de familie Van Landeghem te Aalter komen bijna dagelijks kijken of er geen nieuws is van de weggevoerden.

Een andere bron uit Aalter vertelt aan de mensen te Eibenstock dat er te Aalter veel *Spreeuwen* overgevlogen zijn. Onder bedekte termen bedoelt men de vliegtuigen die Antwerpen gebombardeerd hebben, (*eieren* gelegd op de Minervafabriek en per ongeluk op een school terecht kwamen). Er vielen veel doden waaronder ook kinderen.

Antoine Claeys werkt in een *kindervoiturenfabriek* = deknaam voor cockpits voor vliegtuigen. Donderdagnacht werd te Aalter opnieuw een razzia gehouden. Bij de families waarvan de opgeëisten niet thuis waren, werden fietsen en radio's meegenomen.

We stellen vast dat soms uit verscheidene bronnen uit Aalter hetzelfde nieuws wordt overmaakt of bevestigd, zodat de mensen in het buitenland toch min of meer geïnformeerd blijven over de situatie in het moederland. De brieven blijven een lange tijd onder weg en worden steeds geopend en gelezen.

Op zondag 11 april zijn ze te Eibenstock nu met 4 mensen van Aalter. Henri Van Deynze (Oostmolen) is daar ondertussen ook aangekomen. Aalter vertelt de broers Van Landeghem dat onderpastoor De Jaegher naar Gent is moeten komen voor ondervraging (in verband met Klaroen). Hij mocht terug naar huis. Emiel De Waepenaere, de knecht bij bakker Omer Lievens, is opgepakt en aangehouden. Verder vernemen we dat de familieleden Armand en Oscar De Spiegelaere, neven van de Van Landeghems, in de gevangenis te Gent opgesloten zitten. Later werden ze ter dood veroordeeld en stierven ze in concentratiekampen.

Vechtpartijen doen zich voor in de barakken te Eibenstock. Een nieuwe keuken wordt er ook ingericht. De beste vriend van de broers Van Landeghem, Antoine Claeys, stuurt midden april een briefje aan zijn kameraden te Eibenstock met zijn adres: Antoine Claeys Elsterberg Betriebslager "*Deutsches Haus*" Elsterberg Markt 8-Sachsen. Zo komen we te weten dat ze logeren in een soort hotel met 6 anderen van Aalter: de broers Marcel en Michel De Zutter, Georges Schepens, Herman De Smet, Charles Remy en Antoine.

René Moelaert, een familielid uit Wachtebeke, laat aan de broers Van Landeghem weten dat de jongens van Wachtebeke te Eibenstock Achiel Bambost en Maurits Wauthier zijn. Maria Van Landeghem (tante) te Aalter schrijft dat de hond van Robert, Charly, verloren loopt op zoek naar zijn baasje. Moeder-overste (zuster Serafina) van het *hospice* Sint-Antonius zal hen ook schrijven en pakjes sturen.

Antoine Claeys is te Elsterberg groepsleider en tolk. Te Aalter gaat de bezetter verder met zijn slavenwerk: het oppakken van de achtergebleven werkweigeraars. De mannen te Elsterberg hebben een katholieke kerk gevonden te Greiz en zullen daar hun Pasen kunnen houden. Het eten en de slaapgelegenheid zijn er goed, maar 300 gram brood per dag vinden ze wat weinig. Antoine Claeys gaat er aan het werk na een leerperiode als lasser. Hij verdedigt er op een stoere wijze de belangen van de gedeporteerde Vlamingen.

Uit brieven van de familie uit Aalter naar Eibenstock vernemen we dat er veel vliegtuigen voorbij komen (*Vogels die witte strepen trekken*). Veel luchtalarm want in Gent moeten ze regelmatig in de schuilkelders. Julien Mettenanxt van Bellem is nu ook opgehaald. Hij moet naar Hamburg. Te Eibenstock wordt er gestaakt door de Fransen in het Lager en 5 Fransen worden opgepakt door de politie van het Lager en van het strafkamp Plauen.

Ernest Mestdagh schrijft eveneens aan de vrienden van de KAJ in Eibenstock met het nieuws dat het met de Kajotters ver gedaan is gezien de bezettende overheid alle vergaderingen heeft verboden. De voorzitter van onze toneelvereniging, Aloïs De Sutter, zit al 10 dagen te Gent in de Nieuwe Wandeling opgesloten. Onderpastoor De Letter laat op woensdag 21 april het volgende weten: *We zouden graag aan iedereen persoonlijk een brief willen sturen maar dit is met de beste wil van de wereld niet mogelijk. Aan allen ook een zalige hoogdag van Pasen. Alle brieven mogen gezonden worden aan mijn adres of aan dit van Ernest Mestdagh. In de loop van de maand juni zullen we iets speciaal op touw zetten en in mei gaan we naar Lourdes-Oostakker voor jullie op bedevaart.*

Uit de brieven vernemen we eveneens het adres van Gaston De Bruyne en dat van de broers Reyniers van Aalterbrug te Schwarzenberg, die op circa 12 km van Eibenstock zijn ondergebracht.

Uit het schrijven blijkt ook dat voor tabak soms brood kan bekomen worden bij de Duitse burgers. Op vrijdag 23 april schrijft Antoine Claeys uit Elsterberg aan zijn vrienden te Eibenstock het volgende: *Ik heb deze morgen nieuws van Henri Van Durme en al de anderen gekregen. Ze vragen om op 1 en 2 mei samen te Chemnitz te komen. Ik denk dat het moeilijk zal zijn want we hebben geen "moffenpas" (reispass). Ik ben hier vertrouwensman voor 28 Vlamingen. Ook vele groeten van Charles Remy.*

Uit brieven van Elvire Claeys, zuster van Antoine, vernemen we nog eens dat Antoine werkt aan het bovenste deel van *kindervoituurkes* in de fabriek (cockpit van een vliegtuig). Hij is ook *taalman* (tolk) van de groep. Antoine (°Aalter, 13.07.1920) was oud-strijder en al krijgsgevangene geweest na het einde van de vijandelijkheden in 1940. Hij verbleef toen in een Stalag XB nr. 24934 tot 13 december 1940.

Uit Elsterberg laten ze aan Eibenstock weten dat ze iedere zondag met de trein naar de kerk in Greiz reizen. Tante Eulalie Van Landeghem en oom Octaaf zijn bij Armand en Oscar De Spiegelaele geweest te Gent. Zij hebben ze gezien achter tralies en een kwartiertje met hen mogen praten. Armand turnt samen met Leon Van Dycke, maar ze mogen met elkaar niet praten. Vader Maurits Van Landeghem en de familie laten eind april weten dat er opnieuw een razzia te Aalter werd uitgevoerd. Er was een grote vrachtwagen vol, met Maurits Vrient zijn vader, Slos, Van Damme, Valère Dierickx en nog vele anderen. Ook pastoor Bellart was erbij maar is waarschijnlijk mogen terugkeren. Moeder-overste van het *hospice* Sint-Antonius (nu Veilige Have) is komen zeggen dat ze iets wil meegeven met de pak die we gaan opsturen. Groeten van gans de gemeente en van allen aan wie je al brieven stuurde.

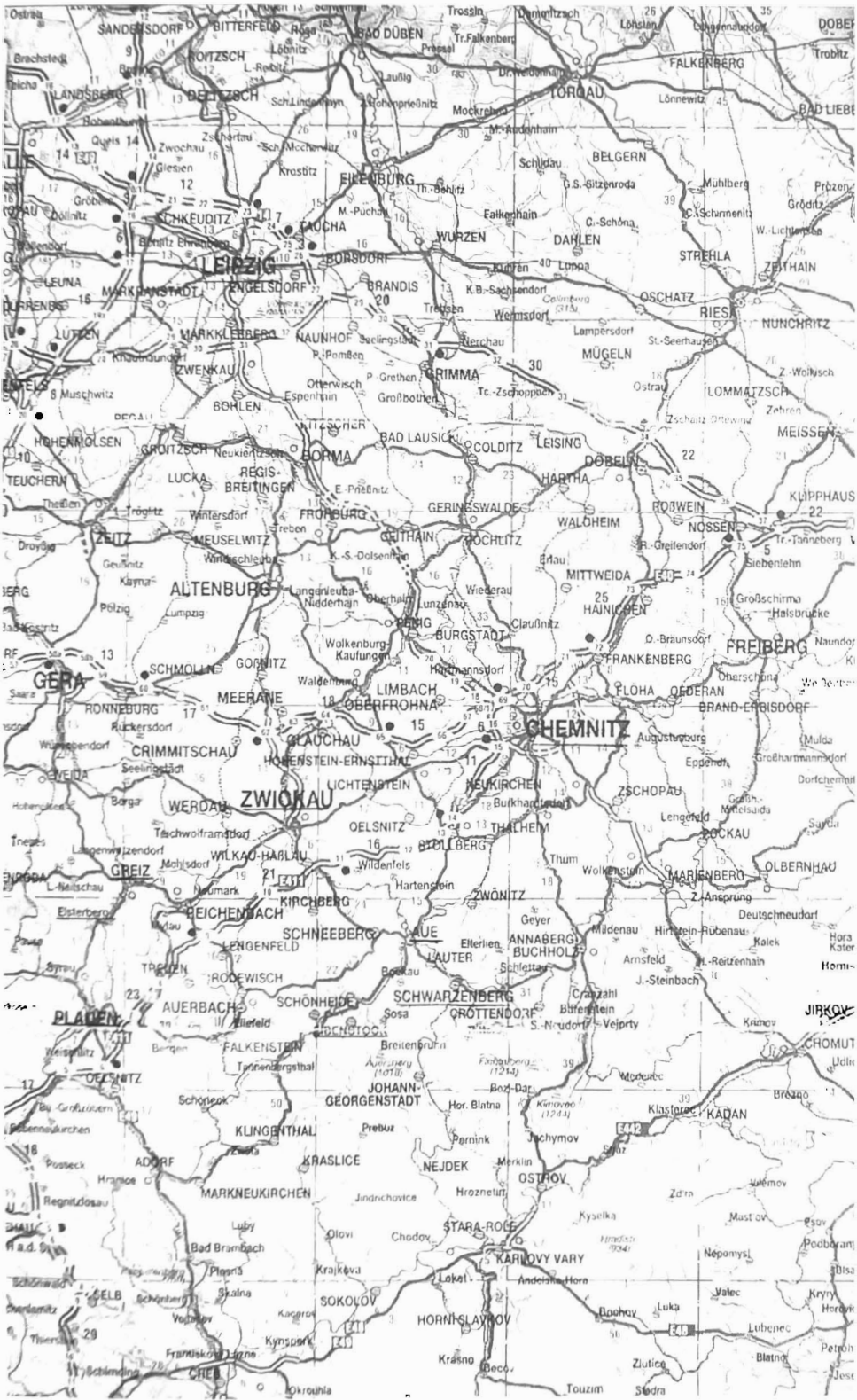
Diezelfde dag volgt er dan het slechte nieuws over August zijn gezondheid van uit Eibenstock. August heeft een lichte bloedvergiftiging aan de linker wijsvinger. Deze brief werd te Aalter slechts ontvangen op 6 mei 1943.

Over het logement krijgen we ook een idee: matrassen gevuld met *houtwolle* (hard) en 2 bedden boven elkaar.

Op vrijdag 30 april is er meer nieuws over de toestand van August. August komt zojuist terug van de *dokter* in het Lager (Sanitäter). De Sanitäter heeft de wonde opengemaakt. Het werd tijd want hij leed veel pijn. Het zal wel twee à drie weken duren vooraleer hij terug mag werken. Hij weegt nog 77 kg.

Vanaf mei 1943 volgen dan opnieuw heel wat brieven. We geven hieronder de voornaamste informatie weer. Veel heeft te maken met het verblijf van August in het Lazarett te Aue wegens een bloedvergiftiging. Ook over de wederzijdse bezoeken wordt het een en ander verteld. Het sturen van pakjes wordt uitvoerig behandeld. Verder de klassieke familiale nieuwtjes uit Aalter. De brieven zijn soms zeer lang onderweg. Niet minder dan 39 brieven gaan heen en weer.

Roger Van Durme uit Aalter vertelt dat het met sport ver gedaan is te Aalter.

Situatiekaart met het verblijf van bepaalde groepen.

Het voetbal is totaal gestopt, alleen de wielrenners zijn nog actief. Albert De Roo heeft al drie eerste en een tweede plaats gereden. We mogen ook niet meer vergaderen met de KAJ en ook geen kentekens meer dragen van de bezetter. De groeten ook aan mijn broer Michel van Durme van de ganse familie. Uit Aalter laten ze in Eibenstock weten dat de meiboomplanting in Stratem maar weinig volk lokte in de cafés. Emiel De Wulf is tot koster van Aalter benoemd. Pater Bral doet woensdag zijn 1e mis te Ruiselede en op vrijdag te Aalter. Er waren ook terug klopjachten op de opgeëisten.

Op woensdag 5 mei schrijven August en Robert dat de wonde aan de hand bij August diep is. Ze wordt iedere dag verzorgd door de Sanitäter, *Beul* genoemd in de brief. In het begin sprak men zelfs van afzetten. De wonde werd veroorzaakt door het schuren van de reismanden tijdens de heenreis bij het in- en uitstappen, het versleuren en door het vuile werk in de keuken. De vlooiën beginnen uit andere barakken van de Fransen bij ons over te komen.

August wordt ondertussen in het Lazarett in het stadje Aue opgenomen en verzorgd door een Russische dokter (krijgsgevangene). Verder vernemen we dat Gaston De Bruyne uit Leubnitz in de Wettinerstrasse werkt in een spinnerij bij 'Zacher und Huypfer' op 20 km van Werdau. Te Elsterberg logeren de Vlamingen in een klein huisje met 13 man. Charles Remy is naar Leipzig geweest en heeft daar Marcel De Bruyne en Omer van Parys uit de Bellemstraat ontmoet. Nieuwe adressen worden doorgegeven: O. Van Parijs en M. De Bruyne Firma L.W.G. Saarlandstrasse 20 Leipzig W 33; Maurice De Baets Lagerfesthalle Ketschendorf /Spree. Maurice Lannoo, Firmin Hautekeete, Gerard Wittevrongel en Roger Vermeire verbleven ook nog in de omgeving van Antoine in Duitsland.

Madeleine Van Driessche uit de Brouwerijstraat 7 laat aan de broers Van Landeghem weten dat ze naar Lourdes-Oostakker gaan om voor hen te bidden.

De broers vertellen dat ze al veel pakjes gekregen hebben ook van moeder-overste uit het klooster. We logeren nu veel comfortabeler in een barak met 8 man in plaats van 12. August zijn vinger werd te Aue terug opengemaakt, want de wonde was niet zuiver. Hij moet voor 14 dagen à 3 weken in het Stadt Krankenhaus te Aue blijven. Robert voegt er aan toe: "Onze Duitse Sanitäter in het kamp is een echte *paardenmeester*".

Ook André Vrient, winkelier uit de Brouwerijstraat, schrijft aan Robert en August.

Gelukkig zijn jullie tesamen kunnen blijven. 14 dagen geleden hebben ze terug 17 man opgehaald waaronder vier ouderen, ook de vader van Maurice Vrient. Ze zijn allen naar Gent in de kazerne van Sint-Pietersplein gebracht. Men mag ze wel bezoeken en eten brengen en als er een wil naar huis komen, moet er een andere van de familie zijn plaats innemen. Bij diegenen in de Nieuwe Wandeling, waar Omer De Bruyne, Aloïs De Zutter en die andere van Aalter zitten, is het wat anders. Die mogen geen bezoek ontvangen en over hun lot tast men voorlopig in het duister. Door het lang onderweg blijven van de brieven worden op 11 mei de ouders Van Landeghem te Aalter een beetje ongerust, dit blijkt uit hun brief. *We zien dat August zijn vinger nog niet is genezen in uw brief, is de dokter daar wel goed? August kan zich niet wassen, dat is een slecht teken.*

Jos Callant moet naar Eeklo in de smidse van een fabriek gaan werken. Robert Vestens en Rafaël Teirlinck moeten naar Gent in de fabriek gaan werken. Vader Maurice Van Landeghem werkt nu bij Louise Vincke terwijl haar *soldaat** in verlof is. Zijn jullie al bij de

Gedachtenisprentje van de broers Armand en Oscar De Spiegelaele.

**Sommige oudere mensen van Aalter zullen waarschijnlijk deze Duitse onderofficier die te Aalter een speciale functie bekleedde nog wel gekend hebben.*

anderen op bezoek geweest? Moet je daarvoor een paspoort hebben? Hebben jullie al uw Pasen gehouden? Diezelde dag laat Robert aan zijn ouders weten dat de vergiftiging al in gans August zijn hand zit en dat hij veel pijn lijdt. Gisterenavond lag hij te dolen in zijn bed en kon hij niet inslapen. Hij was tevreden van naar Aue te kunnen gaan. Hij zal er waarschijnlijk 2 à 3 weken moeten blijven. Naar het schijnt zou hij daarna 8 dagen mogen in verlof komen. Afwachten! Michel en Robert gaan hem zondag bezoeken. Doe ook eens de groeten aan Oscar en Armand De Spiegelaere, onze neven.

Robert en August schrijven nu bijna om de 2 dagen naar elkaar. August laat regelmatig weten hoe de toestand is met zijn hand en wat hij zoal nodig heeft. Robert informeert zijn ouders dat de Russische dokter de snee in de hand bij August, waar de etter moet uitkomen, vergroot heeft. Bij Antoine Claeys zijn we nog niet geraakt. Michel Van Durme tracht ook zijn broer Henri te bezoeken. Gisteren heeft Henri Van Durme hem 20 kg aardappelen gestuurd. Dit jaar zullen we onze Pasen niet kunnen houden. Brood is altijd welkom. We krijgen maar 3 sneden per dag. August laat aan Robert weten dat het beter gaat met zijn hand. Ze hebben er hier een 2^e maal in gesneden zonder te verdoven. Het hospitaal ligt hier vol. Ik lig nu in een aparte barak met Fransen. Op 11 mei worden de Vlamingen te Eibenstock in afzonderlijke barakken gelogeerd van 20 en 24 man.

Jos Faut, gemeentesecretaris (Drukkerij Faut – Van Hecke Statiestraat) schrijft op 15 mei eveneens aan de vrienden in Eibenstock. De meiboomplanting in Stratem lokte wel veel kinderen en wat dansers uit Gent, Ursel, Bellem en Maldegem. Het paardentornooi had maar weinig deelnemers: Dr. Pollet met het paard van Willems, Jef van Vooren met dat van Thoof, Gerard Bockaert, een zoon Meirhaeghe, zoon Theofiel Mattheeuws en zoon Sucaet. Andere boerenjongens waren er niet. Ze zijn overbelast met werk. Er werd nochtans veel beloofd voor hun medewerking. We vernemen eveneens dat ze Pol Cools meegenomen hebben omdat ze zijn zoon niet konden vinden. Antoine Claeys laat aan de vrienden weten dat Gilbert Bral en zijn gevolg samen met Marcel Neyrinck, Henri Van Durme en iemand van Maria-Aalter zullen samenkomen op 23 mei te Chemnitz. Is het voor u ook mogelijk daar te zijn? Blijkbaar is Antoine nog niet op de hoogte dat August in het hospitaal te Aue verblijft.

Robert vertelt thuis dat August vermagerd is. Hij zegt dat hij binnen 2 weken terug bij hem zal zijn. Ik breng hem veel lekkers. Jullie mogen brood opzenden. Daarvan hebben we er niet te veel. Anders heb ik niets tekort. August verveelt zich een beetje. Robert vertelt

dat de Vlamingen samen komen te Chemnitz: Antoine Claeys, Henri Van Durme, Charles Remy, Marcel Neyrinck, Van De Kerchove en Gilbert Bral met zijn gevolg. Hij geeft ook informatie aan August over Madeleine en Irène*. Ze komen waarschijnlijk op zondag mee op bezoek. Te Eibenstock werken nu ook de Gentenaars Van Overfeldt en Bambost.

Maurits Vrient is ondertussen ook vertrokken naar Duitsland. Verder vernemen we dat Aloïs De Zutter, na vrijlating, terug werd opgepakt. En dat wordt allemaal gedaan door onze eigen parochianen. 't Is wraakroepend! Verder vernemen ze te Eibenstock ook dat de Tommy's de stuwdammen in het Ruhrgebied kapot hebben gebombardeerd.

Op 22 mei 1943 wordt Gerard Smessaert weggevoerd naar Zwickau Betriebslager Weizenborn. Voordien zat hij ondergedoken in de bossen in *d' Helle* te Aalter en bij Emiel Vertriest.

Ook Gerard en Adrienne Verbeke nemen contact op met de broers Van Landeghem.

Adrienne laat goed nieuws weten over haar broer Gerard (°Aalter, 1922; +Aalter, 2011) die vrijgesteld werd. Hij had eerst 4 weken uitstel gekregen. Na zich te hebben aangeboden te Gent na een derde verwittiging bij de geschikte persoon (in plaats van bij een Zw...), werd hij plots vrijgesteld. Kwestie van geluk spreken, hé. Verleden week zijn er terug jongens vertrokken naar Duitsland. De vader van Henri Van Damme zit nog steeds vast te Gent. Ook te Bellem werden terug jongens opgepakt.

Er komen ook brieven en pakjes van de familie van René Moelaert uit Wachtebeke.

Wij zijn ook naar Oostakker op bedevaart geweest en hebben gebeden voor gans de familie. En hoe gaat het met die twee uit Wachtebeke? Ik heb gehoord dat ze beiden ziek zijn geweest. De groeten van nonkel en gans de familie. Woensdag 26 mei laat Robert aan August te Aue weten dat Madeleine geen tijd heeft om te komen en dat Irène* 40° koorts heeft.

Elvire Claeys vertelt de broers Van Landeghem dat er tegenwoordig veel alarm is en dat ze in de kelder in Gent moeten schuilen. Op 5 juli is er op het werk een feest met afgevaardigden van de Wehrmacht, de Vlag en de VNV-ers. We zouden er ook moeten zijn, maar mij gaan ze niet zien. Ik zal wel ziek zijn. Naar het schijnt dienden de aanwezigen mee te zingen met het liedje "hei, hei meisje lief..." en

**Madeleine en Irene zijn Belgische vrouwen die in de keuken werken te Eibenstock.*

wie niet meezong kreeg 5 fr. boete. Op 13 mei werden er ook vier bommen gelost door een Engelse bommenwerper in de buurt van Oostmolen in de omgeving van het huis van Jeanne Thys in het land van Willems.

We vernemen dat de jongens van de Sint-Pieterskazerne allen naar Duitsland zijn gezonden. Ook de helft van de opgeëisten die werken bij De Clercq in Oostende zijn naar Duitsland gestuurd. De mannen die aan de kust werken, moeten naar Duitsland om te helpen bij de overstromingen (de gebombardeerde dammen van het Ruhrgebied). Thuis zijn ze gerust dat het beter gaat met de hand van August. Hopelijk zal hij toch niet verminkt blijven en later zijn werk kunnen verderzetten. We zullen u verder pakjes opzenden, zolang we mogen. Deze namiddag zijn er hier hele zwermen *vogels* (vliegtuigen) overgekomen. Jullie hond Charly, de kippen en de konijnen stellen het verder goed. Te Eibenstock hebben we nu al 16 pakjes ontvangen: 14 kleine en 2 grote. Aan Antoine Claeys heb ik ook al gevraagd eens naar Aue te komen. We mankeren hier vooral een goed bed.

Op 30 mei is er dan een brief van Antoine Reyniers, Krausswerke B48 Schwarzenberg. Hij schrijft die dag aan zijn beste KAJ-vrienden Robert en August.

In Zwickau zijn Gilbert Bral en 2 vrienden uit mijn gebuurte ook niet te best ondergebracht. Samen met mijn twee broers zijn we 3 weken na u vertrokken na een vlucht voor de Feldgendarmen. We zitten op 9 km van Aue. We mogen niet verder dan 5 km uit de stad. We verwachten jullie eens bij ons. We werken hier in een ijzerfabriek. Ik naai en repareer werkkledij in het Lager. Hier werken Belgen, Oekraïners en Russen. In ons Lager zijn we met 7 Vlamingen en 41 Walen.

Ondertussen is August aan de beterhand: arm en hand zijn ontzwollen, nog wat etter aan de vinger. Het eten is hier nu bar slecht. We hebben een voorraad aangelegd uit de vele ontvangen pakjes. August moet lichte kost eten. Bij August ligt er nu iemand uit Maldegem, Valere Dhont, met uitslag van brand op de armen. Hij komt uit Schwarzenberg waar de drie broers Reyniers zitten.

Maandag 31 mei - een postkaart van Antoine Claeys aan Robert en August. We zijn van plan jullie een bezoek te brengen op zaterdag. Kan er iemand aan de bushalte te Aue zijn om ons op te vangen in de namiddag? Ook Charles Remy komt mee. Kunnen we bij jullie overnachten en eventueel iets eten? Brood brengen we mee. Ook informeren hoe we terug kunnen naar Elsterberg.

In de maand juni van 43 gaat het schrijven verder tussen Aalter en de vrienden in Duitsland. Er is nog grotere vertraging met de brieven en de verzonden pakjes. Er werden niet minder dan 55 brieven en postkaarten heen en weer gestuurd. De weggevoerden schrijven intens naar elkaar over hun wederzijdse bezoeken. We lezen ook dat August na zijn verblijf te Aue in ziekenverlof zal mogen vertrekken.

Op woensdag 2 juni volgt er goed nieuws door Robert aan Aalter. August is al veel beter en weldra is hij terug bij mij. A. Claeys en C. Remy komen zaterdag en zondag op bezoek. Ik heb iedere zondag wit brood en maak pap voor August. Op *Sinksen* komt Henri Van Durme zijn broer Michel bezoeken. Ook de Reyniers schrijven dat ze dicht bij ons liggen.

Angèle Beirnaert uit de Statiestraat 76 te Aalter schrijft aan August. Schep veel moed. De oorlog zal niet eeuwig blijven duren. Denk niet, omdat Omer thuis is, dat we daar niet over bezig zijn. Aan jullie beiden een zalige hoogdag en ik verwacht een antwoordje van jullie. Robert laat aan August weten dat Irène nog ziek is. Vandaag O.L.H Hemelvaart. We hebben gans de dag moeten werken en er is opnieuw staking geweest, wegens te weinig eten. Verzorg je goed. Ik breng zondag een hele pak eten mee. Henri Van Durme komt op *Sinksen*. Robert geeft thuis volgende raad: Als August echt naar huis komt, ga dan maar direct met hem bij dokter Minne in Gent voor alle zekerheid. Marcel Neyrinck die in Radeberg bij Henri van Durme zit schrijft dat hij mij nog 10 kg *pattaten* gaat opsturen. Die pak die Roger Botterman bij jullie heeft ontvangen voor mij is goed toegekomen den 29^e mei.

Onderpastoor De Letter stuurt aan de broers Van Landeghem een hartelijke groet van het vaderland en wenst hen tevens een zalige hoogdag van *Sinksen*. Zondagnamiddag is er de bedevaart naar de kapel te Oostmolen en er wordt gebeden en gezongen onder begeleiding van muziekinstrumenten. Op de parochie gaat alles stilletjes zijn gang. Er zijn er hier nog enkele vertrokken: Maurits Cools, Gerard Smessaert, René Smessaert en Maurice Vrient. Anderen houden zich nog schuil. Sommige klassen worden nu volledig opgeëist, behalve de gehuwden. Onze KAJ is ver uitgedund. De groeten aan allen.

De familie Van Landeghem laat aan Robert en August weten dat ze ook met de bonden van de parochie naar de kapel van Oostmolen op bedevaart zijn geweest. Maurits is mee geweest met mijn trombone samen met Edgard en Maurice Billiet alsook Ernest Ornelis.

Diezelfde zondag doet Antoine Claeys aan de familie Van Landeghem te Aalter het relaas van het bezoek van hem en Charles Remy aan Robert te Eibenstock. Spijtig genoeg hebben we August niet kunnen bezoeken wegens de vertrekuren van de trein. Maar nu komt de aap uit de mouw bij de terugreis. We waren op weg naar Chemnitz waar we aankwamen om 10.15 uur. Hier overal politie en controle. We konden er ons doorwurmen zonder reispas. Gaan zien buiten het station (minstens zo groot als Brussel- Noord) wanneer we een trein hadden naar Zwickau. Na het betalen van een bijslag konden we een exprestrein nemen rond 11.20 uur. Om 13.15 uur waren we scheel van den honger te Zwickau. Overal terug controle en Politzei. Om 17.00 uur waren we eindelijk weg tot in Greiz waar we moesten overstappen. Ten slotte om halfzeven in Elsterberg terug. We hadden 200 km moeten om rijden om Elsterberg te bereiken amper een goede 50 km van Eibenstock. Met *Sinksen* komt Michel Van Durme bij ons en misschien komt Robert dan mee. Het is te hopen dat August dan terug is en kan meekomen met Robert.

Robert laat aan thuis weten dat het beter gaat met broer August in het hospitaal te Aue. Er zijn nog twee vingers waar veel vuiligheid uitkomt. Binnen 14 dagen zal hij waarschijnlijk het hospitaal mogen verlaten. Ik ga van zaterdag tot maandag naar Elsterberg. Die maandag 7 juni laat Robert aan thuis bijzonder goed nieuws uit Aue weten. August is binnen 8 dagen terug bij mij te Eibenstock.

Op 8 juni schrijft Maurice De Baets uit de Lager Feshalle Chaussee-strasse 25 te Ketschendorf/Spree aan Robert en August. Ik zit een eindje boven Berlijn in een kabelfabriek. Het is beter dan in Berlijn, want hier is het veel rustiger. We zijn samen met 9 Vlamingen (Landegem en Waarschoot). Honoré De Waepenaere uit Aalter bezoek ik soms de zondag (zit dicht bij). We hebben hier nog geen last van vliegers.

Charles Remy schrijft aan Maurits Van Landeghem te Aalter dat Robert en Michel naar Elsterberg komen. We zullen hen ook meenemen naar de mis op de hoogdag van *Sinksen*. Bij ons is dat maar 7 km verwijderd (Greiz). De beste groeten aan allen en houd de moed er in. Reyniers Antoine schrijft ook een woordje aan Eibenstock. We krijgen iedere week de sportecho. Zo weten we nog iets over sport ook. We zijn allen nog gezond en hopen dat u ook weldra genezen zult zijn. Ik heb gevraagd aan mij commandant om u te mogen bezoeken in Aue op *Sinksen*. Hij heeft ja gezegd, maar ik wacht nog op een definitief antwoord. Op 13 juni ben ik in Aue. Om welk uur weet ik nog niet, maar ik kom u dan bezoeken.

August zelf schrijft op 9 juni uit Aue aan thuis.

Goed uw briefje ontvangen, want Robert heeft het mij zondag gebracht. Ik meende dat hij niet zou komen, want er is hier iets gebeurd dat ik niet kan schrijven. Er is hier veel geheime en andere politie op de gang. De dokter heeft gezegd, nog 10 à 14 dagen en je mag hier buiten. Misschien mag ik ook in verlof komen.

Op 11 juni is August terug in de barak. Genezen, maar nog een beetje opletten met de vinger. Het is juist een maand geleden dat hij in het hospitaal terecht kwam. Er zijn hier veel zieken. Ook is er een schilder van 5 m hoogte gevallen. We zijn van plan ook eens naar Elsterberg te gaan. De complimenten aan Armand en Oscar De Spiegelaere en aan gans de familie. Er zijn er die 's nachts moeten werken, maar wij nog niet hoor. August zal zeker nog een maand niet kunnen werken. Daarom vraagt hij zeker verlof.

12 juni - brief van Maria Van Landeghem uit Aalter aan Robert en August met volgend nieuws: Morgen is het *Sinksen*. Marcel Van Nieuwenburg is tot 2 jaar en 3 maanden opsluiting veroordeeld, Aloïs De Zutter tot 1 jaar en ook Emiel De Waepenaere tot 1 jaar gevang (was knecht bij bakker Lievens). Met Omer De Bruyne, Theophiel De Vos en Adhemar De Poorter zou het slechter zijn. Over Armand en Oscar De Spiegelaere is niets geweten.

Op 13 juni - brief van August aan thuis. Op vrijdagavond was ik terug, een beetje onverwachts, bij Robert. Ik had mijn wit hemd aan en mijn beste kleren. Ze moesten nogal kijken, hoor. De toestand is hier veel verbeterd na vergaderingen die ze hadden. Er is nu een kantine waarin men allerlei kleine dingen kan aankopen: *stekjes* (lucifers), bier, limonade, waspoeder, zeep, inkt, pennen, erwten, komkommers, enz. Brood, koeken en wit brood kopen moet nog altijd met zegels gebeuren. Gisteren ben ik goede dag gaan zeggen in de keuken en ze hadden er al brood voor mij. De Reyniers hebben geschreven van mij zondag te bezoeken. Ik probeer nu verder verlof te bekomen.

Antoine Claeys schrijft aan Robert:

Als August kan meekomen, zal ik tevreden zijn. Doe vele groeten aan je broer.

Op 13 juni schrijven de broers aan de Sint-Antoniustichtskliniek te Aalter aan eerwaarde moeder-overste en zusters. Vandaag met veel vreugde uw brief ontvangen. August is sinds vrijdag terug bij mij. Uw gebeden zijn verhoord geworden. We zijn ook zeer tevreden en u

dankbaar voor de materiële steun die u ons zendt.

Thuis laten ze weten dat er op Oostmolen 4 grote *eieren* (bommen) gevallen zijn. Slecht nieuws over de uitspraak voor Omer De Bruyne, Theofiel De Vos, Adhemar De Poorter (de kogel) en Emiel De Waepenaere 1 jaar gevangenis, Marcel Van Nieuwenburg 2 jaar en 3 maanden, Aloïs De Zutter 1 jaar, Tanghe 2 jaar en 9 maanden. Droevig nietwaar? Op 16 juni doet een gerucht uit Aalter de ronde dat vanaf de 30^e geen brieven en pakken meer mogen verzonden worden. Oscar en Armand De Spiegelaere doen jullie ook de groeten. Uit Eibenstock laten ze weten dat er op *Sinksen* hier niemand heeft mogen reizen. Alle transport was voorzien voor troepenvervoer. We zijn nu van plan om op 20 juni allen tesamen naar Elsterberg te reizen. August is weer zoals vroeger. Met het oprichten van een kantine is alles ook veel verbeterd. Waarschijnlijk verhuizen we deze week en zullen we nog met 16 man samen slapen. Ook de groeten aan de *baard**.

Op 16 juni schrijft Antoine Reyniers uit Schwarzenberg aan de broers Van Landeghem dat het hem veel plezier doet dat August wel en gezond terug is in het Lager. Weet u dat ze Karel Ryckaert hebben opgepakt in de Weststraat? Het was Pol De Roo die erbij was om de weg te tonen. Aalter van zijn kant schrijft dat er 30 Feldgendarmen komen op het kasteel aan de Kranepoel voor klopjachten op de werkweigeraars. Mr. Pastoor heeft ook uw brief ontvangen. Op sacramentsdag is er een speciale mis hier voor de gedeporteerden uit de Brouwerijstraat. Thijs en Bonami zijn ook al in verlof gekomen na nog geen 6 maanden verblijf in Duitsland.

Op zondag 20 juni laten de vrienden uit Elsterberg aan de familie Van Landeghem te Aalter weten dat hun wens in vervulling is gegaan met het bezoek van August, Robert en Michel. Gisteren om 19.00 uur zijn ze met de autobus gekomen. Zaterdag zijn we allen samen naar de cinema geweest. Toen we thuis kwamen, stond Gaston De Bruyne ook bij ons.

Robert en August schrijven vanuit Elsterberg (op bezoek) aan thuis. Ter gelegenheid van 10 Aalternaren op bezoek te Elsterberg deze speciale brief. We waren bij 6 Aalternaren te Elsterberg: Antoine en

**De Baard: in verband hiermee konden we uitvissen dat dit Henri Gussé was, die als ondergedokene werkte als bakkersknecht bij Omer Lievens. Hij werkte er vooral 's nachts en werd Pol genoemd. Hij was getrouwd met Madeleine Lievens, de zuster van Omer. Het is de vader van Willy Gussé uit Aalter.*

Charles Remy, Georges Schepens, Herman De Smet en de broers Michel en Marcel De Zutter. Zaterdagmiddag is ook nog Gaston De Bruyne toegekomen. Vandaag heb ik eens in drie maanden op een bugel kunnen spelen. De mensen hiervoor vernoemd, zijn naar Greiz gereden met de trein, er te biecht geweest en de communie ontvangen. De brief was getekend door Robert, August, Michel, Charles, Gaston, Marcel en Michel De Zutter, Antoine, Herman De Smet en Georges Schepens.

Clarisse Schoonaert schrijft op dinsdag 22 juni aan de broers Van Landeghem:

Ik wens August een spoedig herstel toe. De verloofde van Charles Remy is zeer triestig hier. Uw hond Charly stelt het goed.

August heeft ziekenverlof aangevraagd. Het is door allen toegestaan. Alleen het Arbeitsamt moet nog zijn toestemming geven. Nu zijn ze hier voor het ogenblik streng. Aan geen enkele Fransman werd er verlof toegekend. Mijn vinger is goed, maar de zenuw is geschonden door de Sanitäter van Eibenstock. We zijn van zaterdagmiddag tot zondagavond naar Elsterberg geweest. We werden er opgewacht door trompetgeschal van Antoine. Bij Antoine kunnen ze brood krijgen voor tabak. Gaston De Bruyne was daar ook de zondagmorgen. We denken van regelmatig er elkaar eens te gaan bezoeken. Robert is nu gaan werken. Zijn baasje, het is maar een kleine, is jaloers op zijn 2 mooie penselen. De groeten van ons beiden aan de familie en aan de heer pastoor De Letter. Op 24 juni was er in Aalter een mis voor de gedeporteerden uit de Brouwerijstraat en er was veel volk.

Antoine Reyniers uit Hauswerke B48 uit Schwarzenberg laat aan Robert weten dat Alfons Steenbeke van Nieuwendam overleden is rond Keulen. Hij was getrouwd met Irene Hullebusch. Op 27 juni een brief van André Vrient aan Robert. Er gebeuren hier toeren in Aalter. Cleve is van de kerktoeren gesprongen en was op slag dood. Henri De Baene, knecht bij De Wulf, is woensdag getrouwd met de meid van Leon De Wulf - vroeger wilde ze niet met hem trouwen. Vrijdag heeft hij al alle ruiten ingeslagen bij De Wulf. Zaterdag werd hij met de taxi van Robert Van Parijs afgevoerd naar Gent na een nieuwe crisis. Ook Octaaf De Spiegelare, stationschef te Waarschoot, schrijft aan de broers van Landeghem. Tevreden dat August nu bijna genezen is en voor enige tijd zal mogen naar huis komen in ziekenverlof. Van Oscar en Armand hebben nog geen verder nieuws. We zijn er mogen op bezoek gaan en ze verlangen naar thuis. Onderpastoor De Letter laat op 28 juni aan de broers weten dat het vonnis voor Omer

De broers Reyniers te Schwarzenberg. De tweede man van links is een Duitser met zijn dochter.

De Bruyne, Adhemar De Poorter en Theofiel De Vos bekend is. Het vonnis van De Vos is al voltrokken (+Ertvelde-Rieme, 24.06.1943). Albert Van De Walle is in vrijheid gesteld. De anderen, Emiel De Waepenaere, Marcel Van Nieuwenburg, Aloïs De Zutter, Carlier en Keppens en Tanghe werden veroordeeld tot gevangenisstraffen van 1 jaar tot en met 2 jaar en 9 maanden.

Robert en August zijn op 30 juni naar de cinema te Eibenstock geweest. Het was: "De Gouden Stad" ... heel mooi. Nu werken er ook al meisjes in de fabriek, vooral Duitse. August zal binnenkort in verlof komen. Hij heeft al zijn papieren, maar er moeten nog vier stemfels op komen en het is in orde.

Mr. Saman, Quai Fernand Demets 17 te Anderlecht, schrijft aan de broers Van Landeghem:

Is August al genezen? Onze Arthur (schoonzoon?) is ook al 8 maand weg en zit in Roemenië. We zullen u zijn adres sturen. Het doet altijd plezier een briefje te krijgen. Oom René denkt dat hij in juli enkele dagen in verlof zal mogen komen en dat hij dan eens naar Aalter zal gaan.

Adres Arthur: *FELDPOST SK MANN Mertens Arthur*
Feldpostnummer 44.129 GUT. M.

Vanaf 2 juli volgen dan weer 25 brieven van en naar Duitsland en heen en weer tussen de weggevoerden. August is dan al thuis te Aalter. Er worden nu ook bezoeken gebracht aan Schwarzenberg waar zich eveneens een grote groep Aalternaars bevindt. We stellen ook vast dat Antoine Claeys in de gevangenis te Plauen terecht komt. We zien ook dat Marcel Braekevelt in verlof mocht komen bij het overlijden van zijn moeder. Toen hij te Aalter aankwam, was deze echter al begraven. Uit de brieven blijkt ook dat de bazen in Eibenstock vragen naar gordijnen, dassen, kledij en schilderspenselen aan de broers Van Landeghem. Ze betalen die trouwens in Reichsmarken. We vernemen eveneens dat een broer van de Reyniers (Gaston - °08.09.1920; +Bredene, 05.07.1943) omgekomen is bij een mijnontploffing aan de kust.

2 juli, de 1^e avond alleen zonder August, schrijft Robert aan thuis: Ik heb gehoord dat er binnenkort misschien geen brieven en pakjes meer mogen opgestuurd worden. Brood is altijd welkom. August, vertel maar veel over ons verblijf en eten hier. Het instrument en de 2 penselen niet vergeten opsturen.

Op 3 juli schrijft de familie te Aalter aan Robert dat August goed is thuisgekomen met de laatste trein. Gaston Van Belleghem is ons komen verwittigen. Hij raakte bijna niet thuis door al het volk dat hem aanklampie. In de straat wachtte bijna iedereen hem op en Charly sprong August bijna omver. Hij kende hem nog. Hij zag er goed uit. Maakt u er maar niet te veel mee te doen dat je nu alleen bent. Nu zondagmorgen heeft August eens goed uitgeslapen. Hij heeft het geloop van al dat volk deze nacht en de bommenwerpers die gepasseerd zijn niet eens gehoord. Ze hebben in de omgeving wel 2 uren bommen gegooid. Hij werd er niet van wakker.

Op 3 juli schrijft Georges Dombrecht ook aan Robert:

In Aalter nog altijd hetzelfde: nog fris en gezond, maar ik verveel me zonder kameraad. Het nieuws dat ik nu ga vertellen is niet te pluis. Je weet het misschien ook al, maar Theofiel De Vos is verleden week gefusilleerd (+24.06.1943). De Tommy's zijn deze voormiddag te Aalter geweest en hebben op Nieuwendam 2 treinen gemitrailleerd; 1 machinist is gekwetst. Uw broer August is daarjuist thuis gekomen met de laatste trein. Doe ook de groeten aan Michel Van Durme.

Antoine Reyniers, Schwarzenberg, hoopt van het geluk te hebben van eens bij jullie te Eibenstock te geraken, of jij eens bij ons. Kan het dat er de laatste 4 à 5 dagen geen post meer doorkomt vanuit België? De vliegers hebben lelijk huis gehouden in Keulen, Hamburg en ook in

andere steden. Bij ons zijn er ook veel wiens papieren voor verlof in Aue blijven steken. Robert Bonami die in Dortmund zat, is mogen in ziekenverlof gaan, maar zijn been ziet er slecht uit misschien moeten ze het wel afzetten.

Woensdag 7 juli vragen de ouders aan Robert hoe hij het stelt zonder August. We zouden tevreden zijn, kon je ook eens onverwachts overkomen. Toekomstige week gaat August eens naar Wachtebeke en Waarschoot. Die van Menen komen zondag zelf. Ontvang je goed onze pakjes? De brieven van Duitsland komen hier zeer traag toe. August is naar het hospice geweest bij moeder-overste om haar te bedanken en heeft er worst en hesp moeten eten en kreeg nog geld toe. In Oostende is er hier een ernstig ongeluk gebeurd. Bij een explosie van een mijn zijn drie burgers omgekomen: een broer van De Reyniers (Gaston), die in Duitsland zit, een jongen van Hoekestraat die pas gehuwd was en nog een andere man van 53 jaar. August heeft hier ook al iemand van Desteldonk op bezoek gehad.

Antoine Reyniers uit Schwarzenberg schrijft aan Robert:

Het doet me veel plezier te vernemen dat August toch in verlof is mogen gaan. Hij zal wel de groeten gaan doen aan mijn ouders hé. Als ik bij jullie kom te Eibenstock, waar moet ik dan afstappen... in het groot station of in het Unterer-Bahnhof? In deze brief vernemen we ook dat Antoine Claeys in de gevangenis zou zitten te Plauen. We hopen dat onze KAJ-leider weldra terug in vrijheid wordt gesteld. Het zal waarschijnlijk nog 14 dagen duren vooraleer ik afkom.

Zaterdag 10 juli schrijft August aan zijn broer Robert:

Goed thuisgekomen, zo een beetje op het onverwachts. Ze hadden al alarm geslagen voor ik van de trein stapte. Ik heb er 2 dagen en een nacht over gedaan om thuis te komen. Van moeder-overste van het hospice heb ik 200 fr. gekregen. De gordijnen voor de ingenieur te Eibenstock heb ik ook al evenals de plastrons. Gelieve dit aan Madeleine te zeggen. De broer van een van de Reyniers is dood in Oostende en ook een van Tielt: Dobbelaers familie. Ook de groeten van de ouders en familie Van Durme aan Michel en van de familie Van Deynze aan Henri.

Uit Aalter verneemt Robert dat de moeder van Marcel Braekevelt, die ook in Duitsland verblijft, gisteren is overleden. August zal ook naar Gent gaan bij de dokter en misschien krijgt hij verlenging van verlof. Robert Bonami is ook thuis met een ziek been en krijgt 14

Antoine Claeys.

dagen verlenging van ziekenverlof. August heeft de 2 penselen voor uw baas en de gordijnen.

13 juli Robert aan thuis - 14 dagen geleden waren we nog samen hé August. De brieven en pakjes blijven achterwege en komen met veel vertraging aan. Veel nieuws is er niet, niet te veel eten en alle dagen hetzelfde: eten, werken, slapen. Er zijn hier al 55 Oekraïense meisjes toegekomen. We zijn van de 10 man nog met 4 aan het werk. Als August moest terugkomen, dat hij maar vlooienpoeder meebrengt. De banken en de tafels liggen soms vol met slapers gedurende de nacht. In ons bed deugt het niet met al die beestjes.

August meldt op 15 juli aan zijn broer Robert het slechte nieuws over Antoine Claeys*. Hij zou in Plauen in de gevangenis zitten. Robert, dat meisje van Rams aan wie we een pak zouden meegeven, is nog niet vertrokken. Ze heeft uitstel bekomen. Bij de familie Claeys is er veel verdriet, want hij mag maar 2 maal in de maand schrijven. De brieven gaan traag. Op een nacht zijn hier drie mensen overleden: Jeroom Herteleer, Jules Maeyaert en een Mestach van de Knok (13 jaar). Er werd ook gemitrailleerd op Aalterbrug. Engelse Lightnings beschieten spoorweglocomotieven en maken slachtoffers. Eén ervan overlijdt in het Sint-Antoniusziekenhuis. Julien Mettenanxt is van Hamburg gekomen en is voor goed thuis. Alles was daar in brand geschoten bij bombardementen. Vele groeten van Georges Dombrecht, van Ornelis en van ons allen.

De ouders schrijven dat August naar de Werbestelle gaat. Ze hebben hem naar Gent naar de dokter gestuurd. Nu moet hij nog papieren hebben van de dokter hier. Maandag moet hij terug gaan en we weten nog niet wat de uitslag zal zijn. Wees niet ongerust als hij niet komt. Met Charly ook alles goed en kent August al heel goed. Veel groeten van de burens en de ganse familie, ook aan Michel van Durme en Henri Van Deynze.

Zondag 18 juli - brief van Antoine Reyniers uit Schwarzenberg aan Robert:

Binnenkort zal het ervan komen u eens te bezoeken. Er komen weinig brieven van België en ook niet van elders. Ik heb geen nieuws over Antoine Claeys, maar ja, we spreken er wel zaterdag over als ik kom. Ik blijf tot zondagavond, dat is toch niet te lang zeker.

Robert schrijft die zondag aan thuis:

Blij een brief te ontvangen heden morgen na 3 weken. We zijn nog altijd in dezelfde barak. De keuken komt volgende week dichterbij. Er zijn al veel Belgen uit de keuken weg.

**Antoine werd op 28 juni 1943 gearresteerd te Elsterberg en veroordeeld tot 2 jaar gevangenis. In juni 1944 werd hij overgeplaatst naar de gevangenis te Leipzig tot 19 april 1945. Hij moest er werken als metsers en ook in een groep belast met het opruimen van niet ontplofte bommen. Hij had er regelmatig contact met Roger Vermeire en Henri Lambrecht. In dit verband vermelden we ook dat Julien Boute (+december 2010), die ook brieven schreef naar Antoine, te Hamburg eveneens veroordeeld werd tot 9 maanden gevangenis. Dankzij de aalmoezener daar kon hij na enkele maanden terug aan de slag als hovenier.*

August schrijft op 20 juli aan zijn broer Robert: Tracht een briefje mee te geven als iemand in verlof komt. Het is van 22 juni geleden dat we nog nieuws ontvingen. De gordijnen en de rest voor de ingenieur heb ik klaar. Ik ben overal bij de familie van de kameraden geweest. Doe de groeten aan Bambost, Wauthier, aan de *Witten* van Waarschoot, de Celi's, Henri Van Durme en Van Deynze. Hier wordt het steeds strenger en gevaarlijker. Charly kan al goed zwemmen in de Kranepoel. Vraag aan Madeleine uit de keuken het adres van die Feldpost-soldaat. Robert, schep moed. Het kort snel in Italië, want de voet van het been is al in USA-handen. Vandaag is het juist 7 maanden dat Armand en Oscar gevangen zitten en er is nog steeds geen verder nieuws. Ze stierven in 1945 in concentratiekampen in Duitsland. (zie p. 13)

Robert aan thuis op 21 juli:

Vandaag uw brief ontvangen en ook een van Elvire Claeys. Ik heb niet meer geschreven naar anderen, alleen naar thuis. Geen pakjes ontvangen sinds juli, alleen een klein pakje met goede zaken: smout en confituur. Antoine Reyniers komt nu zaterdag en zondag bij mij op bezoek. Het is iemand van Aalterbrug die bij kleermaker Huys werkte. We hebben hier al moeten tekenen voor ons *pasport* en ons geld. Voor andere zaken pas ik wel op wat ik teken. Het eten en de overnachting zijn van het geld afgehouden en ook iets voor de Krankenkasse. Bewaar a.u.b. de brieven. Zo kunnen we later nog eens lezen wat er hier allemaal gebeurd is. We zijn nog met drie man bij onze baas aan het werk. Ook de groeten van Michel Van Durme en Henri Van Deynze.

Donderdag 22 juli, tante Van Landeghem schrijft aan Robert:

Het is nu 5 weken geleden dat we van u een brief ontvingen. We worden een beetje ongerust hoor. Nu gaan we met Marcel Braekevelt een briefje meegeven. Die vertrekt morgen vrijdag. Je zal hem dan toekomstige week al hebben. August heeft nog 8 dagen uitstel gekregen, daarom moet je hem volgende week niet verwachten. Deze namiddag is Hallaert, die bij u zit en van Waarschoot is, zijn zuster hier geweest. Zij kwam zien wanneer August terug vertrok. Gisteren was de vader van Henri Van Deynze hier.

Op 22 juli richt August terug een brief aan Robert. Ik ben het hier al goed gewoon en kan vader goed helpen bij het werk. Voor het op te zenden, zou ik graag eens van Madeleine het adres willen hebben van die soldaat. Dokter Verstraete zegt dat het nog een jaar kan duren

vooraleer ik weer volledig de vinger kan bewegen. Gans normaal komt hij ook niet meer. Hier nemen ze iedereen mee, briefje of geen briefje, op het werk aan zee, in Gent en overal. De groeten van gans de familie en de geburen.

Robert ontvangt op 25 juli nieuws van thuis:

Nog altijd geen nieuws ontvangen en we denken dat je van ons ook niets ontvangt. Deze brief verzenden we per vliegpost. Dat zal rapper gaan, denken we. Vrijdag hebben we een brief meegegeven met Marcel Braekevelt. August moet de 2^e augustus naar de Duitse dokter in Gent. Misschien krijgt hij nog eens wat uitstel. Nu moeten de jonge mannen zich aanmelden die in 1924 geboren zijn. We kunnen nu geen kleine pakjes meer opsturen met de post, alleen nog met de spoorweg. Armand en Oscar zijn nog altijd te Gent in de gevangenis. Vandaag was er hier een grote koers voor beroepsrenners in de Lostraat. Albert De Roo was vierde. Er was verschrikkelijk veel volk. Ook vele groeten aan Michel van Durme en aan Henri Van Deynze. De 2 penselen nr. 1 kosten 21 fr., de penselen nr. 9 kosten 40 fr. Ze werden opgestuurd met de grote pak.

Robert laat aan thuis weten dat hij gezond is en bloost gelijk een kriek. Tot hiertoe nog geen pakken ontvangen sinds 1 juli. Ik heb nog niets te kort. Voor een pakje tabak krijg ik een brood van 2 kg.

Briefomslag zoals hij er uitziet bij verzending per Feldpost.

Als mijn smout op is, zal het ook wel smaken zonder. Als de grote pak toekomt ben ik dan weer goed met smout en confituur. Het deugt hier niet meer. Velen slapen op de tafels en de banken want met al die vlooiën is het niet meer uit te staan in het bed. Antoine Reyniers die in Schwarzenberg verblijft met twee broers is bij mij geweest van zaterdag tot maandag. We hebben ons goed geamuseerd. Doe ook vele groeten aan de priesters, aan M. Dobbelaere, B. Van Renterghem, enz. Van verlof wordt hier nog niet gesproken. Ik blijf mijn plichten doen en lees alle zondagen mijn H. Mis.

In augustus komen er nog 28 brieven. We stellen vast dat er nu ook contact is met de Aalternaren die te Jöhstadt verblijven (circa 35 km). August krijgt verder nog meer ziekenverlof. Henri Van Durme leert boksen te Radeberg. Er worden veel zieken gemeld in het Lager. In augustus komt Gustaaf Cannoot met verlof om te trouwen. Hij was op 28 april 1943 opgepakt bij een razzia. Hij keerde niet terug en dook onder.

Zondag 1 augustus - brief aan Robert van thuis:

We zullen proberen deze brief met iemand mee te geven gezien de grote vertraging bij het verzenden. August moet morgen te Gent bij een Belgische dokter komen voor verlenging van zijn ziekenverlof. Het is van voor *Sinksen* geleden dat we nog een brief ontvingen van u. Morgen mag ik het geld gaan afhalen dat je opzond. (100 RM=1237,73 fr.). Geef eens een brief mee met iemand die in verlof komt naar België. Heb je al de brief die we meegaven aan Marcel Braekevelt, ontvangen? De gordijnen voor de ingenieur zijn gereed. Ook veel groeten aan M. Van Durme en aan H. Van Deynze. Vraag eventueel aardappelen aan M. Neyrinck.

Robert, ik ben nu een maand thuis en kan al goed meehelpen met pa. De *vogels* komen hier veel over. Ik zal je later eens alles vertellen. Voor Armand en Oscar is er bijna uitspraak, maar we weten nog niet wanneer. Deze brief is meegegeven met Maria Thys, iemand die in Duitsland dicht bij Zwitserland werkt. Zit je nog in de oude barak en hoe staat het in de keuken? August is zo-even terug van Gent en heeft nog uitstel tot de 30^e augustus gekregen. Jules Maeyaert is zijn vinger afgezet, 't zelfde als August en is vandaag berecht.

Op 2 augustus schrijft Robert aan thuis:

Ik ben tevreden dat we te Aalter toch nog erkend worden en dat u goed ontvangen werd. De kersen die jullie hebben opgezonden, zijn nog niet toegekomen. Antoine Reyniers is de 25e juli bij ons geweest. Hij

wist van niets van zijn overleden broer Gaston te Oostende. August, doe eens de groeten bij zijn thuis. Als je kunt voor goed thuis blijven, doe het dan hé. Met al die vlooiën slapen we hier zeer slecht op de tafels van de refter en op de banken, hard hoor. Michel Van Durme is zondag naar Radeberg geweest bij zijn broer Henri die er leert boksen. Verzorg uw vinger verder maar goed. Zorg verder goed voor Charly. Gaat er 's avonds maar eens mee gaan wandelen in de kouter. Ook Antoine Reyniers uit Schwarzenberg schrijft op 2 augustus aan Robert maar ongelukkig met slecht nieuws. Het overlijden van zijn broer is een zware klopp voor ons en het ganse huisgezin in België. Ik was nog maar een paar dagen terug in het Lager na ons bezoek aan Eibenstock, toen ik het slechte nieuws kreeg van thuis. Naar het schijnt waren mijn broer Gaston en de anderen vreselijk toegetakeld. Het moet een serieuze ontploffing (zeemijn) geweest zijn. Ze hebben nog zijn portefeuille en een paar kleren gevonden met stukken ijzer er in. Als ze hem ten grave hebben gedragen, liep het bloed uit de kist. Hij laat een vrouw en een kind achter. August zal zeker doodsprentjes meehebben.

Brief van Charles Remy uit Elsterberg aan de familie Van Landeghem: Ik heb jullie brief goed ontvangen. Ik denk wel dat August nu al bij jullie is aangekomen en dat jullie nu gerust zijn. Ik verwacht alle dagen wat nieuws van Robert. Met ons en met Robert en Michel gaat alles nog goed. De beste groeten aan allen. Ook de groeten aan mijn lief meisje.

Robert laat Aalter weten dat hij de grote pak heeft ontvangen. Alles is goed en nu heb ik terug iets om op mijn brood te smeren. Brood heb ik genoeg, 2 kg brood voor 50 gr tabak. August, de nieuwe keuken is al volop aan 't werk vanaf de 1^e augustus. Doe vele groeten aan Armand en Oscar. Nog geen uitslag over hun droevig lot? Veel mensen in de barak hebben last van brand en van zweren. Ze mitrailerden daar veel op de treinen te Aalter. Pas dus goed op als je naar Gent reist. De prijs van de penselen ken ik nog niet; het kleinste zit gebroken in de pak. Ik ben ook blij dat u Charly eens gewassen hebt.

Vrijdag 6 augustus vertelt de familie aan Robert dat August op 9 augustus opnieuw op visite gaat naar de Krankenkasse. Hij heeft hier al veel moeten lopen voor zijn zegels. Hij krijgt die nu voor de 2^e maal. Zijn hand is goed, maar zijn vinger is nog stijf. Een dochter De Ram die in Duitsland zit, niet ver van u, zal de gordijnen trachten mee te brengen.

De avond is daar weer,
 met ~~haar~~ klein verweer,
 strals ze ik naar bed,
 maar 't is daar, belet-
 garoch onze bak,
 is dat een vrak,
 ik leg er mij dan in,
 en daar is dat gewin.
 daar zijn de beestjes,
 met hun beestjes.
 en 'kwentel mij dan om,
 en galher-don,
 it is verloren gedaan,
 ze willen niet ~~u~~g ga,
 dan na lang zeschant
 komt 't eindelijk de otepar
 dan geef ik ze een neen,
 en via ce kort ze greep
 is 't tempeest gedaan
 nadat wij in de voan
 weer de bed is zo.

Nog altijd veel vloaien
 met gansche hoaien
 en ze zijn niet met ^{te gorie}
 zo groot het steekt in slapp
 en lig ik veel te gaper
 zonder in slaap te geraken
 zoo zijn er bij met ce ^{groot}
 de een en man de ^{andere}
 en ze brengen mij ans ^{in een}
 maar 't is nog niet ^{gelijk}
 in de vliegende ^{geda}
 moet is ze eerst nog vange
geran

Gedichten van Robert over de vloaien.

Ook moeder Van Landeghem schrijft een woordje:

August moet nog drie keer per dag zijn vinger een bad geven in *gruis* om hem wat te doen verslappen. Het meisje van Rams komt waarschijnlijk de 15^e terug naar Duitsland en we geven haar een pakje mee.

Maandag 9 augustus - Robert schrijft naar thuis:

Veel gelukwensen aan Nelly en meme voor jullie verjaardag. De brieven per luchtpost komen goed toe, maar toch nog altijd weinig. Zondag ben ik in Jöhstadt geweest samen met Victor Celie, die jongen van Desteldonk. Hier zijn er 8 mensen van Aalter: Roger Van Watermeulen, de broers Van Den Bossche (Gentil en zijn broer Roger), Maurice Vermeersch, Maurice Van Laecke, De Smet, Firmin Van De Putte en Wilfried De Baets. Deze laatste twee zijn van Maria-

Aalter. Van Watermeulen, Van Laecke en Van Den Bossche zien er goed uit. Ze waren juist ingespoten tegen een ziekte, zweren en brand geloof ik. Er was geen toegang tot het Lager. Om vier uur 's nachts zijn we daar geweest en daarna terug vertrokken. Van Watermeulen is ook verzwaaard. Ik weeg ook al 68 kg. Brief op 21 augustus toegekomen te Aalter.

10 augustus - brief van thuis aan Robert:

Hopelijk krijgt August nog bijkomend uitstel op 30 augustus te Gent. In de pak van De Ram zitten naast de gordijnen ook 2 plastrons voor de ingenieur. Hier is Jules Maeyaert en een Herteleer overleden. Voor de 100 RM ontvangen op 24 juli, veel dank. Ook August stuurt zijn woordje. Robert, pas goed op je kleren, want het wordt weldra winter. Leg maar een *pardessus* van dien reiszak op uw bed. Naar het geld moet u niet zien. Als je het nodig hebt moet je het gebruiken.

Op 12 augustus terug een brief van Robert aan de familie thuis:

De brief meegegeven met Marcel Braekevelt heb ik goed ontvangen. De grote pak de 15^c verstuurd, heb ik verleden week ontvangen. Hij was nog in beste staat. De kersen in de andere pak waren gans rot en stonken. Zo je nog uitstel kan krijgen, August, niet aarzelen. Madeleine en Gustaaf mogen over 7 weken in verlof komen. Ik zal ze dan uw mand met kleren meegeven. Madeleine denkt dat het rond de 5^c oktober zal zijn. Ook vind je in deze brief het adres van die soldaat. August, Madeleine heeft gevraagd die 60 RM aan haar moeder te geven aangezien haar kleine daar is en daar ook ziek is geworden in de school. Wauthier is terug uit het hospitaal. Irène is naar Tsjecho-Slowakije met haar Duitse soldaat. Hij is van dienst ontslagen en ze gaan trouwen. Madeleine vertelt nog dat Irène zwanger is (spreekt van ons dik buikje). De penselen zijn hier aangekomen, het kleinste is kapot.

Adres Madeleine haar ouders: Mr. Leon De Feyter Wellingsstraat 152, Heusden.

Feldpostadres: Obergefreiter Alois Mludek ArbeitsKdo Eibenstock Wenzels Fabrik (Erzgeb) Deutschland.

De 12^c stuurt Roger Van Watermeulen uit Jöhstadt, Westarbeiter Lager, een postkaart aan Robert Van Landeghem:

We waren zeer tevreden over uw bezoek en denken van u binnenkort ook eens te komen bezoeken. Met mij nog altijd hetzelfde, goed eten en niet werken. De beste groeten van al de mannen uit Aalter.

Zaterdag 14 augustus - postkaart van Emiel Lambrecht, Betriebslager III Barache Zimmer 11 Firma Fuller Hall Strasse Leipzig:

Ik ben hier nu 2 maand. Ik wist dat August in verlof was, want mijn ouders hebben het laten weten. Als ik mag vertrekken, zullen ze me zeker niet meer weerzien. De beste groeten ook aan Michel Van Durme. De beste groeten uit Leipzig.

15 augustus - brief van Antoine Reyniers aan Robert Van Landeghem: Ik hoop van u eens te ontmoeten in Schwarzenberg in de nabije toekomst. Over drie weken ontving ik het slechte nieuws over mijn broer Gaston. Deze week kwam er nog slechter nieuws. Mijn verloofde is nu overleden. Ik verwacht u stellig zaterdagmiddag en zal u opwachten aan het station.

Ook Maurice Lambrecht, Betriebslager *Weizenborn* Zwickau, stuurt een brief aan Robert Van Landeghem:

Bedankt voor uw kaartje. Nu heb ik uw adres en schrijf je terug hoewel ik in de ziekenbarak lig met een zere keel. Dat geeft niet, dan moet ik niet werken. In die warme fabriek staan werken is om dood te vallen in die ongezonde warmte zonder verluchting.

Brief van Robert aan de familie in Aalter:

Madeleine en Gustaaf (gehuwen die naar Duitsland vertrokken) zullen August zijn mand met kleren meebrengen als ze de 2^e oktober in verlof komen. Misschien mogen wij eens in december in verlof komen. Zondag ben ik naar Jöhstadt geweest en de mensen van daar mogen misschien ook in oktober in verlof gaan. Twee Vlamingen hebben ook de plaat gepoetst: Trifon en Backerken. Het eten is nu slecht; bijna altijd witte kolensoep, ik heb er al 2 dagen den afgang van. Als het wat anders is, is de spinazie ook zo schijterig. De Sanitäter, of beter de *paardemeester*, die August verzorgde, heeft ook al een regenmantel gevraagd. Je weet er van, August, zei hij. Brood en aardappelen genoeg en ook tabak. Zend mij maar broodsmeesel, suiker en vlees als je kunt. Bedankt voor de *vallingspekjes*.

Robert krijgt eveneens op maandag nieuws van thuis. August moet de 30^e terug naar Gent naar de Krankenkasse bij de Belgische dokter. Wellicht bekommt hij nog wel wat ziekenverlof. Hij weegt al 80 kg. De zondag gaat hij op stap met Georges Ornelis. Gisteren zijn ze gaan varen op de Kranepoel. Charly stelt het goed en gaat niet weg voor geen geld ter wereld. Elke vrijdag is er hier een mis voor de behouden thuiskomst van de weggevoerden. Er is altijd veel volk. Julien Mettenanxt van Bellem is verleden week teruggekomen van

Hamburg zonder iets; alles was er verbrand in het Lager. Bij Antoine Claeys' familie hebben ze een brief gekregen van de gevangenis te Plauen. Hij zegt niet waarom hij er is en de familie weent veel.

De familie laat op 19 augustus aan Robert het volgende weten: Vandaag sturen we nog een grote pak op met de gordijnen er in. We kunnen ze niet met iemand meegeven. Er zit een briefje in met wat er allemaal in zit. Robert, ze zijn nu bezig met de twee grootste klokken uit de kerktoren te halen. Charly stelt het goed. Hij heeft wel wat beestjes, maar we bestuiven hem elke avond.

Dezelfde dag schrijft Robert aan de familie in Aalter:

Ik ben het hier beu. Hopelijk is die boel rap gedaan. August, zorg maar dat je niet meer moet terugkeren. Madeleine en Gustaaf zullen uw gerief wel meebrengen als ze in verlof gaan. Van eten heb ik geen klagen, suiker en broodsmeesel mag je nog opzenden hoor. August, in de barak is er hier veel veranderd deze week. De bedden staan nu aan beide kanten geplaatst. We slapen nog op dezelfde plaats en Wauthier slaapt nu boven mij. Trifon en Backerken waren na hun vlucht in Leipzig al rap gesnapt. Nu zijn er 2 Fransen gaan lopen. Ik ben nog altijd goed, maar de luizen komen nog steeds om ons bloed.

Ook Maurice Smessaert kwam op 21 augustus in verlof maar dook onder bij Alfons Steenbeke (Oostmolen-Zuid) en bij de familie Claeys in de Brugstraat.

De broers Reyniers voor hun logement met 4 andere Vlamingen. Nr. 3, 4 en 5 van links te beginnen, zijn de Reyniers.

Op 22 augustus - brief van August aan broer Robert:

We zijn blij dat je gezond bent. Pas ook op wat je zegt, want bij de familie Claeys gaat het slecht nu Antoine al zolang in de gevangenis zit. Van Gaston De Bruyne hebben ze ook nog geen nieuws sinds wij naar Elsterberg geweest zijn. De 2 grote klokken zijn door de Duitsers weggehaald in Aalter en Roger Van Durme heeft de overblijvende klok geluid wanneer ze op de auto zijn weggevoerd. Vele groeten van allen, ook van Georges Dombrecht. Let goed op uw geref zulle en betrouw niet iedereen hoor.

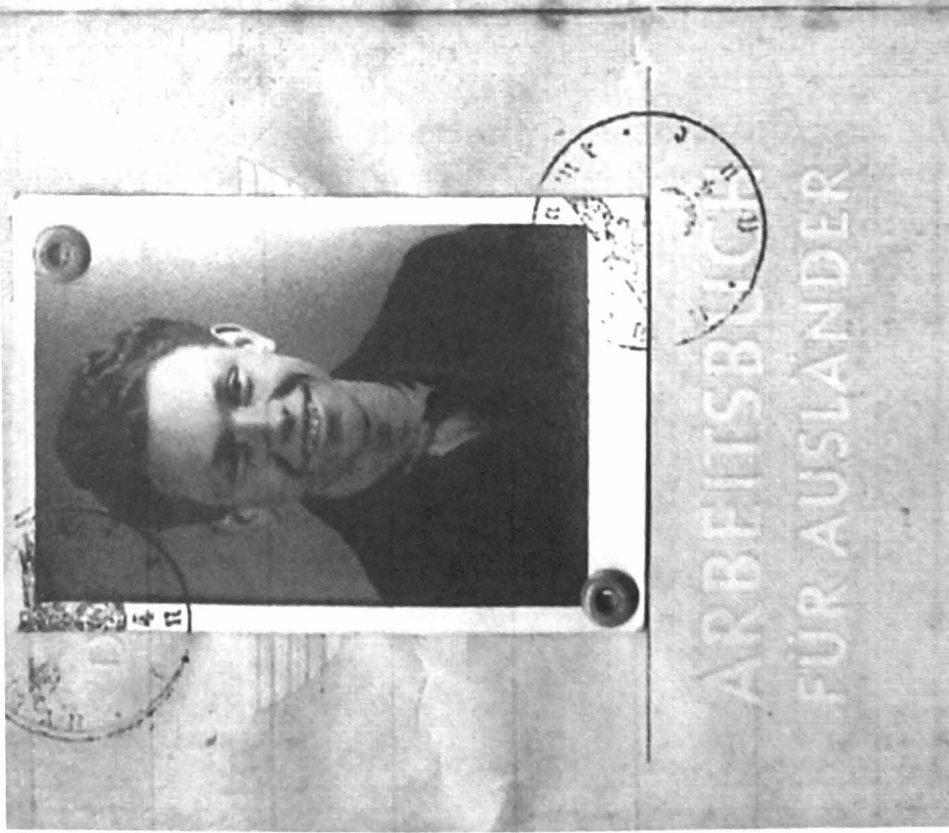
Maandag 23 augustus laat Roger Van Watermeulen (Jöhstadt) aan Robert Van Landeghem weten dat hij nog werkloos is. Mijn zweren zijn bijna genezen en volgende week zal ik waarschijnlijk terug aan het werk moeten. Hoe gaat het bij u Robert? Ook nog gezond en weinig werklust zeker, dat zijn de echte Vlamingen.

Op 23 augustus geeft Robert een relaas over zijn bezoek aan Schwarzenberg:

Vandaag was ik bij de broers Reyniers te Schwarzenberg. Ze stellen het allen nog goed. Ik ben hier ook voor de 2^e maal te biecht en te communie geweest. Hier zijn er meer buitenlanders in de kerk dan Duitsers. In Schwarzenberg zijn ze beter gelogeed en van eten is het eveneens goed. Als August niet na 22 september terugkomt, geef ik zijn zaken mee met Madeleine en Gustaaf met een brief daarbij. Ik wil u nu wat zeggen, maar zeg het aan niemand hé. Antoine vertoeft

Romain Reyniers met zicht op de omgeving te Schwarzenberg

1	Herkunftsland	Belgien
2	Geburtsdatum	13. September 1924
3	Geburtsort	Salon
4	Kreis	Gent
5	a) Staatsangehörigkeit	Belgien
6	b) Volkszugehörigkeit	Belgien (Flam.)
7	a) Familienstand led., verh., verm., gesch.	ledig
8	b) Anzahl der minder- jährigen Kinder	keine

B 17

A. S. A.

Arbeitskarte — Befreiungsschein*

Gültig bis auf weiteres. Widerruf. vorbehalten

Familienname: Reyniers

Vor(Ruf-)name: Romain

Geburtsname bei Frauen: —

Geboren am 23.9.1924 in Aalter

männlich, ~~verh.~~ ledig, ~~verh.~~ ~~verw.~~ ~~geschl.~~

Staatsangehörigkeit: Belgien

Volkszugehörigkeit: Belgier (Flame)

Herkunftsland (eingereist aus): Belgien

Heimatort: Aalter

Kreis: Gent

Wohnhaft: —

(bei Ausschl. d. Befr.Sch.) Hilfsarb. 23 a5

Beschäftigt als:

Arbeitsbuch-Nr.: A 249 Sch/2279

Arbeitsstelle: Krauss - Werke,

Schwarzenberg

Typenr.:

Im Inl. seit 12.4.

al sinds 28 juni in de gevangenis te Plauen en moet er nog 4 maand blijven. Waarom weet ik niet. Nogmaals, zeg het aan niemand. Ik heb alweer een zekere som geld gespaard en als ik die pak voor de ingenieur ontvang nog meer. Zou ik niet beter dat geld naar huis sturen? Marcel Neyrinck heeft voor de 2^e maal 20 kg aardappelen opgestuurd. Het zijn schone zulle. Eten heb ik genoeg dankzij uw pakjes. Zonder dat zou het niet vet zijn. Deze brief werd ondertekend door Antoine, Romain en Armand Reyniers en Robert. Toegekomen op 2 september 1943 te Aalter.

Op 25 augustus laat Robert aan de familie in Aalter weten dat er in de barak veel zieken zijn met de afgang; zelf enigen met de rode loop. De mannen van Aalter zijn er niet bij. Alle drie zijn we nog goed gezond. De pakken komen goed toe. August, tracht maar voor goed ginder te blijven hoor. Ik geloof dat Madeleine maar de 2^e oktober in verlof komt en de mand zal mee zijn. 's Nachts wordt er hier nu ook gewerkt, ook op zondag. Charly niet te veel op straat laten lopen.

Zaterdag 28 augustus - brief van August aan zijn broer Robert:

In Ruiselede hebben de Feldgendarmen er 9 meegenomen. Omer De Bruyne is gisteren door de kop geschoten (+Ertvelde-Rieme, 26.08.1943) en misschien gaan er nog volgen. Er zijn er hier al veel in ziekenverlof gekomen. Nu woensdag moet ik naar de dokter in Gent en hoop nog wat uitstel te krijgen, want vader kan me hier goed gebruiken. Vele groeten aan de kameraden ook aan Madeleine en Gustaaf, Irène en Victor. Weet je nog niets van Antoine en Gaston De Bruyne uit de Statiestraat? Van hem in 7 weken nog geen nieuws ontvangen.

Robert vraagt aan zijn broer August een beetje duidelijker (leesbaarder) te schrijven. Deze brief geef ik mee aan Irène* welke vandaag in verlof gaat. In de barak zijn er veel zieken. Ze vermageren heel snel en er zijn er vier bij die bijna niet meer kunnen lopen. Achiël Bambost van Wachtebeke, Gustaaf Vereecke van Merendree zijn er ook bij. Er liggen er ook nog in het hospitaal te Aue. In de nieuwe keuken werkt nog 1 Belg, Maurice De Cank die kleine Gentenaar. De anderen werken allen in de fabriek. In de keuken zijn er nu 10 Oekraïense meisjes, 2 Duitse vrouwen en een Pool met één been en de twee oude Duitse koks met nog 2 Russische soldaten. Ik ben

* Irène Lefébure Oude Trangel 21 Terdonk bij Gent.

bijna de gezondste van gans de barak. Van Antoine Claeys weet ik van de eerste zondag nadat August vertrok dat er wat scheelde, maar slechts van over veertien dagen weet ik dat hij in Plauen in de gevangenis zit. Melk is altijd welkom, samen met zaken die niet moeten gekookt worden. De brief van Marcel Braekevelt is goed toegekomen. Naar Antoine kan ik niet schrijven, ik heb zijn adres niet. Misschien mogen we ook niet schrijven. Antoine werd tot 2 jaar veroordeeld.

Antoine zal later nog te Leipzig in de gevangenis terecht komen onder toezicht van de Gestapo tot het einde van de oorlog. Daar had hij regelmatig contact met Roger Vermeire en Henri Lambrecht uit Aalter die hem rookgerief en ook eten bezorgden.

August is gisteren naar Gent geweest en heeft nog uitstel bij gekregen tot 20 september. Hier zijn veel *logeerders* (soldaten) bij gekomen bij de mensen. Wij hebben er geen. Vandaag gaat August naar de Werbestelle te Eeklo om een bewijs voor rantsoenzegels. Met Charly en de beesten alles oké. Van Antoine Claeys niet het minste nieuws. Omer De Bruyne is al gefusilleerd en van Adhemar De Poorter kunnen we het iedere dag verwachten (+Oostakker, 02.09.1943). Nog al iets, hé. Van Armand en Oscar geen verandering. Alle veertien dagen mag tante Eulalie er bij. We horen dat je bezoek gehad hebt van Maurice Vrient en August Cools op O.L.V. Hemelvaart? Vrient heeft het aan André Vrient geschreven.

In de maand september worden nog steeds een tiental brieven verstuurd aan elkaar en aan de familieleden. We vernemen dat er veel zieken zijn in het Lager. Er wordt nu 's nachts gewerkt. We vinden hier ook wat nieuws over het amusement van de Duitsers bij bepaalde dames te Aalter, Louise Van De Walle en bij madame Adams.

Op 1 september schrijft Robert aan de familie dat het pak met de gordijnen nog niet is aangekomen. In Eibenstock zijn er veel ziek. Achiel Bambost uit Wachtebeke en Gustaaf Vereecke uit Waarschoot zitten ook al in het hospitaal en zijn erg vermagerd. De getrouwden gaan in verlof, de zieken naar het hospitaal en de gekwetsten komen terecht in een aparte barak. Bij de schilders zijn er andere jongens bijgekomen: Trifon Teirlinck, Roger Morel en ook nog een Fransman. De Gentenaar Morel heeft deze week al 2 dagen opgesloten gezeten te Eibenstock zonder eten. Hij wilde in de fabriek niet meer werken. Hij is nu schilder geworden. August, in het Lager is er veel veranderd. Nu zijn er dag- en nachtploegen, ook op zaterdagmiddag en

zondag wordt er gewerkt. Er zijn 21 getrouwden die in verlof gaan. Nieuwe barakken werden bijgezet. We zijn hier gedurig bezig met barakken te groenen. Voor letters en nummers komt de baas steeds bij mij. Gisteravond hebben we gevierd bij het vertrek van Irène. Robert schrijft aan de familie ook het volgende: Over 14 dagen lag ik bijna buiten om te *rap* (*hij bedoelt te traag*) te werken. Allen zijn immers ziek. In de barak was er staking omdat er besmettelijke zieken bij waren. Nu zijn ze ondergebracht in een andere barak of in het hospitaal te Aue. Ze gaan naar dezelfde barak van Bambost, Vereecke en die Fransman Lazinski die bij mij werkte (die lange mageren). Op mijn werk zijn het allen anderen behalve die Rus, die al eens van 8 meter hoog is gevallen op Goede Vrijdag. Weet je wat mijn baas nu gedaan heeft? In plaats van mij in een ander werk te steken zoals ik vroeg, heeft hij bij de bedrijfsleider opslag gevraagd voor mij. Zo blijf ik verder bij de schilders.

August schrijft aan zijn broer:

Nu ga ik eens een beetje schoon schrijven, Robert. We zijn blij met de brief die u met Irène meegaf. In Gent (Merelbeke) zijn er veel doden gevallen bij bombardementen. Irène is goed toegekomen en ik ga er eens bij om wat meer van u te vernemen. Ik ga nu deze brief verzenden per Feldpost; die zal dan rap daar zijn. Ik exposeer met mijn schilderijen tijdens de kermis in de Casino. Het muziekje van de Kajotters komt terug in leven met Emiel De Wulf als pianist dit ten voordele van de Kajotters in Duitsland. De groeten van gans de familie en van de geburen.

Donderdag 9 september - brief van René Moelaert uit Wachtebeke aan Robert:

August heeft nog herstelverlof tot de 20e bijgekregen en moet dan terug naar de dokter. Robert, oppassen als er luchtalarm is, rap naar de schuilkelder gaan hé. Zondagmorgen zijn er te Gentbrugge en te Merelbeke bommen gevallen en er zijn meer dan 100 doden. Zaterdag te Kortrijk en dinsdag in Brussel. Hoe is het met de jongens van Wachtebeke? Doe hen veel groeten. Is Maurice Wauthier genezen? Met Armand en Oscar is het nog altijd hetzelfde!

De familie van Landeghem schrijft aan Robert per luchtpost:

Met Charly alles opperbest. Heb je de pak met gordijnen al ontvangen? We zijn nieuwsgierig of de ingenieur ze mooi zal vinden. We horen ook dat de verloven geschorst zijn. We vernemen wel meer als Madeleine en haar man afkomen. Van Charles Remy ontvingen we ook een brief deze week. Met Antoine is dat nogal iets zeg, nog

WETTELIJK ERKENDE BEROEPSVEREENIGING

Vrije Gilde der Meesters-Schilders

VAN GENT EN OMLIGGENDE

BESTENDIG SECRETARIAAT:

TELEFOON 135 30

Chartreuzenlaan, 8 - GENT

AFDEELINGEN:

- VAKBLAD
- VAKBOEKERIJ
- COLLECTIEVE VERZEKERING
- COÖPERATIEF GAMMA
- LEENKAS
- STUDIEKRING

Gent 1 oktober 1946.

Mijnheer,

In April 1939 hebt gij medegedaan aan een **PHIJSKAAMP VAN DECORATIE-SCHILDEREN**, welke door onze vereniging uitgeschreven was.

Uw inzending werd door de Jury bekroond en gij hebt destijds uw diploma en geldprijs in ontvangst genomen.

De Nationale Tentoonstelling van den Arbeid heeft eveneens bronzen eerepenningen aan de bekroonden toegekend. Deze prachtige en waardevolle gedenkenissen worden plechtig uitgereikt op zondag aanstaande.

Wij zenden U hierbij een daartoe bestemde uitnodiging.

Wij rekenen vast op uw aanwezigheid, familie, vrienden en kennissen zijn ook welkom.

Hoogachtend.

Het Bestuur der Vrije Gilde der

Meesters-Schilders

De Sekretaris,

August was lid van de vrije Gilde der meester-schilders.

6 maanden maar het zal ook wel voorbijgaan. Zijn ouders hebben veel verdriet. Hij heeft geschreven dat hij een pak ontvangen heeft en nu is het wat verbeterd. August moet de 20^e terug naar de dokter en hoopt nog langer te mogen in ziekenverlof blijven. Octaaf zijn jongens, Oscar en Armand, zijn weggevoerd uit Gent, maar naar waar weet de familie niet.

Maandag 13 - september brief van Antoine Corteville aan Robert:
De carrousel Beckaert heeft al zijn tenten opgeslagen, maar veel volk verwachten we niet op de kermis. Momenteel verblijven er veel Duitse soldaten te Aalter. Het zouden overlevenden van Stalingrad zijn, zegt men.

Marcel Neyrinck Radeberg, *Lager Alpenrose*, hoopt dat August nog lang in Aalter kan blijven. Henri Van Durme en een paar kameraden zijn zaterdag 11 september in Eibenstock geweest. Ze waren zeer tevreden elkaar zoverre van huis ne keer terug te zien. Ik kon niet mee aangezien het voor 2 dagen was en aangezien ik hier voor het eten en het een en ander moet zorgen. Henri zijn broer Michel, Robert en Henri Van Deynze stellen het goed. Nu ander nieuws: naar het schijnt moeten we hier ons logement verlaten de eerst komende 14 dagen. Alle *auslanders* van de firma moeten samen in een gemeenschapslager worden ondergebracht. Misschien valt het nog mee.

+

DANKBARE HERINNERING aan de blijde terugkomst van de opgevoerde jongens van de wijk Aalter-Brug en Brugstraat.

≡

die hun wijkgenooten danken voor hun gulhartige ontvangst en een gebed vragen voor hun gevallen makker

≡

Wel hebben wij het karig oorlogsbrood
Als slavenbent in ballingschap gegeten,
Maar nooit toch konden wij in bangen nood
Ons Volk en Vorst en Vaderland vergeten.

Wee hem I die onrecht deed.
Wel hem I die onrecht leed...
Verheugt U dan die onrecht, last en leed
te dragen hadt in 't leven menigmaal.
Daarboven woont er Een die alles weet
en woegt, het goed en 't kwaad, met rechte schale.

Faut, Aalter

Boute Julien
Claeys Cyriet
Claeys Herman
D'Hoore Theofiel
De Zutter Michel
Poelvoorde Cyriel
Reyniers Antoon
Reyniers Armand
Reyniers Romain
Van Damme Leon
Van de Keere André
Vermeire Maurice
Wille Maurice

Boute Omer

Zaterdag 18 september - postkaart van Marcel Neyrinck aan Robert Van Landeghem met een nieuw adres:

Marcel Gloïser Carrosserie Werke
V Neue Lager Goldbachstrasse
24 Barache B Radeberg. Ik schrijf spoedig met meer nieuws.

Elvire Claeys vertelt het volgende:

We hebben hier al in 14 dagen niet moeten werken omdat ze de puntfabriek gebombardeerd hebben en we zitten er dicht bij. We werken nu in de Scheldestraat en we moeten alle dagen ons getal vesten afwerken. Die van de stad moeten er 130 afwerken op een dag. Als ze niet gedaan hebben, moeten ze 's avonds verder werken en voor niets. Nu zijn er hier te Aalter wel weer Duitsers. Bij Louise Van De Walle en bij Madame Adams in de Statiestraat

Dankbare herinnering van blijde terugkomst.

Antoine Claeys na zijn terugkeer te Aalter.

is het alle dagen bal met de Duitsers. Maar ja, het is van hun oude gewoonte hé!!

Verder werden er geen brieven meer bewaard. Het verder verloop van Robert Van Landeghem en Michel Van Durme hun verblijf in Duitsland en Polen werd al behandeld in een vorig nummer van ons tijdschrift: zie jaargang 28 nr. 3 van 2005.

De lotgevallen van Antoine Claeys werden door zijn zoon vastgelegd in een boekje uitgegeven in 1990 na het overlijden van Antoine in 1989.

Roger BAECKELANDT

Bronnen:

Brieven van gedeporteerden en hun familie tussen eind maart en midden september 1943. (vooral vanwege de familie Van Landeghem en kennissen, familie Claeys en Reyniers)

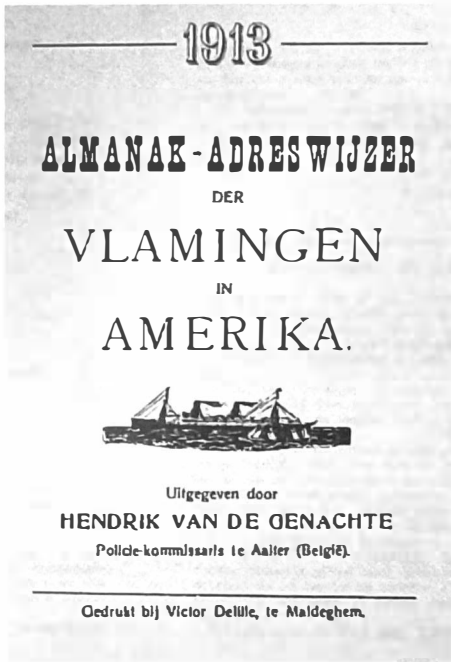
Informatie en foto's: Romain Reyniers, Aalter.

CLAEYS Jackie, *Aandenken aan Kamiel Antoine Claeys* (°Aalter, 13.07.1920-+Gent, 10.11.1989), 1990).

Andere getuigenissen van weggevoerden en familieleden.

DIT BOEKJE ZAL WELKOM HEETEN...

OVER DE ALMANAK-ADRESWIJZER DER VLAMINGEN IN AMERIKA
(1913)

“Binnen eenige dagen verschijnt een almanak voor de vlamingen die in Amerika zijn. Daarin zal men vinden de namen der vlamingen die in 1912 naar Amerika vertrokken zijn. – De vlamingen uit Amerika zullen er de geboorte hunner kinderen laten in plaats. Zij zullen er in bekend maken dat zij een huwelijk aangegaan hebben met de naam hunner vrouw. Sterfgevallen zullen er in geplaatst worden van de vlamingen die in het nieuwe vaderland stierven. Verders zal men er in kunnen vinden, veranderingen van woonst. Vragen naar adressen van Vlamingen die gaarne nieuws van hunne

vrienden zouden vernemen. Bekendmakingen van feesten ter herinnering. Wonderlijke jachtgebeurtenissen. Aankondigingen van alle aard. Nieuwjaarswensen op zijn Amerikaansch om geene kaartjes te moeten zenden.

Dit boekjen zal welkom heeten bij de vlamingen in Amerika alzoo zullen zij al het nieuws in eens hebben en wat zij van huis niet kunnen krijgen zullen zij er in vinden van vrienden en kennissen verspreid in het uitgestrekt Amerika.

Van nu af mogen zij schrijven om dit boek dat zoo spoedig mogelijk zal opgezonden worden. Zend in postzegels 25 Amerikaansche centen, met uw goed adres naar M. H. Van De Genachte Aalter België.”¹

GIJ HAALT EERE VAN UW WERK

Op deze manier maakte de Aalterse politiecommissaris en auteur Hendrik Van De Genachte in januari 1913 bekend dat hij een nieuw

project had opgestart. Hij deed dat in 't *Getrouwe Maldeghem*, waarvoor hij zowat de plaatselijke correspondent was. Naast zijn werk als politieman had hij de liefde voor het schrijven opgevat. In 1904 publiceerde hij de veel gelezen volksroman *Rond Aalter in de Franschen Tijd* en in 1908 volgde daarop een vervolg onder de titel *Hazebroeck en zijne moordenaersbende*. Na 1909 verzorgde hij ook enkele jaren een *Guide des Forains*, een gids voor de foorkramers.² Deze pennenvruchten gaven niet enkel geestelijke voldoening maar zorgden liefst ook voor een extra inkomen.

Het idee nu voor een '*Almanak-adreswijzer der Vlamingen in Amerika*' was waarschijnlijk al een tijdje gerijpt. In 1905 reeds had Van De Genachte voorzichtig geopperd dat er toch nood was aan een soort overzichtswerk met gegevens van Vlamingen in Amerika: "*Hoe vele Vlamingen zijn er niet in Amerika welke gaarne zouden weten waar een vriend of eene kennis verblijft. Welke gaarne eenen brief zouden schrijven om het eene of het andere nieuws te laten weten, om het eene of het andere te vragen, om zich eene betere broodwinning te verschaffen. Hoevelen zijn er niet welke gaarne naar Amerika zouden vertrekken wisten zij maar waar die of gene vriend of kennis zich bevindt.*

Welnu, zijn er vlamingen in Amerika welk verlangen nieuws te weten, welke gaarne een adres zouden hebben? Zij moeten zich wenden naar m. Van De Genachte te Aalter en in hunnen brief de noodige postzegels plaatsen om een antwoord te bekomen. Als er zijn wier adres nog niet ingeschreven is, zij worden dringend verzocht hetzelfde naar Aalter te zenden. Te Aalter wordt boek gehouden van de Vlamingen welke in Amerika en andere vreemde landen verblijven. Deze welke naar Amerika willen vertrekken zullen er de adressen kunnen krijgen welke ingeschreven zijn."³

Nog datzelfde jaar maakte hij bekend dat emigranten bij hem een boekje konden kopen "*dat onmisbaar is voor de Vlamingen welke naar Amerika schikken over te steken*". Dit boekje was een soort handleiding of vraagbaak om tegemoet te komen aan de problemen die de emigrant kon ontmoeten. Met de publicatie (waarvan Van De Genachte overigens geen titel geeft) kon men volgens hem "*op 8 dagen tijds Engelsch leeren in vragen en antwoorden betrekkelijk: het opstaan; eten gaan; de wandeling; op den trein; op de reis; het slapen gaan; de jaargetijden; maanden; dagen; uren; getallen; kleuren en werelddeelen.*"⁴

Het zou nog ruim 7 jaar duren vooraleer de politiecommissaris zijn eigen plannen in die zin kon realiseren. En dan nog verliep het allemaal nogal stroef. Twee weken na de eerste aankondiging in januari 1913 volgde een nieuw bericht over deze Almanak-adreswijzer. Van De Genachte lanceerde via 't *Getrouwe Maldeghem* een oproep aan de Vlamingen in Amerika om alle gegevens die zij hadden aan hem door te spelen. Commercieel als hij was, spoorde hij de lezers van het bericht ook aan om vlug het boek te bestellen: *“De Vlamingen in Amerika die het begeeren te ontvangen worden verzocht terstond 25 Amerikaansche centen te zenden. Met de aanduiding van geboorteplaats, geboortedag en juist adres. De personen die om een boekje schrijven zullen dan hunnen naam en behoorten (sic) in den wegwijzer gedrukt vinden.*

Zij mogen er bijvoegen wiens zoon zij zijn, de namen van vrouwen en kinderen, met de geboorteplaats en datums.

De vlamingen in dat verre land zullen nog nooit zoo verblijd geweest zijn als alsdan wanneer de adressen van honderden vrienden en kennissen, misschien bloedverwanten, hen in handen zullen vallen. Dan zullen zij naar malkaar kunnen schrijven, hunne broodwinning verbeteren en veel vernemen dat zij anders nooit zouden geweten hebben.

Hoe meer adressen men zendt, hoe liever, maar men moet zich spoeden. Indien de kosten bereikt worden zal de prijs ook verminderen en het boekje zal dan ook in Vlaanderen uitgegeven worden.”⁵

Van De Genachte schreef er ook bij dat het boek in die week 'onder pers' ging. Dit lijkt ons zeker in tegenspraak met de vraag tot medewerking die hij op dat ogenblik nog stelt. Waarschijnlijk bedoelde de auteur dat hij bezig was het manuscript voor te bereiden want nog eens twee weken later schrijft de politiecommissaris in zijn wekelijkse rubriek dat het boek nog in druk moet gaan. Tegelijkertijd signaleert hij dat er reeds 'eene menigte brieven' is aangekomen. Wat daar van aan is, weten wij natuurlijk niet. Gewiekst als Van De Genachte is, moet men altijd wat voorzichtig zijn met zijn beweringen. In die bijdrage van eind februari 1913 trekt hij nog eens alle registers open en maakt volop reclame voor zijn winkel: *“Wat kan er schooner en aangenamer aangeboden worden aan eenen Vlaming die in een verafgelegen land verblijft, die 's zondags niet wetende wat te verrichten uitziet naar een tijdverdrijf. Hij zal het boek doorbladeren, den naam van een vriend, bloedverwant of kennis vinden en aangenaam verrast eenen brief schrijven om te laten weten hoe het met de gezondheid en met het leven gaat. In het boek zal hij vernemen wie uit het moe-*

*derland vertrokken is om in Amerika een bestaan te vinden. Wie er in Amerika trouwde, wie er stierf, en vele andere nuttige meldingen.”*⁶

Het duurde evenwel nog tot begin juni 1913 vooraleer de publicatie een feit was. Het oorspronkelijke opzet (zoals in het begin van het jaar geschetst) was al enigszins gewijzigd (zie verder). Personen die wilden vertrekken konden het boek aanschaffen bij de samensteller H. Van De Genachte in Aalter of bij de familie De Lille in Maldegem. De verkoopprijs bedroeg 1, 25 frank. Personen uit Amerika konden het ook verkrijgen bij Van De Genachte mits zij 25 ‘*Amerikaansche centen*’ opstuurden. Ook Octaaf Rodts die in Winnipeg in Canada woonde stond als verdeler vermeld.⁷ Begin augustus noteerde diezelfde Rodts op zijn beurt in zijn rubriek in ‘*t Getrouwe*: “‘*t Adresboek der Vlamingen in Amerika was hier hoogst welkom. Vriend Van De Genachte gij haalt eere van uw werk. Voor 't volgende jaar wensch ik u nog meer bijval. Wij zullen wel een handjen toesteken hoor.”*⁸

VAN ‘*WAT DE LANDVERHUIZER MOET WETEN*’ TOT ‘*VREEMDE MATEN*’

Bekijken wij deze *Almanak-adreswijzer der Vlamingen in Amerika* wat van dichterbij. Bij de titelpagina is duidelijk gekozen voor een vormgeving die een jaarlijkse uitgave doet vermoeden. Het jaar 1913 is makkelijk inwisselbaar. Het ‘*bootsilhouet*’ (het symbool bij uitstek voor de migratie naar Amerika) legt rechtstreeks het verband met het onderwerp van het boekje. Merk overigens op dat de richting van het schip (bewust of onbewust) wel degelijk vanuit Vlaanderen naar Noord-Amerika is (links georiënteerd). De naam van de auteur is duidelijk afgedrukt, gevolgd door de vermelding ‘*Policie-kommissaris te Aalter (België)*’. Van De Genachte pakte bijzonder graag uit met deze titel en die ontbreekt ook hier niet (uit ijdelheid - maar ook als commercieel argument?). De vermelding van de drukkerij op de eerste pagina is niet zonder reden: Victor De Lille was door zijn weekblad ‘*t Getrouwe Maldegem* goed gekend bij de emigrant en nam in dat blad ook gretig informatie op van Meetjeslanders die uitweken naar Noord-Amerika.

Het boekje telt 82 pagina’s. Ruim 50 pagina’s daarvan worden ingenomen door persoonsnamen, voorgesteld in twee kolommen. Anders dan misschien in de reclame wordt gesuggereerd is niet altijd het volledige adres opgenomen. In de meeste gevallen is enkel de woonplaats gegeven (dorp of stad, staat). Voor een beperkt deel namen is

geboorteplaats en geboortjaar opgenomen. Bij enkele andere personen ontbreekt die informatie en wordt verwezen naar beroep of positie in het verenigingsleven.

Een belangrijke bron van informatie voor Van De Genachte zijn de lijsten van de agenten die de migratie regelen.⁹ Van de agentschappen Adegem, St.-Laureins en Bavegem zijn de vertrekdata opgenomen bij de namen. De lijst van Aalter is – niet geheel verwonderlijk – de meest complete. Daar is zelfs de naam van het desbetreffende schip opgenomen met vertrekdatum. Een andere belangrijke bron voor de samensteller is de lijst met ‘*geabonneerden aan het Getrouwe Maldeghem die Amerika bewonen*’. De lijst is niet alfabetisch en ook niet uniform. Het gaat hier om ruim 1100 namen, wat toch wel behoorlijk veel is. Hieruit meteen besluiten dat het blad van Victor De Lille evenveel lezers heeft aan de overkant van de oceaan lijkt misschien iets te overdreven.¹⁰ Bepaalde namen komen twee keer voor met verschillende schrijfwijze, bij verenigingen worden alle leden opgesomd, echtgenoten en kinderen worden soms wel onder een naam geplaatst en dan weer niet. Los van de vraag of dit dus wel degelijk allemaal abonnees zijn, kan ook de vraag gesteld worden naar de algemene accuraatheid van de gegevens.

Andere lijsten die worden gebruikt zijn de volgende:

- Priesterbond ter bescherming der Belgische en Nederlandsche uitwijkelingen (8 namen van priesters).
- Katholieke Belgische-Amerikaansche Bond.
Deze bond biedt hulp aan Vlaamse emigranten voor wat betreft ‘*geestelijk, zedelijk en tijdelijk gebied*’. De erevoorzitter is op dat ogenblik Edward Coryn, afkomstig uit Lotenhulle. Naast het bestuur (8 namen) zijn ook de ‘*briefwisselende leden*’ opgenomen (60 namen).
- Abonnees van het *Brugsch Handelsblad* (een kleine 200 namen)
- Missies van Scheut (8 namen)
- Agentschap Knesselare (ongeveer 80 namen)
- Belgen in Moline Illinois (een lijst van onbekende herkomst, nog eens iets minder dan 300 namen)
- Agentschap Adegem (9 namen)
- Agentschap St.-Laureins (ongeveer 40 namen)
- Agentschap Aalter (iets minder dan 200 namen)
- Agentschap Bavegem (ongeveer 20 namen)
- ‘*Vaste adressen*’ (nog eens iets minder dan 20 namen).

Grofweg geschat levert dit alles samen iets minder dan 1000 namen

op, zodat er in het boek iets meer dan 2000 namen zijn opgenomen. Dit lijkt veel maar het is natuurlijk maar een fractie van het totale aantal Vlamingen dat naar Amerika was vertrokken. Hendrik Van De Genachte was niet dom. De vraag kan dan ook gesteld worden of hij echt verwacht had ooit een soort volledige adreslijst te kunnen opstellen dan wel of hij andere bedoelingen had.

Naast de namenlijsten bevat de Almanak-adreswijzer nog een aantal andere interessante gegevens.

- 18 -

Maris De Volder <small>San Jose N. Y.</small>	August Verdick <small>Victor Iowa</small>
Rene De Coninck "	Ferdinand De Sloover
Jules De Volder "	August Blanckaert
Gabriella Clarys "	Gaston Van Acker <small>Molise Id</small>
Edmond Clarys "	Peter Van de Genachte <small>Rock Island</small>
Jules De Moor <small>Rock Island IED, Detroit</small>	Alfons Dadezele <small>East Moline Ill</small>
Alois Mariens "	Alois De Coninck
Jules Broeckaert <small>154 Randolph Detroit</small>	Louis Van de Woestyne <small>Delo plaine Iowa</small>
Arthur De Backer <small>511 Debole Detroit</small>	Louis De Keyzer <small>Detroit Kans.</small>
M. Revyn <small>110 Champlain De Troy</small>	Oustaaf Raymaeckers <small>et Debael Vervier et Bergin Cycling Club, Wisconsin</small>
Oemiel Dujardin <small>1077 Champlain Detroit</small>	Alfons Ide <small>et Kemelers Oudersorster Id</small>
George Sleene "	Omer Huybrecht <small>et Bouvama Schryver schat- East Moline Id Id bewaarder</small>
Karel Vane "	Jules Corvinnend <small>et Camargo Id Denaerid</small>
Reni Theuninck "	Alfons Tanghe <small>et Kuyndick Id Detroit Id</small>
René Landuyt "	Emiel Verbaas <small>et Zoonsick Id Westwood</small>
Pharalide Laethem "	Jules Vinckier <small>et Kemelers Id Denaerid</small>
Arthur Van de Waele "	Octaal Rodis <small>Delfens ave 770 Wisconsin</small>
Eudle Goethals "	August Coppens <small>Michigan Id.</small>

1. De namen van alle agentschappen uit de streek:

Modest Swanckaert	Ruiselede-Doomkerke
Theophiel De Lichte	Knesselare
M. Ide	Deinze
M. Heytens	Wingene
M. Van Daele	Sleidinge
M. Van Pysenaer (?)	Gent
M. Bauwens	St.-Amandsberg
M. Cunard (?)	Oostkamp
M. Neiryndck	Deinze
M. Le Houck	Eeklo
Emiel Spiegelaere	Maldegem
Theophiel De Rycke	Zomergem
Alfons De Taeye	St.-Laureins
Florent De Coninck	Maldegem
Theophiel De Pré	Adegem
Theophiel Vyncke	Gent
M. Beke	Tielt
Achiel De Clerck	Aalter
Hector Gyselbrecht	Aalter

2. *'Wat iedereen weten moet'*, een mini-cursus EHBO. Deze tekst bevat raadgevingen en tips voor wat men moet doen bij een wonde, versteking, verdrinking, bevriezing, verstikking, vergiftiging, enz. kortom allerlei zaken die een uitwijking tijdens de reis kan meemaken. (Hier zien wij het idee terugkomen van het boekje waarover Van De Genachte in 1905 had geschreven.)

3. *'Wat een landverhuizer ziet in de zeehaven'*. De meeste Vlamingen komen van het platteland en hebben van ver noch van dicht ooit een schip gezien. Van De Genachte biedt een eerste kennismaking met begrippen als bakboord en stuurboord. Ook de betekenis van de verschillende soorten boeien verklaart hij.

4. *'De gewichten bij verschillende volkeren'*, *'Vreemde landmaten'* en *'De waarde van het geld de wereld door'*.

Zoals de titels zelf aangeven zijn dit rubrieken die opsommingen bevatten van hoe men in andere landen weegt, meet en betaalt. Dit zijn natuurlijk typische *'almanak'*-rubrieken. Het zijn lijstjes waarop men kan terugvallen mocht men daar ooit behoefte aan hebben. Het onmiddellijke rendement van deze informatie is vrij beperkt. Het lijkt toch op zijn minst bevreemdend dat de lezer hier kan vernemen welke gewichten gebruikt worden in Liberia, Siam of Turkije terwijl het boekje zich richt op de Vlamingen die naar Amerika emigreren. Hetzelfde kan minstens gezegd worden over de geldwaarde. Men vindt bijvoorbeeld per regio in Duitsland de geldwaarden terug (Pruisen, Hannover, Schleswig-Holstein, Saksen, enz.) maar evenzeer volgt dan een resem van allerlei exotische verre landen. Dit zijn 7 blz. in totaal, toch wel een aanzienlijk deel van het boek. Kreeg Van De Genachte zijn boekje niet vol? Getuigt het van zijn voorliefde voor encyclopedische informatie die hij graag tentoon spreidde?

De Aalterse politiecommissaris had de bedoeling 'de spin in het web' te zijn van de migrantenkringen uit de streek. Daarom bevat het boekje ook diverse vragen om inlichtingen. Het gaat meer bepaald om geboortedata, verblijfplaatsen en vermisten. Van De Genachte gaf ook de mogelijkheid om zelf informatie in te voegen. Hij dacht daarbij in de eerste plaats aan geboortes, huwelijken en sterfgevallen. Tegen het toch niet geringe tarief van 25 centiemmen per regel kon men een bericht plaatsen. Hij gaf zelf een aantal voorbeelden, (waaruit impliciet ook blijkt dat hij dacht deze publicatie verder te kunnen zetten). Tussen de lijnen maakt de auteur ook reclame voor een andere

service die hij kan verlenen, met name het opzoeken en opsturen van officiële akten van geboorte, huwelijk en overlijden en bij uitbreiding het opstellen van stambomen. Van De Genachte herhaalde dat nog eens in een rubriek *'Nuttige raadgevingen'*:

"Een Vlaming in Amerika of in eenig vreemd land verblijvende, zal wel doen zich in bezit te stellen van zijne onmisbaarste papieren. Onder deze moeten noodwendig gerekend worden:

Een uittreksel van geboorte op zegel;

Een uittreksel van den huwelijksakt;

Uittreksel van den overlijdensakt van vader; moeder, zuster, zoon, dochter, man of vrouw.

Het ware zelfs wenschelijk dat ieder persoon eene familietafel bezat, waarop hij de namen van grootvader en grootmoeder der langs vaderlijke en moederlijke zijde zou vinden, benevens de broeders van vader en moeder met hunne vrouwen en kinderen, en de zusters van vader en moeder met hunne mans en kinderen. Dan ten minsten zouden zij kunnen bewijzen dat zij eene afkomst en eene familie hebben, en misschien vroeg of laat verblijd zijn te kunnen bewijzen recht te bezitten op een onverwacht erfdeel.

Eenieder mag zich tot ons wenden, wij gelasten ons met de opzoekingen om die stukken in regel te brengen."

Het is duidelijk dat de politiecommissaris graag in het verleden spitte en zich hiermee kandidaat stelde om genealogisch onderzoek uit te voeren. Het hoeft niet gezegd dat dit uiteraard niet gratis maar *'tegen een kleine vergoeding'* zou gebeuren.¹¹ Ook dit was een van de *'schnabbels'* van de man...

In de gids voor de foorreizigers had hij als samensteller ook geprobeerd om advertenties te werven. Voor de *Almanak-adreswijzer* zijn waarschijnlijk ook pogingen ondernomen, zij het dat het niet al te veel succes had. Niet geheel verwonderlijk vinden wij (een beetje verborgen) wat reclame voor *'t Getrouwe Maldeghem*. Ook voor het blad *Sportvriend*, uitgegeven door Strobbe-Hoornaert uit Izegem, wordt geadverteerd.¹² Tot slot staan er ook een paar grote advertenties in om de emigratie naar Canada aan te wakkeren (let dus wel: Canada, niet de Verenigde Staten!). Een eerste is van een agent, een zekere Van Ooteghem uit Brussel, die huismeiden en landbouwers vraagt om zich in Canada te vestigen. Aansluitend bevindt zich in de almanak een promotietekst van *International Securities Co. Ltd*. Het is niet duidelijk of die Van Ooteghem voor dit bedrijf optreedt, dan

wel of dit een andere promotie is. De *International Securities* biedt in Canada gronden aan in de steden en rekruteert dus voornamelijk arbeiders en ambachtslieden. Ook de *Dominion Steel Corporation* uit Engeland adverteert om naar Canada te emigreren: "... vast werk tegen goed loon aan talrijke struische mannen als daglooners, mijnwerkers, kolenladers, ijzerdraaiers, en aan alle ambachtslieden der staalnijverheid zooals stokers, smelters, enz., enz. ook schijnwerkers of timmerlieden, modeleurs, en elektriciens worden in het algemeen aangenomen." Lokale advertenties (zoals in de *Guide des Forains*) zijn niet opgenomen.

BESLUIT

Hiermee is zowat de beschrijving gegeven van deze *Almanak-Adreswijzer*. Het mag duidelijk zijn dat de grondslag van deze nieuwe 'onderneming' van Van De Genachte misschien wel eerbaar was (een overzicht van de Vlamingen in Amerika) maar dat dit praktisch onrealiseerbaar was. Het is een concept dat wat mank loopt, ook als almanak. In zijn onderzoek naar de 'almanak' (weliswaar voor een eerdere periode) wijst de Nederlandse boekhistoricus Jeroen Salman op de mogelijke functies van een almanak: informatief-oriënterend, opvoedkundig-instructief en ontspannend.¹³ Dit laatste element ontbreekt helemaal in de hier besproken publicatie. De twee andere invalshoeken zijn uiteraard wel te herkennen. De koper van het boek vindt uiteraard informatie over de Vlamingen in Amerika en krijgt er ook nog wel wat typische weetjes bij. Maar wat het eerste aspect betreft mankeert de hier aangeboden informatie toch wel de nodige diepgang (het aantal – volledige – adressen blijft vrij beperkt). En wat het tweede element betreft gaat Van De Genachte het toch wel heel ver zoeken en biedt hij de lezer irrelevante kennis aan. Het concept was goed bedacht, maar in praktijk niet echt realiseerbaar. De lat werd met andere woorden te hoog gelegd en de praktijk wees dat waarschijnlijk vlug uit.

Peter LAROY

Bronnen:

¹ 't *Getrouwe Maldeghem*, 26 januari 1913.

² Zie hierover P. LAROY, *Onbemind maakt onbekend. Biografische aantekeningen bij Hendrik Van De Genachte, politiecommissaris in Aalter van 1890 tot 1920 in Appeltjes van het Meetjesland*, jb.60 (2009), p. 85-112; P. LAROY, *De Guide des*

Forains van Hendrik Van de Genachte in *Land van de Woestijne*, 2010, 3, p. 30-41; P. LAROY, Doctor Stroobant, alias doctor Lepaille, alias doctor Hazebroeck, alias...? in *Land van de Woestijne*, 2011, 2, 34-40.

<http://geschiedenisvanaalter.blogspot.com>, zie de bijdragen *Een tandentrekker te Alter* (27 februari 2010), *Damnatio memoriae* (5 maart 2010), *Een gids voor de foorreizigers* (13 juni 2010).

³ 't *Getrouwe Maldeghem*, 27 augustus 1905.

⁴ 't *Getrouwe Maldeghem*, 10 december 1905.

⁵ 't *Getrouwe Maldeghem*, 9 februari 1913.

⁶ 't *Getrouwe Maldeghem*, 23 februari 1913.

⁷ De informatie met verkoopadressen werd de daaropvolgende weken herhaald in 't *Getrouwe Maldeghem*: 15 juni 1913, 22 juni 1913, 29 juni 1913, 10 augustus 1913. Octaaf Rodts was een vaste correspondent van het weekblad.

⁸ 't *Getrouwe Maldeghem*, 3 augustus 1913. De opmerking van Rodts is misschien wel wat overdreven.

⁹ Over de rol van agenten een zeer lezenswaardig hoofdstuk in D. MUSSCHOOT, *Wij gaan naar Amerika. Vlaamse landverhuizers naar de Nieuwe Wereld 1850-1930*, Tielt, 2002, p.162 e.v.

¹⁰ B. BEELAERT, Waar gaan we heen. Beelden van Amerika bij de Maldegemse emigranten, 1903-1930 in *Jaarboek Heemkundige Kring Ambacht Maldegem*, 2011(17), p. 244 geeft aan dat het niet te achterhalen is hoeveel abonnees 't *Getrouwe* overzee telt. Als we de lijst van Van De Genachte mogen geloven is dit dus heel wat. Interessant is misschien ook de advertentie die in de Almanak-Adreswijzer verschijnt: "Leest 't *Getrouwe Maldeghem*, het meest verspreide en 't grootste Vlaamsche Weekblad, alle weken rijk geïllustreerd. 't *Getrouwe* heeft correspondenten in alle gemeenten rond Maldeghem, alsook in alle streken waar Vlamingen verblijven: Canada, Vereenigde Staten, Zuid-Amerika, China, Congo, Holland, enz. 't *Getrouwe* heeft verre het meest Amerikaansche lezers. 't *Getrouwe* verkoopt in Zeeuwsch Vlaanderen (Holland) meer gazetten dan al de bladen die hier uitgegeven worden. Ge ziet dat dit de beste aanbeveling is voor ons blad. Wij weten hoe ginder, ver van hier, gij smacht naar wat nieuws, naar de veranderingen op uw geboortedorp, daarin zal 't *Getrouwe* voorzien. Wekelijks geven wij den burgerlijken stand van al de gemeenten tusschen Beernem en Deinze, tusschen Brugge en Gent, in al die gemeenten wordt 't *Getrouwe* verkocht.

Ge ziet: met u aan 't *Getrouwe* te abonneeren zal het u schijnen alsof ge wederom in Vlaanderen terug waart. De prijs is geheel laag, voor een jaar 1 dollar 30 cent, voor 10 maanden 1 dollar. Men schrijft in bij den uitgever VICTOR DELILLE te Maldeghem."

¹¹ Na zijn ontslag als politiecommissaris liet Van De Genachte trouwens weten dat hij zich ten dienste stelde om genealogisch onderzoek te doen. Dit is dus hier ook al aangekondigd. (cf. P. LAROY, *Onbemind...*)

¹² *Sportvriend. Eenig blad der Vlaanders, behelzend het nieuws over de Sporten: Wielrijden, Koersen, Voetbal, Loopen, Worstelen, enz.*, tussen 1909 en 1924 door Aloïs Strobbe uitgegeven. Het bevatte vooral uitslagen en pronostieken. De oplage zou in het beginjaar rond de 15 000 exemplaren hebben geschommeld.

¹³ J. SALMAN, *Populair drukwerk in de Gouden Eeuw. De almanak als lectuur en handelswaar*, Zutphen, 1999, p.373-377. Dit onderzoek gaat over een andere periode maar een aantal zaken zijn m.i. ook transformeerbaar naar deze almanak.

DE ACHTERUITKIJKSPIEGEL

WAT ETEN WE MORGEN?

Tegenwoordig is die vraag eigenlijk een “meerkeuze”-vraag. We kunnen kiezen tussen meerdere gerechten. Niet zo tijdens de bezetting 40-44. Toen werd die vraag gesteld in haar ‘primaire’ betekenis, in de zin van: is er morgen wel iets te eten? Op de buiten was het antwoord positief. Iedereen had een tuin of een lapje grond waarop groenten en aardappelen geteeld werden. Niet zo in de stad. Veel stadsgezinnen hadden sommige dagen nagenoeg niets te eten. In Aalter en ook elders, kweekten velen ergens in een hok enkele konijnen. Want: konijn op tafel was een feest! Mijn oom, Honoré Verhoustraete, die naast ons woonde in een huis waar nu de St.-Corneliusparking ligt, besteedde bijzonder veel zorg aan zijn konijnen. Er was altijd de schrik voor diarree. Tijdens de wintermaanden had hij onder de stoof een mini stelling geplaatst, vier houten schappen boven mekaar. Daarop werden, netjes per dag, sneden raap en wortel- en aardappelschillen gedroogd. Een bezoeker rook meteen wat er onder de stoof lag en maakte soms een humoristische opmerking. Altijd was er ook gevaar voor diefstal. Daarom werd het konijnenhok uitzonderlijk beveiligd. Naast een dikke stevige deur met slot, hing er nog een bel langs de binnenkant. Vanuit het aanpalende hok werd via een gat in de muur ook nog een balk voor de deur geschoven. Het konijnenhok leek wel een kleine ‘konijnenburcht’. Eenmaal ging de bel. Het was een stormachtige nacht, echt dievenweer. Oom had de bel gehoord. Voorzichtig piepte hij door een bovenvenstertje, stak de olielamp aan. ‘s Morgens heel vroeg ging hij naar zijn konijnenhok, er was niets gebeurd. Geen sporen van inbraak. Wat een opluchting! Op een dag kwam een poelier aankloppen. Neen, mijn oom had niets te koop. Plots zag de poelier de kat lopen. “Die ziet er gezond uit, verkoop ze me”, zei hij. “Wat zou jij ermee aanvangen, vroeg oom.” “Verkopen in de stad. Daar eten ze graag konijn zonder kop”, antwoordde hij spottend. “Zoek elders naar katten.” “Niet makkelijk tegenwoordig, de meeste zijn te mager”, antwoordde hij ernstig.

Halfweg de bezetting was de nood groot en niet enkel in de steden. Maar ... de redding was nabij! In de bijbel kwam het manna uit de hemel gevallen en hield de hongerige Israëlieten in leven. Dit keer

kwam het manna uit de zee. Er was de wonderbare visvangst. Er werd massa's verse haring, in de volksmond 'levaart' gevangen. Levaart, volgens Van Daele, Zuid Nederlands voor verse haring. Aalter was één der eerste gemeenten die een opgeëiste camion naar de kust stuurde. Per gezinslid kreeg men één kilogram, de boeren waren uitgesloten want die hadden voldoende vlees. Op een voormiddag was er, nog maar eens, geen klas. Waarom weet ik niet meer. Misschien waren er geen kolen, dus geen verwarming. Of misschien verbleven er soldaten in onze school. Ik slenterde naar huis, zag langsheen onze muur, Kerkhofweg, een lange rij mensen staan wachten, kalm en rustig en pratend. De enen hadden een emmer bij, anderen een keteltje, zelfs duwde een bejaarde vrouw een versleten vehikel voort, dat eens een kinderkoets was. Tante stond ook in de rij en wachtte haar beurt af. Ik ging met haar mee. In één van de kleinere gebouwen, achteraan de 'patronage' nu parochiaal centrum Pax, lag een hoop vis op de vloer en verspreidde een speciale geur. In een hoek van het zaaltje zat de veldwachter rustig op een stoel, hield toezicht. De vis werd niet gewogen, maar geschat. Negen grote vissen per kilogram of tien kleinere. Maar vrij snel kon je de levaart vrij kopen in de viswinkel. Ik herinner me dat ik dikwijls om een portie vis ging in een huisje in de Valkestraat. Zoon René werkte aan de kust en bracht de levaart mee. Soms moest ik lang wachten, want de treinen reden verre van stipt. Dan zat ik stil op een stoel en luisterde naar wat de grote mensen vertelden, want ik was niet de enige die wachtte op de thuiskomst van René. In de kranten van toen verschenen allerlei recepten om de vis te bereiden, kwestie van wat variatie in het menu. De levaart werd gebakken, opgelegd in azijn, geroosterd en er waren zelfs mensen die levaartsoep kookten. Hoe nuttig de komst van deze vissoort ook was, er was wel een probleem: de vele graten. Soms bleef een graat urenlang, een enkele keer, een dag of meer in de keel steken. Dat gaf een vervelend, kittelend gevoel. Meteen waren er remedies. Veel water drinken was goed, een stuk brood was beter.

Eens de oorlog voorbij, was het uit met de levaart. Men had er genoeg gegeten. Deze vissoort was synoniem van bezetting en die was gelukkig maar, voorbij. Toch koop ik nog af en toe enkele verse haringen. En steeds weer herinnert reuk, smaak en graten me aan de kindertijd en aan de lange rij mensen die stonden te wachten tegen onze muur voor een portie 'levaart'...

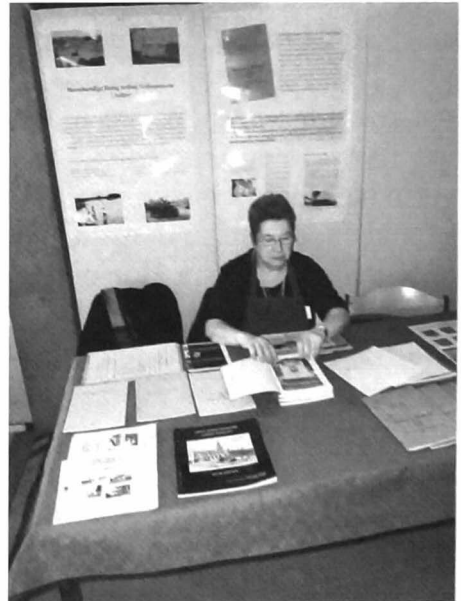
VLAAMSE DIALECTENDAG IN AALTER

Op 17 maart 2012 vond in Aalter de Vierde Vlaamse Dialectendag plaats. De voornaamste organisatoren waren vzw Variaties en het Dialectgenootschap Zuidwest-Meetjesland. Onze heemkundige kring Arthur Verhoustraete leverde logistieke steun en was aanwezig met een info- en boekenstand. Bijna honderd geïnteresseerden schreven zich in. Dialectliefhebbers uit zowel het diepe West-Vlaanderen als het verre Limburg of hoofdstad Brussel en zelfs enkele geïnteresseerden uit Nederland maakten er een gezellige bijeenkomst van.

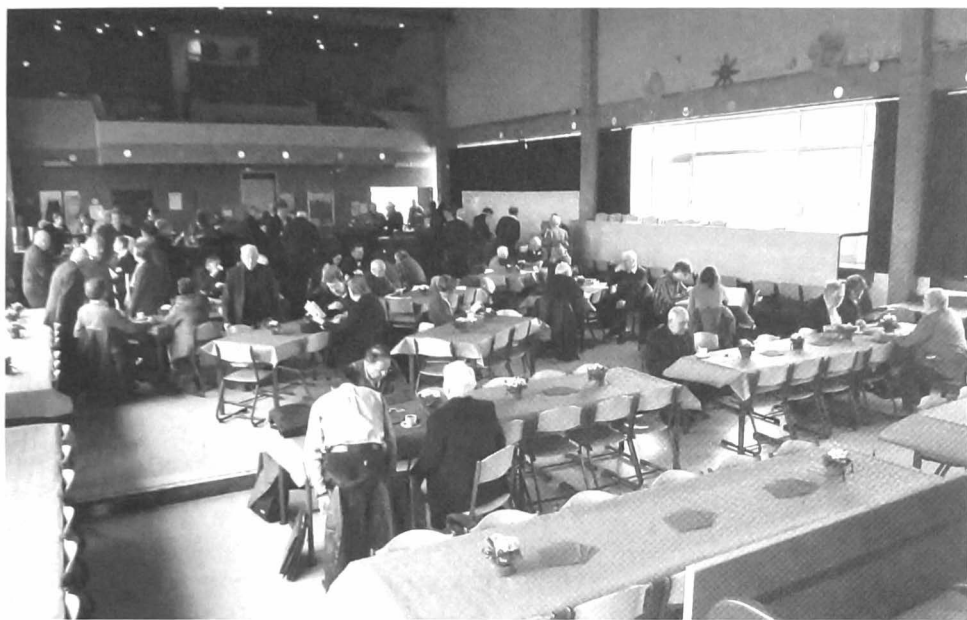
Na een hartelijke verwelkoming met een kop koffie/thee en het ontmoeten en begroeten van oude vrienden begaven de meeste deelnemers zich naar een van de workshops. Onder leiding van deskundige (en vaak academisch geschoolde) sprekers verdiepte men zich daar in allerlei deelaspecten van dialecten en dialectonderzoek. 's Middags was het aanschuiven voor een rijkelijk buffet en werd er aan de meeste tafels druk gekeuveld, in alle mogelijke dialectvarian-

Organisator Erik Wille krabt zich 's ochtends nog even in het haar, maar de organisatie van de Vlaamse Dialectendag verliep perfect.

Bestuurslid Eliane De Poorter tekent present voor de infostand van de heemkundige kring Arthur Verhoustraete.

Een goedgevulde zaal in het Emmaïsinstituut.

ten. In de namiddag volgde een plenaire zitting met muziekoptreden en enkele meer formele toespraken. In tijden waarin ook deze groep het moeilijk krijgt om aan subsidies te geraken was het enthousiasme van de aanwezigen alvast hartverwarmend voor de Vlaamse (en Nederlandse) dialecten. Het wordt in elk geval ook uitzien naar het dialectenwoordenboek dat het plaatselijke Dialectgenootschap tegen het einde van het jaar plant uit te geven.

Al bij al een zeer geslaagde dag en een dikke pluim voor Erik Wille, Etienne Van Eeghem, Julien Braeckevelt en de andere bezielers en medewerkers van deze mooie bijeenkomst.

De redactie

Meer over de geschiedenis van Aalter:
<http://geschiedenisvanaalter.blogspot.com>

RESTAURATIE OUDE KAART POEKE

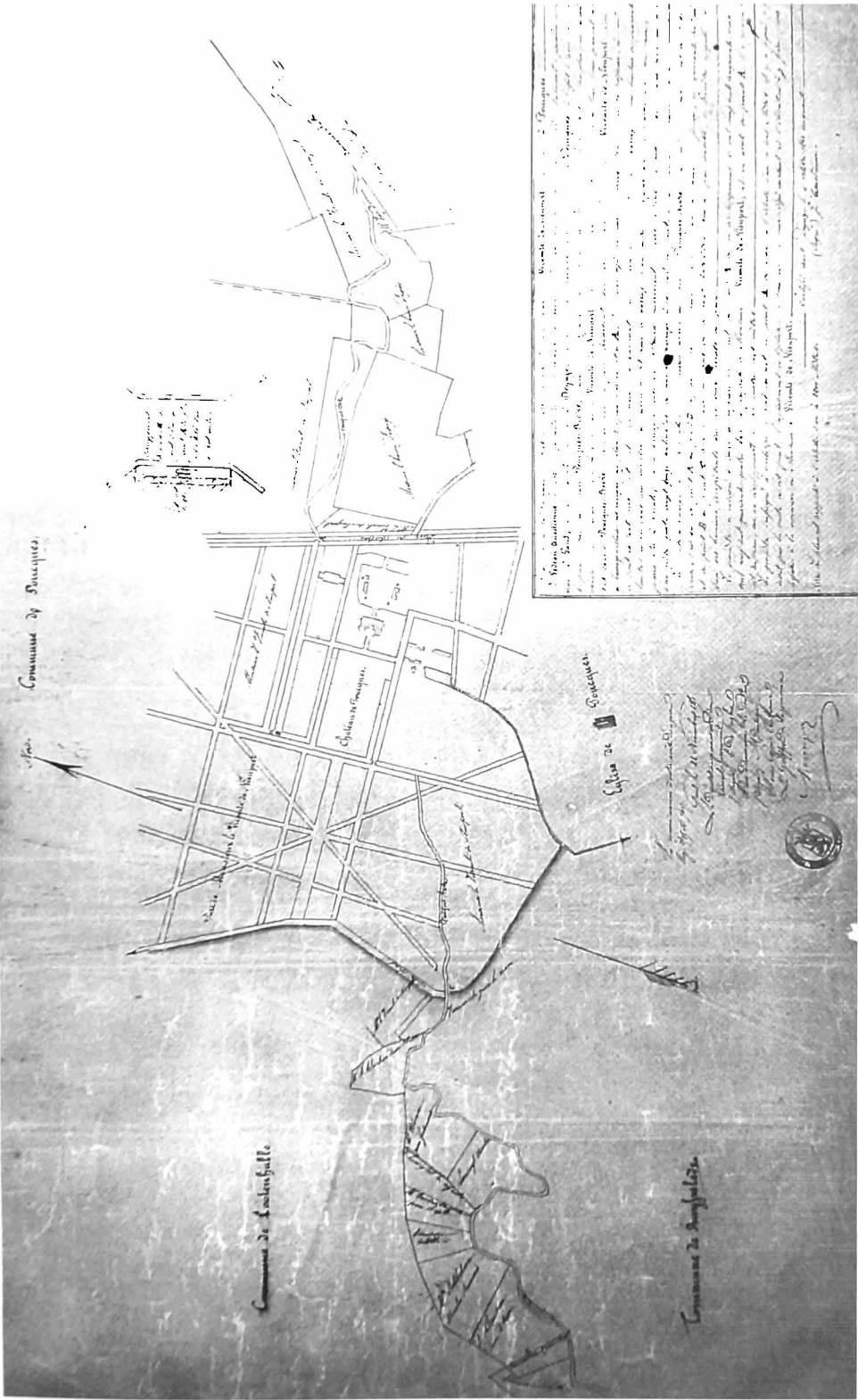
Naar aanleiding van Erfgoeddag 2012 (22 april 2012) stelde het gemeentebestuur van Aalter in samenwerking met de Provincie Oost-Vlaanderen een restauratie voor van een oude kaart van Poeke. Het document is gedateerd halfweg de negentiende eeuw en werd gemaakt in opdracht van de toenmalige kasteelheer de Preud’Homme d’Hailly. Landmeter Gideon Questienne uit Deinze tekende voor de realisatie ervan. De kaart diende in eerste instantie voor de optimalisatie van de waterhuishouding van het kasteeldomein. Op de kaart ziet men duidelijk waar een sluis zal worden gebouwd om ook in de zomermaanden voor voldoende wateraanvoer te zorgen.

Het origineel van de kaart wordt bewaard in een speciaal foedraal en is voor het publiek niet consulteerbaar. Het gemeentebestuur zorgde echter voor replica’s die op het gemeentehuis kunnen worden besteld. De historische waarde van deze landmeterskaart zit vooral in de informatie met betrekking tot landschaps- en omgevingselementen van het 19de-eeuwse Poeke.

De redactie

Provinciaal gedeputeerde A. Vercamer en schepen van Cultuur van Aalter M. Bergez onthullen de kaart, bewaard in een speciaal foedraal.

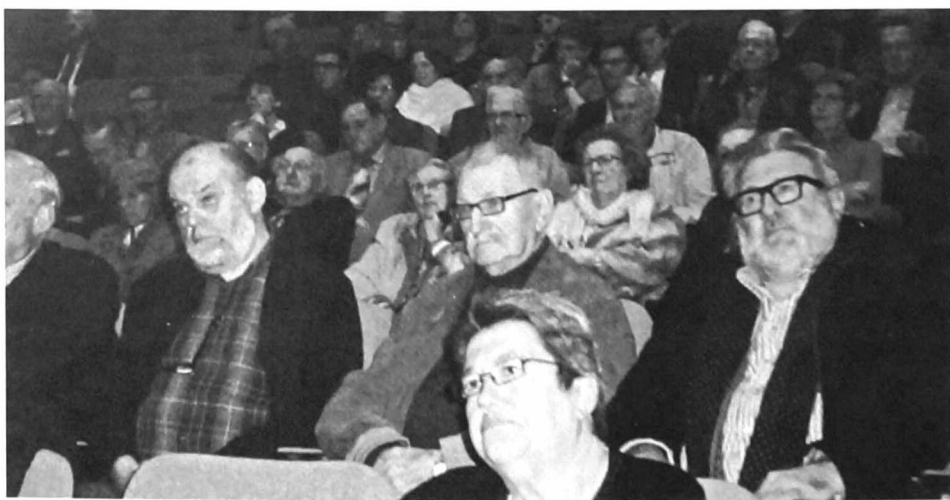
Een replica van de kaart tentoongesteld.

VOORSTELLING BOEK RAYMOND VAN DEN BROECKE

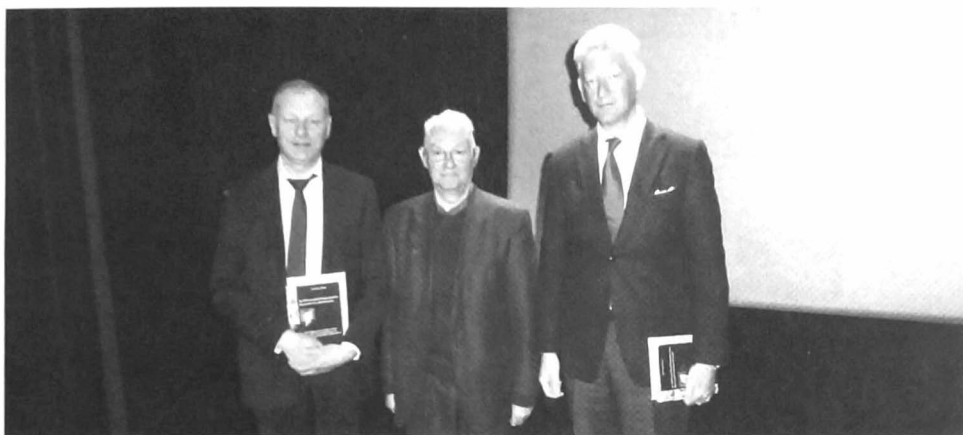
Op zaterdag 14 april 2012 stelde auteur Jan Camerlinckx zijn biografie voor over de gewezen Aalterse burgemeester Raymond Van den broecke. De auteur kon voor zijn boek een beroep doen op het familiearchief en op een aantal andere privé-archieven. Dit zorgde ervoor dat het boek meer is dan een levensbeschrijving en vooral voor het Aalter van de jaren 1950 heel wat nieuw fotomateriaal voor het eerst in de openbaarheid brengt.

Voor de voorstelling van het boek vulden ruim honderd geïnteresseerden het auditorium van het gemeentehuis in Aalter. Historicus Peter Laroy bracht om te beginnen een beknopt overzicht van de burgemeesters die de gemeente in het verleden hebben bestuurd (een samenvatting is te vinden op <http://geschiedenisvanaalter.blogspot.com>). Vervolgens plaatste Jan Camerlinckx de figuur Raymond Van den broecke in een breder perspectief. De beschrijving in vogelvlucht van de grote historische evoluties werd door de aanwezigen met aandacht gevolgd en bijzonder gesmaakt.

Het was uiteindelijk minister van Landsverdediging en titelvoerend burgemeester van Aalter Pieter De Crem die de namiddag afsloot. Zijn betoog sloot naadloos aan bij de vorige sprekers en als ervaringsdeskundige legde hij enkele interessante aanvullende accenten.

Een aandachtig publiek tijdens de lezingen.

v.l.n.r.: Patrick Hoste (wnd. burgemeester), Jan Camerlinckx (auteur), Pieter De Crem (minister van Landsverdediging).

Met het citaat “*on est toujours de quelque part*” onderstreepte hij dat ook nationale politici nooit hun herkomst vergeten. De stijlvolle bijeenkomst werd afgesloten met het overhandigen van de eerste exemplaren door de auteur aan de minister en de loco-burgemeester.

J. CAMERLINCKX, In 1959 overleed burgemeester Raymond Van den broecke. Of het verhaal van een Aalterse familie van het einde van de negentiende eeuw tot aan de vooravond van de ‘golden sixties’, Aalter, 2012, 234 p.

De redactie

v.l.n.r.: Willy Baeckelandt, Jan De Crem (ere-burgemeester), Robert Verhelst (gewezen eerste schepenbestuurslid Heemkundig Kring), Roger Baeckelandt (bestuurslid Heemkundige Kring), Willy Stevens (voorzitter Heemkundige Kring) op de receptie achteraf.

INHOUDSTAFEL

Roger BAECKELANDT	Nieuws van gedeporteerden uit Aalter, eind maart tot midden september 1943.	3
Peter LAROY	Dit boekje zal welkom heeten... Over de Almanak-Adreswijzer der Vlamingen in Amerika (1913).	44
André DE KÉ	Achteruitkijkspiegel: Wat eten we morgen?	54
De redactie	Vlaamse dialectendag in Aalter.	56
De redactie	Restauratie van een oude kaart van Poeke.	58
De redactie	Voorstelling van het boek over Raymond van den broecke.	60

LAND VAN DE WOESTIJNE

Tijdschrift van de Heemkundige Kring Aalter, gesticht in 1977.
Verschijnt in maart, juni, september en december.

Verantwoordelijke uitgever: Jan Defruyt, Kestelstraat 67, 9880 Aalter

Bankrekening: nr. 02 4426 5943 6140 - Heemkundige Kring Aalter.

Lidmaatschapsbijdrage: gewone leden: € 12,50
steunende leden: € 25,00 of meer

Overname uit het tijdschrift is toegelaten mits schriftelijke toelating van de redactie. Iedere auteur is verantwoordelijk voor de inhoud van zijn tekst.

BESTUUR

Voorzitter: Willy STEVENS, Groenevijvers 8, 9910 Knesselare
09 374 44 58 - *willystevens1@skynet.be*

Ondervoorzitter: Peter LAROY, Brouwerijstraat 84, 9880 Aalter
09 375 14 86 - *peter.laroy@pandora.be*

Secretaris: Jan CAMERLINCKX, Schuurlo 12, 9880 Aalter
09 374 79 82

Ledenbeheer: Eliane DE POORTER, Leurebroekdreef 1, 9880 Aalter
051 68 89 91 - *arnelidepoorter@pandora.be*

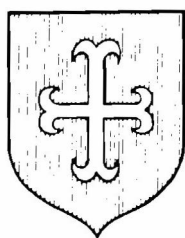
Penningmeester: Dries ALYN, Bellemstraat 49, 9880 Aalter
09 374 23 60 - *ives.penninck@telenet.be*

Redactie en layout: Jan DEFUYT, Kestelstraat 67, 9880 Aalter
09 374 65 81 - *jan_defruyt@scarlet.be*

LEDEN: Robert VERHELST, Stationsstraat 74, 9880 Aalter
09 374 41 36 - *robert.verhelst_aalter@skynet.be*
Roger BAECKELANDT, Ekenakker 2, 9880 Aalter
09 375 13 77 - *roger.baeckelandt@telenet.be*
Walter VERVALLE, Langendamdreef 62, 9880 Aalter
09 374 54 63 - *walter39be@yahoo.com*

MEDEWERKERS: Erik WILLE, St.-Pietersveld, 8750 Wingene
051 65 50 29 - *erik.wille@skynet.be*
Etienne VAN EEGHEM, Ter Weibroek 53, 9880 Aalter
09 374 76 81 - *etienne.vaneeghem@skynet.be*
Mikc EKELSCHOT, Molendreef 28, 9880 Aalter
0498 60 47 40 - *mdekelschot_molenaar@hotmail.com*

Land van de Woestijne

Tijdschrift van de
Heemkundige kring „Arthur Verhoustraete” Aalter

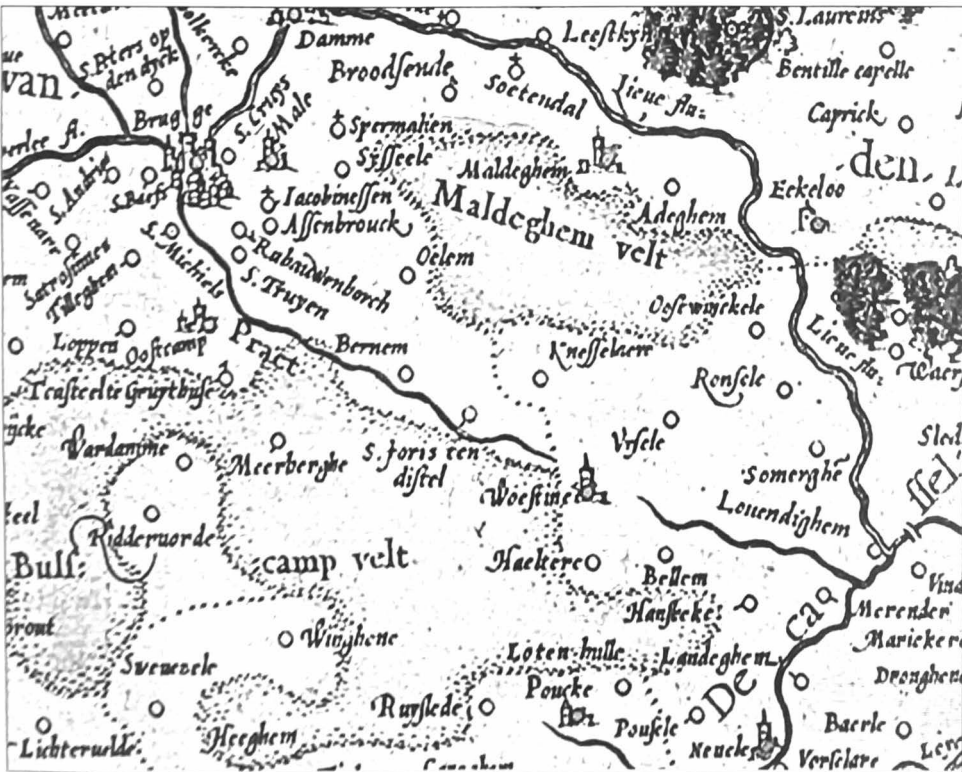
35e jaargang - nr. 3 - 2012

AFBAKENING VAN DE PAROCHIEGRENZEN IN HET *BULSKAMPVELD* IN 1242

SITUERING VAN HET GEBIED EN HISTORISCHE ACHTERGRONDEN

Het historische 'Bulskampveld', dat zich uitstrekte tussen de cuesta ⁽¹⁾ die van Hertsberge tot Aalter en Lotenhulle loopt en het huidige kanaal Gent-Brugge en een groot deel van Aalter omvatte, lag tot in vrij recente tijden in het collectief geheugen van de mensen van Binnen-Vlaanderen. Landschapsecologen noemen het vandaag een relictzone, wat impliceert dat het typisch landschap dat hier vroeger domineerde, omzeggens verdwenen is.

De ondergrond bestaat er uit tertiaire lagen, waarin glauconiet houdend zand en klei aanwezig zijn. Het betreft meestal weinig doorlatende bodems waar zandsteenbanken (veldsteen) vrij dicht aan de oppervlakte liggen. Tijdens de ijstijden werd er in onze streken zand aangevoerd door de wind. Op de cuestarug is de afgezette zandlaag

zeer variabel van dikte en op sommige plaatsen zelfs afwezig, zodat de tertiaire lagen daar dagzomen.

Deze vaak droge zandgronden, in de winter en het voorjaar op sommige plaatsen ook natte gronden, waren vermoedelijk op sommige plekken al zeer vroeg oorzaak voor het ontstaan van een vrij open landschap met een vegetatie van verspreid staande bomen en struiken en daartussen vooral grassen, kruiden en heideachtigen. Tijdens het subboreaal (ca. 3000-1000 v. Chr.) hebben zowel een koeler en droger klimaat, als de begrazing door vee, de uitbreiding van dat open landschap nog bevorderd. Het urnenveld dat in 1952 in Aalter in de wijk Oostergem werd opgegraven en gedateerd werd einde bronstijd - begin ijzertijd (ca. 700 tot 500 v. Chr.), verwijst naar een nederzetting in Aalter in die tijd. ⁽²⁾ Het palynologisch onderzoek dat toen werd uitgevoerd op bodemmonsters wijst niet alleen op het voorkomen van bomen en struiken als hazelaar, berk, in mindere mate ook van eik en linde, maar ook op de belangrijke aanwezigheid van grassen en vooral kruidachtigen. Bij deze laatste blijken Ericaceae (heideachtigen) een vrij belangrijk aandeel gehad te hebben. ⁽³⁾

Recente archeologische opgravingen hebben aangetoond dat Aalter in de romeinse tijd en zelfs daarvoor een nederzetting van enig belang was en dat vooral het gebied rond het huidige dorpscentrum en rond Aalterbrug ontgonnen was. Het omringende gebied bestond vermoedelijk uit bos en struweel dat constructiehout en brandhout leverde en open ruimte die als weidegrond voor het vee werd gebruikt.

Als Aalter in 974 voor het eerst op in de bronnen opduikt, heeft het Liber Traditionem van de Gentse St.-Pietersabdij het over de *villa Haleftra in pago Mempisco sita* en wordt het domein beschreven als bestaande uit *campis* (onontgonnen velden), *agris* (akkers), *pratis*, *pascuis* (weiden), *silvis* (bossen), *mancipiis*, *mansionilibus* (kleine min of meer zelfstandige landbouwuitbatingen en woningen van horigen), *acquis* (vijvers), *acquarumve decursibus* (waterlopen)...

Sinds de romeinse tijd was er waarschijnlijk weinig veranderd voor wat betreft het bodemgebruik. Tussen het einde van de romeinse tijd en het document over de *villa Haleftra* liggen enkele eeuwen, met name de vroege middeleeuwen (5de tot 10de eeuw), een periode die zeker voor onze gewesten, gekenmerkt wordt door een schaarste van geschreven bronnen en tot voor kort ook van archeologische vondsten. Het archeologisch onderzoek over de periode, dat tijdens de voorbije decennia zowat overal in Europa en meer bepaald in het

noorden van Frankrijk en ook bij ons werd uitgevoerd, lijkt een heel ander beeld te geven van de vroege middeleeuwen dan datgene dat tot voor kort nog algemeen gangbaar was. ⁽⁴⁾ Tussen de Romeinse tijd en de Karolingische tijd zou er niet zo'n brede kloof liggen als onze schoolse geschiedenisboeken op grond van Henri Pirenne, Marc Bloch en anderen, vooropstelden. De migratie van Germaanse populaties die eigenlijk al in de tweede en derde eeuw begon met de assimilatie van vreemde volksstammen als *foedus* in het Romeinse verdedigingssysteem langs de *limes*, werd in de vierde en vijfde eeuw intenser en leidde onvermijdelijk tot spanningen en conflicten tussen de diverse Germaanse groepen die grote stukken Romeins gebied hadden ingepalmd. De situatie stabiliseerde zich met de vorming van een Frankische Rijk. De migratie van Germaanse populaties had belangrijke consequenties op allerlei domeinen van het maatschappelijk leven. Gezien de autochtone bevolking, behalve misschien een beperkte elite, niet weggevlucht was, mondde dat uit in een versmelting van culturen en het ontstaan van een nieuwe sociale, economische en politieke organisatie.

Deze vernieuwing komt niet alleen tot uiting in het bodemgebruik en de bewoning, maar ook in een geleidelijk evoluerende rurale maatschappij, waarbinnen zich ook artisanale activiteiten als spinnen, weven, smeden, hout bewerken, enzovoort ontwikkelden.

Zoals de huidige stand van het archeologische onderzoek bij onze zuiderburen aantoont, ging blijkbaar weinig technische kennis en uitrusting (inclusief het gebruik van metalen werktuigen) uit de Gallo-Romeinse tijd verloren en was het opgeven van landbouwgronden, voor zover die al plaats had, beperkter dan tot nog toe gedacht. Misschien was in onze gewesten ook de uitbreiding van het bos tussen de vierde en de zevende eeuw niet zo'n algemeen en grootschalig verschijnsel als Adriaan Verhulst ⁽⁵⁾ en anderen stelden. Allicht waren de vroege middeleeuwen ook niet zo'n duistere en miserabele tijd. Een beeld dat blijkbaar niet alleen gevormd wordt door de schaarste van het bronnenmateriaal, maar ook door de clichés die negentiende eeuwse historici over die periode opgehangen hebben.

In de vroege middeleeuwen ontwikkelden zich dorpen en heerlijkheden, die voor lange tijd de basis zouden vormen van het maatschappelijk leven op het platteland. Als vanaf de tiende eeuw intensere ontginningsactiviteiten in de bronnen opduiken, dan zijn die slechts de voorzetting van een geleidelijke evolutie die waarschijnlijk van in de Gallo-Romeinse periode op gang was gekomen en slechts tij-

delijk onderbroken werd in perioden van transitie (van de vierde tot zesde eeuw wanneer Germaanse volksstammen onze regio's inpalmden, wat gedurende enige tijd instabiliteit veroorzaakte en nog eens in de negende eeuw wanneer de Noormannen verschillende keren de westelijke kusten het Karolingische Rijk binnenvielen en soms zeer ver landinwaarts doordrongen). Die nieuwe ontginningen gingen blijkbaar samen met een economische expansie, een verbetering van de levensomstandigheden en een sterke toename van de bevolking tussen het midden van de tiende en het einde van de dertiende eeuw. Die evolutie werd bovendien begunstigd door een verbetering van het klimaat. ⁽⁶⁾

Aanvankelijk situeerden ontginningen zich op de betere gronden rond de dorpen. In Aalter was dat rond het dorpscentrum en aan weerszijden van de Durme. Naarmate de behoeften aan akkergronden toenamen, verplaatsten de ontginningen in Vlaanderen zich naar de bosrijke gebieden en de kustvlakte.

Vanaf het einde van de twaalfde eeuw situeerde de ontginningsactiviteit zich vooral op de zogenaamde 'marginale gronden'. In documenten is er sprake van de schenking of uitgifte van 'wastinae' (woeste gronden), maar steeds vaker blijken deze zich ofwel op schrale zandgronden ofwel op vochtige gronden te situeren.

In Aalter en omliggende parochies verplaatsten de ontginningen zich naar de woeste gronden op Bulscamp. Vermoedelijk beschouwden de inwoners van die parochies, de woeste gronden die alleen gebruikt werden als weide voor het vee of om plaggen te steken en brandhout te verzamelen, als een natuurlijk expansiegebied. Het verwerven van woeste gronden door lekeheren en abdijen en de oprichting van een aantal nieuwe nederzettingen op Bulscamp moet in de eerste helft van de dertiende eeuw dermate toegenomen zijn dat Walter de Marvis, bisschop van Doornik, zich in september 1242 genoodzaakt zag om de grenzen van de parochies rond Bulscamp vast te leggen en zelfs enkele nieuwe parochies op te richten.

DE HEFFING VAN TIENDEN

De heffing van kerkelijke tienden, een soort belasting op de agrarische inkomsten, was in feite gestoeld op het oudtestamentische gebod om jaarlijks een tiende deel van alle opbrengsten van het land te offeren aan God, wat er praktisch op neerkwam dat die opbrengsten werden afgedragen aan de synagoge.

Tijdens de eerste eeuwen van het christendom werd alleen gewag gemaakt van aalmoezen voor de armen en schenkingen voor de plaatselijke kerkgemeenschappen. Gaandeweg werden de oproepen om geldelijke steun voor de christelijke gemeenschap stringenter, maar het idee om naar oudtestamentische traditie, tienden te gaan heffen, vond pas later ingang.

Wanneer keizer Constantijn in 313 het edict van Milaan uitvaardigde en daarmee het Christendom erkende als volledig gelijkgesteld met de oude Romeinse godsdienst en tevens bepaalde dat alle tijdens de vervolgingen geconfisqueerde goederen moesten worden teruggegeven, werd daarmee het pad geëffend voor een gestructureerde christelijke instelling, de kerk. De erkenning van de katholieke godsdienst tot staatsgodsdienst door keizer Theodosius in 380 versterkte nog de positie van de kerk als instelling. Vandaar naar het verwerven van inkomsten voor de kerk was maar één stap meer. De nieuwe instelling had immers middelen nodig om gebouwen op te richten en om te kunnen functioneren. Keizer Constantijn stelde de heffing van tienden in om zo aan de noden van de kerk te kunnen voldoen. De val van het West-Romeinse Rijk en de migratie van vreemde volken, met hun eigen culturen en religies, naar het westen, vertraagde echter de christianisatie in grote delen van West-Europa.

De eerste bepalingen voor het innen van tienden duiken in de zesde eeuw op, wanneer één van de besluiten van het tweede concilie van Mâcon in 585 dreigde met de excommunicatie van diegenen die geen kerkelijke tienden betaalden. De besluiten hadden slechts een beperkt en vrij lokaal impact, vermits het grootste deel van de Germaanse bevolking nog niet bekeerd was.

Onder de regering van de Karel de Grote werd de tiendplicht nader omschreven in de Capitularia en werd daarmee geacht algemeen doorgevoerd te worden in het hele Frankische Rijk. In de Capitularia de villis heet het:

Volumus ut iudices nostri decimam ex omni conlaboratu pleniter donent ad ecclesias quae sunt in nostris fiscis, et ad alterius ecclesiam nostra decima data non fiat, nisi ubi antiquitus institutum fuit. Et non alii clerici habeant ipsas ecclesias, nisi nostri aut de familia aut de capella nostra.

(Vertaling: Wij willen dat onze intendanten de tienden uit alle opbrengsten geven aan de kerken die in onze fiscus liggen; en dat ze niet aan een andere fiscus worden gegeven, tenzij er een oude traditie bestaat. En dat geen andere bedienaar diezelfde kerken bezit, tenzij mensen van onze familie of van ons hof.)

In principe kwam een derde van het tiende toe aan de parochiepriester, een ander derde diende voor het onderhoud van de kerk en het laatste tiende was bestemd voor de armenzorg.

De invoering van de tienden betekende hoe dan ook een verzwaring van de toch al precaire leefomstandigheden op het vroegmiddeleeuwse platteland. Bovendien kwamen heel wat tienden niet terecht bij de groepen waarvoor ze waren bedoeld. Dikwijls eigenden adellijke bezitters van kerken en kloosters zich het grootste deel van de bijbehorende tienden toe, wat dan tot eindeloze discussies leidde.

Vanaf de elfde eeuw is er in de bronnen ook regelmatig sprake van *decima novalium* of 'novaal tienden'. Dat zijn tienden die betrekking hadden op pas ontgonnen gronden die in de voorafgaande periode van veertig tot zestig jaar niet in cultuur gebracht waren of zoals ze door Eugenius III in de twaalfde eeuw omschreven werden: *illis terris quae...noviter colentur et olim a sexaginta vel quiquaginta seu quadraginta annis infra, cultae non fuerint.* ⁽⁷⁾

Wanneer de kerk in de twaalfde en dertiende eeuw, na de Gregoriaanse hervormingsbeweging, gaandeweg meer invloed kreeg op het maatschappelijk gebeuren, lieten de bisschoppen steeds uitdrukkelijker hun rechten gelden op de tienden en dan vooral op de novaal tienden. Zo werd ondermeer bepaald dat die novaal tienden onder de bevoegdheid van de bisschoppen ressorteerden en dat ze recht hadden op een vast deel van de tienden.

De restauratie van de kerkelijke privileges uit de Karolingische tijd leidde tot talrijke conflicten en betwistingen met graaf, leken en kerkelijk instellingen (abdijen). Zo kwam het in 1240 tot een betwisting tussen gravin Johanna van Constantinopel en Walter de Marvis, bisschop van Doornik in verband met de rechten over de novaal tienden van braak- en alluviale gronden, bossen, weiden en moeren die niet tot één of andere parochie behoorden. In januari 1242 luidde de uitspraak dat de bisschop twee derden van de tienden bekwam en dat de gravin het resterende derde, mits toestemming van de bisschop, aan een kerkelijke instelling kon schenken... ⁽⁸⁾

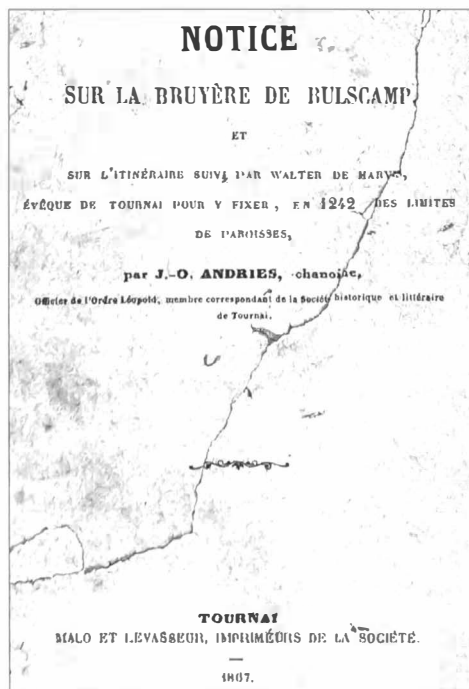
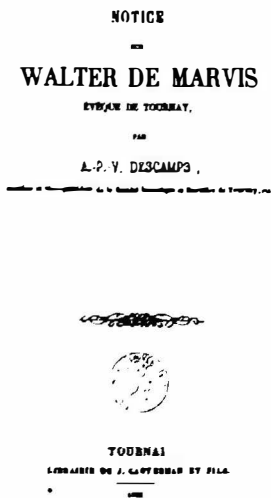
Ofschoon een verband tussen de tiendenwetgeving en de grensafbakeningen van parochies op verschillende plaatsen in onze regio nergens uitdrukkelijk wordt vermeld, toch blijkt uit een oorkonde van 1240 dat die grensafbakeningen ondermeer te maken hadden met de bisschoppelijke rechten op de 'novale tienden'. In die oorkonde stelde de bisschop immers dat hij krachtens zijn recht op de novale

tienden gelegen buiten de parochie grenzen, de helft van de novale tienden in het Scheldeveld, Bulscamp en Alschoot aan de deken en het O.L.V.-kapittel van Doornik schonk en de andere helft voor zichzelf voorbehold. ⁽⁹⁾

Daarnaast heerste op veel plaatsen nogal wat verwarring in verband met de parochiegrenzen en dat leidde onvermijdelijk tot twisten tussen pastoors, abdijen en lekenheren. Walter de Marvis maakte dan ook heel wat werk van de afbakening van de parochiegrenzen. Zo ze zien we hem optreden in Bulscamp, in de streek van de Vier Ambachten en in het Waasland.

BRONNEN BETREFFENDE DE AFBAKENING VAN DE PAROCHIEGRENZEN IN BULSCAMP IN 1242

Van de grensafbakening die in 1242 in Bulscamp plaats had, werd destijds een verslag opgemaakt. Het oorspronkelijke handschrift dat in het Latijn was opgesteld is blijkbaar verloren gegaan en er bestaat nog enkel een kopie in het Bisschoppelijk Archief van Doornik bewaard wordt. ⁽¹⁰⁾ De Latijnse tekst werd voor het eerst in 1852 gepubliceerd door A. Descamps in een boek over Walter de Marvis. ⁽¹¹⁾

Titelbladzijde van de publicatie van A. Descamps in 1852.

Titelbladzijde van het werkje van kanunnik Andries in 1867.

In 'Annales de la Société d'émulation' van 1864-1865 verscheen van de hand van kanunnik Andries (1796-1886) een artikel: 'Notice sur la bruyère de Bulscamp et sur l'itinéraire suivi par Walter de Marvis, évêque de Tounai, pour y fixer, en 1242 les limites de paroisses'.⁽¹²⁾ Het artikel verscheen nogmaals in Doornik in 1867 als een afzonderlijke publicatie.⁽¹³⁾

Het werkje omvat niet alleen de weergave van de Latijnse tekst, maar ook een vertaling in het Frans en een uitgebreide toelichtingen bij de tekst.

Op basis van het boekje van kanunnik Andries publiceerde Arthur Verhoustraete in 1961 'De rondreis van Walter de Marvis, bisschop van Doornik, in 1242'.⁽¹⁴⁾ Hij tekende er zelfs een kaartje bij met het naar de mening van Arthur afgelegde traject (zie bijlage 1). Sindsdien is de grensafbakening in Bulscamp de geschiedenis ingaan als 'De rondreis van Walter de Marvis'.

In de transcriptie van zowel Descamps, als Andries zijn blijkbaar enkele fouten geslopen. Derhalve hebben wij ons voor de reconstructie van de grensafbakening gebaseerd op het meest oorspronkelijke handschrift in het archief van het bisdom Doornik en waarvan ons destijds een fotokopie werd bezorgd door Luc Stockman.

De transcriptie van het Latijnse handschrift en de Nederlandse vertaling zijn weergegeven in bijlage 2.

Behalve dat de Latijnse tekst in gebrekkig kerklatin gesteld is, blijkt hij zakelijken vrij summier te zijn en vooral lijken veel persoons- en plaatsnamen behoorlijk verwrongen. Ofwel was de schrijver niet vertrouwd met het lokale idioom, ofwel heeft een latere kopiïst heel wat fouten gemaakt bij het overschrijven. In de tekst worden er nauwelijks omschrijvingen gegeven van de plaatsaanduidingen. Voor diegenen die destijds bij de grensafbakening betrokken waren en vertrouwd waren met de lokale toestanden was dat allicht geen probleem, maar eeuwen later is het wel vrij moeilijk om namen en toponiemen te situeren. Het is zelfs mogelijk dat de kopiïst stukken tekst niet heeft overgeschreven. Op basis van de eerdere toelichtingen van kanunnik Andries, Arthur Verhoustraete en Luc Stockman, aangevuld met eigen interpretaties, hebben we toch geprobeerd om een zo getrouw mogelijke reconstructie te maken van de afbakening van de parochiegrenzen in onze regio in 1242. Tegelijk willen we daarmee, een toch interessante bron voor de ontginningsgeschiedenis van de streek, toegankelijk maken voor een ruimer publiek.

Anno dñi m^o cccc^o xl^o scdo^o fia^o scda post festum bi
 g^o m^o r^o h^o i^o l^o m^o r^o a^o m^o dñi W^o t^o r^o e^o b^o r^o e^o t^o r^o a^o m^o d^o h^o i^o
 camp^o t^o m^o e^o p^o r^o e^o n^o s^o d^o e^o W^o A^o m^o e^o r^o g^o h^o e^o s^o e^o p^o a^o r^o a^o m^o t^o o^o t^o a^o m^o
 d^o W^o A^o m^o e^o r^o g^o h^o e^o d^o n^o n^o a^o m^o d^o h^o i^o d^o e^o a^o m^o e^o s^o que d^o i^o c^o t^o u^o r^o d^o i^o e^o
 s^o e^o l^o e^o a^o p^o r^o o^o h^o u^o s^o d^o e^o k^o e^o n^o l^o l^o e^o r^o s^o o^o d^o e^o l^o e^o m^o t^o b^o e^o r^o n^o e^o h^o e^o m^o t^o i^o n^o
 p^o h^o i^o s^o s^o e^o n^o t^o p^o o^o s^o t^o s^o o^o t^o l^o o^o c^o u^o m^o q^u i^o d^o i^o c^o t^o s^o o^o t^o s^o o^o t^o d^o e^o d^o
 p^o r^o o^o h^o u^o s^o d^o e^o b^o e^o r^o n^o e^o h^o e^o m^o t^o a^o b^o m^o b^o e^o r^o e^o a^o n^o c^o e^o l^o i^o g^o n^o a^o t^o a^o m^o s^o i^o n^o
 n^o e^o d^o e^o s^o o^o t^o s^o o^o t^o v^o e^o r^o s^o i^o s^o b^o u^o l^o s^o c^o a^o m^o p^o t^o r^o a^o s^o s^o i^o o^o n^o s^o r^o e^o c^o t^o a^o l^o i^o

Aanhef van het originele handschrift. ⁽¹⁵⁾

HET VERHAAL VAN DE GRENSAFBAKENING

De afbakening van de parochiegrenzen op Bulskamp greep plaats op maandag 22 september 1242. Naast de bisschop van Doornik, Walter de Marvis, waren daar allicht ook een klerk, enkele van zijn naaste medewerkers en enige plaatselijke kerkelijke en wereldlijke notabelen aanwezig. Gezien het moeilijk toegankelijke terrein en de af te leggen afstanden lijkt het meest evident dat de verplaatsingen te paard gebeurden. Hoewel het document zelf niets vermeldt over de wijze waarop de bisschop naar Bulscamp kwam, lijkt de suggestie van kanunnik Andries, dat de bisschop in Brugge zou verbleven hebben waar het bisdom een verblijf had, het zogenaamde *Consistoire de la cour spirituelle de Tournai* ⁽¹⁶⁾, een plausibele uitleg. Temeer dat de rondrit begon in de nabijheid van de Gentse Heerweg die van Brugge over Knesselare naar Gent liep.

De tocht door Bulscamp ving aan in Wulfsberge, destijds een heerlijkheid nabij Oedelem, Beernem en Knesselare. Daar stichtte de bisschop de nieuwe parochie Sint-Joris-ten-Distel op de grond van *Walter de Ames*, genoemd *Dissele* (Distele). Daartoe scheidde hij gebied af van de parochies Oedelem, Beernem en Knesselare, die toen mogelijks ruzieden over het bezit van de hele wastine.

Dan ging het naar Zotschore, een heerlijkheid gelegen aan weerszijden van de Zuidleie, in de nabijheid van de huidige plaats Miserie. De afgesneden arm van het kanaal Brugge-Gent in St.-Joris, de zogenaamde Miseriebocht herinnert nog aan die plaats. Zotschore werd door de bisschop toegewezen aan de parochie Beernem. Om enig fysisch teken van de grensafbakening achter te laten, werden bomen gemerkt met een kruis. Zo'n eerste kruis werd aangebracht op een boom aan de grens van Zotschore aan de kant van Bulscamp.

De tocht ging dan verder in de richting van Bulscamp tot aan de woning van *Lansini de Barrent*. De tekst vervolgt: *et ab arbore cruce signata in fine de sotscor (sotscore) versus bulscamp, transiens recta linea ad domum lansini de barrent, quidquid reliquit a sinistra manu dedit parochie de bernehm.* (vertaling: vanaf de boom getekend met een kruis aan het einde van Sotscor (sotscore) richting Bulscamp, ging het in rechte lijn naar de woning van Lansini de Barrent, welke toegevoegd werd aan de linker kant van de parochie *Bernehm*...)

Behalve dat het hof van Barrent ergens bij de grens van Oostkamp, nu Hertsberge, lag, is die plaats nauwelijks te situeren. Misschien lag ze in de omgeving van het Aanwijs en het huidige domein Bulskampveld. Dat er bij het Aanwijs nog altijd een veldkapelletje en een lindeboom staan is misschien een aanwijzing, maar er is geen enkele bevestiging voor een eventueel verband met de afbakening van de parochiegrenzen in 1242.

Bij de woning van Barrent begon Oostkamp en vandaar naar de woning van *Egidius Marcols* nabij *Hersberghe*, werd de grens van de parochie Oostkamp en Beernem vastgelegd. Hertsberge was in die tijd een kleine heerlijkheid met een proosdij van de Sint-Calixtusabdij te Cysoing en een kleine woonkern. Wanneer de proosdij werd opgericht is niet duidelijk. Volgens Georges Claeys in zijn *Kroniek van Oostkamp* zou de proosdij te Hertsberge in 1100 door de abdij van Cysoing gesticht. Zeker is wel dat graaf Diederik van den Elzas in 1147 zo'n 70 hectare grond (30 bunders veld) aan de proosdij van Hertsberge schonk, wat impliceert dat er op dat ogenblik een goed ingerichte gemeenschap was. In 1152 schonk de graaf nog eens 18 bunders aan de proosdij. Na deze schenkingen worden door graaf Diederik drie reguliere kanunniken, die onder het gezag staan van de proost, naar Hertsberge gestuurd. De proost was hoofd van de heerlijkheid Hertsberge, die onder het bestuur van het Brugse Vrije viel. Later werden aan de abdij nog schenkingen gedaan ondermeer te Jabbeke, Ruddervoorde, Oostkamp, Waardamme. In 1154 bevestigde de bisschop van Doornik, Geraldus, de abdij van Cysoing in het

Het kasteel van Hertsberge met rechts de kapel van de vroegere proosdij langs de Proosdijstraat die van Hertsberge naar Ruddervoorde leidt.

bezit van al de goederen van de proosdij van Hertsberge. Naast de gronden bezat de proosdij ook renten in geld of natura, onder andere in Beernem.

Tijdens de Franse Tijd verdween de proosdij en enkel de kapel bleef tot op heden bestaan naast het kasteel van Hertsberge.

Noch Egidius Marcols, noch zijn woning in de nabijheid van Hertsberge zijn nader te situeren. De tekst stipuleert wel dat daar de parochie Oostkamp eindigde (*Ibi finitur parochia de orscamp*). We veronderstellen dan ook dat die woning ergens op de grens met Ruddervoorde gelegen was.

Van de woning van Egidius Marcols trok het gezelschap verder door de heide die zich uitstreckte naar Ruddervoorde en Zwevezele toe. De tekst geeft geen verdere details over die parochies, maar vermeldt wel de afbakening van de parochie Wingene (*limitavit parochiam de winghines*). Waarschijnlijk werd enkel de noordelijke en een deel van de oostelijke grens van Wingene afgebakend. Die grens ging van de woning van *Arnulf Nortwincle* over *Sconebergheeka* tot aan de abeel voor het huis van *Philippus de Wever* (*quae a domo arnulphi de nortwincle extendit se ad sconebergheeka et inde ad abel ante domum philippi textoris*).

Nortwinckle (= noordelijke hoek) is allicht te situeren ten noorden van het huidige Wildenburg. *Sconebergheeka* of Schoonbergeik is mogelijk een foutieve vermelding, daar de naam *sconeberghe* enkele regels verder nog eens voorkomt. Het zou echter ook kunnen dat *Sconebergheeka* een op zichzelf bestaand toponiem was en misschien lag die plaats ergens in de buurt van het punt waar nu nog Aalter, Wingene en Ruiselede samenkomen, maar dat is niet meer dan een veronderstelling.

Waar de woning van *Philippus textoris* (wever) gelegen was kunnen we alleen maar gissen.

Vermits daar de parochie Ruiselede begint en zich uitstrekt tot aan het St. Pietersveld (*Ibi incipit parochia de ruseliede et extenditur ad wastina Sancti Petri*) kan die plaats ergens in de buurt van de hoeve Beierhage op het Wingens veld (langs de weg van Knesselare naar Wingene) gelegen hebben. Dat is toch wat Arthur Verhoustraete voorstelde.

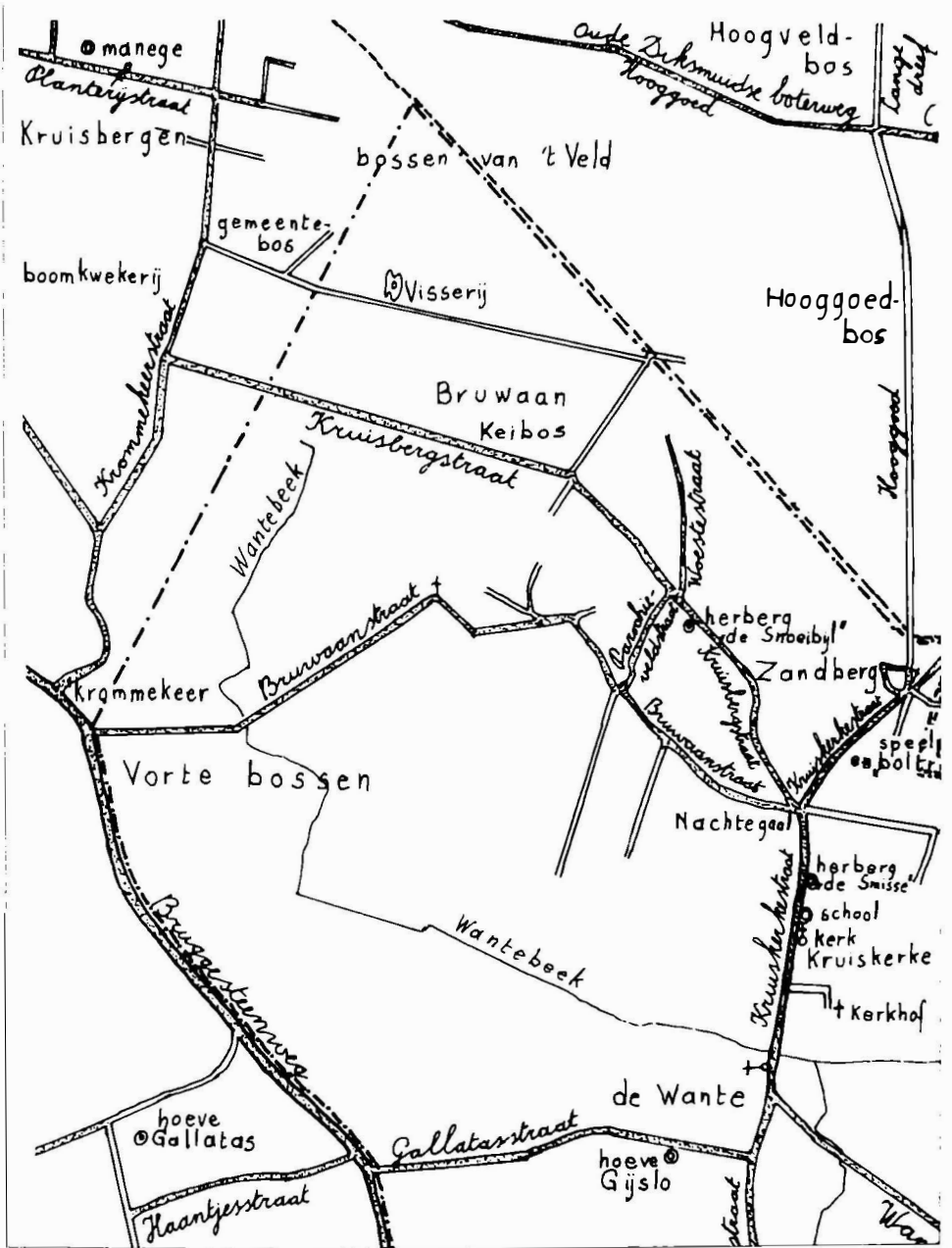
Ruiselede strekte zich dus uit tot aan het St.-Pietersveld. Het gaat hier waarschijnlijk om de 45 bunder veld die gravin Joanna van Constantinopel in 1225 aan de St.-Pietersabdij van Gent vercijsde. In tegenstelling tot de transcriptie en vertaling die J. Andries gaf van het relaas ⁽¹⁷⁾, voegde de bisschop het St.-Pietersveld blijkbaar niet toe aan de parochie Ruiselede. De originele tekst vermeld immers dat de wastine van het St.-Pietersveld niet bij Ruiselede gevoegd werd (*quae wastina excludunt a dicta parochia*). Als hier geen fout gemaakt is in de originele tekst of een latere transcriptie, dan had het niet bij Ruiselede voegen van het St.-Pietersveld mogelijk te maken met de processen die toen hangende waren tussen de St-Pietersabdij en de bisschop en die betrekking hadden met de heffing van novale tienden en grensafbakeningen op andere plaatsen. Had de abdij allicht de bedoeling het veld te ontginnen en er een hoeve op te richten, in 1242 was men daarmee nog niet begonnen. Het zou trouwens nog eeuwen duren voor het St.-Pietersveld ontgonnen werd...

Het ging verder naar een plaats genoemd *Rein(?)ghscot*, waar de wastine van ridder Walter van Massemmen ⁽¹⁸⁾ niet aan de parochie Ruiselede toegevoegd werd (*et inde a reinghscot, ibi excluditur wastina de waltri de masseme, militis*). Toponiemen met - scot, -schot, -schoot of andere variaties komen wel meer voor in onze streken en zouden volgens Gysseling afgeleid zijn van het Germaans: skauta-, wat een beboste hoek hoger gelegen land, uitspringend in moeras-sig terrein betekende. ⁽¹⁹⁾ Deze verklaring leunt aan bij deze van

Smith A.H. die *schoot* afgeleid ziet van het Oeng. *Sceat*, dat *a corner of land, a projecting (uitstekend) piece of land*, betekent. Een andere plausibele verklaring is deze van Fl. Prims in 'Verslagen en Mededelingen van de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde' ⁽²⁰⁾ die *schoot* verklaart als *een gracht en tevens de berm ontstaan door het graven ervan*. Dergelijke terreinbeschrijvingen laten echter geen situering toe, te meer dat ook het prefix *reingh* ons geen aanwijzingen geeft en in latere bronnen het toponiem niet meer voorkomt. Die plaats kan, behalve dat ze ergens op de grens van Ruiselede en Aalter lag en in de omgeving van de Brugse Heerweg moeten liggen, moeilijk gesitueerd worden. Misschien situeerde ze zich ergens nabij het kruispunt van de weg van Knesselare naar Wingene en de Brugse Heerweg (Egypteveld?). Over die Walter van Massemen valt iets meer te zeggen. Massemen ligt bij Wetteren en was destijds een heerlijkheid. Door het huwelijk van Beatrix van Massemen, dochter van Diederik met Gerard van Zottegem, de tweede zoon van Walter, heer van Zottegem kwam Massemen allicht in het bezit van de familie van Zottegem. Hun zoon, Giselbrecht van Zottegem, overleefde zijn oudere broers en werd heer van Ressegem, Leeuwergem, Massemen, Laarne en Kalken. Het is mogelijk dat die familie ook gronden had in Bulscamp en dat die Walter één van de nakomelingen was. Waarom de *wastina de waltri de masseme* niet aan de parochie Ruiselede werd toegevoegd, is onduidelijk.

Als het St.-Pietersveld en het veld van Walter van Massemen niet bij de parochie Ruiselede behoorden, dan kan de vraag gesteld worden of ze dan deel uit van de parochie Aalter of in een soort niemandsland lagen dat tot geen enkele omliggende parochie behoorde? Eén argument pleit alvast voor laatstgenoemde mogelijkheid. In het document wordt niet expliciet aangegeven dat die *wastina's* tot de parochie Aalter behoorden. Verder zullen we daar trouwens nog op terugkomen. De bisschop ging verder tot aan de woningen van *Olivier van Bedrewane* en *Willem Cure* in *Ghyselodamme* (*Et inde ad domum oliveri de bedrewane, inde ad domum willielmi cure in ghyselodamme*). Bruwaan was een heerlijkheid in het noorden van Ruiselede, gelegen tussen het huidige Doomkerke en Kruiskerke. Waarschijnlijk is de woning van Olivier van Bedrewane te situeren als de thans verdwenen omwalde site in de Vorte bossen. Ook de Bruaanstraat herinnert nog aan deze plaats.

Ghyselodamme situeert zich ten noorden van het Goed Gijsele, een hoeve gelegen ten zuiden van Bruwaan (Gallatastraat). Misschien is Gyselodam een verwijzing naar een afdamming op de Wantebek (watermolen?) die daar vlakbij lag.

Detail van de omgeving van de Bruwaanstraat en de Gyselohoeve.

Van het hof van *Willem Cure* ging het naar *Sconenberghe* waar de zuidelijke grens van de parochie Aalter aan *Ruselede* raakte (*A domo willielmi cure ad crucem de sconeberghe. Quidquid est a parte australi dividitur a parochiis de ruselede en de Haltert ...*).

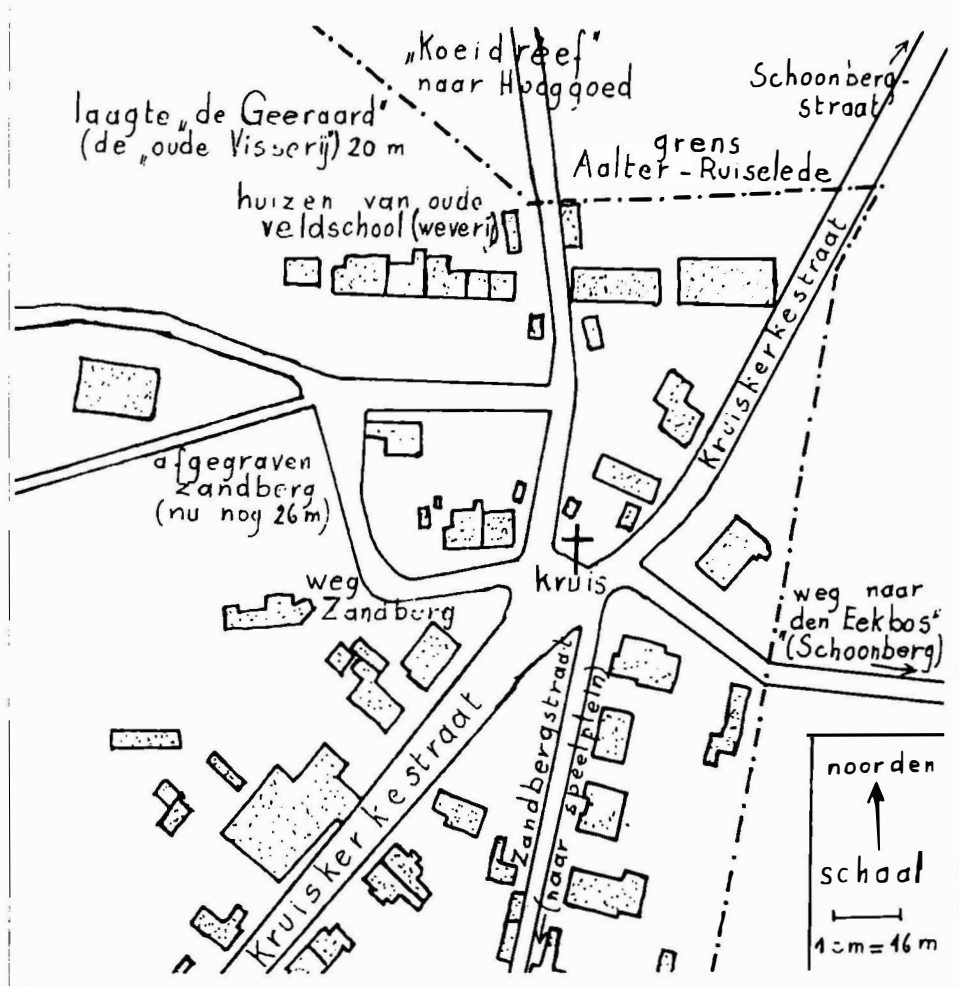
Schoonberge was een heerlijkheid nabij de Aalterse berg, op de grens met *Ruselede*, deels gelegen op *Ruselede*, maar die zich echter

Situering van de cruussen ofte halterschen berch, Schonberge en de Vijfringen.

vooral uitstrekke over Stratem en de Sterrewijk. In 1289 werd een *Eustachius de Schonenberghe* vermeld. De heerlijkheid was toen een leen van Woestijne.⁽²¹⁾ De vermelding van Schonberge in 1242 bevestigt in feite dat de heerlijkheid toen al bestond en vermoedelijk veel ouder is dan tot nog toe gedacht. Het veldkruis dat daar nog in de buurt staat is mogelijk nog een overblijfsel van het vroegere merkteken dat Walter de Marvis daar destijds aanbracht.

Van aan het kruis bij Schonberge strekte Aalter zich uit tot aan de woning van *Lambekin van Warwincle*. *Warwincle* is het later vermelde toponiem Westwinkel (blijkbaar de westelijke hoek van de parochie Aalter), dat te situeren was in de omgeving van de huidige Vijfringen.

Situering van de grensafbakening bij Schonenberg.

Waarschijnlijk is ook het kruis op de hoek van de Vijfringenstraat en de Brugse Heirweg (huidige Sterrewijk) nog een overblijfsel van de grensafbakening van 1242.

Van Westwinkel ging het in noordelijke richting naar *Banclare* of *Buntelare* waar Aalter en Knesselare bijeen kwamen (*Et inde ad cruce factem in arbore que sita est ante arcam volpardi dehoute apud Banclare, ibi conjungitur parochia de haltert et de kenlers*). Waar precies de schuur van *Volpert van Houtte* stond is moeilijk te achterhalen. De Buntelarestraat vormt er immers over een vrij grote afstand de grens tussen Aalter en Knesselare.

Als de bisschop daarna op zijn stappen terugkeerde naar het zuiden (*Buigenzele*), dan lijkt dat te bevestigen wat we hoger al schreven

Het vandaag nog bestaande kruis bij de Aalterse berg, vroeger ook Kruisberg of Zandberg genoemd. Foto: verzameling Jan Camerlinckx.

in verband met de westelijke kant van Aalter. Het lijkt er immers op dat bisschop de Marvis tussen Schonenberge en Buntelare de westelijke grens van de parochie Aalter afbakkende. Het door de bisschop afgelegde traject liep overigens nagenoeg parallel met de al eerder afgebakende tiendenwijken van de parochie Aalter. Dit zou betekenen dat een groot deel van Bulscamp, met name ongeveer de huidige parochie Sint-Maria-Aalter, in 1242 nog niet tot één of andere parochie behoorde. Waarschijnlijk waren die gronden nagenoeg onbewoond en niet ontgonnen, maar dat sluit niet uit dat behalve de St.-Pietersabdij en Walter van Massemen ook andere heren er al stukken grond verworven hadden met het oog op een mogelijke ontginning. Zeker is echter dat die woeste gronden gebruikt werden om er vee te laten grazen (runderen en schapen), plaggen te steken, brandhout te verzamelen en in de aanwezige waterplassen vis te kweken. Mogelijk was de *vorsterij* (recht van vissen en jagen en het recht van *veltschatting* voor het exploiteren van het veld) toen nog grotendeels in handen van de graaf.

Van Buntelare ging het terug naar het zuiden, bij *Bughensiele*, waar de parochie van Lotenhulle begon (*Item. A cruce sita apud bughen-*

Het kruis bij de Vijfringen.

siele incipit parochia de lo...). De heerlijkheid van Buigezele strekte zich deels uit over de wijk Eendekooi op Aalter en over een deel van Lotenhulle tot aan de weg naar Poeke. Van *Bughensiele* ging het in rechte lijn tot aan de woning van *Ote* gelegen in de wijk *tuen de Lo* (*et protenditur recta linea usque ad domum ote que sita est in vicinia*

que dicitur tuen de lo). Die woning moet gesitueerd worden rond de plaats waar de heerweg uit Brugge samen kwam met de Diksmuidse Boterweg (momenteel Nauterkensstraat). Plaats die ook Veldhoek genoemd werd.

Vandaar volgde het gezelschap van de bisschop allicht de Brugse Heerweg richting Gent tot aan 'een bron' die Kromeke genoemd wordt. Vermoedelijk gaat het hier om de plaats die later in de bronnen opduikt (1473) als *het goed Kromeke*. Kromeke maakte deel uit van de heerlijkheid Schonenberg. In de omgeving liep ook een waterloop, waar later ook *de groote moerbuysse* vermeld werd. Die plaats lag waarschijnlijk niet ver van de plaats waar nu Lotenhulle, Hansbeke en Nevele bijeen komen.

Vandaar liep de grens van Lotenhulle in zuidelijke richting tot aan Poesele (de Poekebeek?) en de tocht ging verder in noordelijke richting tot aan de doornstruik die geplant werd op een plaats die Yarwincle genoemd werd (*ab inde recta linea finitur in extremitate parochie de lo contra turrin de pousele, ex una parte ex alia protenditur a dicto fonte usque ad spinam positam in loco qui dicitur yarwincle*). Het suffix *-wincle* verwijst zoals in het hoger al vermelde *nortwincle* en *warwincle* naar een hoek of uithoek van iets. Waar *Yar-* op slaat is echter onduidelijk. Vermoedelijk gaat het hier ook om een woord dat door de opsteller van het verslag of latere kopiïsten foutief is weergegeven. Het enige dat we met enige zekerheid weten is dat *yarwincle* ergens op de grens van Lotenhulle lag.

Van *Yarwincle* ging de tocht verder tot aan de abeel getekend met een kruis in de plaats die Karschot genoemd wordt. Ook hier gaat het om een *-schoot* toponiem dat bij gebrek aan duidelijkheid, nadere omschrijvingen of vermeldingen in latere bronnen, niet precies te situeren is. Arthur Verhoustraete vereenzelvigde Karschot met de Karmhoek of karmenhoek, een wijk van Hansbeke, gelegen langs de oude heerweg van Gent naar Brugge en op de grens met Bellem. Hij gaf echter geen enkele motivering voor die veronderstelling.

Vandaar ging het in rechte lijn in de richting van de toren van Zomergem tot aan de *Dormam* (*Et ab inde usque ad dormam recta linea contra turrin de somerghem*). *Dormam* is de rivier de Durme (later ook Hoge Kale genoemd) die ten westen van Woestijne ontsprong en in oostelijke richting naar de Schelde stroomde. De rivier werd in de 17de eeuw grotendeels opgenomen in het tracé van het kanaal Gent-Brugge. Waar de plaats midden de Durme gesitueerd was, is goed af te leiden uit volgende in het verslag: *Et ibi finitur a*

dicto fine parochie de hansbeke, in medio dorme, incipit parochia de somerghem. Die plaats is duidelijk de situeren in de omgeving van het huidige Hansbekeveer, daar waar nu de parochies Hansbeke, Zomergem en Bellem bijeen komen.

Van aan de Durme ging het in rechte lijn naar de plaats *assert*, waar Walter van Laetem eerder al de parochies Zomergem en Ursel had afgebakend. De bisschop scheidde daar de wijken *assert* en *menevelt* af van de oorspronkelijke parochies (*et recta linea protenditur usque ad crucem factam prope assert ubi alias limitavit has magister walterus de laetem parochias de somerghem et de ursele, ibi excluduntur assert et menevelt ab antiquis parochiis*).

In het document wordt nergens gewag gemaakt van de parochie Bellem. Misschien dat de afscheiding van deze wijken aan de basis ligt van de oprichting van de parochie Bellem die enige tijd later zal plaats grijpen. Waar het kruis nabij *assert* stond is niet meteen duidelijk. Sommigen dachten aan de plaats Hoetsel, maar er zijn geen elementen voorhanden om dat te staven. Arthur Verhoustraete meent dat met *menevelt* het Neerveld, gelegen in het zuidwesten van Bellem, zou kunnen zijn. Misschien een plausibel idee.

Aan een ander kruis waar reeds een doornstruik was geplant en gelegen nabij *Ursele* begint de parochie van *Haltert* en strekt zich in rechte lijn uit tot aan de woning van *Wilhelmus van Beke* en vandaar tot de woning van *Wilhelmus Pine*. De plaats gelegen nabij Ursel was waarschijnlijk ergens ten noorden van Durme (het huidige kanaal Gent-Brugge) op Oostmolen gelegen. Vandaar verplaatste de bisschop zich naar het zuiden om uit te komen bij de woning van Willem van Beke. Ter Beke was een heerlijkheid van ca. 15 bunder groot die gelegen was tussen de Kraenepoel, de Kestelstraat, Ekenbeke en de Walsberg. De centrale hoeve moet gelegen hebben in de omgeving van de Kestelstraat, daar waar de parochies Aalter, Bellem en Lotenhulle samenkwamen. De hoeve werd op het einde van de 19de eeuw afgebroken.

Arthur Verhoustaete vermoed dat de woning van Willem Pine de centrale hofstede van de heerlijkheid Ekenbeke, gelegen ten westen van ter Beke, was. De hoeve van ter Eke is te situeren waar nu de Wilde motte vermeld wordt, dicht bij het kasteel Loveld.

Van ter Eke ging de tocht verder tot aan een plaats langs de weg van Aalter naar Lotenhulle (*Et inde ad crucem factam in strata publica qua itur de haltert ad lo*). Vermoedelijk was die plaats gelegen aan het kruispunt van de weg naar Lotenhulle met de heirweg Brugge-

Gent. Dat die plaats vroeger *het Kruiske* werd genoemd is mogelijk een verwijzing naar de grensafbakening van 1242. Van aan dat kruispunt ging het verder tot aan de abeel die geplant was nabij de woning van Hugo Fasset. Volgens Arthur Verhoustraete zou het hier gaan om het Hoopkensgoed. De omwalde hoeve lag ten oosten van de weg die van Aalter naar Poeke liep.

De tocht eindigde bij het al hoger vermelde Buigenzele, waar de bisschop gegeten heeft (*Et inde recta linea ad domum raimudi de bug-hensele, ubi comedit episcopus*).

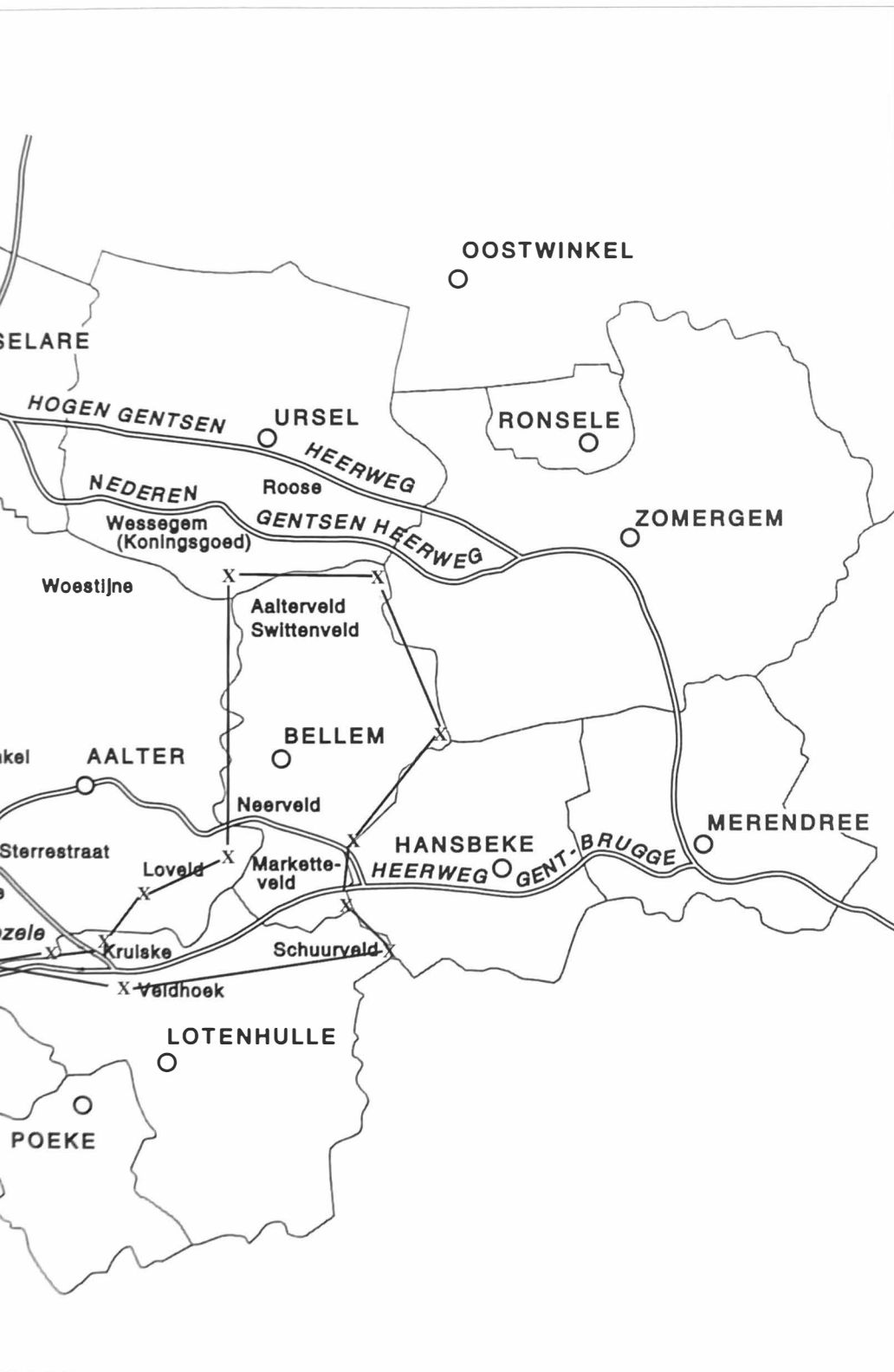
TOT BESLUIT

Het document betreffende de afbakening in 1242 van de parochies rond het Bulskampveld geeft ons slechts karige informatie over de bewoning en het landschap in de regio. Bedoeld om de grenzen van de parochies vast te leggen was dat ook niet nodig. Toch verschaft het document ons interessante gegevens over de al ver voortgeschreden ontginning van het veld in het midden van dertiende eeuw. Behalve een zone die ongeveer de huidige parochie Maria-Aalter omvatte werd het hele veld als nieuw ontgonnen of te ontginnen gebied bij de omliggende parochies gevoegd of er werden zelfs nieuwe parochies opgericht. Zelfs het niemandsland dat overbleef lijkt voorbereid te worden op nog verdere ontginningen. Op dat ogenblik kon echter niemand voorzien dat de economische stagnatie die tegen het einde van de dertiende eeuw optrad, een abrupt einde zou maken aan de ontginningskoorts. Mogelijks had men ook geen rekening gehouden met de hoge ontginningskosten en de beperkte rentabiliteit van deze meestal marginale gronden.

In de veertiende eeuw zouden politieke instabiliteit, sociale onlusten, oorlogen en epidemieën heel wat geplande ontginnen niet plaats hebben, pas ontgonnen gronden zich niet verder ontwikkelen of zelfs helemaal verdwijnen. De eigenlijke ontginning van het Bulskampveld zou slechts in de tweede helft van de achttiende eeuw aanvangen, eerst met de aanleg van bossen en later ook van landbouwgronden. Tot dan zou het veld slechts dienstig zijn als weidegrond voor extensieve begrazing, verzamelplaats voor brandhout en heideplaggen en zouden de vele waterplassen gebruikt worden om vis te kweken...

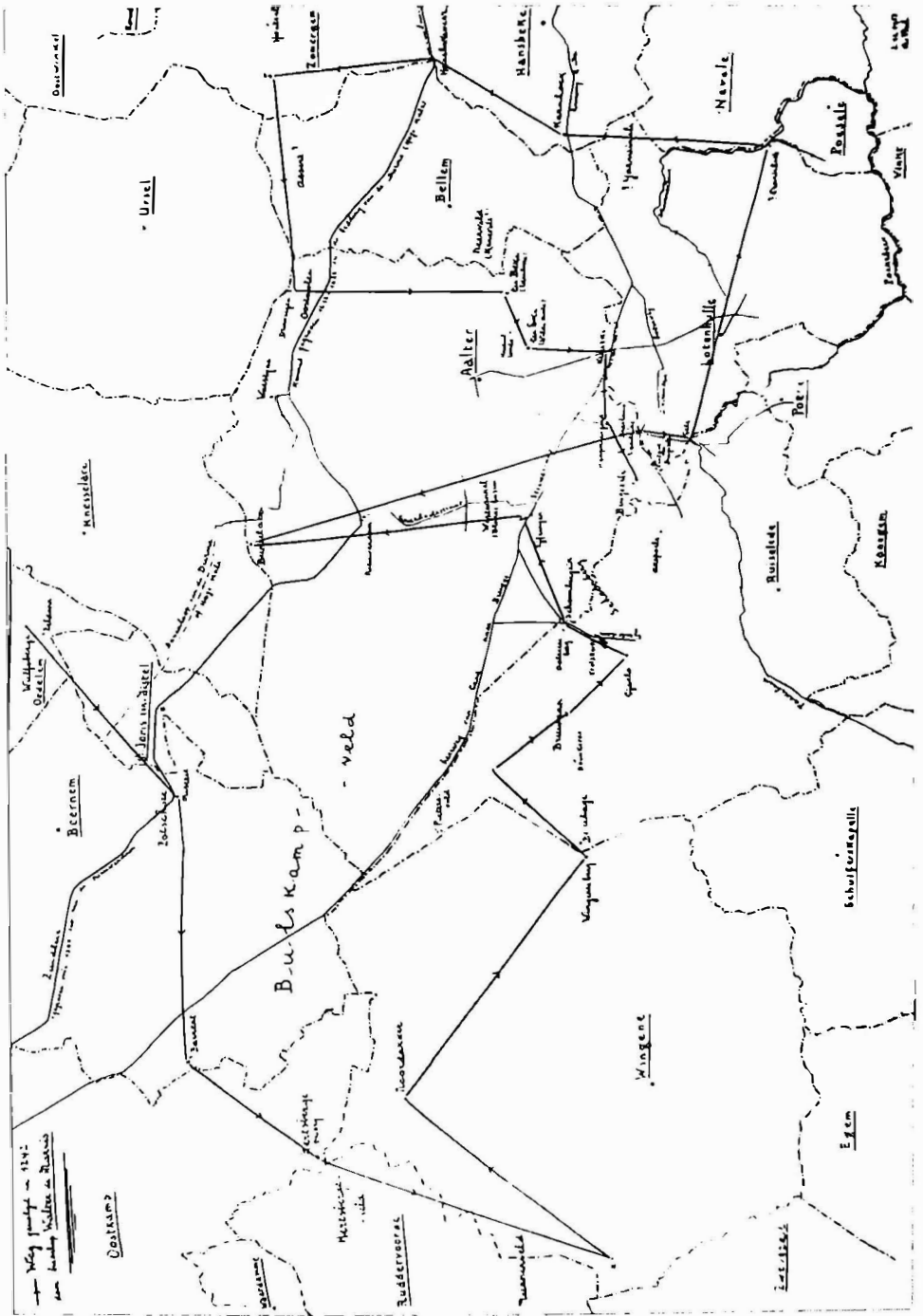

Kaart van de rondreis van bisschop de Marvis in 1242. (Jan Camerlinckx)

BIJLAGEN

Bijlage I

Kaartje getekend door Arthur Verhoustruete bij zijn publicatie in 'Appeltjes van het Meetjesland'.

Bijlage 2

Transcriptie originele tekst

Anno Domini MCCXLII. feria secunda post festum beati matthei limitavit dominus walterus, tornacensis episcopus, brueriam de bulscamp et. incipiens de wifbierghe, separavit totam wastinam domini walteri de ames. que dicitur diessele, a parochiis de kenllers, odelem et bernehem et de inde proficiens post sotsacor locum qui dicitur sotscoor (sotscore) dedit parochie de bernehem, et ab arbore cruce signata in fine de sotsacor (sotscore) versus bulscamp, transiens recta linea ad domum lansini de barrent, quidquid reliquit a sinistra manu dedit parochie de bernehm. A dicta arbore in barrent incipit parochia de orscamp et protenditur recta linea ad arborem cruce signatum ante domum egidii marcols, prope hersberghe.

Ibi finitur parochia de orscamp. Et ibi, transiens brueriam que extendit se versus ridervordre et Zweliensele, limitavit parochiam de winghines, quae a domo arnulphi de nortwincle extendit se ad sconebergheeka et inde ad abel ante domum philippi textoris.

Ibi incipit parochia de ruseliede et extenditur ad wastina Sancti Petri, quae wastina excluditur a dicta parochia et inde a reinghscot, ibi excluditur wastina de waltri de masseme, militis. Et inde ad domum oliveri de bedrewane, inde ad domum willi(elmi) cure in ghyselodamme. A domo willi(elmi) cure ad crucem de sconeberghe. Quidquid est a parte australi dividitur a parochiis de ruselede en de Haltert a dicte cruce ad crucem factam in arborem (terra) ante domum lan(u) bekini de warwincle protenditur parochia de haltert. Et inde ad cruce factem in arbore que sita est ante arcam volpardi dehoute apud Banclare, ibi conjungitur parochia de haltert et de kenlers.

Item. A cruce sita apud bughensiele incipit parochia de lo et protenditur recta linea usque ad domum ote que sita est in vicinia que dicitur tuen de lo.

Et ab inde usque ad fontem qui dicitur crom(b)eke. Et ab inde recta linea finitur in extremitate parochie de lo contra turrim de pousele, ex una parte ex alia protenditur a dicto fonte usque ad spinam positam in loco qui dicitur yarwincle. Et ab inde usque ad abel cruce signatam in loco qui dicitur karschot.

Et ab inde usque ad dormam recta linea contra turrim de somerghem. Et ibi finitur a dicto fine parochie de hansbeke, in medio dorme, in-

cipit parochia de somerghem, et recta linea protenditur usque ad crucem factam prope assert ubi alias limitavit has magister walterus de laetem parochias de somerghem et de ursele, ibi excluduntur assert et menevelt ab antiquis parochiis.

Ab alia cruce ubi alia spina posita fuit prope ursele incipit parochia de haltert, et protenditur recta linea ad domum willelmi de beke et inde ad domum willelmi pine.

Et inde ad crucem factam in strata publica qua itur de haltert ad lo. Et inde ab abel plantata inde domum hugonis fasset. Et inde recta linea ad domum raimudi de bughensele, ubi comedit episcopus. ⁽²²⁾

VRIJE VERTALING

In het jaar 1242, de maandag na het feest van Mattheus (22 september), bakende Walterus, bisschop van Doornik, de heide van Bulscamp af. Beginnende in Wifbierghe, scheidde hij de hele wastine van Walter de Ames, genoemd Dissele, af van de parochies Kenllers, Odelem en Bernehm. Vandaar ging het tot na Sotscor en gaf de plaats genoemd Sotscor aan de parochie Bernehm. Vanaf de boom getekend met een kruis aan het einde van Sotscor richting Bulscamp, ging het in rechte lijn naar de woning van Lansini de Barrent, welke overgelaten werd links van wat bij de parochie Bernehm gevoegd werd. Bij de gezegde boom aan Barrent begint de parochie Orscamp en loopt verder in rechte lijn tot de met een kruis getekende boom voor de woning van Egidius Marcols, dichtbij Hersberghe.

Hier eindigt de parochie Orscamp. Vandaar staken ze de heide over die zich uitstrekt in de richting van Ridervordre en Zweliensele en bakenden de grenzen van de parochie Winghines af, die zich van de woning van Arnulphi de Nortwincle uitstreckte tot aan Sconebergheeka en vandaar tot aan de abeel voor het huis van Philippi de wever.

Daar begint de parochie Ruselede en breiden deze uit tot aan de wastine van St. Pieters, wastine die uitgesloten wordt van voornoemde parochie. Vandaar tot aan Reinghsot, waar de wastine van Walterus van Masseemme, ridder, wordt uitgesloten. Vandaar tot aan de woning van Olivier van Bedrewane en vandaar tot aan de woning van Wilhelmus Cure in Ghyselodamme. Van het huis van Wilhelmus Cure tot aan het kruis van Sconeberghe.

Alles wat ten zuiden ligt wordt toebedeeld aan Ruselede en van Haltert aan voornoemd kruis tot aan het kruis aangebracht op de

boom voor de woning van Lanbekini van Warwincle strekt zich de parochie van Haltert uit. Vandaar tot aan het kruis in de boom voor de voorraadschuur van Volpard van Houte nabij Banclare. Daar komen de parochies van Haltert en Kenlers samen.

Aan het kruis bij Bugensiele begint de parochie van Lo en strekt zich in rechte lijn uit tot de woning van Ote die gelegen is in de wijk Tuen van Lo. Vandaar tot aan de aan de bron genoemd Com(b)eke. Vandaar in rechte lijn eindigt de parochie van Lo tegen de toren van Pousele aan de ene kant en aan de andere kant strekt ze zich uit tot aan voornoemde bron en verder tot aan de doornstruik gelegen in de plaats die Yarwincle genoemd wordt. Vandaar verder tot aan de abeel getekend met een kruis in de plaats die Karschot genoemd wordt.

Vandaar verder tot aan de Dormam in rechte lijn tot aan de toren van Somerghem. En eindigt aan de gezegde grens van de parochie Hansbeke. In het midden van de Dorme begint de parochie van Somerghem en strekt zich in rechte lijn verder uit tot aan het kruis nabij Assert (paal) waar Walterus van Laetem reeds de parochies van Somerghem en van Ursele had afgebakend. Daar werden Assert en Menevelt afgescheiden van de oorspronkelijke parochies.

Van een ander kruis waar reeds een doornstruik was geplant nabij Ursele begint de parochie van Haltert en strekt zich in rechte lijn uit tot de woning van Wilhelmus van Beke en vandaar tot de woning van Wilhelmus Pine. Vandaar tot het kruis gemaakt op de openbare weg die van Haltert naar Lo loopt. En daar van de abeel geplant bij de woning van Hugonis Fasset. En vandaar in rechte lijn naar het huis van Raimundi van Bughensiele, waar de bisschop gegeten heeft.

Jan CAMERLINCKX

Bronnen:

¹ Een cuesta is een asymmetrische verhoging in het landschap waarvan de ene helling veel sterker helt dan de andere. Hier is de zwakke helling, de cuestarug, naar het noordoosten (richting kanaal Gent-Brugge) georiënteerd en de steile helling, het cuestafront, naar het zuidwesten.

² DE LAET S.J., *Het urnenveld van Aalter-Oostergem*, in *Kultureel jaarboek voor de Provincie Oost-Vlaanderen*, 1955, Tweede band, pag. 9 - 38.

³ VANHOORNE R., *Palynologisch onderzoek van grondmonsters van Aalter en Temse*, in *Kultureel jaarboek voor de Provincie Oost-Vlaanderen*, 1955, Tweede band, pag. 72.

- ¹ CATTEDOU I., *Archeologie médiévale en France*, Paris, 2009; DEVROEY Jean-Pierre, *Economie rurale et société dans l'Europe franque (VIe -IXe siècles)*, Paris, 2003; BURNOUF Joëlle, *Manuel d'archéologie médiévale et moderne*, Paris, 2009.
- ⁵ VERHULST A., *Landschap en Landbouw in Middeleeuws Vlaanderen*. Gemeentekrediet, 1995.
- ⁶ CAMERLINCKX J., *Wat is er met het weer?*, in Land van de Woestijne nr. 1, 2012, pag. 3-46.
- ⁷ SCHOUPS I., *Bisschoppelijke aanspraken op novale tienden: Doornik, 12de - 14de eeuw*, in Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis te Brugge. 1981, nr. 3-4, p. 153-171.
- ⁸ SCHOUPS I., a.w.
- ⁹ SCHOUPS I., *Bisschoppelijke aanspraken op novale tienden: Doornik, 12de - 14de eeuw*, in Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis te Brugge, 1981, nr. 3-4, p. 153-171. Met verwijzing naar ROOSENS N., *Bijdrage tot de ontginningsgeschiedenis van enkele gemeenten in het vroegere Bulskampveld*. onuitgegeven licenciatsthesis, Gent, 1970-1971, p. 137 en Bisschoppelijk Archief Doornik, O.L.V.-kapittel, cart. C f° 84.
- ¹⁰ Bisschoppelijk Archief Doornik, O.L.V. kapittel, cart. C f° 82.
- ¹¹ DESCAMPS A., *Notice sur Walter de Marvis, évêque de Tournai, Tournai, 1852*, p. 138-140.
- ¹² ANDRIES J.O., *Notice sur la bruyère de Bulscamp et sur l'itinéraire suivi par Walter de Marvis, évêque de Tounai, pour y fixer, en 1242 les limites de paroisses*, in Annales de la Société d'émulation, tome XIII, Brugge, 1864-1865, p. 271 - 330.
- ¹³ ANDRIES J.O., *Notice sur la bruyère de Bulscamp et sur l'itinéraire suivi par Walter de Marvis, évêque de Tounai, pour y fixer, en 1242 les limites de paroisses*, Tournai, 1867.
- ¹⁴ VERHOUSTRAETE A., *De rondreis van Walter de Marvis, bisschop van Doornik, van 1242*, in Appeltjes van het Meetjesland, 1961, p. 228-236.
- ¹⁵ Bisschoppelijk Archief Doornik, O.L.V. kapittel, cart. C f° 82.
- ¹⁶ Het gebouw was gelegen in de nabijheid van het huidige bisschoppelijk paleis in Brugge.
- ¹⁷ ANDRIES J. O., a.w., p. 19-20.
- ¹⁸ In de transcriptie van Andries staat verkeerdelijk *Walteri de Wassemme*.
- ¹⁹ GYSSELING Maurits, *Toponymisch Woordenboek van België, Nederland, Luxemburg, Noord-Frankrijk en West-Duitsland (vóór 1226)*, 2 dln., Brussel, 1960.
- ²⁰ PRIMIS Fl., *Verlagen en Mededelingen van de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde*, 1940, p. 588-590.
- ²¹ Stadsarchief Brugge, *Fonds van de muntenaars*, nr.1 fol. 9-13, 1289.
- ²² Bisschoppelijk Archief Doornik, O.L.V. kapittel, cart. C f° 82.

VOLKSVERTELSELS EN ANDERE ZANTEN VAN JULES VAN LANTSCHOOT

De Bellemnaar Jules Van Lantschoot (1871-1941) geniet niet zo'n grote belangstelling in heemkundige middens. Dit is deels te wijten aan het feit dat hij als twintiger naar Dendermonde verhuisde en vooral daar een – niet onwaardige – carrière uitbouwde. Meetjeslanders die hem wel kennen, associëren hem met twee zaken, namelijk met *Dit zijn Volksvertelsels afgeluisterd in het Meetjesland* en het *Meetjeslands Idioticon* (of Woordenboek). De eerste titel werd gepubliceerd in 1895 en heruitgegeven in 1919. Over het tweede onderwerp liet hijzelf enkel een kort artikel verschijnen in 1892. ⁽¹⁾

Door het raadplegen van het regionale weekblad 't *Getrouwe Maldeghem*, waaraan hij vanaf 1891 een tijd meewerkte, slaagden we er recent in heel wat meer informatie over deze twee zaken, en zijn lokaal-historische activiteiten in brede zin, te vernemen. Een meer

uitgebreide bijdrage ⁽²⁾ over zijn betekenis als pionier van de Meetjeslandse heemkunde zal dan ook binnenkort verschijnen in *Appeltjes van het Meetjesland*, het jaarboek van het *Historisch Genootschap van het Meetjesland*. Er wordt hierbij onder meer ingegaan op de beïnvloeding door E.H. Amaat Joos, van wie hij les genoot aan de Normaalschool in Sint-Niklaas. Hierdoor kwam hij in contact met de Vlaamse Beweging en de stijlstroming Romantiek, en van daaruit – en/of (vooral) vice versa – kreeg hij aandacht voor de volkstaal, en dus ook het dialect, voor volksverhalen en kinderspele. Geschiedenis is deels de binding tussen dit alles.

DIT ZIJN

VOLKSVERTELSELS

AFGELUISTERD

IN HET MEETJESLAND

ES NAYERILALD DOOR

JUUL VAN LANTSCHOOT

EIGENDOM

GENT

A. BIFFER, DRUKKER-UITGEVER

1895

Jules Van Lantschoot (zijn naam wordt in publicaties vaak verkeerd als Van Landschoot gespeld; of was dit bewust? We proberen dit nog uit te zoeken) werd geboren in Bellem in 1871. Hij was de zoon van Eduard en diens tweede vrouw, Eugenia Standaert. Het was een vrij gegoede familie, ondanks de venijnige opmerking van de pastoor in 1885 dat Eduard *te veel vriend was van het groot genever glas*.⁽³⁾ Hij werd toen benoemd tot burgemeester en was dan al 25 jaar gemeenteraadslid en een legislatuur schepen. Van de elf volwassen geworden kinderen studeerden er vele voort: het gezin telde vijf geestelijken en drie drukkers, waarvan er zeker twee ook een onderwijzersdiploma behaalden, waaronder Jules.

Jules studeerde af in Sint-Niklaas en werd kort daarop in Knesselare aangesteld als *ondermeester* in de katholieke jongensschool.⁽⁴⁾ Na korte tijd trok hij als onderwijzer naar de lagere afdeling van het College in Dendermonde. Hij zou er huwen met Charlotte Moens, de zuster van Wies, en naar de stad verhuizen. Hij werd omstreeks 1900 drukker-uitgever, al dan niet in combinatie met andere beroepen en functies, zoals secretaris van de *Vlaamse Academie* in Gent. Hij bleef ook onderzoek doen en publiceren. Hij overleed plots in 1941 in Schoonaarde.⁽⁵⁾

LOKALE VOLKSVERTELSLS

In de geest van de tijd, en vooral door de invloed van Amaat Joos, publiceerde Jules Van Lantschoot in 1895 een boekje met als titel *Dit zijn Volksvertelsels afgeluisterd in het Meetjesland en naverhaald door Juul Van Landschoot* (let hier ook op de foutieve spelling van de naam, zoals doorgaans bij De Lille; maar dit strookt met de titel). Het verscheen bij drukkerij-uitgeverij Siffer in Gent en telde 63 bladzijden. Er was een gewone en een gekartonneerde versie verkrijgbaar. Het boekje bevatte dertien *vertelsels*, met vier fabels als toemaatje.

Het lijkt wat eigenaardig dat de uitgave niet gebeurde bij Victor De Lille, met wie hij bevriend was en aan wiens weekblad *'t Getrouwe Maldeghem* hij (voornamelijk vroeger) meewerkte, voornamelijk ook met dergelijke verhalen. Desalniettemin verscheen er een korte bespreking⁽⁶⁾ in het weekblad bij het *Kunst- en Letternieuws*. De Lille noemde het een *liefboekdeeltje*, dat zeer geschikt was voor de prijsdelingen van de lagere scholen (hij was trouwens een pleitbezorger voor lokale geschiedenis, waarbij hij vooral rekende op het onderwijs en de onderwijzers).⁽⁷⁾ Hij vervolgde dat zijn lezers doorgaans de

vertellingen kenden, dat de auteur ze inderdaad heeft *afgeluisterd* en er niets heeft bijgedaan. Hij geeft dan een sneer naar de *verfijnde* romanlezers van de 19de eeuw, dat ze soms wel een andere draai of uitkomst aan de vertelling zouden willen zien, maar de schrijver “*kan het maar verkoopen gelijk hij het gekocht heeft*”. Volgens De Lille hebben ze zeker een waarde: “*achter hem kunnen de romanschrijvers komen om de stof die de nederige overe teller [vermoedelijk oververteller bedoeld] opgezant heeft te bewerken. Deden zij het altijd maar met denzelfden geest!*”. Hij besloot met “*Daarom heeten wij het boekje welkom met den wensch van vele nakomende!*”. Een heruitgave zou volgen, een volgend deel niet.

Victor De Lille haalde het zelf aan dat Jules Van Landschoot en zijn vertellingen bekend waren voor de lezers van 't *Getrouwe Maldeghem*. In 1892-1893 publiceerde Jules Van Lantschoot onder het pseudoniem Jul. De Zanter [zanten = verzamelen, denk aan *zantjes*] inderdaad 26 bijdragen met een volkskundige of taalkundige inslag in het weekblad. Ze werden soms vooraf aangekondigd voor de volgende week. Was dit niet bedoeld als een verkoopsargument, want De Lille wist wat zaken doen was. Het zegt dan misschien ook iets over het succes. Al even vaak verscheen er pas iets twee weken later. Dus nog een nummer extra kopen!

In zijn bijdragen gaat het om zaken die hij bij *het volk* in de ruime omgeving – tussen Gent en Brugge – optekende en eventueel ook becommentarieerde. Een uitermate beperkt deel is niet alleen in het Aalterse opgetekend, maar het *gebeuren* situeert zich ook daar. Het zijn net deze korte verhaaltjes en legendes die we hier (opnieuw) onder de aandacht willen brengen. Van de vijf aangehaalde stukjes was er trouwens slechts één opgenomen in het boekje, dat nochtans, volgens onze huidige informatie, enkel twee nieuwe verhalen bevat (alook een extra fabel). Mogelijks gaat het slechts om één volledig nieuw verhaal, want een titel in het boekje doet denken aan een erg kort verhaaltje in 't *Getrouwe*.

In zijn algemeen artikel *Iets over de Volkstaal* ⁽⁸⁾ poneert hij de stelling: “*De tale bevat gansch de geschiedenis van het volk. Onderzoekt uwe tale en ge vindt uwe geschiedenis*”. Hij geeft er drie voorbeelden bij: het woord (*Kwade*) *Aksteroo*, de uitdrukking *Rudder of mees* (met oorsprong) en een stukje streekgeschiedenis (verbonden aan een uitdrukking). Hiermee komen we aan zijn eerste lokaal verhaal(tje). We geven het integraal weer.

“Bij ons hoort men veel, van iemand die veel macht heeft en buitengewonen moed toont: Dat is een Jan.

Jan is de naam van 'nen edelman die over eeuwen op het kasteel te Pouques woonde. Hij wierd naar Parijs geroepen om 'nen ridder te bevechten die niemand overwinnen kan. Jan trok op, trad in het strijdperk en bleef er overwinnaar. Deze geschiedenis is gekend onder den naam : Jantje van Pouques.” Tot nu was enkel de legende van Goemaere bekend, waarin een andere Poekse ridder een rol speelde en die Roger Defruyt in dit tijdschrift publiceerde. ⁽⁹⁾

De legende van Flabbaert is nog vrij algemeen bekend in Knesselare. Jules Van Lantschoot schreef ze eind 19de eeuw ook op en publiceerde ze in 't *Getrouwe*. ⁽¹⁰⁾

VLABBAERD OFTE FLABBAERD

Van Knesselare naar Oedelem langst den steenweg.... brr! En Vlabbaerd voorbij: Vlabbaerd ?

Menschen lief, 't is nog al 't een en 't ander! Ge moet weten: in de Kloosterstraat, naar Oedelem toe, een eindeken neêreweerts Knesselaredorp, ligt eene groote huize onder de kalseie; 't is daar dat Vlabbaerd sichtigend eeuwen schuilt en de voorbijgangers de dood op 't lijf jaagt.

Vlabbaerd is een watergeest, een nekker, een waterduivel. Hij leeft in die huize met 'nen werewolf; soms gaan ze 's nachts getweën aan 't vechten en brieschen dan en grollen dat 't helmt in 't ronde. 't Is een eenlijk geruchte en elk die 't hoort schudt en beeft er af.

Nochtans, Vlabbaerd en is zoo boosaardig niet, en die brave zijn wilt en moet hem zoodanig veel niet vreezen. Hij en valt maar de stoutेरiks aan, die hem opkloppen, of beroepen durven, en alzoo zijn bloed bruischen en kokken doen.

Die hem enkelijk zien wilt kloppe op de huize, die begeert er dan met hem kennis te maken roepe:

Vlabbaerd, hebt ge macht of kracht,

Trek mij in uwen diepen gracht.

't En is nog maar zooaan gezeid of hij komt al grollende boven geschoten. Een eenlijk gestel, zoo wit als de sneeuwe!

Hij springt op den rugge van die hem riep, en deze moet Vlabbaerd dragen zoolange en zoo verre als 't hem lust en belieft. Hij zit op dien rugge te grollen en te gekken — wat schrikkelijk dingen!

Daar zijn menschen die hem gedregen hebben tot aan Brugge toe.

Waarlijk een toestand die ijzen doet: met 'nen watergeest, met 'nen nekker op den rugge en niet weten hoeverre ge met dat eenlijk gestel

voort moeten zult, ofwat er van U geworden zal. 't Is genoeg om 't bloed in de aderen te voelen verstijven, om stokkedood, steendood op de eerde neer te stuiken.

Iedereen weet op Knesselare van Vlabbaard te spreken. Jongens, die maar een hoofd en een gat groot en zijn, spreken er met vreeze van, en weten al wat ik hier thoopegebracht hebbe.

Zwijgt – zeggen de moeders tegen hunne kinders die schreemen – zwijgt of Vlabbaert zal U pakken.

Aangezien Jules Van Lantschoot van Bellem afkomstig was en er ook nog woonde toen hij veel legenden e.d. zantte, legde hij zijn oor ook goed te luisteren bij zijn dorpsgenoten. Daardoor wist hij het volgende te schrijven: ⁽¹¹⁾

DE KLOOSTERPUT ⁽¹²⁾

Die gaat van Bellem naar Ursel, langs de kalsijde, vindt, niet verre van de Urselsche grens af, eene groote weide liggende op de linkerhand.

Deze wee is begrensd langs den noordkant door een boschken kreupelhout: 't Kloosterboschken, en door eene zwiède bebouwbaar land: de Kloostermote. In de weide zelve ligt een vijver die ze op den Bellemschen wijk Altebij, Kloosterput heeten. Eene andere partij land noemen ze Bachtenklooster.

De aangehaalde namen doen genoeg verstaan dat de landerijen, waar we af spreken, vroeger aan een klooster behoorden of dat ter plaatse een klooster stond. De wandelaar die over een honderd jaar langs den reeds aangewezen weg naar Ursel gong, vond daar eene afdeeling paters van de drongensche abdije, in dien tijd bewoond door paters Witheeren. De Meetjeslanders heetten ze Drongenheeren. Die paters moeten te Bellem verjaagd zijn binst de Fransche omwenteling. 't Is te peizen dat het klooster dan ook vernield werd.

Lijk er geen een klooster en verdween of 't liet zijne legende achter, zoo behoudt dees verdegld [verdelgd bedoeld] gesticht ook zijne overleveringe.

De paters Drongenheeren hadden te allen tijde de menschen bijgestaan en geholpen, maar al met eens was die gemeenschap gebroken. 't Moet 'nen ijzelijken indruk gemaakt hebben op de menschen die in 't ronde woonden! op 'nen morgen was de abdije verdwenen. Die schoone abdije, ze zank in de diepte en een helder waterken kwam den put vullen waar ze ingezakt was. 't Is de put die nu de Kloosterput heet.

Lunge jaren duurde het eerdat iemand omtrent den put komen dierf, daar was tooverije bij, want alle nachten zwierven paters al bidden-de in den omtrek.

Die na lang wachtens gongen zien, vonden dat de put zonder bodem was en dat ze met hun peillood op 't dak van 't klooster te rechte kwamen.

De eerweerde heeren leefden daar nog voort.

't Wondere van al: op de vier Hoogdagen van 't jaar, te middernachte komt er boven den Kloosterput een lichtje wemelen: de ziele van 'nen pater; Kinders en menschen, zuiver van alle zonde, kunnen 't zien zweven; maar te middernachte zijn de kinders al lange slapen en vlekkelooze zielen en loopen er niet dik op deze wereld.

Ik geve deze legende om te doen zien hoe nuttig het ware al de namen van landerijen, bosschen en waters op te zanten; aan die namen vindt men veel legenden verbonden die 't opteekenen weerd zijn en soms veel licht werpen op de geschiedenis van de streke.

De opstellers van 't Meetjeslandsch Idioticon zullen in 't korte 'nen prijkskamp uitschrijven voor zulke benamingen.

Watnude gegevens betreft over de abdije, ze komen van nen Bellemschen landbouwer en zijn in geen deele aan oorkonden ontleend.

Zijn (*Eigenaardige*) *Bijdragen* (verzamelnaam in 't *Getrouwe Maldeghem*) zijn over het algemeen niet aan een gemeente gebonden. Ze waren vermoedelijk doorgaans in heel de regio bekend, misschien zelfs nog ruimer. Dit is ook zo met zijn stukje over *Stalkeersen*.⁽¹³⁾ Voor Aalter (en elders vermoedelijk ook wel) heeft het extra betekenis, daar Jozef De Doncker in zijn artikel over de *Mostaardput*⁽¹⁴⁾ gewag maakt van een legende en sta(al)kaarsen. Er is misschien een verband tussen sta(a)lkaarsen en het toponiem *Staalput*, *Mostaalput*, waaruit *Mostaardput* dan kan verbasterd zijn. De auteur verwijst naar de moerassige bodem, waaruit moerasgas ontsnapte en dat lichte vlammetjes doet ontstaan. In de volksmond werden dit dwaallichtjes of sta(a)lkaarsen. Het gaat om verbranding van organische resten. Bij Van Lantschoot gaat het niet om een verdrinken vrouw wiens lichaam nooit werd teruggevonden, zodat haar onrustige ziel in de vorm van dwaallichtjes boven het water kwam zweven. En toch. Er is zelfs meer, zodat het nog mooier wordt.⁽¹⁵⁾

STALKEERSEN

Velen krijgen koud, hinnevleesch, als ze bij nachte en bij ontijde, verre in 't land, van de huizen afgezonderd, of aan eene afgelegene boerenschuur een lichtje zien fonkelen en over ende weer waggelen:

immers. ze peizen seffens op stalkeersen en daar hoorden ze wondere en eenlijke dingen of vertellen.

Een stalkeerse — zegt 't vertelselken — is eene kleine keerse, die midden in 't geraamte van 'nen dooden mensch aan 't branden is. De ongelukkige moet hier op de wereld komen dolen om eene schuld uit te boeten, en meest ziet men zulke menschen ver- steken in gavers en waterplaatsen, rond mestingen en poelen; in 't vuilste en 't slechste dat er bestaat.

Iemand die naar eene stalkeerse toegaat en zal er nooit bijgeraken: ze verdwijnt; maar die ze bij hem hebben wilt, wijze er naar, ze zal op zijnen vinger komen en hem radbraken.

Die eenigte nachten tereke alzo eene lichtje atgelef [vermoedelijk afgelet in de betekenis van geobserveerd] heeft, weet daarofomtrent de plaatse waar het zweeft. Hewel! Als hij herte genoeg heeft, dat hij daar drij nachten achtereen liggen ga. De stalkeerse zal tot drij keeren toe op zijnen schouder komen kloppen. Wee hem zoo hij spreken durft; seffens zou de grond onder hem openscheuren en hijzelf zou, evenals de stalkeerse inwoner van de eeuwigheid worden. Den derden dag tikt ze nog eens, en zoo ze tale noch teeken en krijgt spreekt zij zelve. Ze toogt heuren bezoeker 'nen schat, die diepe in de eerde gesteken zit, en biedt hem dien aan. Nog eens wee hem! Dat hij den schat niet meeneme! Gansch zijn leven zou hij ongelukkig zijn, daar zouden hem rampen overkomem [tikfout in krant], hij zou ziek te bedde neervallen, gansch zijne familie zou verneutelen en hij zelf ellendig wegwijnen en naar de eeuwigheid vertrekken.

't Is al bijgeloove: Eene stalkeerse is een lichtje veroorzaakt door 't ontsnappen van gas, die, als ze met de lucht in aanraking komt, aan 't branden gaat.

Een ander verhaaltje is ook van toepassing op een Aalterse toestand of feit.

IN HALFWEG

Nobus was liefhebber van Bachusnat. Eens had hij zijne ziele aan den duivel verkocht, om zijne schulden te kunnen betalen. Na tien jaar moest hij zijne ziele in 's duivels handen leveren. Nobus, in plaats van zijne ziele af te staan als de tijd omme was, had den duivel eens wel zijne ribben geteld. Sedert dien was Nobus alle dagen zat.

Schoone dingen en duren niet lang..., Nobus stierf. Hij trok naar den hemel maar kreeg er de buitenwacht. Naar de helle. De deure gong open.... Nobus! riep de duivel. 't Was hij die zoo leelijk tusschen, Nobus

zijne klauwen gezeten had. Hier ook wierd hij wandelen gezonden.

Wat nu beginnen!

Nobus rechte eene herberge op, tusschen hemel en helle. Op zijn uitsteekberd schreef hij:

IN HALFWEG WOONT NOBUS.

Daar maakt hij zat alleman, die zijn hoofd binnensteken durft.

't Is vandaar dat de herberge, die tusschen twee gemeenten staat halfweg-, halverweg- of halfweeghuizeken heet.

Vandaar ook dat ze zeggen van iemand die zat is: Hij heeft in Halfweg gezeten (zie ook volgend onderdeel).

En inderdaad, de vroegere Aalterse herberg *het Halfweeghuis* stond op de wijk Stratem, tussen Aalter en Sint-Maria-Aalter.⁽¹⁶⁾ Of we hier kunnen spreken van hemel en hel, is een andere vraag...

KLEURRIJKE VOLKSTAAL

In onze inleiding wezen we op een tweede interesse van Jules Van Lantschoot, namelijk de volkstaal en meer bepaald – of toen uiteraard – het dialect. Ondanks vele inspanningen, toch wel voornamelijk van hemzelf, zou het magnum opus *Meetjeslandsch Idioticon* nooit verschijnen. Hij publiceerde wel een voorproefje in *Het Belfort* in 1892 (zie noot 1) en ook stukjes met allerlei uitdrukkingen en volksgezegden, alweer in *'t Getrouwe*. In het weekblad verschenen wel meer zo'n zaken, vaak in de rubriek *Duimkes*. Die kleine berichtjes waren vermoedelijk afkomstig van Victor De Lille zelf (vaak omdat er niet voldoende plaats was), maar deed hij hiervoor ook al eens geen beroep op zijn vriend?

In deze bijdrage willen we ons beperken tot twee items, namelijk dronkenschap en de duivel.

Een vrij uitgebreide woordenschat over drinken en de nare gevolgen ervan goot Van Lantschoot in het stukje *Jan Schinkel*.⁽¹⁷⁾ We nemen niet alles letterlijk over om de leesbaarheid te bevorderen. De specifieke terminologie staat cursief, terwijl we ook pogen zaken duidelijker te stellen.

Jan Schinkel is *katijbel*; hij heeft *den kelderkoorts*; hij *weegt scheef*; hij is *scheef geladen*; *zijn tonge slaat ijzer*; *zijne oogen zien sterren*; *zijne beenen meten de strate* en hij is van *Stokers hondeken gebeten* [verwijzing naar de geneverstokers].

Hij kan op zijn hoofd staan; hij is *sneppe*, *konijn*; hij heeft een stuk

in zijne bodden [botten, laarzen], in zijn oore, in zijne krage. Dit kan niet anders want *hij heeft bij Bacchus gezeten en daar is hij goed besteld: hij keek te veel omhoog en zag te diepe in 't glazeken.*

Bij het naar huis moeten, klink het zo: *hij valt over zijne beenen; hij is door den neuze geboord; er zit een pulleken in zijn hoofd; eene vane dragen en den krul hebben.*

Jan zijn vrouw is boos en denkt aan volgende omschrijvingen: *zat lijk een zwijn, lijk een Zwitser, een beestenkooper* [voor dit beroep moest men *tegen de baan kunnen*, tegen de verleiding van de drank dus], *een verken, een dragonder, honderdduizend man*; hij is *strontezet, zoo zwabbel, zoo dood, zoo stom, zoo dom, zoo dikke, zoo papzat*. Of nog: *hij en kan op de schreve niet meer gaan, op zijne beenen niet meer staan*. Hij heeft heel zeker *bij den keizer gezeten* [verwijzing naar de drinkcapaciteiten en uitpattingen van Keizer Karel?]. En wie weet *of hij nu nog brood op pap zeggen kan?*

Zijn vrouw ontvangt hem zachtjes, maar daarbij denkt ze: *zatlap, zattebeest, zattekop, zattekul*. Wat zou hij zeggen, moest ze zelf *eene zattekonte, eene zattelutte* zijn? Ze vervolgt: “*Ge hebt met uw zat gat en in uwe zatte bermhertigheid weer gansch ons huishouden uiteengedaan zeker?*”.

Jan *klapt Pruisisch* en weet niet veel te zeggen. Of toch, al zuchtend, *'t is nog beter zat als zot*.

Over de duivel verzamelde Van Lantschoot veel meer, of publiceerde hij alvast meer. Hij liet twee volksvertelsels verschijnen (beide in 't *Getrouwe* en in zijn boekje) en deed zelfs een oproep voor meer gegevens over dit onderwerp. ⁽¹⁸⁾ Die bleef helaas ook onbeantwoord. Alle gegevens kwamen dan ook uit zijn eigen *zantersboekskens*, zaken die hij optekende als hij op stap was bij de gewone man. Hij maakte van de gelegenheid gebruik om ook nog eens naar de boekjes van zijn leermeester Amaat Joos te verwijzen, die hij graag “*in elk huis gelezen*” zag. We geven een bloemlezing uit zijn duivelsuitdrukkingen, waarbij hij ook de verklaring plaatst. ⁽¹⁹⁾ Sommige klinken nog bekend, andere – mij althans – niet.

*De duivel heeft er zijnen steert
in gedraaid*

De duivel ligt er met jongens

Bij duivel en helle zweren

Een zaak waar men begin noch
einde aan ziet.

Een slecht huisgezin, wijk, parochie ...

De zweerder roept de duivel en de hel
tot getuige.

*De duivel voor zijn
Nieuwjaar krijgen*

*Te leelijk om voor den duivel
te dansen
Een duivelken met een
engelken hebben*

*De duivel houd de keerse
Als de duivel nog een jong was*

*Ge zoud er een duivel van schijten
Eer dan den duivel zijne broek
aan had*

*Wegloopen lijk de duivel
die wijwater zag
Meenen dat iets de duivel en
zijne moer is*

Een duivel van iets worden

*Den duivel uit zijn vel
doen springen
Kijken lijk een duivel
die persen telt*

Stank voor dank
*En helpt dan al iemand, en geeft dan
al raad, en krijgt dan nog den duivel
voor uw nieuwjaar.*

(idem om te helpen donderen)
geweldig lelijk

Een geluk bij een ongeluk
*Als 't goed is voor de aardappels,
is 't slecht voor den oogst.*

Een soort eed, krachtige bevestiging
Zeer lang geleden
*wordt veel gezegd in 't begin
van vertelsels*

Je zou er uw geduld bij verliezen
Vroeg, heel vroeg 's morgens

Haastig weglopen

Denken dat iets goed en deugdelijk is,
maar het is uitschot en bucht.

Ook gezegd van iemand die verder
wil vliegen dan zijn stok lang is.

Ongeduldig, kwaad worden
*Als mijn man zoo late thuis komt,
zou ik er een duivel van worden.*

Iemand kwaad maken die gewoonlijk
geduldig is.

Lelijk kijken, misnoegd
*Stien meende van zijne nichte te
deelen, maar als 't testament
afgelezen wierd stond hij te kijken
lijk een duivel die persen telt.*

SLOTBESCHOUWING

Binnenkort verschijnt een *Idioticon* van het dialect in het Aalterse. Het lijkt dus het ogenblik om ook meer aandacht te schenken aan de persoon die meer dan 100 jaar geleden een gelijkaardig initiatief nam voor heel het Meetjesland. De interesse van Jules Van Lantschoot was echter veel breder, de hele volkscultuur, met ook de verhalen, legendes, de kinderspelen, toponiemen enz. Te veel voor één man in

één mensenleven, zeker gezien zijn andere activiteiten. Hij slaagde dus maar gedeeltelijk in zijn opzet, maar deze bloemlezing toont aan dat hij heel wat basismateriaal had verzameld (waarvan helaas heel wat is verloren gegaan). Wie weet, liggen er nog ergens schatten te wachten.

Filip BASTIAEN

Bronnen:

- ¹ J. VAN LANTSCHOOT en P. SCHELSTRAETE, *Een Meetjeslandsch Idioticon*, in Het Belfort, 1892, p. 368-373.
- ² F. BASTIAEN, *Jules Van Lantschoot, een pionier van de Meetjeslandse heemkunde (Bellem, 1871 – Schoonaarde, 1941)*, in Appeltjes van het Meetjesland, jb. 63 (2012). ter perse.
- ³ F. BASTIAEN. *Politieke en bestuurlijke geschiedenis*, in F. BASTIAEN e.a., *Geschiedenis van Bellem*, Aalter, 1994, p. 425.
- ⁴ 't *Getrouwe Maldeghem*, 4 oktober 1891.
- ⁵ J. DOBBELAERE, *Juul Van Landschoot – Drukker-uitgever uit Bellem*, in De Levensboom, jg. 1 (1988), nr. 3, p. 12-14.
- ⁶ 't *Getrouwe Maldeghem*, 11 augustus 1895.
- ⁷ H. NOTTEBOOM, *Victor De Lille, 1836-1940*, in Jaarboek Ambacht Maldegem, jb. 3 (1997), p. 11 en 15. Voor de plaatsing van beide figuren in de ruimere context van de prille heemkunde en lokale geschiedenis, zie F. BASTIAEN, *Geschiedenis schrijven in het Meetjesland. Een aanzet tot regionale historiografie*, in Appeltjes van het Meetjesland, jb. 50 (1999), p. 30-32.
- ⁸ 't *Getrouwe Maldeghem*, 20 september 1891.
- ⁹ R. DEFRUYT, "Goemaere", *een legende te Poeke*, in Land van de Woestijne, jg. 5 (1982), nr. 2, p. 25.
- ¹⁰ 't *Getrouwe Maldeghem*, 7 augustus 1892.
- ¹¹ 't *Getrouwe Maldeghem*, 23 juli 1893.
- ¹² Titel gegeven door de auteur, daar in de publicatie er geen voorkwam.
- ¹³ 't *Getrouwe Maldeghem*, 24 juli 1892.
- ¹⁴ J. DE DONCKER, *Dwaalden er geesten boven de "Mostaardput"?*, in Land van de Woestijne, jg. 28 (2005), nr. 3, p. 3-7.
- ¹⁵ Deze legende is wel/ook gepubliceerd in *Dit zijn Volksvertelsels afgeluisterd in het Meetjesland en naverhaald door Juul van Landschoot*, Gent, 1895. Peter Laroy koppelde dit verhaal ook aan het artikel van Jozef De Doncker op zijn blog <http://geschiedenisvanaalter.blogspot.be/2010/07/staalput>.
- ¹⁶ Zie hierover F. BASTIAEN, M. THYS e.a., *Van Aeltere naer Aeltersch Houxken*, in Land van de Woestijne, jg. 10 (1987), nrs. 2-3, p. 17.
- ¹⁷ 't *Getrouwe Maldeghem*, 3 juli 1892 (herhaling op 17 juli).
- ¹⁸ 't *Getrouwe Maldeghem*, 22 januari 1893 (Duimkes).
- ¹⁹ 't *Getrouwe Maldeghem*, 9 en 16 juli en 5 augustus 1893.

IN AMERICA IS GEENE MATIGHEID, 'T IS AL OF NIET

AALTERSE MIGRANTEN OVER AMERIKA (1907-1914)

Bij het begin van de twintigste eeuw emigreerden heel wat mensen uit Aalter naar Amerika. Deze emigranten probeerden zich vooraf op allerlei manieren goed te informeren. Vaak vonden zij interessante tips in kranten en weekbladen. De migratie ging immers niet onopgemerkt voorbij en sommige bladen speelden daar gretig op in met het publiceren van weetjes, (reis)verhalen en allerhande praktische tips. Ook het in onze streek veel gelezen weekblad *'t Getrouwe Maldeghem* deed zijn duit in het zakje. Victor De Lille besteedde heel wat aandacht aan het onderwerp, ook al omdat hij naar eigen zeggen behoorlijk wat overzeese lezers had. In het blad wordt specifiek onze aandacht getrokken op de zogenaamde *'brieven uit Amerika'*. Bram Beelaert analyseerde deze bron uitvoerig voor de gemeente Maldegem in een artikel in het jaarboek 2011 van het Ambacht Maldegem. In zijn besluit stelt hij: “ *'t Getrouwe Maldeghem moet een waardevolle bron geweest zijn voor zowel de thuisblijvers die nieuwsgierig waren naar het wel en wee van uitgeweken dorpsgenoten en kennissen, als voor zij die rondliepen met plannen om te emigreren. Het weekblad aanvaardde schijnbaar dankbaar elk bericht dat uit Amerika kwam, en bezorgde het een plaats op zijn pagina's.*”⁽¹⁾ Nog voor het verschijnen van het artikel van Beelaert hadden wij reeds vastgesteld dat ook voor Aalter dit materiaal interessante informatie kon opleveren.⁽²⁾ In deze bijdrage bekijken wij dit even nader.

'T ZAL MORGEN WEER ALZOO ZIJN...

Vooraf willen wij toch enige kritische kanttekeningen plaatsen bij dit historisch bronnenmateriaal. Kranten en weekbladen kunnen een nuttige bron zijn maar dienen met de nodige omzichtigheid te worden benaderd. De norm van objectiviteit (het waarheidsgetrouw brengen van feiten) gold immers lange tijd niet. Zowel de subjectiviteit van de auteur die de stukken schreef als de invloed van de algemene redactionele (lees: ideologische) lijn van het blad konden de inhoud grondig bepalen. De volkswijsheid “*het staat in de gazet, dus het zal geen waar zijn*” is niet zomaar uit de lucht gegrepen.⁽³⁾ Informatie uit kranten kan gebruikt worden maar dient waar mogelijk te worden getoetst aan of gecombineerd met andere historische bronnen.⁽⁴⁾

De teksten die Victor De Lille publiceerde onder de rubriek *Brieven uit Amerika* dienen daarom steeds aan een zekere historische kritiek onderworpen te worden. De hedendaagse lezer neemt dit best met een flinke korrel zout. In een aantal gevallen schetsen deze teksten een ideaalbeeld, waarbij ofwel de auteur ofwel de redactie de zaken naar eigen smaak heeft bijgekruid. Naar ons gevoel beantwoorden een deel van deze artikels ook aan de *'self-fulfilling prophecy'* - of eenvoudiger gezegd: men schrijft wat de lezer wenst te lezen. De grens tussen informatie en fictie (of verzinsel) is niet altijd gemakkelijk op te sporen.⁽⁵⁾

Anderzijds is het natuurlijk in dat geval wel zo dat de inhoud van de teksten weerspiegelt wat mensen (zowel hier als aan de andere kant) over Amerika dachten. In die zin kan de bron zeker gebruikt worden voor wat men dan noemt de *'beeldvorming'* die in die jaren leefde over het leven in Amerika en alles wat daar mee samenhang. De beschreven feiten voor werkelijkheid nemen en er blindelings op gaan vertrouwen, lijkt iets te verregaand.

Om deze waarschuwing te illustreren verwijzen wij meteen naar een volgens ons gevoel interessant voorbeeld, ook al is het niet van een Aalterse emigrant. In het nummer van *'t Getrouwe Maldegem* van 20 februari 1910 verscheen een zogezegde *'brief'* van een zekere Domien Verstraete uit Ede, Maldegem. Hij beschrijft het eerste deel van de reis naar de Verenigde Staten, de tocht naar Antwerpen. We lezen o.a.: *"Noordwaarts ontwaart men een reusachtig schip met twee zwarte schauwen (!) met witte banden: dat is de Finland der Red Star Line, welke ons naar de nieuwe wereld zal brengen."* Deze auteur beschrijft verder uitgebreid een bezoek dat de emigranten brengen aan Antwerpen voor ze inschepen: *"Nog ne keer naar den Tiets, de groote statie, een prachtig gebouw langs de Meir, het koninklijk paleis, de beurs met hare landskaarten en verschillende pilaren, de groenplaats, de grand bazar, het terras aan de schelde waar wij het lossen en het laden der schepen bewonderen, het stadhuis, de brahofon trein, de antieke huizen op de groote markt, de kathedraal of onze lieve Vrouw kerk er even binnen hoe aangrijpend stil er binnen. In stilte een Onze Vader, opdat den Opperheer ons veilig overbrenge"*. Kortom, het lijkt een prachtige beschrijving van de eerste stap die de landverhuizers zetten naar hun nieuwe bestaan.

Maar in datzelfde nummer (!) verschijnt een belangrijke aanvulling op dit artikel. ⁽⁶⁾ Waarschijnlijk Victor De Lille zelf beschrijft hoe

hij in het station van Maldegem een groep vertrekkende emigranten heeft gezien, vol emoties (“*Daar werd gezongen, gelachen en geweend juist gelijk op de loting*”).⁽⁷⁾ En wie staat tussen die emigranten? Domien Verstraete... De Lille merkt het zelf op: “*Wij hadden daags te voren een brief gehad van Domien Verstraete van Eede, die zijn tocht door Antwerpen beschreef. We waren dus wel zeer verwonderd, toen we (?) ons in de statie te Maldeghem zei: Zie, dat is Domien! Domien, zeiden we, hoe hebt ge dat kunnen schrijven van Antwerpen als ge hier nog in Maldeghem zijt! Ho! Zei hij, dat is van mijn laatste reis! Maar 't zal morgen weer alzoo zijn. Ik heb dan maar een dag op voorhand geschreven!*”.⁽⁸⁾ Een interessant geval, dat ons tot voorzichtigheid aanzet.

Een ander opvallend verschijnsel bij deze brieven is de import van Engelse woorden. In het reeds aangehaalde artikel schrijft Beelaert dit toe aan het feit dat de emigrant reeds zo ingeburgerd was dat hij bepaalde woorden niet meer in het Nederlands kon schrijven en daarom de Engelse term opnam. Dit kan in bepaalde gevallen wel zo zijn, maar wij kunnen ons toch ook niet van de indruk ontdoen dat de redactie van 't *Getrouwe*, in casu Victor De Lille, op deze manier soms probeerde wat extra ‘*couleur locale*’ geven.

In het algemeen hebben wij toch wel het idee dat De Lille de correspondenten bijstuurde of zelfs gewoon ingreep in de teksten (omdat de teksten misschien te lang of onleesbaar waren). Het valt bijvoorbeeld op dat in de brieven bepaalde thema's aan bod komen, die vermoedelijk niet rechtstreeks van de briefschrijvers komen (bijvoorbeeld verwijzingen naar het jachtrecht). Misschien is deze kritiek te vergeerd en zien we spoken waar er geen zijn. Maar omdat er nu eenmaal geen originelen van deze brieven bewaard zijn, is het moeilijk om te weten waar de grens tussen realiteit en verzinsel ligt.

Na deze voorafgaande kritische kanttekeningen bekijken wij een aantal brieven van correspondenten uit de periode 1907-1913 die zelf aangeven dat zij van Aalter afkomstig zijn. Concreet gaat het om volgende personen :

- Aimé Van Landschoot (verblijft in 1907 in Fairfield, Iowa)
- Emiel Neyrinck (verblijft in 1909 in Chicago, Illinois in 1913 in Willamette Valley, Oregon)
- Jan Steyaert (verblijft in 1910 in de omgeving van Waters, Michigan)
- August Stock, Theofiel Colpaert, Juul Stock, René Vermeire (verblijven in 1911 in Edmonds, Washington)

- Emiel Lambrecht (verblijft in 1913 in Moline, Illinois)
- Emiel Thys (verblijft in 1913 in Fairfield, Iowa)

Nader onderzoek in het bevolkingsregister om deze figuren wat beter te duiden bracht aan het licht dat het niet zo gemakkelijk is deze mensen op te sporen. Enkele van deze mensen waren wel in Aalter geboren of hadden er gewoond, maar waren misschien niet rechtstreeks vanuit Aalter vertrokken. bijvoorbeeld na een verblijf in een andere Belgische gemeente. Ook over hun aankomst in de Verenigde Staten is er niet altijd iets te vinden. We nemen het dus wel voor waar aan als zij zelf zeggen van Aalter te zijn (of als Victor De Lille het aangeeft).

WERKLOOSHEID, GOLD RUSH EN HERTENJACHT

Een brief van Aimé Van Landschoot (eind december 1907) geeft maar weinig informatie over het leven in Amerika. Slechts een kleine mededeling over de blijkbaar minder economische toestand: *“’t Weer hier is tot nu toe op zijn beste, maar ’t werk is zoo niet, vele zijn zonder werk of werken maar een halve week, maar alla naar nieuwjaar zal ’t weer wel goed komen, gelijk vroeger, dat is toch ’t algemeen gedacht hier.”* Van Landschoot is vooral nieuwsgierig naar nieuws uit Aalter. Zo vraagt hij aan Victor De Lille om meer informatie te plaatsen bij de geboorten van Aalter. ⁽⁹⁾

Een brief van Emiel Neyrinck, gedateerd 17 november 1909 en gepubliceerd 12 december 1909, houdt het ook zeer algemeen. Neyrinck is in zijn pen gekropen om iets te schrijven over *“de ontdekking van goud in California”*, een onderwerp dat zeer tot de verbeelding spreekt. De auteur beschrijft hoe de Zwitserse kolonist Sutter en zijn medewerker Marshall in 1845 goud vonden in Californië en zo op korte tijd een ware ‘gold rush’ ontketenden. *“Ook duizenden gingen naar California, dan lagen er nog geene treinwegen, en men moest daar in wagens naartoe, door rivieren en over bergen. Wij hier in Chicago zijn nader België dan naar St.-Francisco; zoo gij kunt denken hoever het is.”* ⁽¹⁰⁾

Van Jan Steyaert wordt op 6 februari 1910 een brief gepubliceerd. ⁽¹¹⁾ Hij heeft het over een hertenjacht, ondernomen door een gezelschap met mannen afkomstig van Aalter en omliggende. Dit is een brief die vrij exemplarisch is, en wij nemen hem dan ook graag volledig op:

“De streek waar wij wonen is maar weinig bewoond. Hier en daar ene boerderij aan den voet van een berg. De sneeuw soms wel een meter dik, zoodat wij de treins zien uitdelven, en 't gebeurt dat wij dagen lang niets meer van de wereld weten.

Ons liefste tijdverdrijf is dan de jacht, de jacht op herten.

De heeren René Buysse van Aalter, Henri Martens en Jan Steyaert van 't Hoeksken, Karel Taghon van Ruysselede, Alfons Ghyselinck en Henri Martens van Doomkerke, zijn hier al te samen en werken in een- en zaagmeulen die alle dagen honderd duizend voet berd moet zagen. Martens is een ouwe kennis van uwe lezers. 't Was hij die passeerde jaar in 't Getrouwe vroeg naar een vrouwmensch om mee te trouwen. En hij heeft geen antwoord gehad! 't Is pertant een goede jongen en een goede jager ook. Hij zal nu misschien eene krijgen.

Dus, op zevenden November zijn wij voor de eerste maal achter de herten geweest, met vijf honden en goed voorzien van poer en lood en in onzen knapzak leefte voor drij dagen.

Met peerden en rijtuig naar Waters en aldaar afgestapt was het geen uur nadien of wij zagen het spoor van eenen hert. 't Was juist 1 uur toen het eerste schot gelost werd en wel door onzen jonkman Henri Martens van Doomkerke.

Hij had hem in zijn hespe, en 't wipte wel een man hooge. Maar dan gingen wij allemaal aan 't schieten en de eere viel aan Martens van Maria-Aalter.

't Was een schoon dier en de schutter schonk een glaasje Wisky aan 't gezelschap.

Alsdan keerden wij naar ons hotel en daar wogen wij onzen hert 327 pond! Zijne hoorns zullen bij ons blijven en eens meegebracht worden naar België. Nu zijn zij bij Karel Taghon. 's Anderendaags al vroeg de peerden ingespannen en na een uur rijdens waren wij op eene andere plaats in den bosch.

Nog gezeten in het eerste rijtuig bemerkten Karel Taghon, René Buysse en Alfons Gysselinck twee oude en eenen jongen hert. Na vijf minuten waren onze honden op hun hielen, maar het duurde twee uren eer wij ze in bereik van onze wapens kregen. Want dat goed kan zeere loopen, een mensch kan daar niet aan en de kunst is van ze te omsingelen. Zoo, dat was ons eindelijk gelukt en wij schoten van vijf kanten te gelijk.

De eere viel ditmaal aan ondergeteekenden Jan Steyaert en aan Gysselinck. Ze schoten elk een oude, en over den jongen hert ontstond twijfel of René Buysse of een ander hem getroffen had. Het beestje was in een rivier gesprongen en 't duurde twee uren om hem boven te halen.

Nu, Mijnheer Delille, ge kunt niet gelooven wat plezier het is voor eenen werkman alzoo vrijelijk te mogen jagen.

Wij zijn des avonds naar ons Hotel teruggekomen en zonden een telegram dat ze ons des anderendaags mochten verwachten met onze vier herten.

Al de Belgen van rond onzen molen kwamen uit om ons te verwelkomen en 's avonds gaven wij een feestmaal aan heel de colonie, met vrouwen en kinders. Hertevleesch is van 't fijnste dat er is en als ge moogt zegge: dat hebben wij zelf geschoten! dan smaakt het nog beter. Dat was het aangenaamste feest dat we hier al beleefd hebben. We zongen van Vlaanderen, 'k Heb u hertelijk lief! En van den Vlaamschen Leeuw! Maar wij hebben liever dan Amerikaanschen hert! Wij hebben ook nog altijd Vlaanderen lief, maar wij mogen daar toch alzoo niet op jacht gaan!

Al wat ik schrijf is de zuivere waarheid en gij zult het zien: ik heb mij van mijn herteveld een overkot laten maken (een overcoat, overjas) en 'k zal hem aandoen als ik eens naar Maldegem kom. (...)

Jagen sprak blijkbaar tot de verbeelding, want er kwam rond het zelfde thema nog een aantal brieven. Een eerste schrijven was ondertekend door August Stock, Theofiel Colpaert, Juul Stock en René Vermeire en kwam uit Edmonds, Washington:

“Wij trokken op 18 Januari op en voor de eerste maal dat er hier in Edmonds eenen beer te zien was, heeft August Stock hem geschoten. Hij woog 113 pond.

Als we meenden dat hij gansch dood was, gaf hij August nog eene beet in zijnen voet, die hem nog eenige dagen belet heeft van te werken. Zijne broeder Julle en Colpaert hadden een jongen vos. Ik vier schoone patrijzen en René Vermeire een klein wild zwijn. Deze jacht is goed gelukt maar goed gedoopt ook. August Stock heeft zijnen beer verkocht voor de som van 21 dollars, zoo wij konden weeral een beetje voort.”⁽¹²⁾

FAIRFIELD: DE LUCHT IS ZEER ZUIVER EN GEZOND

Bij emigratie uit Aalter en omliggende dorpen denkt men nogal vaak spontaan aan plaatsen in het noordwesten van de Verenigde Staten (Detroit, Moline, Mishawaka,...) maar blijkbaar zaten er toch wel wat Aalternaars in Fairfield, Iowa. Het stadje in de Midwest van de Verenigde Staten was halfweg de 19de eeuw opgericht en telde bij het begin van de 20ste eeuw ongeveer 5000 inwoners. Zowel Emiel Thys

als August Van Landschoot schreven over hun verblijf in deze stad. Emiel Thys had het in brieven die in april en juli 1913 werden gepubliceerd ook over de jacht.

“Verscheidene mannen van Fairfield hebben Zondag 8 april op jacht geweest achter doks en aanden (eenden?); na reeds tien twaalf mijlen door velden en bosschen geloopt te hebben wierden zij aangevalen door een ouden beer. E.T., een goeden schutter, deed hem toch op afstand blijven want door het schieten en roepen vluchtte de beer. En de belgen gingen verder zonder vrees den bosch in en zagen daar een groot hol waar de beer woonde. Ze gingen zien naar het hol en er was een klein beerke in verborgen, dat wel zijn ponden weegde. Gaarne wilden zij het beestje levend vangen maar het ging niet. E.T. die op wacht stond, in geval den ouden beer kwam, loste twee schoten op het beerke en het was dood. Gij kunt denken dat zij gauw weg waren met het beestje en toen zij thuis kwamen met hunnen buit was het al overal gekend dat E.T. een beerke geschoten had. Wij allen van Aalter, die geen fijnen drank mogen, hebben toch een goeden er op gepakt. Zondag aanstaande gaan ze achter den ouden (beer) en zij hopen hem toch te vangen. Ziehier de mannen die hebben op jacht geweest: E. Thys, Th. Van Renterghem, R. Frayman, C. Laisnez en A. Van Hoes.” ⁽¹³⁾

En er kwam een vervolgbrief

“Eenige goede jagers welke over eenige weken en den jongen beer geschoten hadden, zijn er eindelijk in gelukt den ouden beer neer te vellen. Wij waren eenige mijlen door velden en bosschen gegaaan toen wij plotseling den ouden beer aantroffen. Gelukkig dat wij goed gewapend waren, anders hadden wij er voorzeker veel moeite mede gehad. (!) Twee goede jagers, Emiel Thys en August Van Oyen schoten er 2 maal op en het dier was geveld. Vele Belgen die hier omtrent waren, hebben er weesten naar zien. Hij woog 120 pond en zijn vel is verkocht voor 60 dollars.

Het is hier zeer heet want dagelijks sterven er menschen van de hitte. De thermometer wijst 110 graden.” ⁽¹⁴⁾

Thys had zich duidelijk al helemaal aangepast aan de Amerikaanse samenleving. Hij rekende in ponden, drukte de temperatuur niet meer uit in graden Celsius en betaalde in dollars.

De brief van August Van Landschoot (gedateerd op 29 augustus 1913) had het over de toestand in Iowa. ⁽¹⁵⁾

“Hier zijn eenige regelen die Gij, indien mogelijk, misschien wel een plaatsje zult vergunnen in uw aanstaande nummer. Over de vereenigde Staten in 't algemeen zal ik maar liefst niet gewagen; 'k vrees dat mijn schrijven te veel plaats zou vergen, ten andere mijne pen is te onervaren en verre van bekwaam om aan de lezers een gedacht te geven over dit grootsch land.

America⁽¹⁾ immers is zeer uitgestrekt, den aanblik zijner dorpen, steden en streken verschilt oneindig van het uitzicht der Vlaanders; zelfs de levenswijze zijner bewoners, hunne zeden en gewoonten kunnen ook onder menig opzicht met die der Belgen niet vergeleken worden. Nu 'k zal toch maar 't een en ander uitkramen over de streek die ik reeds zeven jaren bewoon.

Wij verblijven hier in Iowa een der 48 vereenigde staten die deze republiek vormen. Dezen staat is ruim vijf maal grooter dan België, (zijne bevolking daarentegen is driemaal kleiner; dat maat dat België vijftien maal dichter bevolkt is dan Iowa).

Bij de laatste algemeene optelling (1910) bleek het dat de bevolking van Iowa gedurende de tien verloopene jaren met eenige duizende inwoners verminderd was, terwijl al de andere staten grooten aangroei bestatigden. – Toch denk ik niet dat de oorzaak der ontvolking aan zedelijk verval te wijten is en 'k ben nog min van gevoelen dat de geldwinning, het klimaat of de hoedanigheid van den grond er eenige schuld aan heeft. – In Iowa immers zijn de werkvoorwaarden gunstig; de lucht is zeer zuiver en gezond en de immer stijgende waarde en rijke opbrengst van den grond leveren wel het bewijs zijner vruchtbaarheid. 'k Zou eerder gelooven dat het getal der uitwijkelingen dat der inkomsten verre overtreft, immers velen der hier opgebrachten die 't landbouwen genegen zijn trekken naar de overbevolkte steken der westelijke staten alwaar het Gouvernement onder gunstige voorwaarden uitgestrekte landen ter hunner beschikking stelt. Dergelijk voorbeeld wordt veelal gevolgd door kleine boeren die hunne beperkte velden tegen goeden prijs aan hunne meer begoede geburen verkoopen en dan westwaarts trekken om zich beter te kunnen uitbreiden.

Het getal der Europeesche landverhuizers ter bestemming voor Iowa is merkkelijk klein; de grootste massa trekt naar de groote steden van het nijverige Oosten alwaar zij meestal in de fabrieken aan 't werk gaan. Onder de uitzonderingen komen de uitwijkelingen der Balkanstaten die meestal door de IJzerenweg compagnie aangewor-

ven worden en ook al de Duitschers en Hollanders die zich liefst op 't landbouwen toeleegen, deze laatste hebben verscheidene bloeiende nederzettingen in Iowa.

Deze staat is bijzonder wel geschikt voor den landbouw en veeteelt. De grasrijke prairies en houtlanden beslaan meer dan drij vierder der oppervlakte, den overigen grond in't algemeen zeer vruchtbaar brengt jaarlijks overgrootte massas mais en belangrijke hoeveelheden haver en tarwe op. ⁽²⁾

Deze zomer hebben de hitte en de droogte hier en in d'omliggende staten onberekenbaar schade toegebracht aan den Oogst. In Fairfield heeft het van 1 tot 31 Juli geen enkele maal geregend en de dagelijkse temperatuur was van 90 tot 105 graden (in de schaduw) ⁽³⁾

Iowa's nijverheid bestaat grootendeels uit het vervaardigen van landbouwmachiënen. Smelterijen zijn er ook 't allen kant en aan werk ontbreekt het sedert lange niet. De loonen zijn hier heel bevredigend en anderzijds zijn de prijzen der levensmiddelen immer stijgend.

Gaarne zou ik nu nog eenige woorden reppen over Fairfield al ware 't maar om de talrijke vrienden der hier verblijvende Belgen over 't een en ander in te lichten, maar neen, mijn schrijven is reeds te uitvoerig.

'k Zal hier nog enkel bijvoegen dat het getal der in Fairfield verblijvende Belgen sedert mijn verblijf hier, nagenoeg vertiendubbeld is, wij zijn met halverwege vijftig, meestendeels uitwijkelingen van Aalter.

Allen stellen wij het wel en werken in dezelfde fabriek, de 'Iowa Malleable Iron Works', eene ijzergieterij: schrijver deze is er ook reeds zeven jaren werkzaam.

Dank, Heer Delille, Van harten gegroet, beste lezers en tot later!

¹ Als wij Amerika zeggen, meenen wij veelal de Vereenigde Staten van Amerika.

² Illinois en Iowa staan veruit aan 't hoofd met hunnen mais en haverseelt.

³ 100 centigraden is 40 graden Réaumur."

De Iowa Malleable Iron Company waarover Van Landschoot het heeft, werd in 1904 opgericht en zou later deel uitmaken van de John Deere groep. Het was de eerste ijzergieterij in Iowa. De fabriek werd in 2005 afgebroken. Foto's hiervan zijn te zien op het internet. Op

diezelfde pagina staat ook nog een interessante anekdote. Op een bepaald moment zijn een aantal huizen gewoon verhuisd naar een andere plaats (Perlee) omdat de Belgische arbeiders in hun gemeenschap wilden blijven. De huizen werden op wagons geplaatst en over het spoor vervoerd. ⁽¹⁶⁾ *'In America is geene matigheid, 't is al of niet,'* om de volgende briefschrijver (aan wie wij de titel van deze bijdrage hebben ontleend) maar eens te parafraseren...

MOLINE: 'MET GANSCHÉ STROOMEN BELGEN'

Emiel Lambrecht, die tekent met *'vroeger uit Aalter'*, schrijft dan wel weer uit Moline (Illinois, ruim 250 ten westen van Chicago). Hij geeft de populariteit van de streek weer in zijn brief van 16 maart 1913 (gepubliceerd op 6 april 1913): *"Alles gaat hier tegenwoordig om ter best in alle fabrieken en veel geld is er te winnen; ook komen er alle weken met gansche stroomen belgen en ook anderen aan en zij hebben allen seffens werk. Het was vroeger alzoo niet."*

Enkele weken later is Lambrecht wel iets minder positief. Hij reageert tegelijkertijd ook op de brieven die in het weekblad verschijnen (wat enigszins bevestigt dat het opletten geblazen is met deze bron):

" (...). Deze gelegenheid valt mij nu juist wel te baat om u eenige opmerkingen te maken, nopens sommige Amerikaansche briefwisselingen, die ik in uw geëerd blad lees, van overgrootte geldwinningen, van beerengevechten, enz. die mij niet al te juist voorkomen, en waardoor velen, alhoewel hoegenaamd niet te beklagen zich toch nog bedrogen vinden.

Ziehier een bewijs: Onlangs hoorde ik hier van eenige nieuwgekomenen (ja! ja! het is nog al alzoo niet gelijk men ons in België wijs maakt. Ze schrijven in de gazetten van 60 cent per uur, van 5 en 6 dollar daags, dat is 25 of 30 frank.) Die volmoedige mannen hadden nog New York niet gezien en ze hadden al uitgerekend (pak nog maar 300 dagen in 't jaar en aan 5 dollars is 1500 dollars of 7500 fr en als we zouden 6 dollars hebben en des zondags ook werken, we zouden dan nog meer hebben);

maar eh! ja! 't is anders, wij hebben er maar met ruzie twee en dan nog zoovele voor logement, we zullen maar 40 of 50 franks in de weke kunnen opsteken, maar wij zijn meer dan de helft mis. Ik vroeg als het hun speet dat zij gekomen waren. Oh neen, zeiden zij, wij

zouden niet meer willen wederkeeren, wij hebben nog genoeg, maar waarom moeten ze dan zoo liegen in de gazetten van 5 en 6 dollars als het er maar 2 of 3 is. Ik zeg niet dat het gelogen is. Deze die dat hebben zijn stielmannen en zij zijn er dunne, en 't zijn toch in alle geval de groene belgen niet.

Nu nog een en ander – Over eenigen tijd verscheen in uw blad het verhaal van eene groote en gevaarlijke beerenjacht, die door eenige mannen uitgevoerd werd en waarin hunne schranderheid en door-trapte stoutmoedigheid, door eenige wel in order gebracht woorden, aan hunne vrienden en medeburgers in het oude land wordt medege-deeld.

Deze lezen en herlezen dan het gedichte, terwijl zij met hun gedacht die helden volgen langs bosschen en moerassen, door waters en wei-den, en dan ook mededeelen in de vreugde dat eindelijk de beer aan-gevallen, gedood en triomfantelijk medegenomen werd. Maar moest gij diezelfde jacht in practiek zien gebeuren, wat zoudt gij u bedro-gen vinden, want het is anders niet dan eene bijeenkomst van eenige vrienden, zittende tusschen kannen en glazen onder het roken van pij-pen en cigaren, de fameuze beerenjacht uit te voeren zonder peerden of geweeren, totdat uiteindelijk door het zoo krachtige nat, de eersten in bezwijming valt, en dan moet naar huis geleid worden, terwijl de vrouw dan nog een uur moet werken, om de ledige kardoezen en poe-derbakken die door de scherpschutters verschoten was uit den weg te ruimen, indien zij er niet wild des anderendaags mede geteisterd zijn vooraleer aan de breakfast (of morgendmaal) voor de zoo van de jacht vermoeide gasten te beginnen.

Wetende dat gij Vlaanderen en vooral rond Aeltre altijd op de hoogte houdt van modern nieuws, twijfel ik er niet aan dat gij hun met de tot nu toe geheimen eener Amerikaansche beerenjacht zult bekend maken.”⁽¹⁷⁾

Lambrecht zendt op 20 januari 1914 nog een brief, waarin men de teneur van zijn eerder schrijven terug in vindt. Het gaat steeds minder goed, zo luidt het. Anderzijds zien wij ook wel dat de inburgering van de Vlaamse migranten vrij goed verloopt. Hij beschrijft uitgebreid het verenigingsleven: “(...) *Het regelmatig lezen van het nieuws uit het oude land maakt het leven in America zoo vreemd niet, men ver-geet het vaderland niet en men schijnt er niet zoover af te wezen, zooals het bij ons op de wereldkaart wordt aangetoond. America is*

nu het land niet meer waar (zoals men zegt) de dollars langs de straat te rapen liggen, want tegenwoordig loopen honderden overal rond, daar zij niets anders te doen hebben, en zij vinden er geene.

't Begint echter toch wat te beteren nu en dan worden hier en daar een paar mannen aangenomen, doch het getal werkeloozen is toch nog groot, en ware het niet dat er velen naar hunne wederzijdsche geboortelanden zijn weder gekeerd, er zouden er wel dubbel zooveel zijn.

En men zegt dat de omstreken van Moline nog van de beste zijn. Als het eens weder in vollen bloei komt, zal er veel volk te kort zijn. In America is geene matigheid, 't is al of niet.

Tot hertoo heeft het hier nog geen winter geweest, 6 of 7 centimeters vorst en 3 of 4 centimeters sneeuw (that's all).

Moline is een van de nijverigste steden van America in verhouding met zijne bevolking.

De Belgen maken er een groot deel van uit en hebben hier hunne instellingen juist als in het oude land, Club of Patronagie, Kerk, Ziekenmaatschappij, Muziek, enz. die door een groot deel onzer landgenooten ondersteund en onderhouden wordt, ik zeg door een groot deel (want 't is niet door al), de wilden zijn niet medegerekend, die hebben niets!!" ⁽¹⁸⁾

OREGON: BLOEIENDE ROZEN OP KERSTDAG

In het voorjaar van 1913 verschijnt nog eens een brief van Emiel Neyrinck. Hij is van het oosten verder getrokken naar het westen (blijkbaar ook langs Canada) en bevindt zich dan in Oregon. Neyrinck is bijzonder opgetogen over het aangename (eigenlijke mediterrane) klimaat. Hij verwijst naar het Panamakanaal (dat inderdaad pas in 1914 voor het eerst een schip ziet passeren) en signaleert dat er een aantal Aalternaars in het gebied verblijven.

"America! Ja veel wordt er over gesproken en geschreven, maar nooit kan men er een vol gedacht van hebben zoolang men hier niet heeft geweest, en dan nog niet, want vooreerst, het is grooter dan Europa. Belgen zijn er overal te vinden vele of weinige.

Men heeft hier streken waar het altijd zomer en andere waar het immer winter is. Oregon waar ik mij nu bevind is in het N.W. gedeelte een reisje naar België zou mij maar dubbel zooveel kosten, als naar Chicago, Moline of South Bend.

Plaatsen waar de briefschrijvers verbleven.

Het klimaat het is "very good" (zeer goed) en de rozen bloeien hier op Kerstmis, ook het gras is altijd groen, de laatste 3 weken heeft het hier echt zomerweer geweest. Er is hier altijd ene warme wind die overwaait van den Stillen Oceaen waar wij slechts eenige mijlen van verwijderd zijn; deze vallei genaamd "Willemette Vallij" is bezaaid met boerderijen, en mag als eene der schoonste van America gerekend worden. Alles groeit hier zooals tarwe, rogge, bijzonder veel hoppe, beeten, klaver, en denk eens ook rapen, die ik nog in geene andere streek van America gevonden heb, de boeren zijn hier bijna allen Hollanders en Belgen waaronder Triphon en August Dierickx gelijk ik, van Aalter.

De heuvelen en bergen integendeel zijn bezaaid met wouden, waar men boomen vindt van 10 tot 12 voet doorsnede en tot 250 voet hoog; groote wijngaarden zijn er daar ook op; in den zomer rijden wij daar te paard naartoe en eten ons eens dik. Alle soorten van beziën groeien daar in overvloed, appelen, peren, pruimen, zijn er hier veel te veel, want die liggen hier op alle boomgaarden te rotten.

Het land is hier bijzonder duur, van 150 tot 300 dollars per are en deze die hier land hebben kunnen er een schoonen dollar aan verdienen want het zal nog duurder worden eens dat het Panama Canaal gemaakt is. Hoe alles rap verandert! Eenige jaren geleden was dit hier een wildernis, nu wordt het door de Amerikanen een paradijs

genoemd. Het is zeer rijk aan natuurwonders, en groote bergen zijn overal te zien; en dan, bijna altijd zomer, een groot verschil bij Canada waar ik verleden jaar verbleef; daar kan het nu 40 tot 50 graden onder zero zijn.

Deze namiddag hoorde ik eensklaps pijf paf toen ik buiten kwam, zag ik Felix De Poorter zoon van August gewezen boschwachter te Aalter, een hert achtervolgen, hij had hem reeds getroffen, en het dier verloor zijn krachten snel; rap nam ik ook een geweer, en zette het dier achterna, het liep zeer snel en eindelijk sprong in het meer hier dicht bij, een gebuur had het ook gezien en die “killed” (doodde) het met eenige kogels “poor beast”!

Alle Belgen zijn uitgenoodigd om het diertje ten huize van Triphon te komen helpen oppeuzelen op Woensdag avond.

Als men hier een haasje schiet

Dan steekt me(n) U in den bak toch niet!

Best Greetings to all

EMIEL NEYRINCK ⁽¹⁹⁾

BESLUIT

Deze gepubliceerde brieven bevatten boeiende informatie. Een en ander moet natuurlijk in de juiste context worden geplaatst, maar het maakt duidelijk dat de Aalternaars uitzwermden over heel de Verenigde Staten. Het is interessant om te zien dat zij elkanders gezelschap opzoeken of in contact blijven. Het thuisland is toch niet zo ver weg. Echt negatieve geluiden hoort men niet, maar mensen in die stemming zullen geen brieven hebben geschreven en gewoon rechtsomkeer hebben gemaakt. Hier en daar is er wel een van de auteurs die vindt dat men niet moet overdrijven met Amerika op te hemelen. Sommige zaken worden wel eens mooier voorgesteld dan ze in werkelijkheid zijn. Uit de brieven klinkt soms wat heimwee, maar de meeste briefschrijvers hebben geen spijt. Zij zijn wel realistisch genoeg om te weten dat de situatie vlug kan veranderen. Maar dat is nu cenmaal Amerika “*t is al of niet*”...

Peter LAROY

Bronnen:

B. BEELAERT, Waar gaan we heen? Beelden van Amerika bij de Maldegemse emigranten, 1903-1930 in *Jaarboek 2011 Heemkundige Kring het Ambacht*

Maldegem, Maldegem, 2011, p. 237-266.

- ² Zie <http://geschiedenisvanaalter.blogspot.com>: *Een brief uit Amerika* (gepubliceerd 2 november 2011), *Emigratie naar Amerika* (gepubliceerd 2 november 2011), *Hertenjacht in Amerika* (gepubliceerd 24 december 2010).
- ³ Wij wezen hier ook op bij het verwerken van de informatie uit het weekblad 't *Getrouwe Maldeghem* in het boek *Aalter in oude kranten*, Aalter, 2009.
- ⁴ Sinds het digitaal beschikbaar komen van de collectie van dit weekblad wordt de informatie vaak te pas en te onpas gebruikt in allerlei lokaal-historische publicaties. Er kan niet genoeg gepleit worden om daar uiterst voorzichtig mee te zijn. Zie bijvoorbeeld het verhaal op onze blog over *Poecksen bruinen* (gepubliceerd op 18 december 2010).
- ⁵ Dit is in contrast met bijvoorbeeld het werk van H.J. Brinks, *Schrijfspoedig terug. Brieven van immigranten in Amerika. 1847-1920*, Den Haag, 1978. Deze publicatie is gebaseerd op 1400 *originele* brieven van Nederlanders die naar de V.S. zijn uitgeweken. Een vergelijking maken is moeilijk. Toch valt bijvoorbeeld op dat er over jagen niet zo veel te vinden is. Leeft het onderwerp echt minder of is het de samenstelling van de bundel die dit in de hand werkt?
- ⁶ Misschien was de tekst van het blad reeds gedeeltelijk gezet en was het niet meer mogelijk om te vervangen.
- ⁷ Met loting is natuurlijk de loting voor het leger bedoeld, geen tombola.
- ⁸ Een iets aandachtiger lectuur van het stukje leert dat Verstraete inderdaad heel subtiel schrijft: "*Het is de herinnering van vroeger die mij aanspoort iets over de reis te schrijven.*"
- ⁹ 't *Getrouwe Maldeghem*, 29 december 1907.
- ¹⁰ 't *Getrouwe Maldeghem*, 12 december 1909. Dit verhaal klopt wel.
- ¹¹ 't *Getrouwe Maldeghem*, 6 februari 1910. Steyaert verwijst naar de plaats Waters in Michigan. Hierover B. COOK, *Belgians in Michigan*, Michigan State University Press, 2007, p. 25: "*The areas around Empire and Waters were the choice of farmers from the West Flanders towns of Ruiselede and Wingene.*"
- ¹² 't *Getrouwe Maldeghem*, 26 februari 1911.
- ¹³ 't *Getrouwe Maldeghem*, 27 april 1913.
- ¹⁴ 't *Getrouwe Maldeghem*, 2 augustus 1913.
- ¹⁵ 't *Getrouwe Maldeghem*, 14 september 1913.
- ¹⁶ Zie www.jeffersoncountytrails.org/louden/47.htm, geraadpleegd 26 juli 2012. Zie <http://geschiedenisvanaalter.blogspot.com>: *Aalternaars in Fairfield (Iowa)* (gepubliceerd 27 juli 2012).
- ¹⁷ 't *Getrouwe Maldeghem*, 20 juli 1913.
- ¹⁸ 't *Getrouwe Maldeghem*, 8 februari 1914.
- ¹⁹ 't *Getrouwe Maldeghem*, 16 maart 1913.

'T GETROUWE - MALDEGHEM

JAAR 1893

1/1/1893 - Bellem - *Inbraak*

In den nacht van Woensdag zijn er dieven ingedrongen op de hofstede van den heer August Herteleer, schepene te Bellem en hebben er 40 kiekens en 20 duiven gestolen.

De daders zijn tot heden onbekend.

11/2/1893 - Aalter - *Hatelijke miliciewet*

Zaterdag zag men hier een jongeling gebonden door de gendarmen wegleiden. Deze jongeling was onlangs uit Amerika gekomen, en elkeen verloor zich in gissingen over den reden dier gevangneming.

Ziehier: Over eenige jaren vertrok deze jongeling, zekere C. naar Amerika. In de milicieloting had hij een slecht nummer getrokken, doch werd vrijgesteld, daar zijn oudere broer in dienst was.

Doch later vertrok deze broeder ook naar Amerika, en beantwoordde niet aan den oproep tot de laatste "*revue*" die hij moest ondergaan.

Van dan af werd deze als "*deserteur*" aanzien en C. zelf werd dienstplichtig. Ziedaar de reden dier aanhouding van deze laatste. En zeggen dat C. nu op 32 jarigen ouderdom verplicht is den soldatendienst te beginnen. Indien hij zulks voorzien had ware hij voorzeker in Amerika gebleven, en tenminste voor eenige jaren. Wanneer krijgen wij het niemand gedwongen soldaat?

26/2/1893 - Aalter

- Gelijk wij gemeld hebben, werd zaterdag 14 dezer, de genaamde Ch. L. Corijn door de gendarmen aangehouden en naar Gent overgebracht als *deserteur*. Sedert jaren had hij in Amerika verbleven en was 32 jaar oud. Hij had er zich ingeloot maar was vrij voor zijnen broeder. Deze ook naar Amerika getrokken zijnde, was op twee *revues* afwezig geweest en daarom zou Charles-Louis moeten dienen. Daar hij echter ook in Amerika was, werd hij als *deserteur* aangeschreven. Over een tweetal jaren is er kwijtschelding verleend en vooraleer af te komen, had Corijn aan bevoegde personen gevraagd of hij wel zeker "*vrij*" was. Het antwoord luidde ja, en Corijn kwam af.

Hij was omtrent 2 ½ maanden terug huis, toen hij werd aangehouden. Men denkt dat een kwaadwillige hem moet aangeklaagd hebben, want Corijn was zeer wel gekend door de gendarmen, met welke hij dik wels in gezelschap was.

Zondag middag werd hij losgelaten, doch moest dinsdag weer naar Gent gaan om over zijn geval te hooren beslissen. Vrijdag is hij terug gekomen naar Aalter, met de vaste verzekering dat hij wel degelijk "vrij" is.

Dat nieuws heeft de bevolking van Aalter en omtrek waar de familie Corijn niets dan vrienden telt, ten zeerste verheugd.

- Een man van 70 jaar, de genaamde Simoens, van Maria-Aalter, is dinsdag door twee dronkaards, welke de heer Soudan om hun drinken van het werk had gejaagd, de drie vingers zijnen rechterhand doorgesneden.

Hij kwam van Filippine met een kar mossels. De dronkaards wilden hem eene handvol mosselen afnemen en sloegen den man drie maal ten gronde, dan doorsnuffelden zij zijne zakken en namen zijn mes. Met zijn eigen mes is hij drie vingers zijner rechterhand bijna afgesneden. De politie maakt proces-verbaal op ten laste der dronkaars en de herbergiers die drank hebben verschaft aan de kerels. Opgepast, herbergiers, de policiekommissaris van Aalter is niet gemakkelijk. Laatsleden zondag zijn er niet min dan 32 personen in overtreding genomen voor vechten, herbergzitten, tappen, nachtgerucht, dronkenschap, enz...

5/3/1893 - Aalter

Verleden week was L.V. bij den apotheker gegaan om rattenvergift. Hij had hetzelfde in pap vermeng en in den koestal gelegd.

Gedurende den nacht was eene koe losgeraakt en had den pap opgeeten; 's anderendaags was de koe ziek. Een veearts werd ontboden en de koe moest afgemaakt worden.

De keurder werd verwittigd, kwam ter plaats en bestatigde dat de koe bijna geheel uitverkocht was. Hij onderzocht het vleesch en bevond dat hetzelfde vergif bevatte. Seffens werden bevelen gegeven. De policiekommissaris kwam spoedig ook ter plaats, nam het overige vleesch in beslag en deed de koopers verwittigen dat het vleesch schadelijk was.

Dinsdag namiddag kwamen een honderdtal personen naar het policiebureel met het vleesch: het eene nog ruw, het andere gekookt of gebraden, zij leverden hetzelfde af en eischten hun geld terug. Het vleesch, ongeveer 160 kilos, werd 's avonds gedolven, onder toezicht der politie.

Maandag avond reeds, was zekere S.W., die van het vleesch geeten had, onpasselijk geworden; eene andere vrouw die van de nieren had geeten, heeft hevig moeten braken en was aangetast van buikloop.

Het is te hopen dat er geene ernstige slachtoffers gevonden worden. Uit dit voorval blijkt nog eens te meer het nut voor de wet op de vleeschkeuring : zonder die wet zouden te Aalter misschien talrijke personen ziek geworden of zelfs gestorven zijn. Geeft zij aanleiding tot eenigen last en ongemak zij bewijst ook groote diensten.

16/4/19-893 - Aalter

Zondag is alhier het lijk uit de vaart opgetrokken van Jan Plehiers, woonachtig te Gent.

Zaterdag was hij uitgegaan om te biechten te gaan ; men veronderstelt dat hij in het water zal gesukkeld zijn. Hij is woensdag namiddag alhier begraven.

23/4/1893 - Aalter

- Zondag avond rond 3 ½ ure, kwamen eenige personen van den duivenprijstkamp van Knesselare, Hoekestraat. Aan de bareel van den Nieuwendam gekomen werden zij door eenen persoon aangesproken, die een schot op hen loste. De politie bemoeit zich met de zaak.

- Dinsdag in den vroegen morgen werd hier eene vracht kiekens aangeslagen. De voorgaanden nacht werden de kiekens gestolen bij August Rutsaert bij het dorp. Deze heeft dan ook zijne kiekens onder de aangeslagene gevonden. De voerder was zekere B. van Ruiselede.

- Dinsdag namiddag is de schuur van Ch. Van Laecke, werkman aan de Brug, geheel afgebrand. Alles is erin gebleven. De oorzaak is onbekend.

30/4/1893 - Aalter - *Dieven in 't Groot*

In den nacht van Donderdag tot Vrijdag hebben dieven bij verscheidene inwoners van Aalter, Bellem en Lootenhulle, hennen gestolen. De kerels waren voorzien van kar en paard. Zij stonden op een roggveld van landbouwer Van de Velde te Bellem. Het paard heeft daar haver geëten en men heeft er de kiekens gedood. Deze heeft men op de kar gelegd en daarboven bussels elsenhout, welke men uit eenen kant gestolen heeft. Alzoo had men de schijn hout te vervoeren. De kar moet naar Gent gereden zijn.

Dat alles ingezien, zou men moeten besluiten dat de dieven met de streek moeten bekend en dat zij met verscheidene waren, die op verschillende plaatsen tegelijk hebben gestolen.

Eene ware hende dus.

18/6/1893 - Eene brug op Maria-Aalter

De inwoners van Maria-Aalter en Knesselare vragen sinds jaren eene brug over de vaart aan de Hoekstraat, te Knesselare. Die brug werd al meer dan eens beloofd als de ... kiezingen naderden, maar eens dat de kiezingen voor bij waren, heeft de minister gezegd dat men wel eene brug mag leggen als men ... ze betaalt. Men trok daar op vieze gezichten ... en de brug ligt er ... nog niet. We hebben goeden raad voor de belanghebbenden.

Op den Dok, te Gent – we hebben het vroeger reeds doen opmerken – staat nog altijd de oude Muidebrug, die te kort was en die men door eene nieuwe heeft moeten vervangen, toen de vaart van Ternuizen verbreed werd. Die brug staat daar nu al vier of vijf jaar, en wordt ze niet gebruikt, dan moet ze daar staan oproesten.

Zegt, inwoners van Maria-Aalter en Knesselare, dat gij eens een petitie maakte, om die brug aan de minister te vragen.

Dat uw gemeenteraad zich aan 't hoofd stelle om uwe vraag door uw provincieraadsleden en de Gentsche volksvertegenwoordigers bij den minister te doen ondersteunen en om bij de brug nog wat hulp-gelden te krijgen.

Nu dat ge toch allemaal kiezers zijt, ge weet soms niet wat er kan gebeuren.

30/7/1893 - Aalter

Donderdag namiddag kwam een paard in rijtuig gespannen in volle vlucht de Dorpstraat afgereden. De heer kommissaris, die bij toeval aan zijne deur stond, sprong zonder aarzelen naar den kop van het woedende paard. Ongelukkig kon hij enkel de brancard van het rijtuig grijpen en werd alzoo ontrent honderd stappen medegesleept; dan moest hij loslaten wilde hij niet tegen eenen voermanswagen vermorzeld worden. Dat was zijn ongeluk. Paard en rijtuig vlogen hem over het lichaam en de ongelukkige moest in droeven toestand naar huis gedragen worden. Ondertusschen was het paard voortgesneld in dolle vaart; doch werd eindelijk vastgegrepen door Frederik Sturtewagen.

12/8/1893 - Aalter

Woensdag middag der verledene week is de donder gevallen op het huis van den heer Danneels, Oostmolen. Er waren zes menschen in huis. De tichelvloer werd opgeheven, de tichels werden tot tegen de zoldering geworpen. Niemand werd gehinderd. In een aanpalend kot werden twee konijnen gedood.

8/10/1893 - Aalter

Dat het soms gevaarlijk is zekere liedekens te zingen, werd bewezen voor de korrektion-neele rechtbank van Gent, maandag laatst.

Zekere jonge geus van Aalter had in het bijzijn van den policiekommissaris een deuntje gezongen te Nevele. Dat deuntje was gemaakt en gezongen om den policiekommissaris te plagen en te tarten. De zanger werd voor de rechters gedaagd, alwaar hij niettegenstaande eenen fellen advokaat, welke de zanger verdedigde, eene boet opgelegd werd van 26 fr en de kosten des gedings. Dus een advokaat van 30 fr. eene boet van 26 fr en de 10 fr kosten voor eens te zingen. “Wat belieft er u ?” Zal dat geusje in het toekomende nog zingen om de policie te tergen, te Aalter, aan de statie?

3/12/1893 - Aalter

Heden zondag geeft de bloeiende Vlaamsche katholieke vereeniging *Consciencevrienden* een luisterlijk toneel- en zangfeest in het Lam.

Behalve een openingsstuk voor klavier, romancen, tweezang en kluchtliederen bevat het program eene boertige alleenspraak en de drie volgende blijspelen: Nonkel is dood. De gestrafte gierigaard en Stoppelghem, elk in een bedrijf.

17/12/1893 - Aalter

Zaterdag avond rond 7 ure ging de meid van Karel Boutte, smid aan de Brug, de ijzeren hekkens van het hof sluiten, toen zij opeens door eenen onbekenden kerel werd vastgegrepen die haar zegde: “Ha, nu heb ik u”. De ongelukkige kon nog “Karel” roepen waarop de baas buiten kwam en de aanvaller de vlucht nam. Het meisje heeft meer dan een uur in bezwijming gelegen, later heeft zij verschillende aanvallen van vallende ziekte gehad. Haren toestand blijft zeer bedenkelijk.

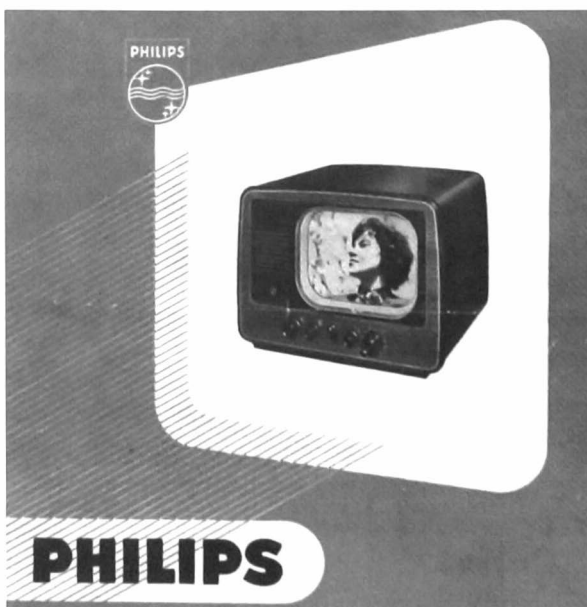
Walter VERVALLE

DE ACHTERUITKIJKSPIEGEL

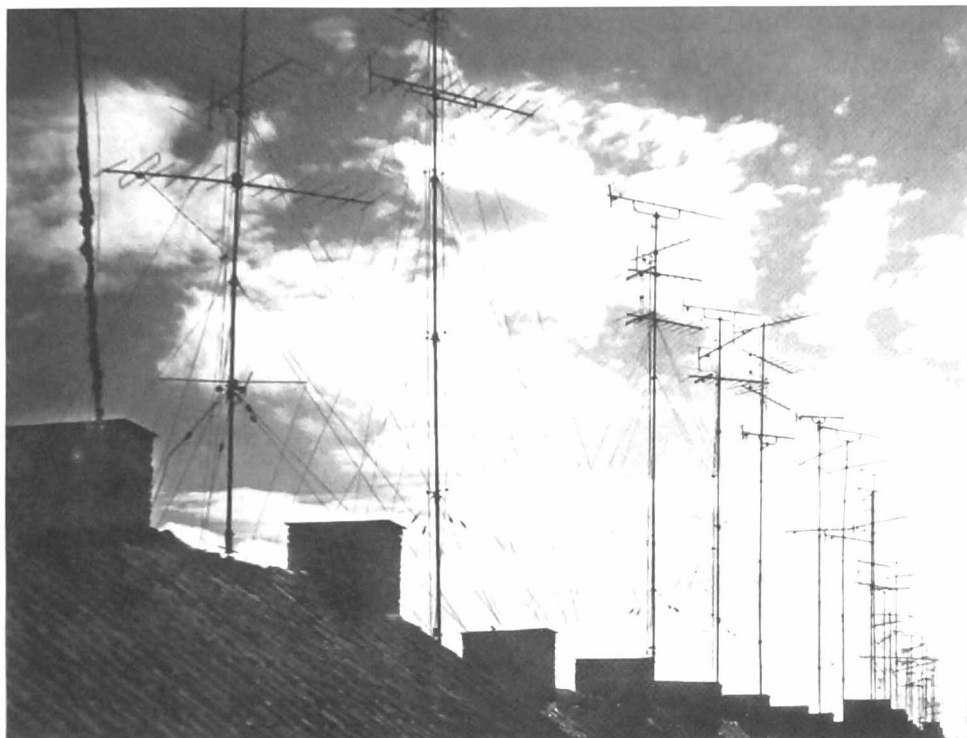
TV

Jaren geleden vertelde ik mijn kleinkinderen een verhaal uit mijn kinderjaren. Spontaan en ernstig vroeg het oudste kleinkind plots: opa, als er toen geen tv was, wat deed je dan 's avonds? Ja, voor veel kinderen en jonge volwassenen lijkt het wel of de tv altijd heeft bestaan, dat men in Vlaanderen en elders al eeuwenlang naar het scherm kijkt. Geen moderne uitvinding heeft zo grondig ons dagelijks leven veranderd dan het kijkkastje.

Nog voor er in België eigen tv-uitzendingen waren, hadden een beperkt aantal gezinnen al een toestel in huis. Ik denk, ik kan me vergissen, dat het allereerste toestel in de Lostraat stond, in café Luxer bij wijlen meester Vervalle. De uitzendingen werden verzorgd door de Franse zender te Rijsel. Ik was nog te jong om op café te gaan, maar af en toe als de deur van het café openstond, loerde ik naar binnen om toch een beeld te zien. Elektricien Jozef Santens, vader van onze bekende fotograaf, bracht redding. Hij hield winkel in de Kouter, huisnummer 24. Tijdens de 'ronde van Frankrijk' plaatste hij een tv-toestel voor het uitstalraam. Zo zagen we elke avond een reportage over een rit uit de ronde, maar ... wel de rit de voorgaande dag gere-

den. De Kouter was toen nog een smal, onverhard weggetje. Was er gisteren een bergrit, dan stond er vandaag voor het venster veel volk. Het leek wel een kleine volkstoeloop. Zo zagen we voor het eerst, wars van elke romantiek en bombastische beschrijvingen in onze krant, hoe zo'n rit echt verliep, hoe stijl de bergflank was, hoe klein de renner en zijn fiets oogden in het berglandschap. 1953! Eerste uitzendingen van de BRT. Neen, niet elke dag, op maan-

dag was er geen uitzending. Er waren nog maar weinig gezinnen die een tv-toestel in huis hadden. Geen nood. Als er een interessant programma was, ging men bij de burens of bij familie of op café het programma volgen. Dat zou spoedig veranderen.

1958, het jaar van de wereldtentoonstelling te Brussel, betekende de grote doorbraak voor de tv in Vlaanderen... Dagelijks waren er uitzendingen van op 'de expo'. De kijkers kregen de ganse wereld op bezoek in de huiskamer en dat wilden velen niet missen. Het beeld was niet altijd goed, het was zwart-wit, soms liepen er strepen door. Op de daken van onze huizen verschenen hoge en lage antennes. Een mooi zicht was het niet, maar men had geen andere keuze. In die tijd werd heel veel gekeken naar de 'Hollandse' zenders. Daarvoor moest de antenne gedraaid worden in de juiste richting en dat lukte niet altijd. Gevolg, een vertekend of ronduit een slecht beeld. Over de juiste stand van de antenne werd in veel gezinnen gekibbeld... Soms werd een mini-estafette georganiseerd. Vader wist precies hoe de antenne moest staan of beweerde dat toch. Hij stond buiten en loerde naar het dak. Eén van de kinderen wachtte in het deurgat, hielp moeder die de antenne draaide in het oog maar ook vader. Beetje links of even naar rechts, riep vader. Zoon of dochter gaf de aanwijzing door en moeder verbeterde de antennerichting. Dat kon enkele minuten duren.

Ander punt van discussie en huiselijk gehacketak was één of ander obstakel dat het beeld vervormde of troebel maakte. Ik herinner me een gezin waar het tv-beeld dag na dag van een mindere kwaliteit was. Die hoge boom staat in de weg, zei de vrouw. Die moest omgehakt. Precies die boom had voor haar man een speciale betekenis. Zijn grootvader had hem destijds geplant. De boom was geen oorzaak. Er kwam een compromis, de boom mocht blijven staan, maar de kruin moest drastisch ingekort. Toen ik toevallig hij die mensen op bezoek kwam, stond de man hoog op de ladder en zaagde tak na tak af. Na elke tak die op de grond viel, leek het of de vrouw spontaan wilde applaudiseren, deed het niet maar glimlachte gelukkig.

Op vrij korte tijd is er zoveel veranderd. Het monopolie van de VRT is al lang doorbroken. Sommigen raakten verslaafd aan tv-kijken. Links en rechts worden sessies ingericht om te ontwennen. Tegenwoordig is bij veel kleine kinderen, *ongeriefd nog van woorden*, zoals Gezelle het uitdrukte, één van hun eerste woorden: tv...

André DE KÉ

Meer over de geschiedenis van Aalter:
<http://geschiedenisvanaalter.blogspot.com>

INHOUDSTAFEL

Jan CAMERLINCKX	Parochiegrenzen van Bulskampveld in 1242.	3
Filip BASTIAEN	Volkvertelsels van Jules Van Lantschoot.	31
Peter LAROY	In America is geene matigheid, 't is al of niet. Aalterse migranten over Amerika (1907-1914)	42
Walter VERVALLE	't Getrouwe Maldegem anno 1893.	57
André De KÉ	Achteruitkijkspiegel: tv.	62

LAND VAN DE WOESTIJNE

Tijdschrift van de Heemkundige Kring Aalter, gesticht in 1977.
Verschijnt in maart, juni, september en december.

Verantwoordelijke uitgever: Jan Defruyt, Kestelstraat 67, 9880 Aalter

Bankrekening: nr. 02 4426 5943 6140 - Heemkundige Kring Aalter.

Lidmaatschapsbijdrage: gewone leden: € 12,50
steunende leden: € 25,00 of meer

Overname uit het tijdschrift is toegelaten mits schriftelijke toelating van de redactie. Iedere auteur is verantwoordelijk voor de inhoud van zijn tekst.

BESTUUR

Voorzitter: Willy STEVENS, Groenevijvers 8, 9910 Knesselare
09 374 44 58 - *willystevens1@skynet.be*

Ondervoorzitter: Peter LAROY, Brouwerijstraat 84, 9880 Aalter
09 375 14 86 - *peter.laroy@pandora.be*

Secretaris: Jan CAMERLINCKX, Schuurlo 12, 9880 Aalter
09 374 79 82

Ledenbeheer: Eliane DE POORTER, Leurebroekdreef 1, 9880 Aalter
051 68 89 91 - *arnelidepoorter@pandora.be*

Penningmeester: Dries ALYN, Bellemstraat 49, 9880 Aalter
09 374 23 60 - *ives.penninck@telenet.be*

Redactie en layout: Jan DEFruYT, Kestelstraat 67, 9880 Aalter
09 374 65 81 - *jan_defruyt@scarlet.be*

LEDEN: Robert VERHELST, Stationsstraat 74, 9880 Aalter
09 374 41 36 - *robert.verhelst_aalter@skynet.be*
Roger BAECKELANDT, Ekenakker 2, 9880 Aalter
09 375 13 77 - *roger.baeckelandt@telenet.be*
Walter VERVALLE, Langendamdreef 62, 9880 Aalter
09 374 54 63 - *walter39be@yahoo.com*

MEDEWERKERS: Erik WILLE, St.-Pietersveld, 8750 Wingene
051 65 50 29 - *erik.wille@skynet.be*
Etienne VAN EEGHEM, Ter Weibroek 53, 9880 Aalter
09 374 76 81 - *etienne.van.eeghem@telenet.be*
Mike EKELSCHOT, Molendreef 28, 9880 Aalter
0498 60 47 40 - *mdekelschot_molenaar@hotmail.com*

Land van de Woestijne

Tijdschrift van de
Heemkundige kring „Arthur Verhoustraete” Aalter

35e jaargang - nr. 4 - 2012

EMILE BOCKAERT... EEN AALTERNAAR IN NIEUW-ZEELAND (VERVOLG)

Met mijn vorig artikel over Emile Bockaert ⁽¹⁾ en ook met dit is verre van alles gezegd en geschreven over deze merkwaardige Aalternaar. De bronnen groeien dan ook gestadig aan. In Nieuw-Zeeland is men namelijk bezig alle dagbladen en periodieken verschenen tussen 1839 en 1945 digitaal aan het verwerken zodat ze via internet te raadplegen zijn. Dit is een gigantisch werk. Momenteel zijn er 74 publicaties digitaal beschikbaar. Daarvan beslaan 53 geheel of gedeeltelijk de periode dat Emile er actief was (1896-1911). In 21 van de 53 publicaties vinden we verwijzingen naar Emile. Niet minder dan 2985 in totaal. Voeg daarbij de 68 verwijzingen naar Emile op een variant van zijn achternaam nl. Bochaert. In totaal zijn dat 3053 keren dat Emile de media haalde. En dat op slechts 15 jaar dat hij in Nieuw-Zeeland actief was.

In mijn vorig artikel verwerkte ik de beschikbare gegevens op thematische wijze. In dit artikel verwerk ik de nieuwe gegevens chronologisch. Sommige feiten uit mijn eerste artikel komen opnieuw aan bod als daaromtrent nieuwe gegevens zijn opgedoken.

Tenslotte hebben we met dit artikel de kans om twee fouten i.v.m. Jeanne, de echtgenote van Emile recht te zetten. Het jaartal van haar geboorte is foutief en als datum voor haar overlijden is de datum van haar begrafenis vermeld. Zij is dus geboren op 28 november 1879 en overleden op 25 februari 1967.

1896

In het bevolkingsregister van Aalter voor de periode 1871-1890 (reg. 1/p.1294) vinden we het gezin van Frans Bockaert (1829-1914) - Elodie Cardon (1850-1886). Ze woonden in huis nr. 141 in de Statiestraat. Naast de ouders zijn ook de 5 kinderen van het gezin vermeld alsook een inwonende bediende ⁽¹⁾ en een inwonende meid ⁽²⁾. Twee kinderen stierven op jonge leeftijd. Drie zonen, Emile, Paul en Maurice zullen in de Statiestraat opgroeien. Het bevolkingsregister voor de periode 1891-1900 (reg. 1/p.150) vermeldt het gezin opnieuw. Het huisnummer is nu wel 136. Bij Emile staat geschreven: gehuwd te Devonport (Nieuw-Zeeland) 29 augustus 1899. (De datum is foutief zoals we verder zullen zien). In de kolom "uitgeschreven" staat voor Emile 1896 vermeld met ernaast: naar Auckland (Nieuw-Zeeland).

Als Emile in 1896 vertrokken is naar Auckland moet hij in ieder geval vóór 25 augustus van dat jaar toegekomen zijn. Immers in een krant van die dag wordt reeds over hem geschreven ⁽³⁾. Emile was al “met de arm der wet” in aanraking gekomen. Op de zitting van de politierechtbank daags voordien mocht hij zich verantwoorden voor het rijden met een fiets op het voetpad in de Flagstaffstreet in Devonport. Hij werd veroordeeld tot het betalen van een boete van 10 shilling 15 cent. Het zal niet de laatste keer zijn dat Emile met de politierechtbank in aanraking komt.

Het blijft gissen met welk schip hij de overtocht naar Nieuw-Zeeland maakte en wanneer hij toekwam in Auckland.

Daar er geen bootverbinding vanuit Antwerpen naar Nieuw-Zeeland was, vermoeden we dat hij via een Engelse haven afreisde. Via internet vinden we in de lijst: “Ships to Auckland” de aankomst in deze havenstad van 4 schepen met emigranten in 1896. Slechts twee van de 4 schepen kwamen er toe voor 25 augustus. De s.s. Hudson kwam toe in Auckland op 5 maart 1896. Vanwaar het vertrokken was, staat niet op de lijst. Wel dat het op 27 oktober 1895 vertrokken was en 127 dagen over de reis deed. Op 3 augustus 1896 kwam de s.s. Indraghiri vertrokken in Londen toe in Auckland. Mogelijks reisde Emile met dit schip ⁽⁴⁾. Op de lijst van de schepen vertrokken uit een andere haven dan een Engelse of Ierse had geen schip Auckland als bestemming in 1896 ⁽⁵⁾. Bovendien waren in Nieuw-Zeeland nog talrijke havens waar hij had kunnen toekomen om vandaar naar Auckland te reizen.

Nochtans is over het jaar van zijn emigratie geen absolute zekerheid. In een uitgebreid artikel in de Auckland Star van 31 oktober 1898 staat dat hij al 3 jaar meestergast is bij W.M. Service. Dan zou hij in 1895 reeds toegekomen zijn. Voorlopig blijft de afreis van Emile in de plooiën van de geschiedenis. Maar dat hij als piepjonge emigrant (22-23 jaar) meteen aan de slag kon in Auckland is wel een zekerheid. Het eerste spoor van Emile in Auckland is het reeds geciteerde krantenbericht van 25 augustus 1896. Op 2 november van dat jaar komen we Emile opnieuw tegen ⁽⁶⁾. Een krant publiceerde de namen van de deelnemers aan de wielervedstrijd t.g.v. de novemberkermis in Auckland. Emile moet blijkbaar reeds lid zijn van de Auckland Cycling Club want samen met andere leden van de club vinden we hem terug op de lijst. Hij had zich voor niet minder dan 6 koersen ingeschreven. Hij won de “vijfmijlkoers” en werd tweede in de “madden bicycle handicap” ⁽⁷⁾. Dat kranten ook in die tijd niet altijd betrouwbaar zijn, blijkt uit het verslag van de koersen in een andere krant. De Observer van 14 november gaf voor Emile dezelfde uitslag maar verwisselde de namen van de wedstrijden ⁽⁸⁾.

POLICE COURT.—(YESTERDAY.)
(Before Messrs W. H. Shakespear and J. H. Harrison, J.P's.)

CYCLISTS IN COURT.—Thomas Russell admitted riding a bicycle along the footpath of Symonds-street. A fine of 10s and 7s costs was imposed.—Emilie Bockaert also pleaded guilty to riding a bicycle on the footpath of Flagstaff Road, Devonport. A fine of 10s and 15s costs.

Eerste krantenbericht over Emile
(Auckland Star 25 augustus 1896).

verschijnen, kunnen we opmaken dat twee van zijn medewerkers een wedstrijd wonnen. Emile won de openingswedstrijd van de club.

1898

Het duurt tot eind oktober voor we weer een verwijzing naar Emile vinden. In een uitgebreid artikel verschenen op 31 oktober vernemen

Cycle Makers.

HUMBERS

WIN FROM SCRATCH.

A. CAMPBELL wins the Club Championship and N.S.S. Company's Cup.

E. BOCKAERT captures the One Mile Maiden.

HUMBERS DO NOT REQUIRE HALF-WAY STARTS TO WIN.

Always fitted with **DUNLOP Tyres.**

W. M. SERVICE,

SOLE AGENT,

237, QUEEN STREET.

Advertentie

(Auckland Star 13 februari 1897).

1897

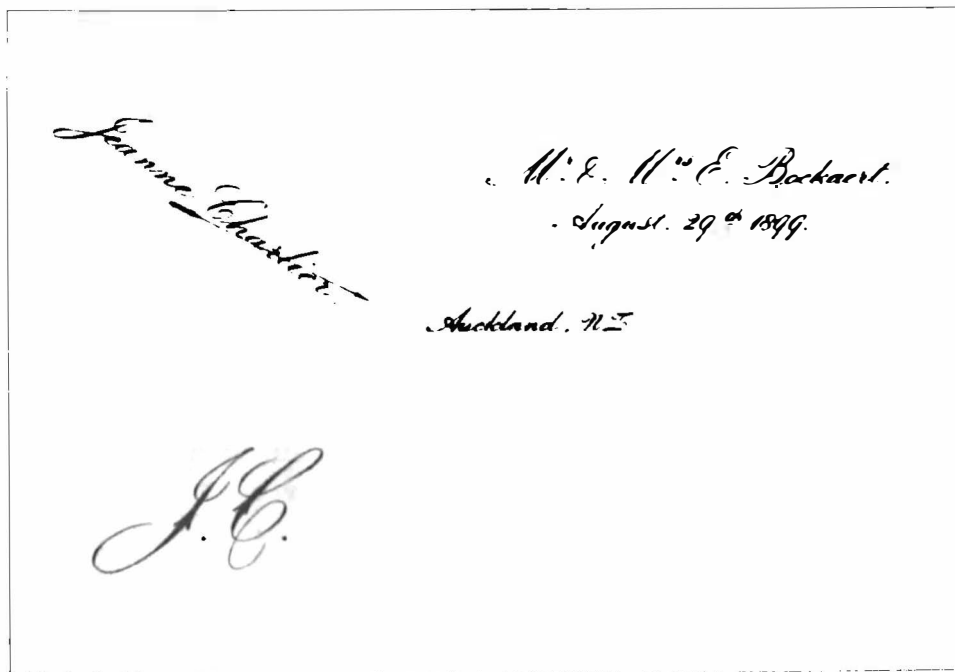
De Auckland Cycling Club organiseerde op zaterdag 6 februari niet minder dan 15 wielervedstrijden. Elke wedstrijd had een specifieke moeilijkheidsgraad telkens over een beperkte afstand. Emile schreef zich opnieuw in voor 6 wedstrijden ⁽¹⁾. Uit een advertentie die zijn werkgever 14 dagen later liet ver-

schijnen, kunnen we zien terugkeer van een inspectietocht in Engeland en het continent. ⁽¹⁾. Hij bezocht er belangrijke fietsfabrieken. Zijn werkgever W.M. Service moet wel veel vertrouwen gehad hebben in de 25-jarige Emile om hem zomaar op pad te sturen. Vermoedelijk viel Emile op door zijn taalvaardigheid en welsprekendheid. Waarschijnlijk keerde hij terug met veel ambitie om een eigen zaak op te richten. zo niet een vennootschap aan te gaan met een bestaand bedrijf. Het werd dit laatste. Opmerkelijk in het artikel is wel dat Emile vol lof spreekt over de Belgische fietspaden. Letterlijk zegt hij

“it is a cyclists’ paradise”. Hij beschrijft hoe van stad tot stad geslufteerde fietspaden zijn die door een berm afgescheiden zijn van de rijbaan. (Overdrijft hij niet?) Dat hij geen gras over zijn ambitie liet groeien, lezen we al enkele dagen later ⁽²⁾. In het verslag dat de “Auckland Bowling Association” over haar laatste vergadering liet publiceren, signaleerden ze reeds dat haar leden, de gebroeders Skeates en Emile Bockaert een vennootschap hebben gesloten. Dezelfde krant publiceert ook de oprichting van de vennootschap. Een maand later, op 6 december, lezen we opnieuw een uitgebreid artikel over de installatie van het bedrijf in een pand in de Queenstreet. De inrichting ervan verliep volgens de plannen die Emile uit Parijs had meegebracht. De firma die zich officieel “The Skeates Cycle Mfg. Coy” noemde, had ondertussen voor een persoonlijker en herkenbaarder werknaam “Skeates & Bockaert” gekozen.

1899

De perikelen rondom de aankoop door Emile van Engelse Valkyrie-fietsen en de betaling ervan werd in vorig artikel beschreven. Allicht kwam Emile via zijn relaties in de fietsclub en de bowlingclub in contact met een van de zeldzame Belgische families die naar Auck-

Voor- en achterkant verlovingskaartje (archief Lieven Bockaert).

land waren geëmigreerd. De familie Jean Baptist Charlier-Madeleine Donny, afkomstig van Brussel, woonde al sinds 1888 in Devonport. Devonport lag op een eilandje vlak voor de kust van Auckland. Vermoedelijk heeft zijn verkeersovertreding in 1896 iets te maken met een bezoek aan deze familie. De bezoeken zullen echter ook een aangenamer gevolg krijgen. Het gezin had namelijk zeker 2 dochters. Een ervan was Jeanne Françoise, geboren in Brussel op 28 november 1879. Emile, een zestal jaar ouder dan de 20-jarige Jeanne verloofden zich op 29 augustus 1899. Met een verlovingskaartje brachten ze hun familie en vrienden op de hoogte van hun verloving. De datum ervan is allicht in het bevolkingsregister van Aalter onterecht als hun huwelijksdatum opgenomen.

Op de dag van hun verloving vinden we Emile en Jeanne op de passagierslijst van de s.s. Maroroa die op 29 augustus uit de haven van Auckland vertrok ⁽¹⁾. Het schip verzekerde de verbinding met een andere havenstad Dunedin ⁽²⁾. Ze vertrokken zeker niet voor een daguitstap, want beide havens zijn in vogelvlucht 1064 km van elkaar gelegen. Misschien was dit hun pre-huwelijksreis. De Boerenoorlog (1899-1902) tussen de Boeren en de Britten in Zuid-Afrika liet ook in Nieuw-Zeeland sporen na. Als Engelse kolonie was het ook een rekruteringsgebied van vrijwilligers om in Zuid-Afrika aan de zijde van de Britten mee te vechten. Zelfs Emile liet zich opmerken. Hij ontwierp een speciale "war despatch cycle" volgens een tekening die hij uit België had meegebracht ⁽³⁾. Hij schonk de fiets aan een contingent van

65 vrijwilligers die naar de oorlog vertrokken. Hoe deze gift verklaren, is niet meteen duidelijk. In het krantenartikel dat over hem na zijn overlijden verscheen, wordt hij als pro-boer vermeld.

Te oordelen naar de vele advertenties die verschenen, liep de fietshandel gesmeerd.

In vorig artikel publiceerden we de foto van Emile en collega's t.g.v. de invoer van de eerste auto in Auckland. Toen reeds vroegen we ons af of het wel zinvol was een

THE VALKYRIE CYCLES

1899 PATTERNS HAVE ARRIVED
PER S.S. STAR OF VICTORIA.

NOW ON VIEW.

THE SKEATES 'CYCLE MFG. CO.

(Skeates & Bookaert)

QUEEN-STREET

(Opposite H. M. Smeston's).

Telephone 833.

Advertentie

(Auckland Star 11 februari 1899).

SKEATES AND VALKYRIE CYCLES.
 Unequaled for
**SPEED, STYLE, STRENGTH, AND
 DURABILITY.**
 Catalogues on Application.

Inspection Invited.

REPAIRING DEPARTMENT.
 Good Work, Punctuality, Experienced
 Workmen, and No Boys.

RESULT:
**THE LARGEST REPAIRING TRADE
 IN THE CITY.**

RE-ENAMELLING A SPECIALTY.

THE SKEATES 'CYCLE MFG. CO.
 (Skeates & Bockaert)
QUEEN-STREET

SKEATES AND VALKYRIE CYCLES
 Unequaled for
**SPEED, STYLE, STRENGTH, AND
 DURABILITY.**

Catalogues on Application.
 Inspection Invited.

REPAIRING DEPARTMENT.
 Good Work, Punctuality, Experienced
 Workmen, and No Boys.

RESULT:
**THE LARGEST REPAIRING TRADE
 IN THE CITY.**

RE-ENAMELLING A SPECIALTY.

THE SKEATES 'CYCLE MFG. CO.
 (Skeates & Bockaert)
QUEEN-STREET

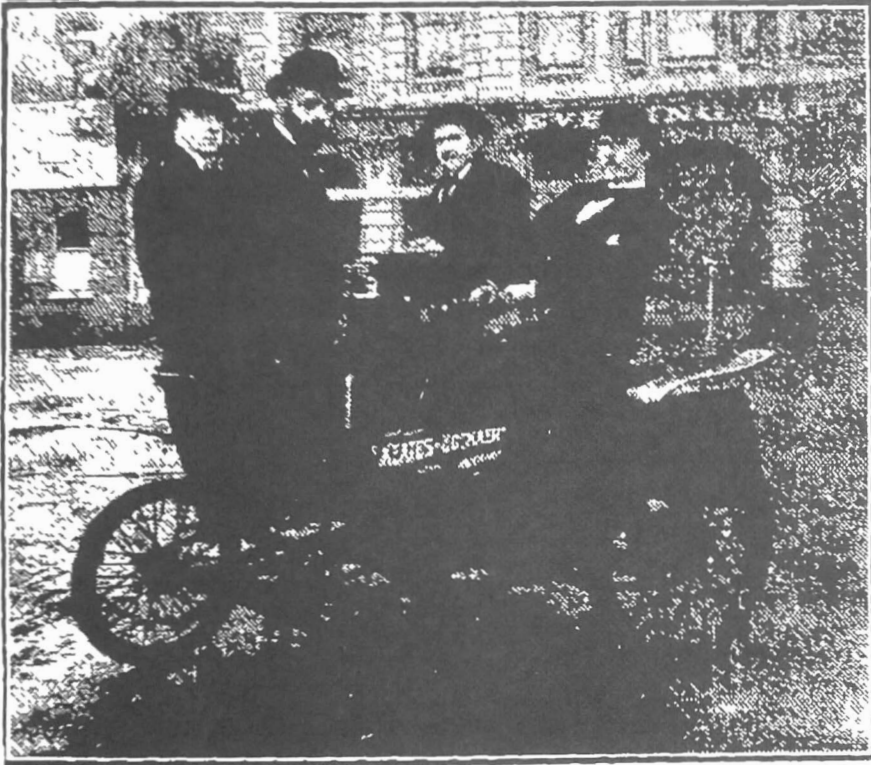
*Advertentie
 (Auckland Star 2 maart 1899).*

*Advertentie
 (Auckland Star 23 mei 1899).*

auto met zo weinig capaciteiten in een groot en bergachtig land als Nieuw-Zeeland in te voeren. Blijkt dat het wettelijk niet toegelaten was auto's in te voeren die sneller konden rijden dan 12 miles (20 km) per uur ⁽⁴⁾. Waarschijnlijk zagen Emile en zijn zakenpartners ook geen commercieel heil in deze wagen. We vonden nog geen enkele advertentie die deze auto moest promoten. Toch zijn er auto's van dit type verkocht. Een van de kopers was Dr. G. De Clive Lowe, een geneesheer in Auckland. In een krantenartikel van 1926 merkte hij ironisch op dat het een uitstekende wagen was als hij al startte en op vlakke wegen kon rijden. Bergaf reed hij vanzelf, bergop kon enkel in een "slakkengang" ⁽⁵⁾. Een nieuwe foto van Emile en zijn collega's laat toe Emile zo goed als zeker te identificeren. De persoon, uiterst rechts is naar alle waarschijnlijkheid Emile ⁽⁶⁾.

1900

Tijdens het bowlingkampioenschap van de "Auckland Bowling Club" van 24 maart versloegen Emile en zijn bowlingpartner de plaatselijke favorieten. "Well done", schreef de krant ⁽¹⁾. Op 19 juli werd door een groep fietsers de "Auckland Cycle Roads League" (A.C.R.L.) gesticht. De onvrede met de slechte wegen, het ontbreken van fietspaden en de 5 shilling belasting per fiets zat hen zeer hoog. Ze besloten

**THE FIRST CAR TO COME TO NEW ZEALAND.
AN OLD-TIMER WITH FOUR WELL-KNOWN AUCKLANDERS ABOARD.
Messrs. Emil Bockaert, J. E. Skeates, P. R. Skeates, and Marychurch.**

Emile en collega's (Auckland Star 21 februari 1924).

te onderzoeken op welke wijze ze ertegen konden reageren. Emile, die tot de initiatiefnemers behoorde, werd als raadslid in het bestuur van de vereniging opgenomen ⁽²⁾.

Op 24 augustus huwde de 27-jarige Emile met de 21-jarige Jeanne in Devonport.

Een krant van 5 november bericht over de opening van de jaarlijkse activiteiten van de atletiek- en fietsclub van Auckland. Het evenement ging door op de renbaan Ellerslie in Auckland. Langsheen het parcours dat de lopers en fietsers moesten afleggen, stond een massa volk. Emile maakte van de gelegenheid gebruik om met een span-dock waarop "We want good roads" stond, op te komen voor betere wegen ⁽³⁾.

Zeven dagen later stond Emile andermaal voor de politierechtbank wegens overdreven snelheid. Het kostte hem 54 shilling boete voor de verkeersovertreding en 7 pence gerechtskosten ⁽⁴⁾.

Op zaterdag 2 februari vertrok Emile met zijn echtgenote Jeanne en zijn schoonzuster uit Auckland voor een 18-daagse fietstocht. Na hun terugkeer verscheen een uitgebreid en gedetailleerd verslag over hun tocht. Vooral de staat van de wegen waarover ze hadden gereden, werd geëvalueerd ⁽¹⁾. Hun ervaringen met de wegen en de fietspaden in het bijzonder was alles behalve positief. Hij stelde dan ook de Auckland Cycles Roads League voor een petitie te laten ondertekenen om betere wegen te eisen. Op 29 maart meldt een krant dat de petitie die in de winkel van Skeates & Bockaert kan worden ondertekend reeds 600 handtekeningen telt ⁽²⁾. In de verslagen van de bijna wekelijkse vergaderingen van de A.C.R.L. valt de actieve inbreng van Emile op. Wanneer de secretaris van de vereniging in juli ontslag neemt, is het bijna vanzelfsprekend dat Emile hem opvolgt ⁽³⁾. Twee dagen na zijn aanstelling stelt hij een brief op waarin hij de slechte staat van de wegen en van de fietspaden in het bijzonder aanklaagt. In naam van de A.C.R.L. stuurt hij de brief naar alle instanties die met het wegenbeheer iets te maken hebben. De brief met de petitie stuurt hij naar de eerste minister. Een krant beweert dat als deze brieflawine blijft duren de eerste minister dit nooit overleeft. Met een ironisch stripverhaal illustreert de krant de actie van Emile en de Auckland Cycle Roads League ⁽⁴⁾. Het zou een artikel op zichzelf worden om alle initiatieven van de A.C.R.L. te beschrijven. Blijkbaar slaagt Emile erin om een onderhoud te bekomen met de eerste minister ⁽⁵⁾. Een positieve telegram van deze laatste naar de A.C.R.L. slaat schijnbaar op dat onderhoud ⁽⁶⁾. Emile maakt naam maar niet alle kranten lopen hoog op met zijn actie. Een krant noemt hem de onbedwingbare secretaris, de vermetele fietser, die zelfbewust assertieve telegrammen verstuurt precies of er geen andere problemen zijn in het land dan slechte wegen en fietspaden ⁽⁷⁾. De krant is niet mals voor de A.C.R.L. in het algemeen en voor Emile in het bijzonder. Het artikel is spottend, kleinerend en bij momenten beledigend. De A.C.R.L. stopte meteen na het verschijnen van het artikel met het publiceren van de verslagen van haar vergaderingen. Ook Emile hield voortaan “zijn bek in zijn pluimen”. Dit viel dermate op dat de krant die een goede maand vroeger het bewuste artikel publiceerde, nu moest vaststellen dat de stilte van de A.C.R.L. en van zijn secretaris Bockaert oorverdovend was ⁽⁸⁾. De “storm” die Emile als secretaris van de A.C.R.L. veroorzaakte, belette niet om zijn zaken in de jonge firma Skeates & Bockaert te behartigen. Ook daar was zijn gedrevenheid merkbaar. Twee jaar na de oprichting van de firma opende ze in december een filiaal in New Plymouth. Nog 5 zullen er volgen.

Op de website 'Auckland Council' vonden we 1902 bij de belangrijkste data in de geschiedenis van de stad. In dat jaar werd de Queenstreet als eerste straat in Nieuw-Zeeland geasfalteerd. De actie van de A.C.R.L. en van Emile hadden blijkbaar resultaat. Dat de hoofdzetel van Skeates & Bockaert net in die straat gevestigd was, zal allicht vragen en kritiek opgeleverd hebben. Opvallend is dat de A.C.R.L. minder en minder in het nieuws komt. Blijkbaar was haar doel bereikt en begon men (eindelijk) aan de noodzakelijke wegenwerken. Op dinsdag 26 mei hield Dr. George Thomas Humphrey de Clive-Low een vergadering in zijn woning met 6 andere automobilisten waaronder ook Emile. Ze besloten een bond op te richten om de belangen van de automobilisten te behartigen. Hun vereniging werd de A.A.A. genoemd. Deze afkorting stond voor "Auckland Automobile Association". Naarmate meer mensen een auto bezaten, groeide het aantal leden van de vereniging. Ook in andere steden werd een gelijkaardige vereniging opgericht. Uiteindelijk zullen alle plaatselijke verenigingen de nationale Automobile Association (A.A.) vormen die tot op heden meer dan één miljoen leden telt ⁽¹⁾. In ons vorig artikel schreven we reeds over het kleine incident van Emile die met zijn motorfiets het paard van een melkboer deed schrikken ⁽²⁾ en van zijn verwerving van de pup van een poolhond ⁽³⁾.

Uit een artikel van 5 juni kunnen we opmaken dat Emile vanuit Aalter (?) nog kranten ontving. Hij vertelt dat in een Vlaamse krant de toespraak gepubliceerd is van de eerste minister van Nieuw-Zeeland. Hij besluit daaruit dat Nieuw-Zeeland nu beter is gekend in Vlaanderen dan toen hij er plannen maken om naar dat land te emigreren ⁽⁴⁾. Aan de advertentie te zien, is de firma Skeates & Bockaert blijkbaar overgeschakeld van het fietsmerk Valkyrie naar fietsen van het merk Raleigh.

SOLE AND ONLY AGENTS:

Skeates &
Bockaert

QUEEN-ST.

Advertentie
(Auckland Star 17 september 1902).

1903

In vorig artikel publiceerden we de betwistbare advertentie die op 18 februari verscheen en de ironische reactie er op in de vorm van een stripverhaal ⁽¹⁾. Dit heeft blijkbaar geen nadelige invloed gehad op het succes van de firma Skeates & Bockaert. In maart opende de firma een nieuw filiaal in Dannevirke. De naam van deze stad is de Deense naam voor Denemarken en was voornamelijk door Deense emigranten gesticht.

Skeats and Bockaert,
CYCLE MANUFACTURERS,

BEG to inform the public that they have commenced business in Cosmopolitan Buildings, No. 1 Block, Dannevirke.

We have for sale our own made machines, with the well-known B.S.A. parts, warranted the best manufactured machines in the market.

Also for sale.—The well-known Day machines, at nearly cost price—£12 10s—guaranteed for twelve months.

Repairs executed on the premises at moderate charges.

Bicycles always on hire.

Sundries of all descriptions for sale.

SKEATS & BOCKAERT,
High St., Dannevirke.

Voor het eerst duiken advertenties op waarmee de firma de verkoop van auto's van het merk Darracq promoot. Waarschijnlijk

Advertentie

(Bush Advocate 6 april 1903).

was de wet aangepast en waren snelheden van meer dan 20 km per uur toegelaten. Anders was de invoer van deze luxueuze en kostelijke wagen zinloos geweest ⁽²⁾. Op 18 september verscheen een uitgebreid verslag van de bijeenkomst van het nieuwe stadsbestuur van Auckland. Emile en twee medebestuurders van de Auckland Cycle Roads League waren er als vertegenwoordigers van de vereniging. Ze deden meteen een voorstel om betere fietspaden aan te leggen in het Victoriapark in Auckland. Ze legden zelfs een uitgewerkt plan voor. Het stadsbestuur besloot het voorstel in overweging te nemen ⁽³⁾.

1904

Begin januari publiceert de firma een advertentie waardoor we zien dat ze nu ook auto's van het Frans merk "De Dion" en van het Engelse merk "Humber" te koop aanbiedt ⁽¹⁾. Op 4 juli lezen we dat Emile optrad als een van de vijf juryleden in een selectiekoers. De bedoeling was de beste renner van Auckland te selecteren om deel te nemen aan de "Dunlopkoers" van Timaru naar Christchurch ⁽²⁾. Van bij de oprichting van de A.A.A. moet Emile een actief bestuurslid geweest zijn. In oktober zette Emile zich enthousiast in bij de orga-

nisatie van een demonstratiedag van de verschillende auto's die in Auckland verkocht werden ⁽³⁾. Het succes van de autoverkoop mag niet de indruk geven dat het paard als vervoermiddel afgeschreven was. James Livingston is hiervan een sprekend voorbeeld. Deze boer uit Taranaki kocht in de firma Skeates & Bockaert een luxueuze Darraq voor zijn gezin. Hijzelf heeft er nooit mee gereden. Hij gaf de voorkeur aan een sjees getrokken door zijn paard ⁽⁴⁾.

In november vinden we Jeanne, de echtgenote van Emile, als lid van de "Ladies Benevolent Society". Deze vereniging van sociaal bewogen dames was opgericht in 1857 en bestaat tot op heden. Met morele en financiële steun probeert de vereniging het lot van zieken, behoeftige gezinnen, weduwen en wezen te verzachten. De nodige financiële middelen komen van giften en opbrengsten van allerlei activiteiten. Jeanne coördineerde in november de inschrijvingen voor deelname aan de auto- en bloemenstoet ⁽⁵⁾.

1905

Begin januari moest Emile 3 auto's afleveren bij klanten in Christchurch. Emile, Jeanne en een medewerker reden elk een wagen aan boord van een schip in de haven van Timaru ⁽¹⁾. In de havenstad Lyttelton, tevens voorstad van Christchurch ontscheepten ze. Van Lyttelton naar Christchurch moesten ze over een beruchte bergpas. Deze smalle, steile zigzagbaan was de enige verbinding. Emigranten die in Lyttelton ontscheepten met bestemming Christchurch deden er ruim twee dagen te voet over om hun bestemming te bereiken ⁽²⁾. Het feit dat Jeanne de eerste vrouw was die met een auto deze weg had afgelegd, kwam dan ook als "News of the day" in de krant. Dat Jeanne deze rit aandurfde en blijkbaar tot een goed einde bracht, zegt veel over haar persoon. Het was zeker geen "moeder aan de haard" zoals we ons dit voorstellen. Een krant meldt in februari dat Emile en Jeanne per auto een rondrit deden in het noordelijke en zuidelijk deel van Nieuw-Zeeland. Ze deden er meer dan een maand over ⁽³⁾. Op 12 april beschrijft een krant de zitting van de politierechtbank alwaar Emile opnieuw terechtstond. Overdreven snelheid werd hem ten laste gelegd. Hij gaf tijdens de zitting een staaltje van zijn welsprekendheid. Blijkbaar kon hij de rechtbank overtuigen, want er werd geen straf uitgesproken ⁽⁴⁾. Vermoedelijk verhuisde het gezin naar Timaru om er het filiaal van de firma uit te baten. Een krant schrijft dat Emile het er zeer druk heeft want op 14 dagen tijd verkocht hij er 7 auto's ⁽⁵⁾. Daarnaast maakte hij plannen om van Canterbury het centrum van

SKEATES & BOCKAERT, LTD.,

CYCLE & MOTOR CAR IMPORTERS

AGENTS—

DARRACQ and DE DION MOTOR CARS.

HUMBER, ROVER, RALEIGH, B.S.A. CYCLES.

CYCLE AND MOTOR REPAIRS OF EVERY DESCRIPTION.

W. M. SERVICE, Broad-street, Manager.

Advertentie (Manawatu Standard 27 mei 1905).

SEE OUR

English - built Bicycle, £14.

Fitted with Free Wheel and all modern improvements.

Before going elsewhere save money by visiting

Skeates & Bockaert. Ltd.,

DEVON STREET, NEW PLYMOUTH.

G. W. GUNSON, Manager.

Advertentie (Taranaki Herald 14 augustus 1905).

de autohandel in Nieuw-Zeeland te maken en in de hoofdstad Christchurch van deze provincie de hoofdzetel van de firma te installeren ⁽⁶⁾. Zijn verblijf in deze stad zoals aangekondigd in een plaatselijke krant heeft allicht iets met zijn plan te maken ⁽⁷⁾. Op 27 mei publiceert de firma een advertentie ter promotie van haar handel in het filiaal in Palmerston. Opvallend is dat W.M. Service er de manager van is. Is deze W.M. Service dezelfde persoon als de man waar Emile zijn loopbaan begon na zijn emigratie ^{(8)?}

Blijkbaar had het filiaal van Skeates & Bockaert in New Plymouth een nieuwe manager die de zaak enthousiast aanpakte. Bijna wekelijks plaatste hij een advertentie in diverse kranten.

Dat Emile het zeer druk had in zijn garage in Timaru signaleerden we reeds. De vele kleine berichten in diverse kranten over proefritten met potentiële klanten liegen er niet om. Maar dat hij ook maar mens was, lezen we op 8 november. Waarschijnlijk overwerkt werd hij opgenomen in het sanatorium in Auckland. Uit het krantenbericht hierover kunnen we sympathie en medeleven opmaken.

Op 22 november vertrok Jeanne vanuit de haven van Lyttelton per schip naar Auckland. Waarschijnlijk ging ze haar man in het sanatorium bezoeken ⁽¹⁾.

1906

In de loop van de maand maart werd het filiaal van de firma in Dannevirke grondig gerenoveerd ⁽¹⁾.

Hoe lang Emile in het sanatorium verbleven heeft, kunnen we enkel gissen. Het duurt wel tot 30 oktober voor we weer een verwijzing naar hem persoonlijk vinden. In de Auckland Star van 30 oktober lezen we dat Emile en Jeanne, waarschijnlijk samen met 2 medewerkers in de haven van Lyttelton 4 auto's van het merk Darracq ophalen. Ze waren gekocht door "The Mount Cook tourist traffic" in Timaru. Dit bedrijf organiseerde rondritten voor toeristen in de streek van Timaru.

1907

Dat Emile goede zaken deed in Timaru lezen we in een artikel van een plaatselijke krant.

— Mr Emil Bockaert, of Auckland, who is known throughout New Zealand as an ardent motor-crist and real good fellow, has been compelled through illness to give up work, and is at present an inmate of a sanatorium in Auckland. The information that "Bocky" is up and about once more will be good news to his southern friends, and will be only too cheerfully chronicled by "Demon."

Krantenbericht

(Otago Witness 8 november 1905).

**BOWLS
CRICKETING
MATERIAL**

LAWN MOWERS, &c.

FURNITURE

FOR COTTAGE OR MANSION.

BEDSTEADS AND BEDDING.

LINOLEUMS, 1/4 & 1/2 YD.

GENERAL AND FURNISHING IRON-
MONGERY.

**NOTHING SO
SUITABLE
FOR A
XMAS PRESENT
AS A
BICYCLE**

**SKEATES &
BOCKAERT, LTD.**

HAVE A SPLENDID STOCK TO
SELECT FROM

88, QUEEN-ST.

F. J. WHITTAKER,
STOCK AND SHARE BROKER,
14, STOCK EXCHANGE.
MEMBER
AUCKLAND STOCK EXCHANGE.
Telephone 814.

**NEW GOODS,
NEW DESIGNS,
NEW IDEAS.**

The Shipments of NEW GOODS
PERSONALLY SELECTED by Mr
E. G. Skerries from the Showrooms
of the WORLD'S BEST MANU-
FACTURERS are now being
opened up daily.

**BETTER BUYING HAS PROVIDED
BETTER GOODS**

Advertentie

(Auckland Star 12 december 1906).

— In Hawke's Bay farmers are using cars on the back-country roads (says Mr Bockaert, the well-known motor car expert), and seven of them have been purchased by members of one family. Mr Bockaert is so sanguine of the future of the motor car that he has cabled Home for 24 Darracs of 10.12-horse power, and 12 of 8-10-horse power. Of these eight have already been bespoke by South Canterbury people. The smaller car is of a new type, a very light two-seater. Mr J. S. Rutherford (of South Canterbury) has just ordered a £1000 car, and another is going to a southern settler.

Artikel (Feilding Star 15 april 1907).

SKEATES & BOCKAERT, Ltd., **Cycle & Motor Importers.**

AGENTS } **Rover, Raleigh, Skeates Bicycles,**
for } **Darracq and De Dion Motor Cars.**

Address: DEVON-ST., NEW PLYMOUTH

And at

**AUCKLAND, PALMERSTON N., DANNEVIRKE, HASTINGS
TIMARU, and CHRISTCHURCH.**

Advertentie (Taranaki Herald 26 april 1907).

Voor het eerst vonden we een advertentie waarin alle filialen van de firma Skeates & Bockaert vermeld staan.

Een advertentie van het filiaal in Timaru dat door Emile wordt gerund, is helemaal in zijn stijl opgesteld. Hij moet zich blijkbaar goed gevoeld hebben want hij onderneemt een reis naar Engeland en het continent. Zijn afreis wordt zelfs in de krant gemeld. Vertrouwelijk wordt hij in het artikel "Bocky" genoemd. Men zal hem missen schrijft de krant ⁽¹⁾.

STANDS TO REASON

that is

THE MOST PROGRESSIVE CENTRE

in New Zealand there should be the most UP-TO-DATE
GARAGE, where the best collection of the latest world-renowned

DE DION and DARRACQ CARS

from 6 h.p. up to 40 h.p. can always be seen and tried.

SKEATES & BOCKAERT, Ltd., Timaru.

Advertentie (Progress 1 juli 1907).

1908

Dat Emile een vrouw had die haar mannetje kon staan, zagen we reeds in 1905. Blijkbaar nam ze ook regelmatig deel aan autokoersen, toen betrouwbaarheidswedstrijden genoemd. Tijdens de wedstrijd eind december van het jaar ervoor nam ze als enige vrouw deel. Ze eindigde bij de prijswinnaars ⁽¹⁾.

De "Press", een regionale krant, had blijkbaar de gewoonte om de namen te publiceren van notabelen op politiek, militair en burgerlijk gebied die om een of andere reden in Christchurch verbleven. We vinden Emile in de lijst van januari en april ⁽²⁾.

Tijdens de betrouwbaarheidswedstrijden van mei had Emile pech met zijn Darracq. Bij het oversteken van een riviertje bleef de wagen in het water en slijk steken. Paarden moesten hem naar de overkant trekken. Toch slaagde hij er in de wedstrijd uit te rijden en nog een behoorlijke uitslag te halen ⁽³⁾.

Op 1 oktober wordt het filiaal van de firma in Dannevirke overgenomen door de firma: "The Nonpareil Cycle Co" ⁽⁴⁾. Het is gissen naar de reden ervan. De vele berichten in de kranten over de verkoop van één of meerdere auto's door de firma Skeates & Bockaert geven de indruk dat de zaken succesvol zijn. En toch deze verkoop van een filiaal. Of heeft de gezondheidstoestand van Emile er iets mee te maken?

J. POSTLES
LADIES AND GENTS' TAILOR,

VICTORIA-ST. EAST,
Opp. D.S.C.

Is showing
SUMMER SUITINGS,

IN THE NEWEST DESIGNS OF
FABRIC AND PATTERN.

FIT AND STYLE THE CORRECT THING.

BICYCLE 'XMAS PRESENTS.

Give your cycling friends something
they can use and appreciate.

- A GOOD TYRE.
- A " LUCAS ACETYLENE LAMP.
- A " LUGGAGE CARRIER.
- A " SPEED HUB.
- A " PUMP.
- A " SADDLE, etc., etc.

We have the largest stock of Machines
and Sundries in Auckland.

Bicycles from £10 10/, easy terms.

REPAIRS Promptly Done.

SKEATES & BOCKAERT, LTD.,
65, QUEEN-ST., AUCKLAND.

SPRECKLEY AND CO.
FOR 'XMAS POST CARDS.

SPRECKLEY AND CO.
FOR 'XMAS CARDS.

SPRECKLEY AND CO
FOR CALENDARS, 1909.

SPRECKLEY AND CO.
FOR POST CARDS.
LARGEST VARIETY IN N.Z.

SPRECKLEY AND CO.
FOR 'XMAS POST CARDS.
UNEQUALLED VARIETY.

Advertentie

(Auckland Star 23 december 1908).

Enkele maanden later zal hij de fatale diagnose van zijn ziekte vernemen.

1909

De gezondheidstoestand van Emile zal allicht de oorzaak zijn dat de firma Skeates & Bockaert reorganiseerde. Vorig jaar werd reeds een van de 7 vestigingsplaatsen, Dannevirke, verkocht. In maart van dit jaar werd ook het oudste filiaal van de firma in New Plymouth door G.W. Gunson, manager ervan, overgenomen ⁽¹⁾. Nog in maart lezen we in de kranten over een ernstig ongeval in de garage van Emile in Timaru ⁽²⁾. Het liep voor het slachtoffer goed af zoals we in vorig artikel schreven. Op 17 mei lezen we de veroordeling van Emile in diverse kranten. Hij moet 6 pond boete betalen wegens overdreven snelheid en het aanrijden van een

fietser ⁽³⁾. De schadevergoeding aan de fietser moest nog worden bepaald.

Het krantenbericht van juli doet ons vermoeden dat het met de gezondheid van Emile bergaf gaat. Immers op 30 juni werd de vennootschap Skeates & Bockaert ontbonden en vervangen door de vennootschap Skeates & White ⁽⁴⁾. Emile en Jeanne die in 1905 naar Timaru verhuisd waren, bleven het filiaal van de vroegere firma Skeates & Bockaert uitbaatten maar nu onder de naam Garage E. Bockaert. Emile moet ongeveer in de helft van het jaar door ziekte gedwon-

SKEATES & BOCKAERT, LTD.

Beg to advise that they have disposed of their Auckland Bicycle and Motor Business, as from June 30, 1909, to Mr Percy R. Skeates, who will in future carry on the business in conjunction with Mr. Geo. M. White, under the name of

SKEATES AND WHITE,
BICYCLE AND MOTOR IMPORTERS,
59, Queen-st., Auckland. M1318

TRUTHFUL BEDSTEADS.

OURS ARE TRUTHFUL BEDSTEADS, that look you straight in the eye, because they know they **ARE AS GOOD AS THEY LOOK.** HONESTLY MADE THROUGH AND THROUGH, and choice not restricted. PRICES ATTRACTIVE.

MATTRESSES

DON'T PURCHASE AN OLD THING THAT IS A MATTRESS because it looks like one. Get one from a store you can trust.

TRY OUR COMBINATIONS,

30/
DUCHESS PAIRS, £2.

F. PRIME, IRONMONGER AND COMPLETE HOUSE FURNISHER,
KARANGAHAPE ROAD.

M282

LADIES ONLY.

I HAVE
4000 YARDS
or
CRAVENETTE,

1111 1111 1111 1111

Krantenbericht
(Auckland 12 juli 1909).

BICYCLE ENAMELLING.

Now is the time (ready for the coming summer) to have your Bicycle Frame

ENAMELLED,
PAINTS PLATED,
BEARINGS OVERHAULED,
Free Wheel or SPEED HUB FITTED,
TYRES RENOVATED
No Firm can do this Work Better
or Prompter than we can.
Phone 086.

SKEATES AND WHITE,
(Late Skeates and Bockert, Ltd.)
BICYCLE IMPORTERS, 59, QUEEN-ST.

HEADACHES OFTEN CAUSED BY EYE DEFECTS.

Have your Eyes properly Tested and Corrected by
T. PEACOCK AND SON,
UP-TO-DATE OPTICIANS, 218, QUEEN-ST
MR J. A. PEACOCK, F.S.M.C., England,
with distinction, SIGHT SPECIALIST.
Commodious Rooms Skilful Treatment.
Ample Selection of Spectacles.

Advertentie
(Auckland Star 27 augustus 1909).

gen geweest zijn om zijn werk te staken of toch ernstig te beperken. Door het gedetailleerde uittreksel van zijn overlijdensakte, opgesteld in oktober 1911, weten we dat hij twee jaar ziek is geweest. De nierziekte waaraan Emile leed, liet in die tijd geen uitzicht op genezing. Dit maakt allicht de reorganisatie van zijn zakelijke belangen begrijpelijk.

1910

In januari vinden we Emile opnieuw in de lijst van de personaliteiten die in Christchurch verbleven ⁽¹⁾. Daarna wordt het opvallend stil rond Emile. Het enige spoor dat we in dit jaar nog vinden, is de inschrijving van de geboorte van zijn zoon Frans in het geboorteregister van Timaru. Ondanks zijn ziekte was hij toch in staat persoonlijk aangifte te doen van de geboorte. De handtekening van Emile in het register is daarvan een afdoend bewijs.

TIMARU ADVERTISEMENTS

MOTOR CARS AND THEIR USES.

TH**ERE** are still a number of people who would buy a Car, but are afraid of the cost of upkeep. In buying a

DARRACQ OR A RENAULT

You can get a **GUARANTEE OF UPKEEP FOR THREE YEARS** or more, so you know exactly what your Car will cost to run. My contract comprises Tyres, Oils, Repairs, Adjustments, etc., everything but petrol.

This Guarantee is the outcome of 15 years' experience by these leading makers.

SPECIAL NOTICE TO INTENDING BUYERS.

Wherever hard, continual and strenuous work is required from a Motor Car, it is **DARRACQ** or **RENAULT** that is used, hence

THE MOUNT COOK ROYAL MAIL SERVICE, the finest and most successful daily mail service in the world, use five **DARRACQS**.

THE MANAPOURI ROYAL MAIL SERVICE, going 100 miles daily on unmetalled roads, use five **DARRACQS**.

TAXI CABS—No less than 40 **DARRACQ** and **RENAULT** Taxi Cabs are running with the greatest success all over the Dominion.

For Prices, etc., write or call on

E. B O C K A E R T,

TIMARU,

Sole Representative for the Darracq Company
in New Zealand.

South Canterbury Agent for the Renault.

**LOWEST PRICES CAN ALSO BE
OBTAINED FOR
DE DIONS AND SILENT KNIGHT**

' DAIMLERS.

717.

1911

Op 10 februari laat Emile een merkwaardige advertentie plaatsen. Het is niet zoals gewoonlijk een beknopte blikvanger die de aandacht trekt op het belangrijkste. Het is meer dan een uitgebreide opsomming van alle diensten die men in zijn garage kan bekomen. Het is precies of hij het voortbestaan van zijn garage aan het voorbereiden is. Hij moet trouwens geweten hebben dat zijn ziekte ongeneeslijk was.

Op 21 oktober overleed Emile in zijn woning in Timaru. Diverse kranten meldden zijn overlijden. Uiterekend de krant die 10 jaar vroeger een volledig negatief artikel over hem publiceerde, pakt nu uit met wel een zeer lovend in memoriam ⁽¹⁾.

Op 24 oktober werd Emile begraven op het kerkhof van Timaru. Doordat men alle graven van het kerkhof heeft gefotografeerd (meer dan 30 000) en op het internet gezet, kunnen we het graf van Emile bekijken. De foto dateert van 2007. Het graf ziet er na bijna 100 jaar nog vrij goed onderhouden uit.

*Advertentie
(Press 10 februari 1911).*

HET LEVEN GAAT VERDER...

Veel tijd om te treuren over het verlies van haar man had de 32-jarige weduwe Jeanne niet. Daar was de zorg voor hun 20 maand oude zoontje Frans en de vele activiteiten in de garage moesten opgevolgd worden. Uit diverse bronnen kunnen we opmaken dat Jeanne uitbaatster bleef van de garage in Timaru. In 1913 plaatste ze een advertentie voor het aanwerven van een meestergast techniker. Nog in 1913 lezen we de aanwezigheid van Jeanne met een autostand op de handelsbeurs in Timaru. Als in 1915 een brand een gedeelte van de garage verwoest, staat zij de pers te woord. Een foto van

One of the pioneers of the motor-car industry in New Zealand has just passed out in the person of Emil Bockaert, who died at Timaru last Saturday. Some ten or twelve years ago, the late Mr Bockaert started business here in conjunction with the two brothers Skeates. At that time the bicycle was in the heyday of its fame, and the motor-car had only been heard about as a luxury sacred to the ultra-rich. Mr Bockaert was one of the first to exploit the motor-car in Auckland, and many an exciting smash-up did he participate in when the machines were in their experimental stage. He accomplished what was looked upon as a sensational feat at that time—a drive up the steep ascent that leads from Chancery-street up to the Grand Hotel. The late Mr Bockaert was a Belgian, and during the Boer war was naturally a pro-Boer, but he was never unwise enough to be unduly aggressive in this respect—an example which certain local Britishers would have done well to emulate.

*Overlijdensbericht
(Observer 28 oktober 1911).*

Graf van Emile Bockaert (internet/Timaru cemetery).

555 per annum.

Applicants to furnish references and certificates to

ARTHUR CLARKE,
Secretary, Ashburton.

6703

FOREMAN MECHANIC.

WANTED, immediately, **First-class MOTOR FOREMAN MECHANIC;** must be good tuner. Also, **GENERAL MECHANIC.** State wages required. All applications treated as confidential. Reply, with copy of references, before Saturday, 8th inst.

BOCKAERT'S LTD.,
Garage, Timaru.

OHURA MEDICAL ASSOCIATION (Regd.).

APPPLICATIONS are invited from the Medical Fraternity for the position of **MEDICAL PRACTITIONER** to the above Association.

The position carries with it a guarantee of £250 a year, a **FREE** well-built **RESIDENCE**, and the Receipts from all drugs, recesings, surgical appliances, dentistry, and anaesthetics supplied to patients.

Applications, stating age, qualifications, etc., to be addressed to

R. E. HOLLOW,
Secretary.

Ohura Medical Association (Regd.),
Ohura.

6129

WANTED,

PICKLING ONIONS, CUCUMBERS, and CAULIFLOWERS,
IN ANY QUANTITY.

HAYWARD BROS.,

6125 Peterborough street.

WANTED TO BUY.

OLD MOTOR TYRES and TUBES, and all kinds of SCRAP RUBBER.
HIGHEST PRICE CASH.

67826

J. SNELL and SON,
Christchurch.

WANTED to Sell, PIANO, £24. First maker, in perfect order, splendid tone, etc., in Walnut case.

A GENUINE BARGAIN
888 BARBADOES STREET,
CITY

609

Albert Cycles

The Popular Albert :

Cash - £17
Terms - £19

Every machine guaranteed and kept in repair free of charge for 12 months.

The Royal Albert :

Cash - £19
Terms - £21

The Imperial Albert :

Cash - £21
Terms - £23

Ladies' Wheels :

£1 net Extra.

PETER A. SMITH,
Engineer and
Cycle Maker,

14 LOWER ALBERT ST.
AUCKLAND, N.Z.

District Land and Survey Office,
Auckland, October 26, 1896.

NOTICE is hereby given that the Undermentioned Small Grazing Run will be Open for Lease on application on and after **WEDNESDAY, the 2nd day of December, 1896,** at the rental noted. In the event of more than one application being received on the same day, priority of selection will be decided by Ballot, on the following day at 11 a.m.

RAGLAN COUNTY - PARISH KARAMU—(Subdivision of Section 174, Auckland University College Endowment)—Run No. 3, 612 acres; annual rent £15 16s. Subject to £26 7s 6d for fencing.

DESCRIPTION AND LOCALITY: Nearly all open fern land, with patches of mixed bush; well watered, and situated about two miles from Whatawhata.

Advertentie

(Press 7 februari 1913).

Fietsende dame

(Observer 14 november 1896).

Jeanne hebben we tot nu toe niet gevonden. Misschien kunnen we ons een beeld van haar vormen aan de hand van de tekening van een fietsende dame uit een advertentie. De tekening is alleen al interessant voor de kledij in die tijd.

Ondertussen groeide Frans op. Hij werd geen handelaar maar boer. Evenals zijn grootmoeder Elodie, die hij nooit gekend heeft, en zijn

Graf van Jeanne (internet/Timaru cemetery).

vader stierf hij op jonge leeftijd. Grootmoeder stierf amper 36 jaar oud, zijn vader 38 jaar en hijzelf 24 jaar oud. Op zoek naar zijn graf op het kerkhof van Timaru kregen we via internet steeds de foto van het graf van zijn vader Emile op het scherm. Gelukkig kan ook het kerkhofregister geraadpleegd worden. Daarin zagen we dat de plaatsbepaling van zijn graf precies dezelfde is als het graf van zijn vader. Hij is blijkbaar bijgezet in het graf van zijn vader. Daar hij ongehuwd stierf, regelde zijn moeder de begrafenis en vervulde ze de erfenisformaliteiten. Jeanne betaalde afgerond 1553 pond erfenisrechten. De verklaring waarmee we vorig artikel afsloten, komt uit deze documenten van 1935. De handtekening is deze waarmee Jeanne haar testament in 1958 ondertekende. Jeanne was reeds 79 jaar toen ze haar testament opstelde. Negen jaar later stierf ze na een kortstondige ziekte. Ook de foto van haar graf op het kerkhof van Timaru konden we terugvinden.

VOORLOPIG (?) BESLUIT

Nog talrijke dagbladen en periodieken moeten digitaal verwerkt worden. Misschien komen we nog te weten vanuit welke haven Emile emigreerde en met welk schip hij toegekomen is in Auckland. Ook

staat niet vast of Emile Belg is gebleven ofwel het “Citizenship” van Nieuw-Zeeland aanvraag en bekomen heeft. De resultaten van de verdere digitalisering van publicaties in Nieuw-Zeeland zullen bepalend zijn of er nog een derde artikel komt over deze wel merkwaardige Aalternaar.

Maurice MICHIELS

Bronnen:

Inleiding

¹ Land van de Woestijne 2011 nr. 4

1896

- ¹ Victor Debive (°Mons, 10.08.1829) was bediende van 19.02.1872 tot 23.01.1874.
- ² Pauline Christiaens (°Aalter, 22.06.1857) was meid van 27.07.1874 tot ze naar Gent vertrok op 05.05.1877
- ³ Auckland Star 25 augustus 1896
- ⁴ Internet: site: Ships to New Zealand/Port of Auckland (1885-1910)
- ⁵ Internet: site: Ships to New Zealand, other than from UK and Ireland/Port of Auckland (1857-1910)
- ⁶ Auckland Star 12 november 1896
- ⁷ Auckland Star 13 november 1896
- ⁸ Observer 14 november 1896

1897

¹ Auckland Star 25 januari 1897

1898

- ¹ Auckland Star 31 oktober 1898
- ² Auckland Star 5 november 1898

1899

- ¹ Auckland Star 29 augustus 1899
- ² Dunedin is de Schotse vertaling van Edinburgh. Stad in 1848 door Schotse emigranten gesticht.
- ³ Auckland Star 23 december 1899
- ⁴ internet/site: Cars and motor industry
- ⁵ Auckland Star 9 maart 1926
- ⁶ Auckland Star 21 februari 1924

1900

- ¹ Observer 24 maart 1900
- ² internet/site: NZE, Auckland Cycle Roads League
- ³ Auckland Star 5 november 1900
- ⁴ Auckland Star 12 november 1900

1901

- ¹ Auckland Star 23 februari 1901
- ² Auckland Star 28 maart 1901
- ³ Auckland Star 9 juli 1901
- ⁴ Observer 7 september 1901
- ⁵ Observer 25 september 1901
- ⁶ Auckland Star 2 oktober 1901
- ⁷ Observer 5 oktober 1901
- ⁸ Observer 30 november 1901

1902

- ¹ Auckland Star 21 februari 1902 (zie ook: internet/New Zealand A.A.)
- ² Taranaki Herald 13 mei 1902
- ³ Taranaki Herald 20 mei 1902/Malborough Express 2 juni 1902
- ⁴ Wanganui Herald 5 juni 1902/Hawera & Normanby 6 juni 1902/Ohinemanu Gazette 11 juni 1902

1903

- ¹ Land van de Woestijne 2011 nr.4 p.14 & 15
- ² id. p.11
- ³ Auckland Star 18 september 1903

1904

- ¹ Land van de Woestijne 2011 nr.4 p.12
- ² Auckland Star 4 juli 1904
- ³ Observer 22 oktober 1904
- ⁴ internet/ Taranaki Story
- ⁵ Auckland Star 14 november 1904

1905

- ¹ Press 12 januari 1905
- ² Bruni Gebauer & Stefan Huy: Lannoo's reisgids- Nieuw-Zeeland p. 284
- ³ Otago Witness 15 februari 1905
- ⁴ Otago Witness 12 april 1905
- ⁵ Otago Witness 3 mei 1905
- ⁶ Otago Witness 24 mei 1905
- ⁷ Press 1 mei 1905
- ⁸ Manawatu Standard 31 mei 1905
- ⁹ Auckland Star 23 november 1905

1906

- ¹ Bush Advocate 20 maart 1906

1907

- ¹ Otago Witness 10 juli 1907

1908

- ¹ Otago Witness 8 januari 1908
- ² Press 29 januari 1908 en 27 april 1908

¹ Star 5 mei 1908

¹ Bush Advocate 21 oktober 1908

1909

¹ Taranaki Herald 31 maart 1909 en 6 april 1909

² Taranaki Herald 15 maart 1909/ Feilding Star 30 maart 1909

³ Wanganui Herald 17 mei 1909/Star 17 mei 1909/Malborough Express 17 mei 1909

¹ Auckland Star 12 juli 1909

1910

¹ Press 16 januari 1910

1911

¹ Observer 28 oktober 1911

Het leven gaat verder...

¹ Press 5 februari 1911, 7 februari 1911 en 3 maart 1911

² Press 13 november 1911

³ Archives New Zealand/Christchurch office/ certificate nr. 1935/107

Meer over de geschiedenis van Aalter:
<http://geschiedenisvanaalter.blogspot.com>

HET AALTERSE ST.-CECILIAFESTIVAL IN 1858 EEKLOSE INTERPRETATIE OF PRETENTIE?

In de *Geschiedenis van Aalter*⁽¹⁾ is uitermate weinig te vinden over de fanfare St.-Cecilia. Daar ze in 1979 toen al enkele decennia van het toneel was verdwenen, was er geen verenigingsarchief beschikbaar. Het gemeentearchief dan biedt voor het verenigingsleven slechts sporadische gegevens. Intensief speurwerk levert voor de meeste 19de-eeuwse verenigingen slechts een handvol sprokkels op. Kranten en weekbladen kunnen een dankbare bron vormen voor de speciale activiteiten zoals festivals. Hiervan zijn er enkele, louter met het jaartal, vermeld in de *Geschiedenis*.

Een dergelijk muziektfestival mogen we vaak niet als een op zich staand evenement beschouwen. Meerdere kaders in een meerdaags en allesomvattend evenement. Zo vond er van 18 tot en met 24 augustus 1851 een grote landbouwtentoonstelling in Aalter plaats. Deze grootse manifestatie ging van start met een toneel- en letterkundige wedstrijd⁽²⁾ en werd besloten met een groot festival voor zang en toon-

Vlag van de fanfare St.-Cecilia uit 1858. Ze werd vermoedelijk vervaardigd naar aanleiding van het festival.

Foto: Lothar Graumann; verz.: Roger Defruyt

kunde. ⁽³⁾ De situatie in 1858 was toch enigszins anders. Het festival zou plaatsvinden op 25 juli, maar was oorspronkelijk op 18 juli gepland. Op maandag 26 juli volgde een tentoonstelling – in feite een prijskamp – van huisdieren en landbouwwerktuigen. De organisatie berustte bij de *Vereniging voor het 4^e landbouwdistrict van Oost-Vlaanderen*. Of deze datum ook was gewijzigd en of er overleg tussen de organisatoren was, is momenteel niet bekend. De laatste organisatie lijkt ons niet de motivering voor het festival (hoewel eenmaal aangehaald door het gemeentebestuur, alsook in een verslag nadien ⁽⁴⁾). Was er trouwens wel een speciale reden? De vereniging zou wel in dat jaar een (nieuw) vaandel ontvangen. We vonden hieromtrent echter niets in het kader van het festival. De schenking ervan toen zou natuurlijk passend zijn geweest. Een festival als inhuldiging ook.

FESTIVAL VAN AELTRE

De eerste vermelding van het festival lezen we in de *Gazette van Thielt* in april 1858. Uit de formulering kan worden afgeleid dat deze gebeurtenis al – in kleine kring? – was bekend. De meegedeelde datum is 18 juli en in de toen gebruikelijke krantentaal beloofde het een schitterend gebeuren te worden. Heel wat muziekgenootschappen hadden al beloofd deel te nemen. En zelfs in dit prille stadium wordt geschreven dat de spoorwegen *alle gemakkelikheden van vervoer* aan de deelnemende verenigingen zullen verlenen. ⁽⁵⁾ Het lijkt er op dat alle fanfares e.d. in de wijde omgeving een schriftelijke uitnodiging hadden ontvangen.

Het gemeentebestuur was toen zeker ook al op de hoogte, want het stuurde enkele dagen later een brief aan de arrondissementscommissaris waarin het festival aan bod komt. ⁽⁶⁾ Meteen vernemen we ook iets over de vereniging zelf. In tegenspraak met De Potter en Broeckaert ⁽⁷⁾ wordt de stichting in mei 1837 geplaatst (tegenover 1839). De fanfare telt 12 ereleden en 24 spelende leden. Dokter Joseph Jean Snoeck was voorzitter, gemeenteonderwijzer Leonard David secretaris. Blandin Coignet wordt vermeld als *directeur*, vermoedelijk dus dirigent. We moeten uiterst voorzichtig zijn met die datum, want het bestuur blundert bij de datum van het vorige festival, dat in 1850 werd gesitueerd (een fout waaraan ook de fanfare zelf zich bezondigde). Er zouden toen 26 maatschappijen hebben deelgenomen. De financiering van het nieuwe festival gebeurt met een overschot van 100 frank van het verenigingsbudget voor 1858 en 324 frank schenkingen van ereleden

en voorname inwoners. Voorlopig komt men uit op een tekort van ongeveer 300 frank, voor de gedenkpenningen alleen. Het gemeentebestuur kan echter niet bijspringen, want het heeft geen beschikbare middelen vrij. Men erkent wel het nut en belang van dergelijke feesten, waardoor alle raadsleden zich engageerden alle kosten voor versiering en aankleding op zich te nemen (persoonlijk of toch uit de gemeentekas?). Men raamt die, *zonder overdrijving*, op 300 frank.

GENTSCHE KERMIS

Enkele muziek- en zangverenigingen hadden kort na de uitnodiging hun komst beloofd, maar in mei kreeg secretaris David vermoedelijk meerdere brieven met verontschuldiging. Het waren voornamelijk Gentse maatschappijen die afhaakten. De reden was niet ver te zoeken. De geplande zondag was namelijk ook de tweede zondag van de Gentse kermis. De festivalcommissie stond voor een moeilijke beslissing, want het waren *verdiensstelyke maetschappyyen* die zouden thuis blijven. En ondanks dat er slecht een tweetal maanden meer restten, besloot men het festival gewoon een week uit te stellen. De commissie realiseerde zich wel dat er nu andere konden afhaken: *“Het is te hopen dat de maetschappyyen, die vroeger hunne medewerking beloofd hebben hierom niet nalaten zullen het feest met hunne tegenwoordigheid en kunst te vereeren.”* ⁽⁸⁾

MELOMANEN, DAVIDSHOF ...

Organisatoren van muziekfestivals lieten doorgaans enkele weken vooraf de namen van de deelnemende fanfares en harmonieën in de regionale pers verschijnen. Uitzonderlijk was het dat een vereniging zelf in de pers haar deelname aankondigde. De Eeklose harmonie St.-Cecilia deed dit wel en liet ook vermelden dat de fanfare van de stad van de partij zou zijn. ⁽⁹⁾ Later liet ze zelfs opnemen wanneer beide groepen uit Eeklo het uitstapje naar Aalter zouden aanvatten. ⁽¹⁰⁾ Opmerkelijk.

Begin juli is er sprake dat al veel maatschappijen zich inschreven, maar we krijgen slechts drie concrete namen, namelijk de *Melomanen*, de *Vereenigde Werklieden* en het muziekkorps van het 2de legioen van de Gentse burgerwacht. ⁽¹¹⁾ De eerste twee waren ook uit Gent afkomstig.

Enkele dagen later was er zekerheid over een flink uitgebreide lijst. Opvallend, maar ook niet, is dat een zo goed als identiek bericht verscheen in verschillende regionale weekbladen. We lezen duidelijk de pen van *meester* David. Het werd nog maar eens herhaald dat het feest *allerluisterlykst* zou zijn. Naast de al vermelde zouden uit Gent ook de *Kunstminnaers* en *Polymnia* paraat zijn, naast het *Davidshof* van Oostakker. De andere deelnemers kwamen allemaal uit het omliggende: de fanfare en de harmonie van Eeklo, het muziekkorps van de hervormingsschool van Ruiselede en verder fanfares en zangkringen uit Baarle, St.-Martens-Leerne, Vinkt, Bellem, Nevele, Aarsele, St.-Laureins en Wingene. ⁽¹²⁾ Dit aantal werd later vervolledigd met Zomergem en Ledeberg, zodat volgens de organisatoren er 22, waarvan 7 Gentse, deelnamen. ⁽¹³⁾ Zelf telden we er, Aalter inbegrepen, 20.

GULHERTIG ONTHAEL

In aankondigingen – en deels ook in de verslagen – van manifestaties in de 19de-eeuwse pers was *the sky the limit*. In de bloemrijke taal vinden we voortdurende woorden als *nimmer; luister, schitterend, niets wordt verwaarloosd, veel belovend* enz. Het was nu niet anders: ⁽¹⁴⁾

“Nimmer hebben de inwooners van Aeltre meer vlyt betoond voor een feest als dit mael. Niets wordt verwaerloosd van wege de inrigtende kommissie om bedoelden festival allen luister by te zetten; gansch het dorp wedyvert om alle mogelyke versieringen ten toon te spreiden. Het park van den heen Snoek, alwaer de muziek-maetschappyyen hunne stukken zullen uitvoeren zal een schitterend zigt opleveren, indien ons feest met een schoon zomerweder mag begunstigd worden. De gemeenteraed ook reikt eene hulpzame hand aen de uitschryvende maetschappy tot het welslagen van dit zoo veel belovend feest. Wy twyfelen niet of al de deelnemende muziek-sociëteiten zullen zich met genoegen dezen festival herinneren; niets zal gespaerd worden om hun een gulhertig onthael te doen. Wy hopen niet min dat het te Aeltre aen geene vreemdelingen zal ontbreken, want deze die ons muziekfeest van 1850 bygewoond hebben, zullen niet nalaten hun uitstapje te vernieuwen.”

Hier ook een verwijzing naar 1850, waar het 1851 moest zijn. Bij elke gelegenheid werd er op gewezen dat geen moeite noch opofferingen werden gespaard. ⁽¹⁵⁾ Dit moest ook wel, want er was concurrentie uit Zelzate, waar dezelfde dag een gelijkaardig festival plaatsvond. Ook

daar was – volgens de gangbare berichtgeving – heel het dorp *veenzelvigt met het feest*, zodat het *sierlyke Zelzate den verrukkensten aenblik* zou opleveren. Daar werden bezoekers uit zowel Vlaanderen als Zeeland verwacht. ⁽¹⁶⁾

GEMAKKELYKHEDEN VAN VERVOER

In het allereerste bericht over het festival was al sprake van *gemakkelikheden van vervoer*. De verenigingen werden er ook wel deels mee gelokt, want voor een fanfare, met alle instrumenten, kan dit toen niet eenvoudig zijn geweest. Er was hiervoor vermoedelijk vaak een taak weggelegd voor de ereleden. Aalter genoot het voordeel te liggen aan een belangrijke spoorweg. Maar dit was niet voldoende. Er moesten ook treinen rijden op het geschikte moment, vooral om 's avonds huiswaarts te keren.

In de eerste berichten leek het er op dat er met de spoorwegen afspraken waren gemaakt voor de fanfareleden. Het is momenteel niet duidelijk of dit ook zo was. Op 24 juni richtte het gemeentebestuur wel een verzoek aan de minister van Openbare werken met de vraag om op zowel 25 als 26 juli alle treinen te laten stoppen in de tussenstations van Landegem, Hansbeke, Bloemendale en Oostkamp. De motivering was een grote toevloed aan vreemdelingen. ⁽¹⁷⁾ Van Bellem was geen sprake, om de eenvoudige reden dat aldaar pas in 1872 een station verrees. ⁽¹⁸⁾

Op 19 juli 1858 – amper zes dagen voor het festival – stuurde het gemeentebestuur een nieuwe brief naar de minister. Op 25 juli verwachtte men een grote stroom Gentenaars. Met de bekende zin voor overdrijving had men het over zeker 400 leden van de muziek- en zangverenigingen (volgens ons konden er 8 de trein Gent-Aalter nemen), zonder de ereleden en hun dames. Het festival kon niet voor 10 uur 's avonds beëindigd zijn, maar de laatste trein vertrok uit Aalter al om 8.30 uur. Het bestuur vroeg dus een extra trein om 11 uur en met haltes in Hansbeke en Landegem. De gemeente zag dit als een *win-winsituatie*: goed voor de spoorwegkas en een gemak voor de Gentenaars, maar ook voor anderen. ⁽¹⁹⁾ Of er een trein werd ingelegd, is ons onbekend.

OPREGTE TEVREDENHEID

De enige verslagen van het festival zijn opnieuw krantenberichten. We moeten die dus met een kritische bril lezen. Wat louter feitenmateriaal valt er wel uit de distilleren.

Gezien het belang van de spoorweg voor een aantal verenigingen, vertrok om 15 uur de traditionele stoet bij dergelijke manifestaties aan het station, onder het spelen van *pas-redoublés* en koorzang. Jongens droegen borden met daarop de namen van de aanwezige maatschappijen. Ze waren uitgedost in een Bourgondische klederdracht, die bewondering opwekte. Het weer daarentegen zat tegen: het had geregend en er stond een flinke wind. Toch daagden heel wat nieuwsgierigen op, veel Gentenaars. Maar, om de woorden van de toenmalige pennenridders te gebruiken, het onstuimige weer had “*duizenden vreemdelingen van hun reisje [...] doen afzien*”. Ter illustratie voegde men er aan toe dat meerdere bomen werden ontworteld.

Aalter – laten we aannemen voornamelijk de Stationsstraat – was *frisch en schoon* versierd met vaandels, vlaggen en *ontelbare* bloemenkransen. Er stonden ook meerdere praalbogen. Het eigenlijke festival vond plaats in de lusthof van dokter Snoeck (nu *Villa Snoeck* in de Stationsstraat). Aldaar was een estrade opgetrokken voor de uitvoering van de stukken. Over dit laatste aspect viel niet zoveel te vernemen: “*De muziekstukken zyn in 't algemeen goed uitgevoerd; maer de wind hinderde een groot getal aenwezigen om de schoonste melodien te hooren.*”. Het feest werd 's avonds afgesloten met *eene groote verlichting en schoon vuurwerk* op de Markt.

In de aankondigingen was er sprake van 22 ingeschreven genootschappen. In de verslagen waren er dit maar 21 meer, waarvan er 19 opdaagden (in een stukje ging de steller zelfs hierover in de mist). In een aanvullend verslag had men het ook over de keurige uitvoering van de stukken en dat enkele verenigingen zich hierin hadden onderscheiden, zelfs uitgemunt. Voor het belang van ons verhaal vermelden we hierbij zowel de harmonie als de fanfare van Eeklo, naast enkele Gentse. De jonge zangmaatschappij van Nevele verdiende ook een vererende vermelding. Zij kreeg trouwens de prijs voor de *praelrykste* intrede, terwijl de zangers van Oostakker deze ontvingen voor de *verstaefgelegenheid*. Dit waren toen gebruikelijke zaken, voor festivals, maar evenzeer voor bolwedstrijden, gaaischietingen enz. Er was ook een woord van hulde voor de inrichters en iedereen zou zijn *opregte tevredenheid* betoond hebben. ⁽²⁰⁾

DE ZOETLUIDENDSTE MUZIEK VOOR AELTERSCH E OOREN

Vanuit niet-Aalterse bronnen klonk al eens een ander geluid. In de *Echo des Flandres* hanteerde men ook een kleurrijke taal, ook in het uiten van kritiek. Deze werd deels, met aanvullend commentaar, op verzoek van de Eeklose harmonie, in *De Eecloonaer* overgenomen.

⁽²¹⁾ We geven het integraal weer.

«In zyn verslag over den wedstryd van voorttelende dieren te Aelter, vergelykt de korrespondent van den Echo des Flandres het concert van de aldaer vergaderde peerden, koeijen en zwynen, by de concerten van zekere muzieken die er, daags te voren, op het festival plaats grepen, en den zegepalm kent hy aen de eersten boven de laetsten toe.

»Dat zulke kunstmoordenary uit eene buitenplaats worde geschreven, is vergeefbaer; maer dat een blad, hetwelk zyne weerde kent, dezelve in zyne kolommen opneemt, is schreeuwend.

«Wie kent en wie pryst niet de poogingen, aengewend op onze dorpen, om op het muziekael gebied eene veredelende uitspanning te vinden? Elkeen wiens fyngvoelig hert nog voor iets anders klopt, dan voor stoffelyk – voor beestachtig genot. Slechts hy, wiens stofziel vreemd is aen het hemelsche kunstgevoel, blyft daerby koud en – spottend.

»Voor dienzulken is 't gehinnik van peerden, het gebrul van stieren, het geknor van zwynen eene meer bekoorlyke harmony.

»Trefte men nu diezulken te Aelter aen ? Wie leest, zal oordeelen! Althans weten onze dorpsmaetschappyn nu welke muziek de zoetluidenste is voor aeltersche ooren.

(VOLGEN 35 HANDTEEKENS.)

Eeklo blaast hier duidelijk warm en koud tegelijk.

O DAT WILDEN WY NIET

Die kritiek was niet min, maar maakt meteen duidelijk dat de Eeklose harmonie blijkbaar een kater aan het festival had overgehouden. We herinneren ons nog dat de vereniging met grote trom naar Aalter trok: zowel de uitnodiging, de beslissing als het vertrekmoment liet ze in de regionale pers meedelen. Ze deed hetzelfde met haar ongenoegen. Dit gebeurde voor het eerst op 1 augustus, hetzelfde ogenblik dat de meeste weekbladen – die doorgaans op zondag verschenen – voor het eerst verslag konden opnemen. De ontstane discussie – want dit werd het – draaide rond het artikel 5 van het programma. Helaas hebben we dit,

E E C L O O, den 31 July.

Festival-wedstryd te Aelter. — Protestatie.

OVER eenigen tyd ontving de maetschappy *Ste-Cecilia* dezer stad, benevens eenen uitnodigingsbrief, het programma van een muzieksfeest, te Aelter te geven op den 25 dezer maend.

Artikel 5 van dit programma luidde woordelyk als volgt:

« Aen ieder deelnemend genootschap zal een kosthare eerpenning,
» tot het vereeuwigen der geheugenis dezes feests (!), geschonken
» worden. *Daerenboven behouden wy ons het regt voor het keurijst uit-*
» *voeren der muzieksstukken nog EEN OF MEER PRYZEN VAN UTMUNTENDHEID*
» *TE VERGUNNEN.* »

Dit programma was bekrachtigd door de handteekens van de heeren *J. J. Snoeck*, voorzitter, en *L. F. David*, geheimschryver der muziekmaetschappy van Aelter, en dus moest het ons wel voorkomen als ten volle geloofweerdig te wezen.

Het was niets meer noch min dan een festival-wedstryd dien de muziekmaetschappy van Aelter uitschreef en waertoe wy door hare bestuurders, de heeren *Snoeck* en *David*, werden uitgenoodigd. Deze uitnodiging werd door onze maetschappy aengenomen.

Aanvang van de "protestatie" in De Eecloonaer, 1 augustus 1858.

net zoals de uitnodiging, niet ter beschikking. Maar dat is geen bezwaar. Het eerste stuk in *De Eecloonaer* kreeg in de hoofding het woord *protestatie* mee. De steller citeert het bewuste artikel 5 dat o.a. aan elke deelnemende maetschappij een erepenning of herinneringsmedaille belooft. Er stond ook: "*Daerenboven behouden wy ons het regt voor het keurijst uitvoeren der muzieksstukken nog EEN OF MEER PRYZEN VAN UTMUNTENDHEID TE VERGUNNEN*". De harmonisten vonden dit *ten volle geloofweerdig* gezien het programma was ondertekend door voorzitter *J. J. Snoeck* en geheimschrijver *L. F. David*. Ze interpreteerden dit als "*niets meer noch min dan een festival-wedstryd*". Deze woorden kwamen echter nergens anders voor, behalve het gemeentebestuur had het eenmaal over een *festival-concours*. Er werd enkel meegedeeld dat er eventueel extra prijzen zouden worden toegekend. Een gevaarlijke piste, zo bleek.

De Eeklose harmonie trekt dan alle registers open om de hele organisatie aan te vallen en door het slijk te halen. De grote (en grove) woorden worden niet geschuwd: *boersche inrigting, het onbeleefde van het onthael, slinksche handelwyze, eene foppery* enz.

Vanwaar die gramschap? In Gentse dagbladen zou meegedeeld zijn dat de muziekafdeling van de Gentse burgerwacht “*eene byzondere medalie voor hare uitvoering te Aelter heeft bekomen*”. Dat is natuurlijk sneu. Daar niet nader werd vermeld in welke titel(s) zoiets werd gepubliceerd, deden we geen onderzoek. We nemen aan dat het zo was, gezien de latere evolutie in ons verhaal. De Aalterse fanfare stuurde zeker een eigen *persbericht* naar de regionale weekbladen (dat ze identiek weergaven, m.a.w. letterlijk overnamen). Het lijkt ons niet denkbeeldig dat andere verenigingen ook zelf een bericht de wereld instuurden om hun prestatie in de verf te zetten. En blijkbaar ontving die Gentse groep muzikanten effectief een tweede eremetaal, maar *vergat* Aalter dit (doelbewust) in de eigen berichtgeving (zie verder). Er waren dus extra medailles beschikbaar. In de brief van het gemeentebestuur aan de arrondissementscommissaris van 16 april was trouwens sprake van de aankoop van herinneringsmedailles en andere medailles. Het ging vooreerst om een beloning voor de vereniging die van het verst kwam en voor de mooiste in-trede. Beide onderscheidingen werden ook effectief uitgereikt (zie hoger). Het was ook de bedoeling 8 medailles te kopen voor de beste uitvoeringen. ⁽²²⁾ Het ingeroepen artikel 5 stond dit trouwens ook toe, zonder verplichting evenwel.

De Eeklose harmonie St.-Cecilia dacht hier anders over. Een deel van de kritiek was overigens ook terecht. Beweren dat de toepassing van het artikel was *verdraeid*, is een stap te ver. We haalden het begrip festival-wedstrijd al aan, wat volgens ons nergens op steunde. De Aalterse inrichters verklaarden na het festival “*dat er geen jury bestond om over de verdiensten der verschillende deelnemende maetschappyyen uitspraak te doen, en dat al deze maetschappyyen anders niets dan elk eenen herinneringspenning zouden ontvangen*”. De Eeklose deelnemers bestempelden dit als “*veel beloven en weinig geven doet de zotten in vreugde leven!*”. Opnieuw, er was niets beloofd. Als er daarentegen toch een prijs voor uitmuntendheid werd gegeven – de organisatie bestempelde enkele uitvoerders alvast als uitmuntend – dan had Eeklo een punt met het feit dat er geen jury was. In die zin kunnen we begrijpen dat de harmonie protesteerde tegen de toekenning van de uitmuntendheidsprijs. Ze stelde terecht de vraag wie over deze verdienste had geoordeeld. Er was natuurlijk de tegenstrijdigheid tussen het gezegde van de heren Snoeck en David dat er geen prijs was gegeven en de Gentse dagbladen. Volgens de Eeklose St.-Cecilia kon de Aalterse naamgenoot dit niet verrechtvaardigen. *Zie* riepen de organisatie in de lange *lezersbrief* daartoe wel op. ⁽²³⁾

De Aalterse commissie reageerde wel, ook via het weekblad. ⁽²⁴⁾ De brief gaf de Eeklonaren deels een koekje van eigen deeg, met enkele venijnige steken. De commissie ontkende vooreerst een aantal zaken, integendeel, vele bevoegde personen beoordeelden het festival als een *schitterend muzykfeest*. Ze vervolgde dat enkel de harmonie van Eeklo *onbeschoft genoeg* was om haar ontevredenheid te uiten. Dit doet vermoeden dat er misschien nog andere ontevredene waren. De stellers gingen voort dat de klager “*met alle geweld eenen prys van uitmuntendheid wilde bekomen en dit alleenlyk om de fanfaresocieteit harer stad te kunnen beschimpen, ofschoon deze muzykkring zich zeer loflyk van zyne taek heeft gekweten*”. Was dit een uitschuiver? In het eigen verslag in de pers hadden de stellers nochtans beide Eeklose maatschappijen geloofd.

De rest van de brief was to the point en degelijk onderbouwd. De Aalteraren bekeken het bewuste artikel 5 helemaal anders, zoals het er namelijk stond: er was geen verplichting om extra prijzen te geven. Ze waren het nochtans van plan, maar meerdere andere genootschappen raadden het af. De organisatie gaf wel toe dat ze de Gentenaars een ereprijs had gegeven. Ze begaf zich echter op glad ijs door te stellen dat hiervoor geen jury nodig was: “*want de talryke achtbare toehoorders waren het allen eens om het uitstekend talent der gentsche artisten te bekennen en toe te juichen*”. Deze handelswijze doet denken aan hedendaagse tv-programma’s en het sturen van sms’jes, waarbij kennis van zaken op zijn zachtst gezegd van ondergeschikt belang is.

Het venijn stak vooral in de staart. We citeren enkele van de laatste zinnen:

“*Wy wenschen dat de harmonie van Eecloo ons, in het geven van muzykfeesten, moge overtreffen!*

Eindelyk, wy dachten dat beschaefde en verdienstelyke mannen, gelyk de harmonisten van Eecloo, zich aen zulk geene laegheden hadden durven overgeven en dat zy nog veel min de verwaende pretentie zouden gehad hebben, zich, voor de kunst, aen de talentvolle harmonie van Gent te vergelyken!”.

De brief was ondertekend door Leonard David en Joseph Snoeck en zij sloten af met de mededeling dat voor hen deze zaak hiermee was afgedaan. Wat ons opviel, is dat ze niet argumenteerden dat het niet om een wedstrijd ging.

De *werkende leden* van de Eeklose harmonie lieten het er niet bij, want enkele zaken zullen zeker gestoken hebben. Ze lieten eerst en vooral het citaat uit de *Echo des Flandres* opnemen (zie hoger) en

stuurden *De Eecloonaer* een nog uitvoeriger brief. ⁽²⁵⁾ De openingszin is treffend, maar was, mijns inziens, het meest op hen van toepassing: *“nooit behoeft men zich te schamen zyn ongelyk te bekennen, want eene dergelyke bekentenis wil enkelyk zeggen dat men heden wyzer is dan gisteren”*. Ze gingen nogmaals in tegen de Aalterse argumenten, die we hier niet herhalen. Er duiken ook nieuwe elementen op. Zo vernemen we dat de Eeklose harmonie de gedenkpenning had geweigerd! Dit lijkt niet bepaald elementaire beleefdheid. En dan de Aalteraren onbeleefdheid verwijten... De Gentse burgerwacht had vermoedelijk voor het einde van het feest de extra medaille gekregen en hadden de Eeklonaren hiervan lucht gekregen? Dit bleek nochtans niet uit hun eerste brief. Wat nog meer was: de Eeklose harmonie alleen was een ovatie te midden de uitvoering haar stukken ter ere gevallen. En als goedkeurend gejuich en bravogeroep de norm was, ja dan ... De Eeklonaren bleven er ook bij dat artikel 5 de organisatie verplichtte om meer prijzen te geven (en waaraan ook woordenviterij te pas kwam). Ze volhardden dus in de boosheid. Ze hadden wel nog een punt met het ontbreken van een jury, zodat *achtbare toehoorders* beslisten: *“Ja, als de achtbaerheid een titel van bevoegdheid is in zake van muziek”*. Ze bleven ook steevast de man spelen, tegen enkel de voorzitter en de secretaris. Ze voelden zich ook ongewenste gasten en beweerden niet door de festivalgevers te zijn verwelkomd. Ook het woord *pretentie* stak. De Aalterse handelswijze, dat was pretentie: *“zonder kennis van muziek uitspraek doen in eenen pryskamp van muziek”*. De Eeklonaren hadden het ook over *kampers* en dat ze hun prestatie wilden vergeleken zien door een jury.

“Dit wilden wy ; maer – die taek aen aeltersche ooren toevertrouwen, o dat wilden wy niet !”

TER AFRONDING

Wat een ontspannende en ook een hoogstaande culturele activiteit moest worden voor een 19de-eeuws dorp als Aalter, leidde tot een opgeklopt incident, waarbij geen van beide partijen haar ongelijk wou toegeven. Vanuit hedendaags en afstandelijk perspectief is het enerzijds te herleiden tot een verkeerde Eeklose interpretatie van een artikel uit het reglement. Er was geen sprake van een wedstrijd, maar er konden eventueel extra erepenningen worden gegeven, naast de herinneringsmedaille voor alle deelnemende genootschappen. De Aalterse organisatoren speelden anderzijds echter geen open kaart en

zwegen een toegekende prijs dood, waardoor vooral hun voorzitter en secretaris het moesten ontgelden. De pennen werden gescherpt, voor een stukje metaal, maar vooral voor de eer. Of er met het modder gooien – zij het in bloemrijke, maar gespierde en soms beledigende taal – ook eer viel te rapen, kan elkeen, toen en nu, zelf beoordelen.

Filip BASTIAEN

Bronnen:

- ¹ L. STOCKMAN, *Geschiedenis van Aalter*, Aalter, 1979, p.537.
- ² *De Eecloonaer*, 8 juni, 3 en 24 augustus 1851.
- ³ IDEM en L. STOCKMAN, *a.w.*, p.291.
- ⁴ Gemeentearchief Aalter (GAA), 205.1, *registers briefwisseling* (nr. 370): 24 juni 1858: sprake over de tentoonstelling en “à cette occasion notre société musicale donne le 25 du même mois un festival – concours”) en *Gazette van Thielt*, 29 juli 1858 p.3 k 1: “... de groote festival ... ter gelegenheid der landbouwkundige feest”.
- ⁵ *Gazette van Thielt*, 11 april 1858 p.3 k 3.
- ⁶ GAA, 205.1, *registers briefwisseling* (brief nr.338, 16 april 1858).
- ⁷ F. DE POTTER & J. BROECKAERT, *Geschiedenis van de gemeenten der provincie Oost-Vlaanderen*. Eerste reeks. Arrondissement Gent. Deel 1, Gent. 1864-1870 (o.a. Aalter).
- ⁸ *Gazette van Thielt*, 27 mei 1858 p.2 k 3.
- ⁹ *De Eecloonaer*, 30 mei 1858 p.2 k 3.
- ¹⁰ *De Eecloonaer*, 25 juli 1858 p.3 k 1-2.
- ¹¹ *Gazette van Thielt*, 4 juli 1858 p.3 k 1.
- ¹² *Gazette van Thielt*, 8 juli 1858 p.3 k 2 en *De Eecloonaer*, 11 juli 1858 p.3 k 2.
- ¹³ *De Eecloonaer*, 25 juli 1858 p.3 k 2.
- ¹⁴ *Gazette van Thielt*, 8 juli 1858 p.3 k 2 en *De Eecloonaer*, 11 juli 1858 p.3 k 2.
- ¹⁵ *De Eecloonaer*, 25 juli 1858 p.3 k 2.
- ¹⁶ *De Eecloonaer*, 25 juli 1858 p.3 k 2.
- ¹⁷ GAA, 205.1, *registers briefwisseling* (brief nr.370, 24 juni 1858).
- ¹⁸ D. DE REUCK, *Bellem statie*, in *Op het goede spoor. 150 jaar yzeren weg te Aeltre, Bellem, Aeltre-Ste-Marie, Aalter*, 1988, p.185.
- ¹⁹ GAA, 205.1, *registers briefwisseling* (brief nr.385, 19 juli 1858).
- ²⁰ *Gazette van Thielt*, 29 juli 1858 p.3 k 1 en 1 augustus 1858 p.3 k 1 en *De Eecloonaer*, 1 augustus 1858 p.3 k 2.
- ²¹ *De Eecloonaer*, 15 augustus 1858 p.2 k 1.
- ²² GAA, 205.1, *registers briefwisseling* (brief nr.338, 16 april 1858).
- ²³ *De Eecloonaer*, 1 augustus 1858 p.2 k 2-3.
- ²⁴ *De Eecloonaer*, 8 augustus 1858 p.3 k 1.
- ²⁵ *De Eecloonaer*, 15 augustus 1858 p.3 k 2-3.

EEN ZEELDRAAIERSBEDRIJF TE BELLEM

Het “zeeldraaien” is een oude ambacht en werd in de tijd van de Egyptenaren en de Romeinen reeds toegepast.

Veel beroepen zijn na de industrialisatie stilaan één na één verdwenen, het ene al wat vroeger dan het andere. Denken we maar aan de tonnenmaker, de ketelslager, de kleermaker, de smid, de molenaar, de klompenmaker en ook aan de zeeldraaier.

Van een zeeldraaier werd al lachend gezegd dat hij achteruitgaande toch vooruit kwam. Het was een typisch beroep want bij het gezellige zoemen van het rad, drentelde de man steeds achteruit op het zeelpad en toverde hij met zijn vaardige vingers een stevige koord uit zijn bolle schoot.

Een zeeldraaier of touwslager en zijn helpers anno 1903. ⁽¹⁾

De touwslager of 'buitenbinder' was een volwassen man, die bijgestaan werd door zijn eigen kinderen of enkele kinderen uit de buurt. Op de buik bond hij een jutezak voor, waarin de hennep lag opgewonden.

Het neergehurkte meisje in het midden van de foto, moest de vod die gebruikt werd bij het spinnen van de koord vochtig houden.

De kleine jongen links op de foto zat de hele dag op een houten bankje om het rad te draaien, telkens de touwslager daartoe het bevel gaf. Opvallend is de armoedige kledij. Schoenen droegen deze kinderen niet...

Natuurlijke vezels zoals hennep, jute, vlas en sisal, worden eerst verwerkt tot een dikke draad. Deze dikke draden worden nadien met een bepaald aantal getwijnd en voorzien van een tors of draaiing om het zeel of de koord een hechter geheel te laten vormen. Deze koorden of touwen werden vooral in de landbouw gebruikt. Ook voor het trekken van sleepboten gebruikte men kabels.

Het zeeldraaien behoorde ook nog tot de periode van de kinderarbeid in Vlaanderen. Het aanwenden van kinderen en vooral van weeskinderen leidde tot uitbuiting, ziektes en soms tot dodelijke ongevallen:

*'t is wintermorgen... 't schemert nog
en vele kinders ziet men toch
reeds naar de werkplaats trekken...*

*gansch slaaprig zijn ze en slecht gevoed
de koude wind verstijft hun bloed...*

Actueel worden touwen op professionele manier door speciale machines ontwikkeld. Ze worden nu vervaardigd uit nylon, acryl en andere kunstmatige vezels.

De oorspronkelijke vindplaats van hennep of kemp is waarschijnlijk Azië en reeds gekend in de Klassieke Oudheid. De teelt was in onze streken tijdens de Middeleeuwen zowat overal verspreid. Tijdens de

Het kasteel van Stuyvenberg te Bellem.

Pastoor De Smedt (1860-1885).

16de en de 17de eeuw was de teelt van hennep vrij belangrijk in Ninove, het zuiden van Limburg en de streek rond Namen, maar zeer vroeg was de belangrijkste teelt in de Zuidelijke Nederlanden het Land van Dendermonde (waartoe Hamme behoorde). Dit wordt bewezen door een ordonnantie van Keizer Karel op 5 mei 1540 die Dendermonde bevestigt in haar oud privilege.

Hoe is nu ons zeeldraaierbedrijf op het eind van de 19de eeuw te Bellem ontstaan?

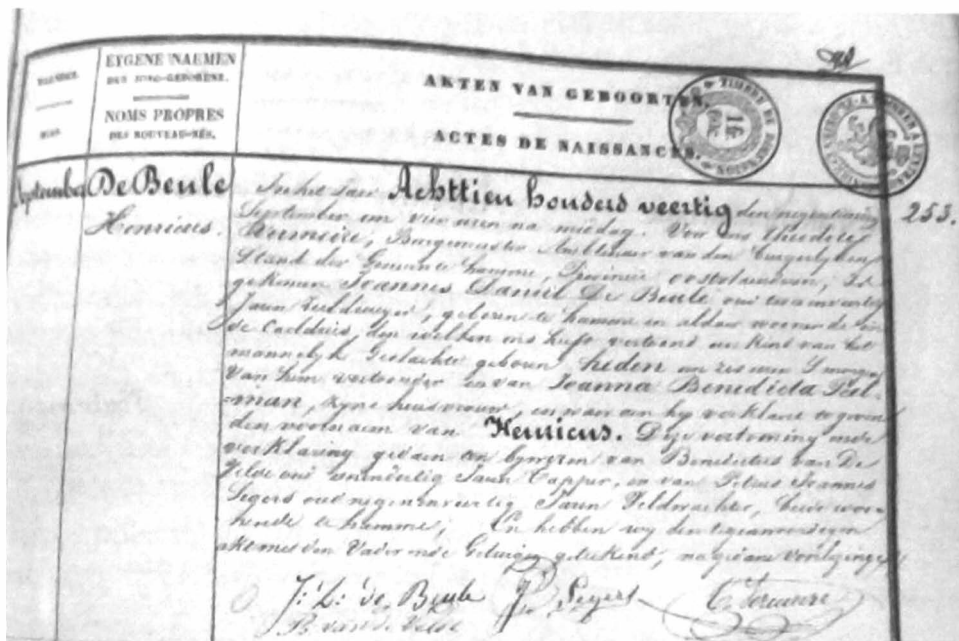
In het dagblad “ De Gentenaar – De Landwacht” van 24 april 1947 verscheen het volgend artikel:

“De burggraaf Leopold d’Hendecourt, een Frans edelman uit Gontreux in Noord-Frankrijk, was tijdens de revolutie aldaar naar België uitgeweken en liet het nu gesloopte kasteel van Stuyvenberg te Bellem bouwen in 1845.

De heer d’Hendecourt heeft zich tijdens zijn verblijf in Bellem zeer verdienstelijk gemaakt. In 1848 schonk hij aan de kerk een torenhorloge. Aan de kloosterzusters schonk hij een woning met schoollokaal. Dit geschiedde in 1871. Gedurende vele jaren ontginde hij de lage gronden van den “Hellebroeck” en gebruikte daarvoor een zeker aantal werklieden. Steeds bekommerd over het lot der werklieden, liet hij, in overleg met pastoor De Smedt, die onderpastoor was geweest te Zele, twee bekwame zeeldraaiers uit Hamme ontbieden, om hier het werk aan te leren. Op de wijk Stuyvenberg werd een 100 m lang houten gebouw opgetrokken, een “band” genoemd, waar spoedig een twintigtal arbeiders in het nieuwe bedrijf werden opgeleid en ook liet hij er verscheidene kleine werkmanswoningen bouwen”

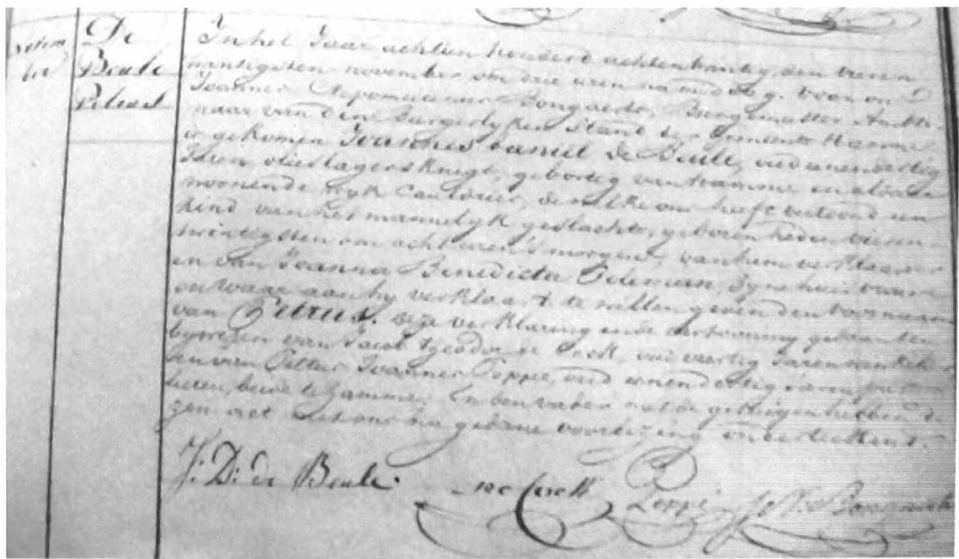
Tot daar het krantenartikel van 1947.

Leopold 1er Sergeant d’Hendecourt (°Arras (Frankrijk), 24.01.1812; +Brussel, 02.09.1876) was gehuwd met Octavie de Blondel de Beau regard. Na zijn dood kwam het kasteel Stuyvenberg in handen van de familie Morel de Westgaver.

Geboorteakte van Henricus De Beule.

Het monsteren van die twee zeeldraaiers uit Hamme is zeker te danken aan pastoor De Smedt die, voor hij in 1860 te Bellem tot pastoor werd benoemd, onderpastoor was te Zele. De streek van Zele en Hamme stond toen bekend voor zijn bekwame zeeldraaiers.

Geboorteakte van Petrus De Beule.

Het gezin August De Clercq – Eulalie De Beule.

*v.l.n.r.: zittend: August De Clercq, Marguerite, Albert, Martha en Herman
staande: Esther, Eulalie De Beule, Jules, Henri, Rachel, Maurice en Marie.*

Wie waren nu die twee zeeldraaiers? Het waren de broers Petrus en Henricus De Beule die later in Bellem in het huwelijk traden met de gezusters Nathalie en Maria-Theresia Lievens van Bellem. Deze twee jongelingen waren de zonen van Joannes-Daniel De Beule en Joanna-Benedicta Peleman uit Hamme. Joannes-Daniël (°Hamme, 10.11.1797; +Hamme, 31.05.1878) was gehuwd op 19 oktober 1818 met Joanna-Benedicta Peleman (°18.07.1795; +11.09.1871). Het gezin telde 11 kinderen, waarvan er dus 2 naar Bellem verhuisden. Jan-Daniël was achtereenvolgens knecht bij een olieslager en later werd hij zeeldraaier.

Petrus De Beule (°Hamme, 24.11.1828; +Bellem, 03.06.1905) komt naar Bellem circa 1863. Hij is getrouwd te Bellem op 18 november 1868 met Nathalie Lievens (°Bellem, 01.03.1838; +Bellem, 21.09.1908) en is de dochter van Charles-Louis Lievens en Melanie Wulteput. Petrus woonde aan Bellebrug.

Kinderen:

- Eugenia-Isabella (°Bellem, 26.06. ?), getrouwd te Bellem op 15 november 1899 met Petrus Haeck.

- Eulalie-Paulina (°Bellem, 21.02.1873; Bellem, 21.06.1942). gehuwd te Bellem op 26 januari 1901 met August De Clercq (°Bellem, 21.08.1869; +Bellem, 11.09.1955).
Dit gezin telde 10 kinderen en zal overbekend worden in Bellem onder de bijnaam “*de Barbara's*” (zie foto p. 43).
- Remigius (°Bellem, 29.12.1874; +Bellem, 26.03.1875).

Henricus De Beule (°Hamme, 19.09.1840; +Bellem, 13.12.1897), komt eveneens met zijn broer Petrus rond 1863 naar Bellem. Hij trad te Bellem in het huwelijksbootje op 17 mei 1865 met Marie-Thérèse Lievens (°Lotenhulle, 02.09.1841; +Bellem, 25.11.1905). Het koppel woonde op Pauwelsbos te Bellem.

Kinderen:

- Eduardus (°Bellem, 29.03.1866)
- Maria-Ludovica (°Bellem, 13.03.1867) en gehuwd te Bellem op 5 februari 1902 met Charles-Louis De Vogelaere uit Zomergem.
- Maria-Josephina (°Bellem, 22.07.1869) en gehuwd te Bellem op 28 april 1897 met Theophile Huysman, koetsier en herbergier aan

†
Bid voor de ziel
van
EULALIE DE BEULE
echtgenote van
AUGUST DE CLERCQ
geboren te Bellem op 21 Februari 1873 en aldaar
schielijk overleden den 21 Juli 1942.

Geloofd zij Jezus-Christus. Amen.
†
Bid voor de ziel
van
EULALIE DE BEULE
echtgenote van
AUGUST DE CLERCQ
geboren te Bellem op 21 Februari 1873 en aldaar
schielijk overleden den 21 Juli 1942.

Stierve de rechtvaardige een haastige dood, hij zou in vrede rusten.
Dit mogen wij wel zeggen van deze duurzame overledene, die weliswaar haastig, doch niet onvoorziën van uit ons midden is heengegaan.
Zij was een goede echtgenote en moeder, eene christene vrouw en moeder van een talrijk gezin, die altijd blijmoedig de groote lasten van haar huisgezin heeft gedragen; overtuigd als ze was dat een christene moeder die doorheen den strijd van dit leven hare plicht van moeder weet te vervullen voor God en haar geweten, groote verdiensten heeft bij den Heer, en die op het einde van haar leven met betrouwen op God mag opzien; en zij is in vrede gestorven.

Duurbare echtgenoot, samen hebben wij geleden en gestreden voor ons huisgezin, nu zouden wij een gelukkigen ouden dag beleven. Dit was ons verlangen, Gods II. Wil zij gezegend.
Bemide kinderen, weest nu gijden troost van vader, helpt en eerbiedigt hem. Gelukkig de kinderen die hunne Ouders eeren. Leeft verder onder elkander in vrede en vriedadschap, weest getrouw aan uw geloof en leeft in eer en deugd. Vergeet moeder niet in uwe gebeden.
H. Hart van Jezus, ik betrouw op U.
300 d. aft.

Druk. A. Van Lantschoot, Bellem.

Gedachtenisprentje van Eulalie De Beule.

Zalig de doden, die in de Heer ontslapen, want
hun werken volgen hen (Epistel)

† Bid voor de ziel

van Mevrouw

LEONIE DE BEULE

echtgenote van Mijnheer

René Smessaert

geboren te Bellem, op 11 januari 1886 en er
overleden op 31 maart 1957, gesterkt door de
H.H. Sacramenten der stervenden.

Gelukkig de mens, die leeft gelijk hij wenst
gevonden te worden in het uur der dood, want
het is zoet te sterven als men wel geleefd heeft.
(Nav. Christ)

Onverwacht. « als een dief in de nacht » is
de dood voor haar gekomen, nog zoveel had ze
hier kunnen doen, maar Gods wegen zijn onbe-
rekenbaar. Zijn H. Wil geschiede !

Het is echter niet met ledige handen, dat de
dierbare Overledene voor de Heer zal verschijn-
en. Het was een godsdienstige goede huis-
vrouw, altijd toegewijd, altijd vol zorg, altijd
gereed om te helpen.

Liefste echtgenoot, mijn goede broeder, mijn
plotseling heengaan zal zeker zwaar vallen voor
U, nu ik voor U niet meer kan zorgen. De Heer
zal Uw sterkte zijn. Binnen kort vieren we het
Paasfeest, dat is voor U ook de zekerheid dat
we eens elkander zullen terugzien bij God.

Mijn Jezus barmhartigheid !

Van Lantschoot Bellem

Die in de Heer gestorven zijn, zullen in
de Heer verrijzen !

†

Bid voor de ziel

van Mijnheer

Kamiel De Beule

geboren te Bellem, op 15 mei 1878 en god-
vruchtig overleden te Gent, op 14 januari 1961,
gesterkt door de H.H. Sacramenten der ster-
venden en de Pauselijke zegen.

Hij was Oud-strijder 1914-18

Met volle bewustzijn en kristelijke gelaten-
heid ontving de dierbare overledene de laat-
ste H.H. Sacramenten en heeft zich bereid ge-
maakt om aan de opperste Rechter rekenschap
van zijn leven te geven.

Arbeidzaam gelijk hij was, heeft hij zich
niet ontzien en met het werk van zijn handen,
zelfs in de vreemde, zijn plicht vervuld.

Hij heeft zeker zijn deel gehard in de last en
de ziekte die de ouderdom dikwijls meebrengt,
maar gelaten heeft hij alles verdragen ; ook in
O. L. Heer stelde hij zijn vertrouwen, want
gaarne ontving hij O. L. Heer met de « Hoog-
dag. »

Zijn ziel vinde nu bij God de eeuwige rust
en het eeuwig geluk, dat men op aarde toch
nooit volledig vinden kan.

H. Hart van Jezus, in U stel ik mijn vertrou-
wen.

Druk. A. Van Lantschoot, Bellem.

Gedachtenisprentje van Leonie De Beule.

Gedachtenisprentje van Kamiel De Beule.

Bellebrug. Het koppel bleef kinder-
loos.

- Carolus-Ludovicus, (°Bellem, 26.05.1871), lijndraaijer, verhuisde in 1904 naar Marchienne-au-Pont.
- Remigius (°Bellem, 18.09.1875; +Wisconsin (USA), 27.04.1903), lijndraaijer, is in 1902 uitgeweken naar Amerika.
- Camillius (°Bellem, 15.05.1878; +Gent, 14.01.1961), lijndraaijer, ongehuwd.
- Irma (°Bellem, 17.07.1883), verhuisde in 1902 naar Gent.
- Leonie (°Bellem, 11.01.1886; +31.03.1957) was gehuwd te Bellem op 6 mei 1912 met René Smessaert (°Aalter 16.01.1888; +Bellem, 13.12.1976).

Verdwenen grafzerk van
Eulalie De Beule te Bellem.

Rechts op de foto de laatste 3 woningen op Stuivenberg te Bellem.

Het koppel had een zoon (°1928), maar hij stierf enkele maanden later. Daarna zijn er geen kinderen meer geboren. Ze hebben enkele jaren in Amerika gewoond en bij hun terugkomst in 1927 het Amerikaans huis aan Bellebrug gebouwd. René had er een schrijnwerkerij. Camille, de ongehuwde broer van Leonie, woonde bij hen in.

Petrus en Henri De Beule kwamen dus naar Bellem als zeeldraaier. Hun kinderen en kleinkinderen met de naam De Beule zullen later de bijnaam 'Zeel' krijgen. Men spreekt dan over Eulalie Zeel, Leonie Zeel, enz...

Die kleine huisjes op de wijk Stuivenberg te Bellem, waar het houten staketsel voor het touwdraaien stond, zijn allen verdwenen. Het laatste werd een goed jaar geleden gesloopt. Het waren zeer kleine, lage huisjes met vroeger een mooi voortuintje. Ik herinner me nog goed toen ik er omstreeks 1975 als Sinterklaas een bezoek moest brengen aan een peuter die met zijn ouders in een van die huisjes woonde. Ik moest mijn mijter afzetten om door de lage deuropening te glijpen.

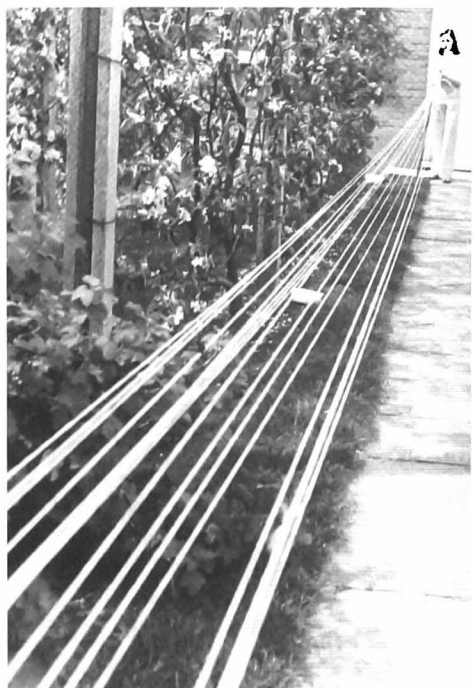
Het vlas ontwarren en vastmaken.

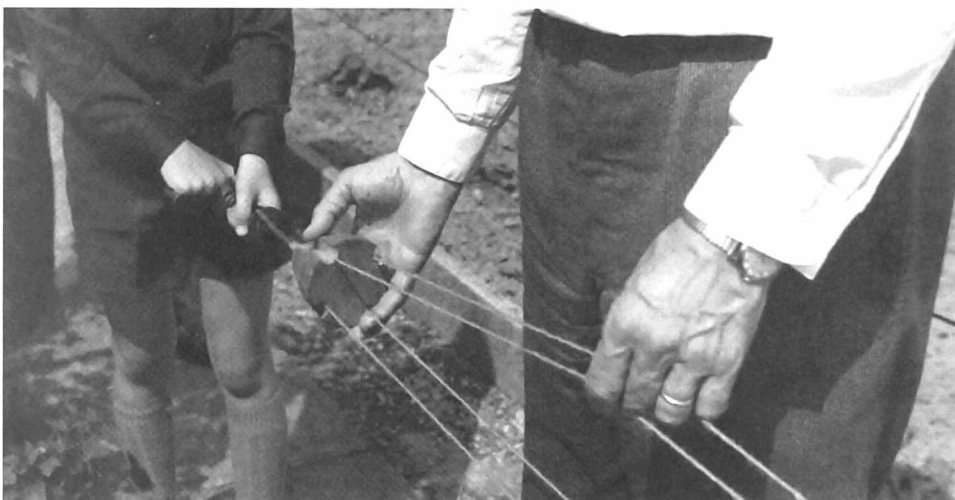

Aan het rad van de zelfgemaakte 'machine' draaien.

Zorgen dat de lange touwen niet in een knoop terecht kwamen.

Van verschillende touwen terug een dikker touw draaien.

Nostalgie uit het verleden, zoals Wim Sonneveld zong in zijn overbekende lied "*Het dorp van toen*".

In de vorige fotoreeks ⁽²⁾ zie je enkele amateurzeeldraaiers thuis aan het werk rond 1975. Heel wat gewone mensen draaiden toen nog hun eigen touwen. Ook de kleinkinderen werden gebruikt om een handje te helpen. Rond het Kortrijkse gebruikte men het vlas in plaats van hennep om touwen te maken. Deze foto's werden genomen naar aanleiding van een tentoonstelling rond oude ambachten. Er moest natuurlijk eerst even geoefend worden...

Walter VERVALLE

Bronnen:

DE HERDT R. en DE GRAEVE B., *Kinderarbeid van omstreeks 1800 tot 1914*, 1979, p.73.

² Verzameling: Jan Defruyt. De zeeldraaiers zijn Michel en Marcel Vandekerckhove uit Kuurne.

HET MARKTPLEIN EN DE KIOSK IN AALTER

Aanvankelijk was de markt van Aalter een driehoekig pleintje van zo'n 800 m² groot. Misschien is die driehoekige vorm een relict van vroeger, toen volgens een aantal historici de dorpen zich ontwikkelden rond een driehoekig plein. Op 23 december 1832 kreeg de gemeente bij koninklijk besluit de machtiging een wekelijkse markt op woensdag in te richten. Op de wekelijkse markt in Aalter werden vooral landbouwproducten verhandeld en in de tweede helft van de 19de eeuw groeide de markt uit tot één van de belangrijkste boteren en eiermarkten van de omgeving. Tot vóór de Tweede Wereldoorlog trokken nog veel boeren wekelijks met hun boter naar de markt. Zij kwamen er toe met hun waar in gevlochten korven in witte 'wiedauw' (wilgentenen). Het wegen en keuren van de boter gebeurde vanaf 1888 in het 'boterkot'.

Ofschoon de gemeenteraad al in 1843 besloten had de 'plaetse' te plaveien, werden de werken eerst in 1846 uitgevoerd. Daarmee was het plein in alle seizoenen begaanbaar en berijdbaar.

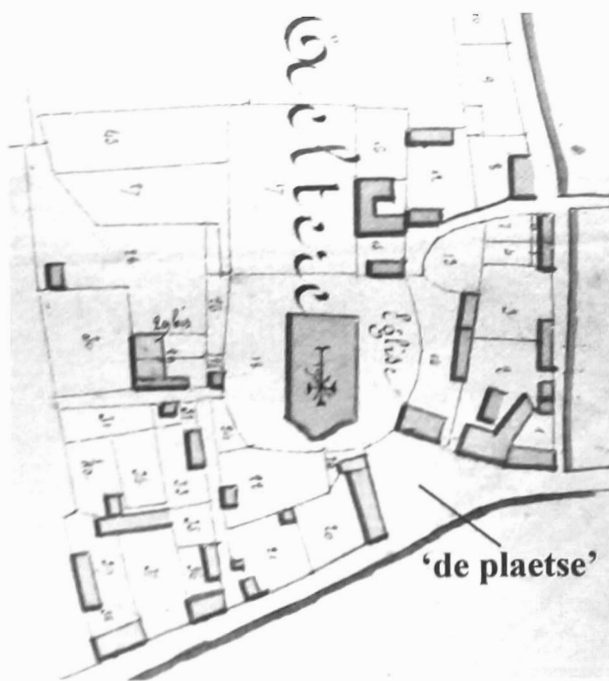
In 1854 werd een vergroting van het marktplein gepland. Tussen de kerk en de Brouwerijstraat werden een aantal huizen, waaronder de

Kiosk op de Markt van Aalter. Foto: verzameling Jan Camerlinckx.

*Kiosk op de Markt van Aalter.
Foto: verzameling Jan Camerlinckx.*

*De 'Plaetse' op de kadasterkaart van 1811.
Archief gemeente Aalter.*

herbergen het Lam en de Zwaan, afgebroken en meer achteruit terug herbouwt, waardoor het plein aanzienlijk verruimde, zodat het 2000 m² groot werd. Het kerkplein en markt werden afgescheiden door een rij linden en later ook door een giet-ijzeren hek met twee kleine openingen en een grote toegang.

Omwille van de botermarkt werd er eind de jaren 1880 in het midden van de markt een 'boterkot' opgetrokken, waarin een weegschaal en ander toebehoren werd opgeborgen. Veel meer dan een 'kot' of 'hok' was dit niet.

In de sfeer van de belle-époque en met het oog op de modernisering van de gemeente, werd rond 1900 besloten het 'boterkot' een meer esthetisch uitzicht te geven.

Aannemer Cyriel Van-averbeke tekende in 1908 een plan voor een multifunctioneel en esthetisch gebouwtje,

'Boterkot' in het midden van de markt. Foto: verzameling Jan Camerlinckx.

een kiosk. In de onderbouw wordt de weegschaal van de vroegere botermarkt bewaard. De kiosk staat trouwens op de plaats van het vroegere 'boterkot'. De gietijzeren constructie werd bedekt door een koperen, zeshoekig dak met torenhelm en windwijzer.

Het woord 'kiosk' wordt zowat overal in Europa gebruikt voor een klein, vrijstaand en langs alle zijden open gebouwtje dat sinds de 19de eeuw op veel plaatsen wordt gebruikt voor het optreden van muziekkorpsen of fanfares. Kiosk komt van het Turkse *köşk* en in het Ottomaanse Rijk waren het tuinpaviljoenen die aan alle zijden open waren. In de 18de eeuw verschenen deze paviljoentjes in tuinen en parken

Detail van het 'boterkot' met daarvoor de dorpspomp. Foto: verzameling Jan Camerlinckx.

De dorpspomp en het boterkot eind 19^e eeuw. Foto: verzameling Jan Camerlinckx.

zowat overal in Europa. Ze waren meestal geïnspireerd door modellen die in Ottomaanse tuinen stonden. In de negentiende eeuw verschenen ze ook op stads- en dorpspleinen. Aanvankelijk in hout geconstrueerd maakten ze algauw plaats voor smeedijzeren constructies die weelderig versierd werden met allerlei decoratieve elementen. Gebruikelijk was in die tijd dat militaire blaaskapellen en later ook fanfares er hun muziek ten gehore brachten voor het grote publiek.

In de laatste oorlogsdagen van 1918 bliezen de terugtrekkende Duitsers de kerktoren op. Daarbij werd de kerk zwaar beschadigd. Ook enkele huizen in de omgeving leden schade. De kiosk op de Markt bleef echter gespaard.

De Kiosk op de Markt van Aalter. Foto: verzameling Jan Camerlinckx.

Oktober 1918. De kiosk met op de achtergrond de door een explosie vernielde kerk. Foto: verzameling Jan Camerlinckx.

In Aalter had de kiosk een veelzijdige functie. De onderbouw fungeerde als bergplaats voor de weegschaal en andere benodigdheden voor de botermarkt. Dat zou zo blijven tot aan de Tweede Wereldoorlog. Nadien betekende de opkomst van de grote melkerijen het einde van de botermarkt in Aalter.

Tijdens het interbellum fungeerde de kiosk als een soort podium bij herdenkingsfeesten (bevrijdingsfeesten, 11 juli-vieringen, nationale

De bevrijdingsfeesten in 1919. Foto: verzameling Jan Camerlinckx.

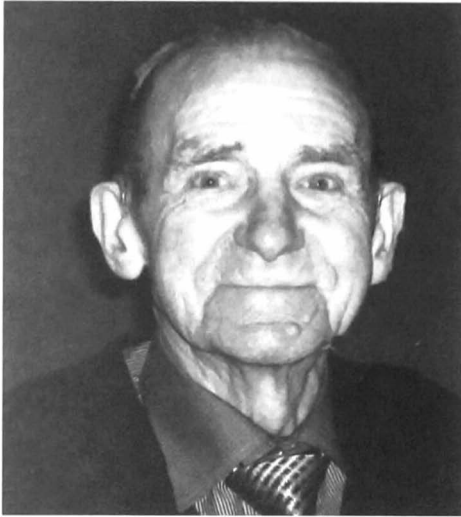
*Keuring van paarden voor de veeprijskamp in de jaren 1930.
Foto: verzameling Peter Laroy.*

*De oude waterpomp.
Foto: Peter Laroy.*

*Eén van de sierlijke waterspuwers
die voorde afvoer van het regenwater
zorgen. Foto: Peter Laroy.*

Gedachtenisprentje Omer Loontjes. Verzameling Jan Defruyt.

feestdagen, enz.), religieuze bijeenkomsten (katholieke zending e.a.), 'beestenmarkten', veeprijskampen en zelfs politieke meetings. Muziekmaatschappijen traden er eerder sporadisch op voor het publiek.

Na de Tweede Wereldoorlog werden veel muziekkiosken gesloopt om ruimte vrij te maken voor andere doeleinden. In Aalter bleef de kiosk gespaard en de katholieke fanfare 'Eendracht' gebruikte ze regelmatig voor muziekoptredens.

In de jaren 1980 bleek de kiosk een grondige opknapbeurt nodig te hebben en in 1986 werd de kiosk gerestaureerd door de Aalterse meester-restaurateur en kunstsmed Omer Loontjes (°Aalter, 03.10.1919; +Tielt, 09.10.2012).

Een werk dat bekroond werd door het Oost-Vlaams Verbond voor Heemkunde. Bij het verkeersvrij maken van de markt in 1997 kreeg de kiosk een nog meer centrale plaats dan voorheen. De pomp, ook een restant van vroegere tijden, werd daarbij niet vergeten.

Jan CAMERLINCKX

Bronnen:

- Archief gemeente Aalter
- STOCKMAN L., *Geschiedenis van Aalter*, Aalter, 1979.
- DEFBUYT R., RYSERHOVE A., *Het Aalterse van toen*, Brugge, 1984.
- LAROY P., *Geschiedenis van Aalter*, <http://geschiedenisvanaalter.blogspot.be/>

DE CONGRESKOLOM TE BRUSSEL EN HET GRAF VAN 'DE ONBEKENDE SOLDAAT'

Velen onder u hebben reeds horen spreken over de Congresskolom te Brussel en het Graf van de Onbekende soldaat. Maar meestal weten de mensen niet wie hier begraven ligt en wanneer de begrafenis plaats vond.

Wel op 11.11.1922 werd "De Onbekende Soldaat" van België hier begraven aan de voet van onze Congresskolom. Deze plechtigheid had plaats in aanwezigheid van Koning Albert I die in zijn toespraak toen beklemtoonde dat aan de voet van het monument, dat ons herinnert aan het ontstaan van onze onafhankelijkheid, nu een lichaam zou rusten van een onbekende held, die de verpersoonlijking is van de verdediging van onze onafhankelijkheid.

Het lichaam is inderdaad van een onbekende oud-strijder. De keuze van deze onbekende verliep als volgt: hij werd gekozen uit de militaire slachtoffers van de 1^e Wereldoorlog volgens een wel bepaalde procedure die vastgelegd werd door de regering.

De Koning drukte er op dat het huldebetoon aan de dode, of hij nu arbeider, landbouwer of Waal of Vlaming was België's eerbied en erkentelijkheid symboliseert ten aanzien van allen die een laatste rustplaats vonden in Luik, Namen, Antwerpen of aan de IJzer in Vlaanderen.

De voorgestelde procedure sluit elke mogelijkheid tot identificatie uit. Op 5 verschillende begraafplaatsen in Vlaanderen en Wallonië werd telkens willekeurig een lijk in een kist opgegraven met de stoffelijke resten van een niet-geïdentificeerde militair waarvan zelfs de graad en de rang onbekend waren. Een blinde oud-strijder, gewezen ruitersoldaat, Raymond Haesebroeck uit Assebroek-Brugge, werd door lottrekking aangeduid om een keuze te doen uit de 5 kisten.

Hij aanvaardde deze opdracht op 10.11.1922 en moest in de wachtzaal van het station te Brugge, waar de 5 kisten stonden opgesteld, zijn keuze maken. Minister van Landsverdediging Devèze was aanwezig en leidde de blinde oud-strijder tot bij de kisten om er zich van te vergewissen dat er 5 stonden. De blinde oud-strijder moest, geplaatst in het midden van de kisten, luidop zijn keuze maken. Hij koos de 4de kist van links. Daarna, vergezeld van minister Devèze, moest de oud-strijder het embleem op de gekozen kist plaatsen, nadat de blinde op de tast er zich van verzekerd had dat het de 4de van links was.

's Anderendaags, terwijl de Koning de plechtige bijzetting aan de Congresskolom bijwoonde, woonde de blinde oudstrijder de teraardebestelling van de 4 andere onbekende soldaten bij te Brugge. Soldaat Haesebroeck overleed in 1951.

Roger
BAECKELANDT

De Congresskolom en het Graf van de Onbekende soldaat te Brussel.

WAAROM KONINGS DAG OP 15 NOVEMBER?

EEN BEETJE NATIONALE GESCHIEDENIS.

Soms hoor je nog wel op 15 november “Feest van de Dynastie”. In 1866 werd beslist om 15 november, dag van de H. Leopold, de koning te vieren.

In een rondschrijven van de minister van Binnenlandse zaken, M. Van den Peereboom, liet de minister weten dat bij beslissing van koning Leopold II, die net de troon bestegen had, het feest van Zijne Majesteit op 15 november zou gevierd worden op de feestdag van de H. Leopold. Leopold II voegde er verder aan toe dat 21 juli verder zou gevierd worden als verjaardag van de eedaflegging van Leopold I. De troonsbestijging van de regerende vorst zou niet gevierd worden.

Na de dood van Leopold II werd de datum van de viering van het “Feest van de Koning” verplaatst naar 26 november, dag van de H. Albert. Na het overlijden van hare Koninklijke Hoogheid Mevrouw de Gravin van Vlaanderen, de moeder van Koning Albert, op 26 november 1912, werd de datum van de viering vanaf 1913 opnieuw verplaatst naar 15 november, dag van de H. Leopold.

Na de Eerste Wereldoorlog vond men dat 15 november te dicht bij 11 november lag, dag van de herdenking van de wapenstilstand. Het feest van de Koning werd terug op 26 november gehouden, dag van de H. Albert.

Met de troonsbestijging van Leopold III in 1934 werd opnieuw gekozen voor 15 november en “Naamfeest van de Koning” genoemd. Op het einde van de Tweede Wereldoorlog, bij afwezigheid van de Koning werd de datum van het feest behouden op 15 november maar omgedoopt tot “Feest van de Dynastie”.

Zijne Majesteit Koning Boudewijn besliste op zijn beurt dat zijn feest op 15 november gevierd zou worden en dat vanaf 1952 het feest, dat eigenlijk het naamfeest van de stichter van de dynastie was, niet meer de naam “naamfeest” zou dragen maar “Koningsdag” en dit met uitsluiting van enige andere benaming.

Roger BAECKELANDT

ALGEMENE VERGADERING 23 NOVEMBER: BAKOVENS EN GEDICHTEN

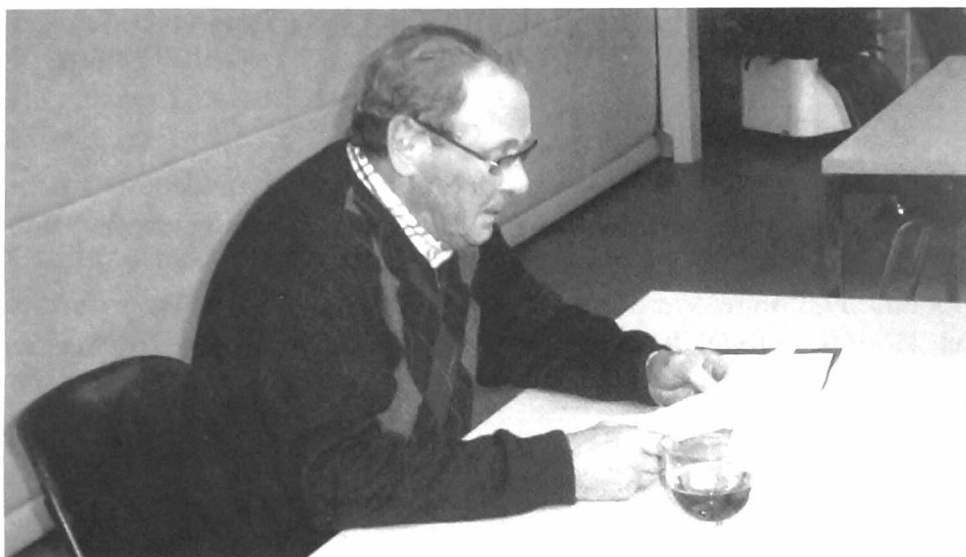
Het is intussen toch al een beetje een traditie geworden om bij het invallen van de heel donkere dagen een gezellige jaarbijeenkoms te houden in zaal Pax. De opkomst viel dit jaar heel erg mee. Enkele tientallen geïnteresseerden daagden ondanks de donkere regenavond op. Hoofdmoot van de avond was een voordracht door Willy Stevens over bakovens. Hij werd geassisteerd door Jan Camerlinckx, die voor het nodige beeldmateriaal zorgde.

De mooie opkomst stemt voorzitter Willy Stevens bijzonder tevreden.

De sprekers gingen ver in het verleden terug en behandelden ook andere interessante aspecten zoals het malen van het graan met paarden-, water-, en windkracht. Heel wat constructies uit de streek passeerden de revue. Daarbij viel op dat de bakovens en bakhuizen toch wel aan het vervallen en het verdwijnen zijn. Hier en daar zijn er toch nog wel uitzonderingen waarbij deze constructies in oorspronkelijke vorm (bijvoorbeeld het Drongengoed) of nieuwe bestemming (luxe tuinhuis, opbergruimte) worden gebruikt.

Na een pauze waarbij wat werd gekeuveld over dit en andere thema's, nam – intussen ook traditiegetrouw – bestuurslid Walter Vervalle het woord. Hij droeg enkele luimige gedichten voor die aansloten bij het

Bestuurslid Walter Vervalle als woordkunstenaar:

verleden. De bezemboerenkermis, een reis naar de stad, de saaibol en enkele andere teksten zorgden voor een monkelende lach. De voorzitter sloot de vergadering tevreden af...

Zie ook: <http://geschiedenisvanaalter.blogspot.be/2012/11/bakovens.html>

Het bestuur

INDEX OP DE JAARGANGEN 31 TOT 35 (2008 - 2012)

Hier vindt u de klapper van de auteurs, in alfabetische volgorde, van hun bijdragen in de jaargangen 31 tot 35, samengevat door Jan Defruyt.

AUTEURS - ONDERWERPEN	jrg.	nr.	pag.
Het bestuur			
Wat brengt ons 2009...	31	4	3
Wijzigingen boekje nr.3 van 31 ^e jaargang.	31	4	4
Evocatie en tentoonstelling rond WO I.	31	4	42
Algemene ledenvergadering 2009.	32	4	60
Heemkundige activiteit.	33	3	60
De tijd van toen...	33	3	61
Het bestuur: Heemkundige activiteit.	33	4	50
Aanvulling boekje nr.3 van 34 ^e jaargang.	35	1	70
Vlaamse dialectendag in Aalter.	35	2	56
Restauratie van een oude kaart van Poeke.	35	2	58
Voorstelling van het boek over R. van den Broecke.	35	2	60
Algemene ledenvergadering 2012.	35	4	60
BAECKELANDT ROGER			
De familie de Hemricourt de Grunne.	31	2	3
Oud-strijders '40-'45 van Aalter-Centrum.	31	2	47
Gemeentepersoneel Aalter.	31	2	48
Sfeerbeelden uit stoet ter gelegenheid van de terugkeer uit huwelijksreis van burgemeester Bockaert in 1938.	31	2	49
Einde van de Grote Oorlog 1914-1918.	31	3	5
Gouden bruiloft.	31	4	45
Aalternaar gefusilleerd te Brugge.	32	1	3
De familie Van Landeghem.	32	1	23
Oud-strijders uit de 'Grote Oorlog': Cyriel Verheecke.	32	2	25
Pieter Goethals geïllotineerd.	32	2	40
Drama der dronkenschap.	32	2	45
Emigratie naar Amerika in 1910.	32	3	22
Over Pauselijke Zoeaven uit onze streek.	32	4	6
Vriendschapsbanden Italië-België – 1930.	33	1	49
Grote feesten in Aalter.	33	1	63

Emigratie naar Amerika en Canada in 1911.	33	2	3
Bijdrage tot de geschiedenis van Aalter: W.O. II.	33	3	3
Lily en het Geheim Leger te Aalter.	33	4	6
Mini schoolstrijd te Aalter.	33	4	27
Bevolkingsregisters in Aalter.	33	4	39
Tijd van toen: klasfoto 1947-1948.	33	4	54
Emigratie naar Amerika en Canada in 1912.	34	1	3
Tijd van toen...	34	2	49
Nieuws van gedeporteerden uit Aalter – 1943.	35	2	3
De Congreskolom en het Graf van de Onbekende soldaat te Brussel.	35	4	57
Waarom Koningsdag op 15 november?	35	4	59

BASTIAEN FILIP

Een staartje aan een bruidsjurk.	32	4	3
Afkondigen of uitlezen: reglement in 1828.	33	1	26
Pieter Bastiaen (1796-1852).	33	2	47
Volkvertelsels van J. Van Lantschoot.	35	3	31
Het Aalterse St.-Ceciliafestival in 1858.	35	4	27

CAMERLINCKX JAN

De wereldtentoonstelling van 1958.	31	1	3
Een moedige ridder gesneuveld voor de muren van het kasteel van Poeke in 1453.	31	2	21
Vondst van 2 gouden ringen in Aalter in 1791.	31	2	44
Verdwenen woning in de Stationsstraat.	31	2	46
Nog over “de torens”.	31	4	34
Een vliegtuigongeval in Ruiselede in 1933.	31	4	40
Een vliegtuigongeval in 1933.	32	1	33
Het eten is gereed: Ons brood.	32	1	35
Ballingschap	32	3	15
H. Hartstoet in 1936.	32	3	52
Zijde en zijdeteelt in Poeke (18 ^e eeuw).	32	4	17
Bezembinders in Maria-Aalter.	33	4	19
De Polderdreef in Maria-Aalter.	33	4	36
Oud schoolreglement van 1882.	33	4	40
Een gasfabriek in Maria-Aalter.	34	2	30
Wat is er met het weer? (deel 1)	34	3	3
Wat is er van het weer? (einde)	35	1	3
Parochiegrenzen van Bulskampveld in 1242.	35	3	3
Het marktplein en de kiosk in Aalter.	35	4	50

DE BAETS HENRI			
Aanwezigheid Duitse en Belgische militaire post te Maria-Aalter.	31	4	19
DE BAETS RIK			
Amerikaanse vliegeniers sneuvelen te Aalter (1918).	34	3	53
DE DONCKER JOS			
Nu er geen levende getuigen meer zijn.	31	3	131
DEFRUYT JAN			
Pensionering Alfons De Poorter (1960).	34	3	57
Indices van 2008 – 2012.	35	4	62
DE KÉ ANDRÉ			
De achteruitkijkspiegel.	31	2	42
De achteruitkijkspiegel: In 't zwart.	32	1	16
De achteruitkijkspiegel: Taferelen.	32	4	62
De achteruitkijkspiegel: Goeie oude tijd...	33	4	48
De achteruitkijkspiegel: Tamboer.	34	2	53
De achteruitkijkspiegel: Passief verzet.	34	4	52
De achteruitkijkspiegel: Markten.	35	1	66
De achteruitkijkspiegel: Wat eten we morgen?	35	2	54
De achteruitkijkspiegel: tv.	35	3	62
EKELSCHOT MIKE			
De Pietendriesmolen te Knesselare – deel 1.	34	2	3
De Pietendriesmolen te Knesselare – deel 2.	34	3	40
LAMBERT MARC			
Leon Lambert (deel 1).	33	1	3
Leon Lambert (einde).	33	2	20
LAROY PETER			
Boekbespreking: 'Polly' van André De Ké.	31	2	20
Aeltre, forte commune du district de Gand.	31	2	30
Joseph F. Verhelle en "The American dream".	31	4	5
Waterfeesten in Bellem voor WO II.	31	4	33
De laffe moord te Maria-Aalter (lied).	32	2	3
Huldegedicht en nieuwjaarsgroet voor pastoor Delanghe.	32	2	32

Aalterse krantentaal (1919-1940).	32	4	50
Kleine verhalen over de 'Grote Oorlog' in Aalter.	33	1	51
Guide des forains van H. Van De Genachte.	33	3	30
Lotenhulle, een hemel op aarde...	33	3	56
De adem van Aalter waait uit zijn werk.	33	4	3
Een vogel voor de Vlaamse zaak.	33	4	24
Boekbespreking: Schuurlo.	33	4	53
Camiel Haeck en de Maldegemse velodrom (1909).	34	1	48
Doctor Stroobant, alias...	34	2	34
Boekbespreking: 1910-2010: 100 jaar Davidsfonds.	34	2	41
Propagandaclub van de Aalterse Werkliedenbond (1930).	35	1	57
Boekbespreking: 'Over Knesselare gesproken.'	35	1	68
Dit boekje zal welkom heeten...			
Over de Almanak-adreswijzer der Vlamingen in Amerika (1913).	35	2	44
Aalterse migranten over Amerika (1907-1914).	35	3	42

MICHIELS MAURICE

Emile Bockaert (1873-1911).	34	4	3
Emile Bockaert (vervolg).	35	4	3

STEVENS WILLY

Een Aalters gedicht anno 1615.	31	4	44
Als muren vertellen...	32	2	12
Kloostergebouw te Knesselare.	32	2	43
Drongengoed in de Franse en Hollandse periode.	34	1	31
Mensen achter het oorlogsvliegveld van Ursel.	34	4	25

VERVALLE WALTER

Alfons Cortier.	31	4	19
Bos- en jachtwachter te Bellem.	32	1	17
Brouwerij Meiresonne.	32	3	3
De fam. Cram, hoveniers uit onze streek.	33	1	34
De fam. De Langhe uit Bellem.	33	3	42
Bellem anno 1872.	33	4	16
Molens in Maria-Aalter.	33	4	31
VTB in Maria-Aalter.	34	1	20
Dhooge-Nuttyneck van Bellem.	34	1	60
Savooien... een kleine wijk in een klein dorp.	34	2	21
't Getrouwe Maldegem anno 1891:			

Aalter – Bellem en Lotenhulle. `t Getrouwe Maldegem anno 1888:	34	2	43
Aalter – Bellem en Lotenhulle. `t Getrouwe Maldegem anno 1892:	34	2	43
Aalter – Bellem – Lotenhulle en Poeke. Camiel Van Hecke en Louis D'Hooge, 2 schalkse ruiters.	34	3	63
Een gezin met 7 dochters te Bellem.	34	4	55
De familie Rym.	34	4	57
`t Getrouwe Maldegem anno 1893. Een zeeldraaiersbedrijf te Bellem.	35	1	47
	35	3	57
	35	4	39
 WILLE ERIK			
Oorlogsliederen (1914-1918).	31	3	160
Tijd van toen: een uitstapje.	34	4	54

INHOUDSTAFEL

Maurice MICHIELS	Emile Bockaert (vervolg).	3
Filip BASTIAEN	Het Aalterse St.-Ceciliafestival in 1858.	27
Walter VERVALLE	Een zeeldraaiersbedrijf te Bellem.	39
Jan CAMERLINCKX	Het marktplein en de kiosk in Aalter.	50
Roger BAECKELANDT	De Congreskolom en het Graf van de Onbekende soldaat te Brussel.	57
ROGER BAECKELANDT	Waarom Koningsdag op 15 november?	59
Het bestuur	Algemene vergadering 23 november: bakovens en gedichten	60
Jan DEFRUYT	Indices van 2008 – 2012.	62

LAND VAN DE WOESTIJNE

Tijdschrift van de Heemkundige Kring Aalter, gesticht in 1977.
Verschijnt in maart, juni, september en december.

Verantwoordelijke uitgever: Jan Defruyt, Kestelstraat 67, 9880 Aalter

Bankrekening: IBAN: BE02 4426 5943 6140 - BIC: KREDBEBB

Lidmaatschapsbijdrage: gewone leden: € 12,50
steunende leden: € 25,00 of meer

Overname uit het tijdschrift is toegelaten mits schriftelijke toelating van de redactie. Iedere auteur is verantwoordelijk voor de inhoud van zijn tekst.

BESTUUR

Voorzitter: Willy STEVENS, Groenevijvers 8, 9910 Knesselare
09 374 44 58 - *willystevens1@skynet.be*

Ondervoorzitter: Peter LAROY, Brouwerijstraat 84, 9880 Aalter
09 375 14 86 - *peter.laroy@telenet.be*

Secretaris: Jan CAMERLINCKX, Schuurlo 12, 9880 Aalter
09 374 79 82

Ledenbeheer: Eliane DE POORTER, Leurebroekdreef 1, 9880 Aalter
051 68 89 91 - *arnelidepoorter@telenet.be*

Penningmeester: Dries ALYN, Bellemstraat 49, 9880 Aalter
09 374 23 60 - *ives.penninck@telenet.be*

Redactie en layout: Jan DEFRUYT, Kestelstraat 67, 9880 Aalter
09 374 65 81 - *jan_defruyt@scarlet.be*

LEDEN: Robert VERHELST, Stationsstraat 74, 9880 Aalter
09 374 41 36 - *robert.verhelst_aalter@skynet.be*
Roger BAECKELANDT, Ekenakker 2, 9880 Aalter
09 375 13 77 - *roger.baeckelandt@telenet.be*
Walter VERVALLE, Langendamdreef 62, 9880 Aalter
09 374 54 63 - *walter39be@yahoo.com*

MEDEWERKERS: Erik WILLE, St.-Pietersveld, 8750 Wingene
051 65 50 29 - *erik.wille@skynet.be*
Etienne VAN EEGHEM, Ter Weibroek 53, 9880 Aalter
09 374 76 81 - *etienne.van.eeghem@telenet.be*
Mike EKELSCHOT, Gasklokstraat 5, 9000 Gent
0498 60 47 40 - *mdekelschot_molenaar@hotmail.com*